

**FERİT EDGÜ'NÜN KISA HİKÂYELERİNDE SÖZ DİZİMİ
İNCELEMESİ**

Betül EĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Prof. Dr. İsmail ULUTAŞ

2019

Her Hakkı Saklıdır

SIIRT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Betül EĞİ

FERİT EDGÜ'NÜN KISA HİKÂYELERİNDE SÖZ DİZİMİ
İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmail ULUTAŞ

SIIRT -2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Siirt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Ferit Edgü'nün Kısa Hikâyelerinde Söz Dizimi İncelemesi" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Betül EĞİ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Prof. Dr. İsmail ULUTAŞ danışmanlığında, 'Ferit Edgü'nün Kısa Hikâyelerinde Söz Dizimi incelemesi' Betül EĞİ tarafından hazırlanan bu çalışma 19/07/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Tez Danışmanı)
Jüri Üyesi
Jüri Üyesi

İsmail Ulutaş
Süleyman Aydemir
M.B. D. D. D. D.

İmza:
İmza:
İmza:

İsmail Ulutaş
S. Aydemir
M. B. D. D. D.

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

.... / /
İmza
Adı ve Soyadı
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	VI
ÖNSÖZ.....	VII

GİRİŞ

I. SÖZ DİZİMİ ÜZERİNE	1
II. FERİT EDGÜ'NÜN HAYATI VE SANATI	3
III. FERİT EDGÜ'NÜN SANAT ANLAYIŞINDA GENEL ÇİZGİLER	6
IV. FERİT EDGÜ VE MİNİMAL ÖYKÜLER	8
V. LEŞ TOPLU ÖYKÜLER	9
A. İncelenecek Öyküler.....	9
B. Öykülerinde Dil ve Üslup	12

BİRİNCİ BÖLÜM**KELİME GRUPLARI VE CÜMLE**

1.1. KELİME GRUPLARI.....	17
1.1.1. İsim Tamlaması.....	21
1.1.2. Sıfat Tamlaması	35
1.1.3. Sıfat-Fiil Grubu	44
1.1.4. İsim-Fiil Grubu	49
1.1.5. Zarf-Fiil Grubu.....	55
1.1.6. Tekrar Grubu.....	62
1.1.7. Edat Grubu	73
1.1.8. Bağlama Grubu	80
1.1.9. Unvan Grubu.....	85
1.1.10. Birleşik İsim Grubu.....	89
1.1.11. Ünlem Grubu.....	94
1.1.12. Sayı Grubu	96
1.1.13. Birleşik Fiil	98
1.1.13.1. Bir Hareketi Karşılaman Birleşik Fiiller	101
1.1.13.2. Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller	110
1.1.14. Kısaltma Grupları.....	114

II

1.1.14.1. Kısaltma Gruplarının Yapısı	116
1.2. CÜMLE	119
1.3. CÜMLENİN ÖGELERİ.....	130
1.3.1. Yüklem.....	130
1.3.2. Özne	142
1.3.3. Nesne.....	155
1.3.4. Yer Tamlayıcısı.....	164
1.3.5. Zarf.....	174
1.3.6. Cümle Dışı Ögeler.....	182
1.4. CÜMLELERİN BAĞLANMA ŞEKİLLERİ	188
1.4.1. Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler	188
1.4.1.1. “Ki” Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler:.....	188
1.4.1.2. “Ve” Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler	189
1.4.1.3. Diğer Bazı Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler.....	190
1.4.2. Ortak Cümle Ögeleriyle Bağlanan Cümleler	192
1.4.2.1. Ortak Yüklemlili Cümleler.....	192
1.4.2.2. Ortak Özneli Cümleler	193
1.4.2.3. Ortak Nesneli Cümleler.....	194
1.4.2.4. Ortak Yer Tamlayıcılı Cümleler	196
1.4.2.5. Ortak Zarflı Cümleler.....	196
1.4.3. Ortak Kip/Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler	197
1.4.4. Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler	198
1.5. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER.....	200
1.5.1. Fiil Cümleleri	200
1.5.2. İsim Cümleleri.....	205
1.6. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER.....	212
1.6.1. Kurallı (Düz) Cümleler	213
1.6.2. Devrik Cümleler.....	215
1.6.2.1. Öznenin Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümleler	215
1.6.2.2. Nesnenin Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümleler.....	217
1.6.2.3. Yer Tamlayıcısının Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümleler.....	218
1.6.2.4. Zarfın Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümleler.....	220

III

1.6.2.5. Birden Fazla Ögenin Yüklemeden Sonra Geldiği Devrik Cümleler	221
1.7. CÜMLELERİN ANLAM ÖZELLİKLERİ.....	222
1.7.1. Olumlu ve Olumsuz Cümleler	223
1.7.1.1. Olumlu Cümleler.....	223
1.7.1.2. Olumsuz Cümleler	226
1.7.2. Soru Cümleleri	232
1.7.2.1. Soru Eki “-mI/-mU” ile Kurulan Soru Cümleleri	232
1.7.2.2. Soru Kelimeleri ile Kurulan Soru Cümleleri	235
1.7.2.3. Vurgu Yoluyla Kurulan Soru Cümleleri	238

İKİNCİ BÖLÜM

DO SESİ

2.1. DO SESİ.....	240
2.1.1. Kelime Gruplarının İncelenmesi	240
2.1.2. Cümle İncelemesi.....	242

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

3.1. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	245
3.2. LEŞ TOPLU ÖYKÜLERDE FERİT EDGÜ.....	246
3.3. KELİME GRUPLARI VE CÜMLE ÜZERİNE	
DEĞERLENDİRMELER	254
3.3.1. Kelime Grupları	254
3.3.2. Cümle	261
3.4. DO SESİ.....	270
3.5. SON SÖZ	271
KAYNAKÇA	272
ÖZGEÇMİŞ.....	278

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FERİT EDGÜ'NÜN KISA HİKÂYELERİNDE SÖZ DİZİMİ
İNCELEMESİ

Betül EĞİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmail ULUTAŞ

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Mesut Bayram DÜZENLİ

Jüri Üyesi: Dr. Öğrt. Üyesi Süleyman AYDENİZ

2019, 278 sayfa

Bu çalışma, Ferit Edgü'nün öykülerinin dil ve üslubunu söz dizimi bakımından incelemeyi ve sonuç olarak yazarın dili hakkında değerlendirmelerde bulunmayı amaçlamaktadır. Edgü'nün "Leş toplu öyküler" eserinin incelenmesi Türkçenin sözdizimsel işleyişinin betimlemesine katkı sağlayacaktır. Çalışmanın kapsamını Edgü'nün 1953-2002 yılları arasında yazdığı öykülerini içeren "Leş toplu öyküler" kitabı oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda belge inceleme ve fişleme yöntemi ile kelime gruplarının sınıflandırılması ve adlandırılması, cümlede yüklem, özne, nesne, zarf tümleci, yer tamlayıcı ögeleri belirleyen kıstasların neler olduğu üzerinde durulmuştur. Cümleler, yüklemine, anlamına, unsurlarının sıralanışına göre gruplara ayrılıp Ögelerine ayrıldıktan sonra kelime grupları kendi içerisinde tasnif edilip cümle içerisindeki kullanışları dikkate alınarak incelemelerde bulunulmuştur. Giriş bölümünde tezin konusu, amacı ve önemine değinilmiş ve sonrasında Ferit Edgü'nün hayatı, sanat anlayışı ve eserleri ele alınmıştır. Kelime Grupları bölümünde söz konusu gruplar hakkında bilgi verilmiş, bu gruplar ele alınırken cümlede hangi görevle kullanıldıkları öykülerden örneklerle gösterilmiştir. Cümle bölümünde, cümlelerin sınıflandırılması konusunda bazı araştırmacıların görüşlerine yer verilip, cümleler türüne, yerine, yapılarına ve anlamlarına göre değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise Ferit Edgü'nün dili ve üslubu hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Sonuç olarak, Ferit Edgü'nün gelecekteki insanın kaygılarına yer verirken biçimsel ve dilsel olarak zengin bir anlatım tekniğinden yararlandığı görülmüştür. Yapıtlarında ses, biçim, anlatım, kurgu biçimsel ve dilsel kaygıların kendine has olması, olay ve durumları anlatırken gereksiz tek bir sözcük kullanmaması ve yapmacılıktan uzak durması Edgü'nün dilinin öne çıkan biçimsel özelliklerindedir.

Anahtar kelimeler: Ferit Edgü, söz dizimi, kelime grupları, cümle

ABSTRACT**MA THESIS****AN INVESTIGATION OF SYNTAX IN THE SHORT STORIES OF
FERİT EDGÜ****Betül EĞİ****Advisor: Prof. Dr. İsmail ULUTAŞ****Jury Member: Assoc. Prof. Dr. Mesut Bayram DÜZENLİ****Jury Member: Assist. Prof. Dr Süleyman AYDENİZ****2019, 278 pages**

This study aims to investigate the language and style of the stories of Ferit Edgü, one of our modern storytellers, in terms of syntax and consequently to have an insight into the author's language. An examination of the collective stories “*Leş*” of Edgü will contribute to the description of syntactic features of Turkish language. The scope of the study is limited to the book titled “*Leş*”, which is a collection of short stories written by Edgü from 1953 to 2002. In line with the purpose of the study, word groups have been named and classified, and the criteria have been identified which determine the formation of such elements in sentences as verb, subject, adverb, adverbial phrase and place adverbials through the methods of document examination and classification. After the words have been divided into groups and evaluated according to their verbs, meaning and order of the elements, the groups of words have then been classified within themselves and examined by taking into consideration how they are used in sentences. Discussions and evaluations have been made on how the linguistic features of his works form the style of Ferit Edgü. In the introduction part, remarks have been made on the purpose and significance of the study followed by information on the life, art and works of Edgü. In word groups section, details are provided on word groups with samples from the stories to show which functions they serve in sentences. In sentence section, views of some researchers on the classification of sentences are provided, and sentences are evaluated in terms of their type, place, structures and meanings. In conclusion part, evaluations have been made on language and style of Edgü. In conclusion, it has been observed that Ferit Edgü benefits from a formal and linguistically rich narrative technique. Among the formal features that stand out in the language and style of Edgü are the uniqueness of the form, narration, fiction, formal and linguistic concerns, and that he avoids artificialness when describing events and situations and does not use unnecessary words.

Keywords: Ferit Edgü; syntax; word groups; sentence

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

be	: bağlama edatı
bln	: belirtili nesne
bsn	: belirtisiz nesne
cdö	: cümle dışı öge
çe	: çekim edatı
f	: fiil
i	: isim
n	: nesne
ö	: özne
s	: sıfat
s.	:sayfa
tn	: tamlanan
ty	: tamlayan
u	: unvan
ü	: ünlem
y	: yüklem
yf	: yardımcı fiil
yt	: yer tamlayıcısı
z	: zarf

VII

ÖNSÖZ

Şiir, öykü, roman, deneme ve inceleme yazıları gibi birçok türde eser veren Ferit Edgü, sanat yaşamında her zaman modern tarzı yakalama çabasında olmuştur. Eserlerini kendi yaşamından ve gözlemlerinden hareketle değişik dil ve anlatım biçimleri deneyerek toplumsal ve bireysel gerçeklere atıf yaparak psikolojik tespitlerde bulunarak kaleme almıştır. Bu çalışmamızda çağdaş Türk yazarları içerisinde önemli bir yeri olan Ferit Edgü' nün toplu öyküleri söz dizimi açısından incelenmiştir.

İncelememizde özellikle Ferit Edgü'nün toplu öyküleri üzerinde herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması araştırmamızın amacını daha derin kılmaktadır. Bu amaçla öyküler söz dizimi açısından incelenerek kelime grupları, cümle unsurları ve cümle türleri tespit edilmiş, sanatçının öykülerinde dil ve üslup hakkında söz dizimi yönünden yargılara varılmaya çalışılmıştır. Bu açıdan yaptığımız bu incelemenin Ferit Edgü' nün öykülerindeki dil ve üslup hakkında fikir vereceği ve Türk dilinin söz dizimi üzerinde çalışma yapanlara faydalı bilgiler vereceği kanaatindeyiz.

Bu çalışmanın her aşamasını titizlikle inceleyip bana anlayışla yol gösteren değerli hocam **Prof. Dr. İsmail Ulutaş**'a bana ayırdığı değerli zamanı için sonsuz teşekkür ederim.

Betül EĞİ

Temmuz 2019

GİRİŞ

I. SÖZ DİZİMİ ÜZERİNE

Dil, insanların birbirleriyle anlaşabilme, birbirleriyle iletişim kurabilme aracıdır. Bu iletişimde dilin “kendine özgü ses dizgesi, söz varlığı ve dilbilgisi kuralları” (Ahanov, 2013: 13) bir zorunluluk olarak ortaya çıkar. Dil bilgisinin çalışma alanları içerisinde, dilin kelime grubu ve cümle yapısını inceleyip kurallarını tespit eden ve dilin ifade olanaklarını inceleyen bölüme söz dizimi denir.

Söz dizimi; “sentaks”, “nahiv”, “dizim bilgisi” ve “cümle bilgisi” gibi değişik şekillerde adlandırılmıştır.

Söz dizimini “dizim bilgisi” olarak adlandıran Aksan, dizim bilgisi çalışmalarının çok eskilere dayandığı görüşündedir. Ona göre dizim bilgisinde; sözcüklerin tümce içinde sıralanmaları ve dillerin tümce yapılarının belirlenmesi işlenen başlıca konulardır. Aksan, özne, tümleç ve yüklem dildeki sıralanışta ve adların sıfatlarla bir araya geliş biçimlerinde bazı sorunların çok eski çalışmalardan günümüze kadar hâlen devam ettiği kanaatindedir (Aksan, 2015: 29).

Söz öbeği ve cümle birimlerinin ortak adına söz dizimi diyen Karaağaç’a göre; sözlükteki sözler ve söz kalıpları belli kurallar çerçevesinde yan yana getirilerek söz öbeği veya cümleyi oluşturmaktadır. Söz dizimini oluşturan sözlerin bağlama biçimleri ile söz öbeği ve cümle türleri ise söz diziminin temel konularıdır (Karaağaç, 2013: 74).

Bir dildeki kelimelerin bir grup veya cümle oluşturacak biçimde bir araya gelmelerinin kurallarını, bu grupların cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle yapılarını inceleyen dil bilgisi bölümüne söz dizimi (cümle bilgisi, sentaks) adını veren Özkan-Sevinçli, kelimelerin grup ve cümle oluşturacak biçimde belli kurallar dâhilinde bir araya gelirken bunların cümle içindeki sıralanışları ve birbirleriyle olan ilişkilerinin söz diziminin inceleme alanı olduğunu belirtirler (Özkan ve Sevinçli, 2009: 10).

Dilbilimin en eski dallarından birinin söz dizimi olduğunu söyleyen Toklu, söz dizimini, “ses birimlerin bir araya gelmesiyle oluşan sözcüksel ve dil bilgisel biçimbirimlerin oluşturduğu tümceler ve bu tümceler oluşum biçimlerini, kurallarını

inceleyen bir dilbilim dalı” olarak tanımlar. Toklu’ya göre söz diziminde üzerinde durulması gereken yapı, tümcelerdir (Toklu, 2007: 74).

Söz dizimi inceleme alanının ana konusu Doğan’a göre cümledir. Kelime grupları cümleyi oluşturan yapılar olduğundan söz dizimi incelemelerinde önemli yer tutmaktadır. Doğan, söz dizimi incelemelerinde kelime grubunun öneminin büyük olduğunu düşünür (Doğan, 2013: 3)

Söz dizimi üzerine yaptığı açıklamalarda Ediskun, cümlenin önemi üzerinde durur. Dilbilgisinin ana bölümlerinden birinin söz dizimi olduğunu belirtip konusunun da cümle olduğunu söyler (Ediskun, 2003: 323).

Söz diziminin inceleme alanında Karahan’a göre, “yargısız bir anlatım birimi olan kelime grupları ile yargılı bir anlatım birimi olan cümlenin yapısı, işleyişi, görevleri ve anlam özellikleri” (Karahan, 2004: 39) yer alır. Karahan söz diziminin temel konusunun kelime grupları ve cümle olduğunu ifade eder.

Yapılan tanımlamalar ve açıklamalarda ortak görüş, söz diziminin dilbilimin en eski dallarından biri olduğudur. Söz diziminin temel konusunun ise kelime grupları ve cümle olmasıdır. Günümüze kadar gelen çalışmalarda söz dizimi ile ilgili yapılan çalışmalar büyük önem arz etmektedir. Ancak bilimsel açıdan yeterli seviyeye ulaşmış çalışmalar halen sayıca azdır. Çalışmalardaki terimsel farklılıklar, herkesçe kabul edilebilen ortak bir gramer kitabının eksikliği; kelime gruplarının sınıflandırılmasında, cümle öğelerinin belirlenmesinde ve cümlelerin tasnifinde çeşitli sorunlar doğurmaktadır. Biz bu çalışmamızı Karahan’ın “Türkçede Söz Dizimi” kitabını temel alarak hazırladık. Böylece Ferit Edgü’nün “Leş toplu öyküler”¹ kitabında yer alan öykülerde zengin kelime gruplarının varlığı, cümlelerin çeşitliliği, yazarın kendine has kelime varlığı, anlatımında her sesin, her işaretin, her kelimenin yerli yerinde olması, çalışmamızın Edgü’nün dilinin incelenmesinde, Türkçe söz dizimine katkı yapacağı umulur.

¹ Ferit Edgü ’nün *Sel yayıncılıktan çıkan eserinin kapağında “Leş toplu öyküler” şeklinde yazılmıştır.

II. FERİT EDGÜ'NÜN HAYATI VE SANATI

Ferit Edgü 24 Şubat 1936 tarihinde İstanbul'da doğdu. Tam adı İsmail Ferit Edgü'dür. Annesi, Fatma Nevber Hanım babası ise Nuri Mehmet Edgü'dür (Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi², 2010: 348). Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü'nde dört yıl öğrenim görür. Öğretmenlerinden birisi Bedri Rahmi'dir (Kahraman, 1995: 13). Son sınıfa geldiğinde devlet tarafından açılan bir sınava girer ve bu sınavda başarılı olur. Ardından önce Münih'te sonra ise Paris'te bulunur. Edgü, Paris'e gidişiyle alakalı şunları söyler: “Sanat, özgürlük, yaratıcılığın her türü ancak Paris'te vardı. Bu düş, yalnız genç Türkler için değil, Doğu'dan Batı'ya tüm ülkelerin gençleri, sanatçıları için geçerliydi.” (Edgü, 1997: 9). Paris'te bulunduğu zaman dilimi içerisinde Edgü, Academie Feu'da 6 yıl seramik öğrenimi görür ve aynı zamanda Sorbonne'da felsefe, Louvre'da ise sanat tarihi derslerini sürdürür (T.B.E.A., 2010: 349). Bu çalışmaların yanı sıra, edebiyat ve resimle de olan bağıını koparmaz. 1964'te tekrar Türkiye'ye döner. Askerliğini, Beypazarı ve Hakkâri'de yedek subay öğretmen olarak tamamlar. Hakkâri'ye bağlı Pirkanis köyünde yaşadığı öğretmenlik günleri, Edgü'nün sonrasında kaleme alacağı “Kimse” ve “O” romanlarına ve bazı öykülerine ilham kaynağı olur.

Yazar, 1967'de askerlik görevini tamamladıktan sonra Paris'e tekrar gider ancak bir yıl sonra yeniden Türkiye'ye döner. Bir süre İstanbul Manajans'ta metin yazarlığı yapar. Kendi kurduğu DATA Reklâm Şirketi ve Ada Yayınları gibi kurumlarda bir süre görev yapar. Ferit Edgü hâlen İstanbul'da yaşamaktadır ve bir çocuk babasıdır (T.B.E.A., 2010: 349).

Muhtelif yazılarında ve söyleşilerinde belirttiği gibi, Ferit Edgü'nün edebiyat serüveninin başlangıcı Sait Faik'in Şahmeran isimli eseri ile olmuştur. Sait Faik'in Ferit Edgü'yü etkileyen yönü, eserlerindeki “sıradan insan” ve onun sıradan yaşamı olgusudur. Ancak, elbette Edgü'nün okuma serüveni Şahmeran'la başlamamıştır. Çocukluğundan bahsederken Edgü, erişebildiği her şeyi, örneğin gazete yapraklarından yapılmış kese kâğıtlarını açarak, okuduğunu söyler (Edgü, 1997: 9). O dönemlerde en çok ilgi duyduğu yazarlar arasında, Yakup Kadri, Reşat Nuri ve Halide Edip vardır (Kahraman, 1995: 13).

² Yapı Kredi Yayınlarından çıkan Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi eseri T.B.E.A. şekilde kısaltılmıştır.

Edgü, 1950’lerde “Kaynak” dergisinde yayımlanmak üzere şiirler yazmaya başlar ve böylelikle yazarlık serüvenine adım atar. Sonrasında, Sait Faik’in etkisi ile öykü yazmayı dener. Edgü, yazmış olduğu bu ilk öykülerde fantastik imgelerin ön plana çıktığını ve bu öykülerinin oldukça acemice olduğunu belirtmiştir (Edgü, 1997: 18). Bu ilk öykülerinden kitabına dâhil ettiği tek öykü “Yitik Gün” isimli eserdir (Edgü, 1997: 18).

Sonrasında Edgü, “Dost”, “Yeni Ufuklar”, “Pazar Postası”, “Kaynak”, “Mavi” dergilerinde şiir ve öykü yazmaya devam eder. (Edgü, 1997: 18) 1950 ve 1960’lı yıllarda ise özellikle “Yeni Ufuklar” dergisinde çağdaş sanat ve estetik konularında yayımladığı inceleme türündeki eserler ve çevirileri ses getirmiştir (T.B.E.A., 2010: 349).

Paris’teyken, “Kaçkınlık ve Bozgun” adlı eserlerini kaleme alır ve çeviriler yapar. Yine aynı dönemde, muhtelif dergilerde şiir, öykü ve resim üzerine görüşlerinden derlediği denemeleri yayımlanır (Kahraman, 1995: 8).

Paris yıllarından sonra Edgü’nün Hakkâri yolcuğu başlar. Pirkanis köyünde geçirdiği bu dönem, yazarın hayatında büyük izler bırakacaktır. Yazar, bu serüveninde biriktirdiği malzemelerle beraber İstanbul’a geri döner ve Av adlı öykü kitabını yayımlar.

Hakkâri’de geçirdiği yılları, aradan on yıl geçtikten sonra 1976’da Kimse adlı eserinde, 1977’de “Hakkâri’de Bir Mevsim” de ve sonrasında da aynı doğrultuda “Doğu Öyküleri” ile anlatır. 1978 yılında “Ah Minel Aşk” adlı şiir kitabını, aynı yılda “Bir Gemide” adlı öykü kitabını yayımlar. Edgü, 1979 yılında Sait Faik Öykü Ödülü’ne lâyık görülür. Karışık konulu denemelerinden oluşan “Ders Notları” adlı eseri ile 1979 yılında T.D.K. Deneme ödülünü alır. 1988 yılında ise Sedat Simavi Vakfı Edebiyat ödülünün sahibi olur (T.B.E.A., 2010: 349).

Ferit Edgü’nün Eserleri

Öykü

- Kaçkınlık (1959)
- Bozgun (1962)
- Av (1968)
- Bir Gemide (1978)
- Çılgılık (1982)
- Bin bir Hece (1991)

- Doğu Öyküleri (1995)
- İşte Deniz, Maria (1999)
- Devam (2001)
- Do Sesi (2002)
- Nijinski Öyküleri (2007)

Roman

- Kimse (1976)
- Hakkâri'de Bir Mevsim (1977)
- Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı (1988)
- Yaralı Zaman (1997)

Deneme

- Ders Notları (1978)
- Şimdi Saat Kaç? (1978)
- Yazmak Eylemi (1980)
- Kitap & Ressamın Öyküsü (1991)
- Yeni Ders Notları (1991)
- Seyir Sözcükleri (1996)
- Sözlü/ Yazılı (2003)
- İnsanlık Halleri (2003)
- Avara Kasnak (2005)
- Buluşmalar (2007)

Şiir

- Ah Min-el Aşk³ (1978)
- Dağ Şiirleri (1999)

Senaryo

- Hakkâri'de Bir Mevsim (1983)

Diğer Yapıtları

- Yaşayan Bedri Rahmi (1976)
- Eren Eyüboğlu (1981)
- Arslan (1982)
- Osman Hamdi'nin Bilinmeyen Resimleri (1986) (Mustafa Cezar ile birlikte)
- Ergin İnan (1988)

³Eser isminin aslı bu şekildedir. Aşk kelimesindeki "AŞ"ın yemekle irtibatlı olduğu için böyle yazıldığı düşünölmektedir.

- Mustafa Pilevneli (1988)
- Türk Hat Sanatı (Karalamalar, Meşkler) (1988)
- Karapınar Tülü Carpets (1989)
- Füreyya: Ateş ve Sır (1992)
- Berlin Paintings 1989–1990 (1990)
- Van Gogh: Yüzyıl Sonra (1990)
- Fikret Mualla (1995)
- Aliye Berger (1998)
- Fotoğrafların Öyküsü Şakir Eczacıbaşı (1999)
- Avni Arbaş (2001)
- Abidin (2003)
- Görsel Yolculuklar (2003)
- 20.Yüzyıldan Sanat (2003) (Enis Batur, Barış Pirhasan, İlhan Usmanbaş, Uğur Tanyeli, Işıl Kasapoğlu ve Adnan Çoker ile birlikte)
- Doğa Dostları (2004)
- Kuzgun Acar (2004) (Levent Çalikoğlu, Murat Ural ile birlikte)
- Paraboller (2007)
- Biçimler, Renkler, Sözcükler (2008)

III. FERİT EDGÜ'NÜN SANAT ANLAYIŞINDA GENEL ÇİZGİLER

Ferit Edgü, bir yazar olarak 1950 kuşağına aittir. Öykü, deneme ve roman gibi farklı türlerde yapıtlar üretmekle beraber yazar, aynı zamanda resim sanatına da ilgi duymaktadır. Farklı alanlarda biriktirdiği bilgi ve tecrübelerini, bir entelektüel olarak yapıtları aracılığı ile okurlarıyla paylaşan bir sanatçıdır.

Edgü'nün, büyük ölçüde varoluşçuluk, gerçeküstücülük ve minimalizm akımlarından etkilendiği söylenebilir. Kişiler anlamında etkilendiği isimler düşünüldüğünde, Türk edebiyatından Sait Faik ve dünya edebiyatından Çehov, Kafka ve Beckett gibi yazarlardan etkilendiği söylenebilir. Edgü, edebiyat serüveni içerisinde bu yazarların izlerini birçok defa dile getirmiş ve onlardan aldığı ilham ve bilgi ile kendi özgün eserlerini oluşturmuş, denediği yeni biçimlerle okuyucunu şaşırtmayı başaran bir yazar olmuştur.

Ferit Edgü, yazma işini bir hayat tarzı olarak görür. Yazarken, bir yazar olmaktan ziyade, bir birey olmanın amacını taşır. Edgü' ye göre yazmak, bir şeyden kaçmak değil, daha ziyade gerçekliğe giden bir yolculuktur. Bu tavrını şu sözlerle açıklar: “Yazarken, bir yazar olmaktan çok, bir birey olmayı başarmayı amaçlıyordum. Birey olmanın başka

yollarını bilmediğim (Bugün de bilmiyorum.) için. Yazdığın sürece ve yazdığının gerçekliği oranında gerçekleştireceksin bireyselliğini, diyordum kendi kendime” (Gümüş, 2003: 29).

Bu anlamda, yazarın eserlerindeki özgünlüğün temel kaynağının biçim olduğu söylenebilir. Edgü, sürekli olarak farklı biçem türlerinin peşinden gitmiştir. Bu arayıştan bahsedildiğinde, Edgü’nün 1980 yılından bahsettiği “Yazmak Eylemi” adlı denemesine değinmeye gerek vardır. Edgü, bu denemesinde olağan bir gazete haberini 101 farklı şekilde tekrar ifade eder. Bununla aynı gerçeğin, ne kadar farklı şekillerde ifade edilebileceğini göstermek ister. Böylelikle Edgü, Türkçenin ne derece zengin bir dil olduğunu ortaya koymak için biçem çalışmaları ile eserler üretmiştir. “Yazmak Eylemi” adlı bu denemesi ile yazarın biçem açısından zirve noktasına ulaştığı söylenebilir (Akbulut, 2005:526).

Ferit Edgü aynı zamanda eserlerinde, kelime seçimini de dikkatle yapmıştır. Sade olmakla beraber çok güçlü bir dilin yazarı olmuştur. Edgü, yazarın anlatmak istediklerini aktarırken o içeriğe yakışan ve ona uygun sözcükleri bulmak gerektiğini ve bir eseri eser yapanın da bu özellik olduğunu dile getirmiştir (Edgü, 1984:2).

Edgü’nün sanata bakışında dikkat çeken iki yönü özgün ve özgür olmasıdır. İfade etmek istediklerini kendine has bir tavırla ve özgür bir şekilde aktarmak ister. Doğruyu, olduğu gibi söylemek için herhangi bir baskı altına girmeyi reddetmek gerektiğini söyler (Edgü, 1984:2). Özgürlük sözcüğünün asıl anlamının yeni şeyler üretebilmenin, fikir yaratabilmenin eş anlamlısı olduğu kanaatindedir. Dolayısıyla, bu kavramın asıl anlamı yok olduğunda, yaratıcılığın da yok olacağını ifade eder (Edgü, 1984: 2).

1950 kuşağına ait olan diğer yazarlar gibi, Ferit Edgü’nün de çıkış noktası doğruya ulaşmak için tek bir yol olmadığıdır (Aytaç, 1999: 34). Onun duruşunun en öne çıkan özelliklerinden biri budur. Bu nedenledir ki Edgü, onu okuyanlara kendi doğrularını dayatmaz. İçinde bulunduğumuz çağda, sanatta iki önemli kavramın *kuşku* ve *karşı olmak* olduğunu söyler (Edgü, 1979: 16).

Ferit Edgü, doğruya ilişkin bu yaklaşımı ile sürekli olarak yeni düşüncelere açık olmayı ve tek bir doğruya bağlı kalmamayı savunmuştur. Sanatta veya bilimde sahip olduğumuz veya önümüze çıkan doğruların her zaman kuşkuya açık olması gerektiğini, böyle yapıldığı zaman gerçek anlamlarını kazandıklarını ifade eder. Edgü’ye göre insanın

düşünce dünyasında değişime açık olmayan hiçbir doğru yoktur (Edgü, 1982: 10). Böyle bir tutuma sahip olmak, Edgü'ye göre, içinde bulunduğumuz asrın bir koşuludur.

IV. FERİT EDGÜ VE MİNİMAL ÖYKÜLER

Dünya edebiyatında “flash fiction”, “short-short story” (Asimov, 1978: 8) olarak adlandırılan küçürek öykü, Türk edebiyatında şu isimlerle adlandırılmıştır: minimal öykü veya çok kısa öykü (Edgü, 1990: 245), kısa kısa öykü (Duru, 1997: 37), minik öykü veya küçük öykü (Kökden, 1997: 16,19) ve mesel (Andaç, 1997: 18). Doğu edebiyatında ise hikmet bağından meseller ve kısa hayvan masalları da bu edebiyat türünün örnekleri olarak düşünülebilir.

Doğu edebiyatındaki bu türlerin aksine, minimal öykülerin, Sadi'nin eserlerinde olduğu gibi, kişilere öğüt verme gibi bir amacı yoktur. Sahip olduğu sınırlı uzunluk ve zaman da düşünüldüğünde zaten bu türün böyle bir amacının olamayacağı açıktır.

Sanat açısından Edgü hakkında değerlendirmeler yapabilmek için, yazarın resim ile olan ilişkisinin farkında olmak gerekir. Edgü'nün yazarlığı, resim sanatından birçok izler barındırmaktadır ve yapıtlarında biçim açısından ulaşmak istediği noktaya varabilmek için bu sanattan ilhamlar almıştır (Ecevit, 1992: 28).

Edgü'nün dış dünyadan yaptığı betimlemelerde veya görsel olmayan şeyleri tasvir ederken onun öykücülüğünün resimle ilişkilendirilebilecek önemli bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, Edgü'nün oldukça soyut olan kavramları dahi tasvir edebilmesinde resim sanatının önemli bir rolü olduğu açıktır. Öyküde yoğunlaştırılmış bir üslup kullanmasında resmin önemli bir rolü vardır (Aytaç, 2004: 57).

Minimalizm Edgü'nün resim sanatında karşımıza çıkar. Edgü, minimal sözcüğünü ilk defa 1991 yılında yayınlanan Binbir Hece kitabında kullandığını söyler (Edgü, 2002: 7). Ayrıca, “Doğu Öyküleri” adlı eserinde on yedi minimal öyküye yer vermiştir. O zamanlardan itibaren, bu ismi ve biçimi artan bir sıklıkta kullanmaya devam etmiştir.

Edgü'nün minimal öykü türünde eserler vermesinin sebepleri arasında yalınlık, sözcükleri ekonomik kullanmak ve sonuca odaklanmak gibi amaçlar sıralanabilir (Orhan, 2007: 65). Daha yalın bir ifade ile Edgü, fazlalıkları ayıklayarak sade bir yapıta ulaşmayı

hedeflemiştir. Bu amaca hiçbir zaman ulaşamayacağını ifade etse bile, temel amacının dilin içinde barınan cevhere ulaşmak olduğunu söylemiştir (Edgü, 2002: 8).

Anlatıcı ve okur arasındaki mesafe düşünüldüğünde, geleneksel biçimlere kıyasla kısa öykülerde bu mesafenin çok az olduğunu ifade etmiş ve bu sebepten dolayı bu türün okuyucuyu en çok zorlayan tür olduğunu belirtmiştir. Bu zorluğun sebeplerinin ise, minimal öykülerde doldurulması gereken birçok boşluğun olması, daha çok düşündürmeye sevk etmesi ve bunun için etkin bir süreç gerekmesi olduğu söylenebilir. Bu özelliği ile minimal öyküler aforizmalara da benzetilmiştir, çünkü kısa ifadeler ve vuruculuğu ile bir kesinlik oluşturmayı hedefler (Orhan, 2007: 65). Dolayısıyla Edgü'nün de bir tek cümleden oluşan minimal öyküleri birer aforizma olarak düşünülebilir (Sayın, 1985: 21).

Edgü minimal öykülerinde günlük hayattan kişilerin yaşantılarını kısa ve sade biçimde anlatır ancak içeriği yoğun imgeler barındırır. Bu yapıtlarda zaman veya mekân gibi özellikler açıkça ifade edilmez. Öykülerde yer alan kişiler ise birer kahraman özelliği taşımazlar ve bir isimleri yoktur. Bu kişiler öyküde konuşmaları ve düşünceleri ile ön plana çıkarlar (Deveci, 2007: 75).

Minimal öykülerin ayrıca biçimsel kaygıları vardır. Sahip olduğu etki gücünü içerikten çok farklı anlatım türlerini kullanmalarından alırlar. Bu öykülerde olay çeşitliliği değil anlatım tekniği çeşitliliği vardır (Yıldırım, 2007: 45). Bu teknik çeşitlilik aynı zaman unsurunu da içerir. Zaman kiplerinin kullanımı ve zaman belirten ifadeler, öyküde bulunan kişilerin var olma özelliklerini açığa vuran anlatımlar taşır (Deveci, 2007: 77). Biçimsel çeşitliliğin bir diğer yönü ise diyalogların yoğun bir şekilde kullanılmasıdır.

V. LEŞ TOPLU ÖYKÜLER

A. İncelenecek Öyküler

Çalışmamızı, Türk edebiyat dünyasında “50 Kuşağı”nın önde gelen yazarlarından Ferit Edgü'nün *Sel⁴ yayıncılıktan çıkan “Leş” toplu öyküler adlı eserinin 1953-2002 yılları arasında kaleme aldığı öykülerin söz dizimi açısından incelenmesi oluşturmaktadır.

⁴ Yayınlarının orijinal adı *Sel'dir.

Bu kitapta yer alan öyküler yazarın elli yıllık sanatının birikimi olan dokuz öykü kitabının *Leş* adıyla basılıp bir ciltte bir araya getirilmesinden oluşmuştur.

Eser, “Sunu” yazısıyla başlayıp yazarın çıkan son öykü kitabından ilk çıkan öykü kitabına doğru sıralanmaktadır. Bazı öykü kitaplarında yer alan ön söz ve son sözler öykü kitaplarının orijinallerine sadık kalınarak aynen korunmuştur.

Kitabın adı yazarın 1958 tarihli, Baudelarie’nin bir şiirinden esinlenerek koyduğu bir öyküsünden gelmektedir. Eserin hazırlanma süreci bizzat yazar tarafından kontrol edilmiş ve Ferit Edgü toplu öykülerinin bir araya getirilmiş cildini “Sunu” kısmında “Bu elinizdeki ‘kitapların kitabı’ benim yazma serüvenimin ürünü. Okur bu serüveni, başlangıcından bugüne değil, bugünden başlangıcına doğru izleyecek. Yok, eğer kronolojiye düşünse, kitaba sondan başlayabilir...” şeklinde takdim etmiştir.

Kitabın sonunda Turgut Çeviker’in gerçekleştirdiği Ferit Edgü Kaynakçası’na yer verilmiştir. Kitap, ilk olarak 2010 yılında basılmış olup toplam 620 sayfadan oluşmaktadır.

İncelenen Öyküler

*Sel yayıncılık tarafından yayımlanan bu kitapta yazarın dokuz öykü kitabı ve bu kapsamda 181 öykü yer almaktadır. Bu çalışma aşağıda da sıralanan tüm öyküleri kapsamaktadır.

Do Sesi (2002)

I Ölüm Öyküleri

Do Sesi, Beklenti, Son Hece, Adlar, İmdat, Acımasız, Arşivden, Kayıp, Düş, Son Yüzücü, Sonumsu, Durak, Yürüyen, Düşüş, Mezar, İnsanoğlu, Masum, Medetsiz, Üşüyen

II Yaşam Öyküleri

Dil, Özet, Şanslı, Bir Garip Sürgün, Aykırı, Köpek, Kendiliğinden, Artı. Eksi. , Yol, Yeterli, Bir Garip Aile, Koşucu, Belki, Sessizlik, İtiraf, Konuşma, Bir Öykü

III Saçma Öyküler

İz, Şerbetli, Çöl, Kilit, Kaçış, Susuzluk, Ayrılış, Rastlantı, Başlangıç, Sohbet, Özellikle, Ardından, Erteleme, Hiç, Karakış, İlenç, Işık, Gün, İkili, Kaf, Az, Yürekli, Çaresiz

IV Geçişler

Geçişler

İşte Deniz, Maria (2000)

I. Öyküler (Perisiz Ev)

Perisiz Ev, Adam/ Kadın/ Çocuk, Güvercinler, Bir Konuk

II. Çok Kısa Öyküler (Şaşılacak Bir Şey)

Bir Öykü, İçerdeki, Yaşam Öyküsü I, Yaşam Öyküsü II, Gece Bekçisi, Rastlantı, Keşke, Kısa, Yılan, Şaşılacak Bir Şey, Üç Sözcük/ Tek Kurşun, Öç, Yanlıklık, Sevdiğini Söylesene, Hayalhane, Yolda, Dağılma, Görünüş, Roman, Eşik, Elma, İtiraf, Sikke, Dostluk, Giderayak

III. İşte Deniz, Maria

Adsız, Garip Çocuk, Denizkızı, Bilinen, Ecco Ilmare, Maria!

Doğu Öyküleri (1995)

Birkaç Sözcük, Mirza, İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, İnsan Kokusu, Mutluluk

Minimal Doğu Öyküleri

Atsız, Söyleşi, Bu, Annem ve Ben, Yıkılmış, Fal, Kayıt, Konuşma, Rastlantı, Nöbetçi, Pusula/Sız, Karakış, Ses, Kim, Hoş, Kerem, Ne

Çıglık (1982)

Çıglık

Üç Düş/ Üş, Papağan, Kedi ile Fare, At, Deniz Kıyısında, Kör ve Oğlu, Sahaf, Yusuf'un Utkusu, Büyük Ustayı Ziyaret, Aslan ve Ressam, Çıglık,

Parçalar

Balkonda, Beklenmeyen Konuk, Yazar ve Yazman, Merdiven, Teyzemin Sonu, Çevirmen, Yargı, Gelişigüzel Bir Konuşma, İkinci Yaşam

Bir Gemide (1978)

Kaza, Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, Bir Gemide, Kanca, Dönüş, Seksek, Olanak-Siz, Melek Cici,

Av (1967)

Karanlıkta

Yitik Gün, Havana, Kötü, Karanlıkta, Durum, Aşağı, Aşağı, Yoğun

Av

Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, Yargıç Karak, Av, Bir Orta Çağ Öyküsü

Devam (2001)

Devam, Kendisi, Yaşayan, Bakış, Bir Delikten, Yalandöngü, Karabasan, Sonuç, İki Gözlem, Duvar,

Bozgun (1962)

I Bozgun

II Leş

Anı, Bir Kadın, Sanrı I, Sanrı II, Kule, Karabasan, Cellat, Leş

III Bir Cinayetin Öyküsü

IV Dönüş

Kaçınlar (1959)

Birinci Bölüm

I. Kaçkın, Odada, Dışarı, Sondeyiş,

İkinci Bölüm

II. Kaçkın, III. Kaçkın, IV. Kaçkın

B. Öykülerinde Dil ve Üslup

1950 Kuşağı, “a” dergisi ve “Mavi” dergisi çevresinde gelişen bir akım oluşturma temelinden uzak, ama adımlarını sağlam atan bir kuşağın adıdır. 1950 kuşağının önemli temsilcilerinden olan Edgü, “Bizler 50 kuşağı bir araya gelip bir okul oluşturmayı istedik, ama yeterli temelimiz yoktu. “Mavi” dergisi çevresinde toplandık, bir takım gibiydik. “Mavi” akımı deniyordu ama yanlıştı bu, çünkü böyle bir akım olmadı hiç” (Edgü, 1997: 3) ifadeleriyle bir arada olan ancak bir olmayan bir kuşağın izlerini gösterir.

Bu kuşak Türk Edebiyatında kendi üsluplarını oluşturma çabasında olan diğer yandan kendine birleştirici unsur olarak Sait Faik Abasıyanık’ı temel alan bir kuşaktır.

Edgü bir yazısında “Dostoyevski’nin ‘Hepimiz Gogol’un Paltosundan geliyoruz” demesi gibi, bizler de (1950 Kuşağı denilen öykücüler, ama aynı zamanda Vüsat O. Benerler, Yusuf Atılganlar, Bilge Karasular, Nezihe Meriçler de) Sait Faik’ten geliyoruz” (Edgü, 2007: 53) ifadeleriyle kuşağın birleştirici unsurunu aktarır. Edgü bir röportajında da “Her kuşak gibi, biz de kendi yeniliğimizi getirmek istiyorduk. Ama hem çok gençtik hem de yeterinde donanımlı değildik. Bu açılımı Sait Faik’te gördük” (Edgü, 1997: 3) şeklinde beyanda bulunmuştur.

XX. yüzyılın ilk yarısında Fransa’da yaygınlık kazanan Varoluşçuluk akımı 1950 kuşağını yoğun bir şekilde etkilemiştir. Varoluşçuluk bireyselleşme, intihar, ölüm, yabancılaşma, ötekileşme, başkaldırı, toplumdan kopukluk gibi tema ve kavramların edebi metinlere girmesine zemin hazırlamıştır. Bu tema ve kavramları kullanan yazarlar klasik anlayışta yer alan çatışma unsurunu ikinci plana atmış, bireyin kendini bulma çabasında var olmayı sağlayan izler peşinde koşmasını anlatmıştır.

Türk Edebiyatında varoluşçu perspektifin önemli temsilcilerinden olan Ferit Edgü, öykülerinde bireyin varoluş sorununa, ötekileşmiş bir bende bireyin kendini anlamlandırmaya çalışmasına değinir. Varoluşçu bir tabakadan beslenen yazarı etkileyenlerin başında Kafka ve Beckett gelir. Bu katmanın asıl kaynağı ise yazara göre Sartre’dir. Edgü Sartre için “Sartre her zaman bir yol göstericiydi benim için. On sekizimde ‘Ya Sartre gibi olurum ya hiçbir şey “dediğimden bu yana, yıllar geçti. Sartre ‘gibi’ olmanın, yalnız kişisel yeteneğe değil, o yeteneğin içinden çıktığı topluma da bağlı olduğunun bilincine varmamıştım delikanlılığımda” (Edgü, 2008: 110) açıklamaları yazarın yazarlık yaşamının yol göstericisi Sartre’nin önemini bize gösterirken yazarlık yeteneğinin yalnızca kişisel yetenek olmadığını, yeteneğin içinden çıkılan topluma da bağlı olduğunu belirtir.

Ferit Edgü her eserinde yazma nedenini tartışıp anlatımın tüm imkânlarını zorlamıştır. Bu imkânları zorlarken kişilerini sıradan insanlardan seçer. Kişiler sıradanken değindiği tema ise tüm insanlığın sorunudur. Bu sorunu anlatırken metnini küçültür, dar ve yoğun bir anlam ilişkisi ile okurunu metnin içine aktif bir katılımcı olarak sokar. Korkmaz’ın küçürek öykü ile ilgili “Damıtılmış niteliği, yoğun ve örtük söylemi ile şiire yakın duran küçürek öykülerde; anlık aydınlanmalar, şok uyarı ve etkiler esas alınır” (Korkmaz, 2006: 476) ifadeleri, Gariper’in “Bugün mensur şiir ve küçürek

öyküyle birlikte düz yazıyla şiirin sınırları kesişmiş, iç içe geçmiş ve bulanıklaşmış görünmektedir” (Gariper, 2007: 2036) ifadeleri ve Korkmaz ve Deveci'nin “Mesel, kısa ve yoğunlaştırılmış yapısı, kişilerin temsili olmaları ve genel nitelikleri ile öne çıkarılması açısından sembolik söylemi ile küçürek öykülere çok yakındır” (Korkmaz ve Deveci, 2011: 79) ifadeleri bir bakıma Ferit Edgü'nün öykücülüğünün açıklaması gibidir.

Ferit Edgü, metinlerini kısa biçimler şeklinde ortaya koyar. Postmodern izleğe bağlı olarak parçalı metinlerini kısaltır, yoğunlaştırır ve şiirselleştirir. Edgü'nün metinleri; Sadi'nin, Dede Korkut'un, Mevlana'nın, Nasreddin Hoca fıkralarının, Kelile ve Dimne gibi Türk Edebiyatında kökleşmiş metinlerin modern çağda içerik olarak olmasa da biçim olarak kendine yeniden yer edinmiş hali gibidir. Amaç olarak ise bu metinler evrensel temada tekrar birleşir.

Korkmaz'ın küçürek öykünün uzunluğu ile ilgili “250 veya 500 sözcük, çığılığı nağmeye dönüştürmek için yeterli örgü hazırlayan bir anlatım örgüsü oluşturur. Bu bakımdan 100 sözcüğü geçmeyecek anlatıları ancak küçürek öykü diye adlandırabiliriz.” (Korkmaz, 2007: 33) açıklamaları Edgü'nün 2002 yılında çıkan “Do Sesi” öykü kitabı Korkmaz'ın küçürek öykünün uzunluğu ile ilgili görüşlerinin örneği gibidir. Yazarın ilk öykü kitaplarına baktığımızda yoğunlaştırılmış yapıda uzun bir anlatımın dikkat çektiği ancak yıllar geçtikçe kalemini daha sağlamlaştıran yazarın 50 yıllık sanat serüveninde ifade olanaklarını iyice daraltıp minimize ettiği görülür. Korkmaz'ın “Temelde görselleşen bir dünyada süre/hız faktörlerinin kıskacında yaşamaya çalışan 20.yüzyıl insanı, zaman yoksuludur, uzun romanlar okumaya vakti yoktur. Dolayısıyla bu gereksinimini giderecek “fast-food” tarzı bir anlatı türü, geçmiş deneyimleri de arkasına alarak kendiliğinden gündeme gelir.” (Korkmaz, 2007: 35) ifadeleri zamanın rüzgârı karşısında direnmeye çalışan insanın vakitsizlikten kaynaklanan okuma sorununa Edgü, öykülerinde çözüm aramış ve çözümü bulmuş gibidir.

Korkmaz'ın “Küçürek öykü; vaaz etmez, nasihatte bulunmaz, karakter geliştirmez, okuyucuyu bir yere taşımaz vb. ancak bazı değişmez hakikatleri sezdirip insanları onlarla aniden yüzleştirerek şok uyarmlar yapar.” (Korkmaz, 2007: 3) ifadeleri çerçevesinde Edgü'nün öykülerine bakıldığında Edgü, öykülerini yalnızca bir anın saptaması (Edgü, 1997: 38) olarak görür. Edgü uzun anlatımlara girişmez. Anlatmaya en vurucu, en çarpıcı, en can alıcı yerden başlar. Kısa ve yalın anlatımla, anlaşılamayanı anlaşılır bir dille

aktarır. Yazar pek çok şeyi uzun uzun anlatmaz. Eksik bırakılan birçok noktada okuyucunun aktif katılımını sağlar.

Ayrıntılar, betimlemeler, zamanın ileriye ve geriye dönüklüğü karşımıza dilsel olarak özgün olma zorunluluğu da getirir. Yazarın, yalınlığa, daha çok yalınlığa, artık hiçbir fazlalığı içinde barındırmayan yapıya ulaşmak dediği öyküleri imkânsızlığı mümkün kılmaya çalışır. Yazar öykülerini, konuşma/diyalog tekniği ile kurgulayarak iç ve dış monolog teknikleri ile de bireyin iç sesini kelimelere döker. Öykülerinde yer verdiği diyaloglarla uzun betimlemelerin yer tutmasına gerek bırakmaz ve bireylerin var olma gerçeğini tiyatroya özgü tekniklerle diyaloglardan yararlanıp okuyucunun imgeler dünyasını zenginleştirme yoluna gider.

Edgü, öykülerinde şiirselliği de elden bırakmaz. Öykülerinin kısa ve yoğun olması, öykülerin biçimsel kaygısında her kelimenin öyküde varlığının öneminin olduğunu, eksik tek bir kelimenin bile kısa ve yoğun anlatımı bozduğunu gösterir.

“Hemingway, altı kelimelik kısa öyküsü için yazdığım en iyi öykü demiş ancak bu öykü önemini ve etkisini Hemingway imzasına borçludur.” (Boynukara, 2007: 38), ifadeleri Ferit Edgü için de bu geçerlidir. Okunduğunda ‘sıradan’ bir anlam ve görüntü uyandıran küçürek öyküler, önemini taşıdığı imzaya borçludur. Ancak Edgü öykülerinde sıradanlıkta anı sonsuzlaştırırken dilin imkânlarını sonuna kadar kullanır. Öyküleri kısa olma çerçevesinde okurda bir bakıma ‘ben de yazabilirim’ hissi uyandırsa da başı sonu belli olmayan bir anlatının özetlenmiş ve yoğunlaştırılmış etkisi karşısında düşünmeye de sevk eder.

Edgü’nün öyküleri “belirli bir giriş ve sonuç formuna bağlı olmayan; içerik ve biçim açısından metin içi ve metin dışı göstergelere sahip olan küçürek öyküleri, gösterge ve anlam bilimi açısından incelendiğinde birer “açık yapıt” olma özelliği ile dikkat çeker” (Deveci, 2005: 396). Bu da okuyucuyu pasif kılmaz, her an metin içinde kendi ayak seslerini duymasını sağlar.

Edgü öykülerinde “dile yeni bir güç kazandırmayı, göstergedeki ses ve anlam açısından daha etkili kılmayı, okuyanın, dinleyenin zihninde yeni değişik tasarımlar ve duygu değerleri oluşturmayı” (Aksan, 1995: 166) amaçlar. Anlam ilişkilerini renk kartelâsında kaybolan ressamın sessiz çılgılığı gibi betimlemez, okuyucu duygu

yoğunluğunda oluşan tasarımları, kendi eşsiz zekâsı karşısında hayranlık oluşturacak şekilde var eder.

Edgü'nün öyküleri “Akreple yelkovanın arasına sıkışan, özgür görünümlü ama bürokrasinin kâğıttan kelepçelerle tutukladığı çoğul mahkûmların, kendini fark ettikten sonraki çılgılığı gibidir, kısa keskin ve tiz.” (Korkmaz ve Deveci, 2011: 13) açıklamasının örneğidir. Yazar, okuyucuya toplumun içinde sıkışmış bir azınlığın sessiz çılgılığını nağmelere dönüştürmeden açık ve net bir şekilde aktarır.

Edgü'nün öykücülüğünde dikkat çeken noktaları toplarsak eğer;

- 1950 kuşağındandır.
- Sait Faik Abasıyanık çizgisinden ilhamlar almıştır.
- Varoluşçuluk akımının edebi metinlerde yarattığı çeşitli konu ve temalarından yararlanmıştır.
- Postmodern izlekte, parçalı ve yoğun bir anlatımı vardır.
- Anlatım küçültülmüş, dar ve yoğun anlam ilişkilidir.
- Kısa ve yoğun bir anlatımda anlatılmayı anlaşılmayı kılma endişesi yoktur.
- Hiçbir fazlalık barındırmayan bir yapıda Türkçenin bütün olanaklarını kullanır.
- Diyalog, monolog gibi tiyatroya özgü tekniklerle okuyucunun imge dünyasını geliştirir.
- Şiirsel formlarda metinlerini oluşturur ancak düzyazının biçimsel kaygılarını göz ardı etmez.
- Başı ve sonu belli olmayan metinlerinde okuyucuda ‘Ben de yazabilirim.’ hissi uyandırır.

Yukarıda Edgü'nün öykülerinde kullandığı dil ve üslup ile ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu değerlendirmeler kapsamında, Ferit Edgü'nün *Sel yayıncılıktan çıkan “Leş toplu öyküler” eseri söz dizimi açısından incelendi. Kelime grupları ve cümle ile ilgili gerekli açıklamalar ve tanımlamalar yapıldıktan sonra öykülerimizden seçilen örnek cümlelerle bulgularımız desteklenmiştir. Çalışmamızın Giriş bölümünde Ferit Edgü'nün hayatı, eserleri ve sanat anlayışına; Birinci Bölüm’de kelime gruplarına, İkinci Bölüm’de cümle ve cümle türlerine; Üçüncü Bölüm’de Do Sesi adlı öykü kitabının incelenmesine ve Dördüncü Bölüm’de sonuç kısmında değerlendirmelere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KELİME GRUPLARI VE CÜMLE

1.1. KELİME GRUPLARI

Birden fazla kelimenin, anlamda ve yapıda bir bütünlük oluşturup cümlede tek kelime görevi görmesine kelime grubu adı verilir.

Kelime grupları için; “*belirtme öbekleri*” (Banguoğlu, 2011: 496; Şimşek, 1987: 321), “*belirtme grupları*” (Bilgegil,1963: 115), “*yargısız anlatımlar*” (Hatipoğlu, 1972: 2), “*söz öbekleri*” (Kükey, 1975: 3; Koç, 1990: 334), “*sözcük öbekleri*” (Dizdaroğlu, 1976: 34-35) vb. terimler kullanılmıştır.

Şekil bakımından da mantık bakımından da bir bütün vücuda getiren kelime grubu, şekil ve morfoloji açısından esas itibariyle tek bir kelimedenden ibaretmiş gibi düşünülür (Deny, 1941: 709). Yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bu dil birliklerine kelime grubu denmektedir (Ergin, 1998: 353). Banguoğlu da kelimelerin öbeleşerek unsurlar arasında anlamsal ve kavramsal bağlar kurduğunu belirtmiştir. Ayrıca kelime öbeklerinin söz konusu kavramlarının işlevinden söz ederek, bu öbekleri oluşturan kelimelerin dil sistemindeki işleyişlerinin bazen ayrı bazen ise aynı olabilirliği üzerinde yorum yapmıştır. (Banguoğlu, 2011: 496).

Hatipoğlu ise kelime gruplarının anlam özelliklerini vurgu yaparak kelime gruplarını “yargısız anlatımlar” olarak nitelmiştir. Bu grupların temel işlevinin “yargılı anlatımlar” a farklı açılardan destek olmak özelliğinin olduğu fikrindedir. Benzer anlamda Beserek de kelime gruplarının en önemli işlevinin bir kelime gibi işlem görmesi olduğunu ifade eder ve kelime grupları konusunun anlaşılmasının cümle kavramını anlamak için gerekli olduğunu bildirir (Beserek, 1991: 28).

Bilgegil, kelime grupları tarifinde dilbilimsel özelliklere yer verir. Bu bakımdan kelime gruplarının çekim eki alabildiklerini ve içerisinde bulunan kelimelerin isim soyundan geldiğini belirtir (Bilgegil, 1963: 115). Bilgegil bu grupları “belirtme öbekleri” olarak adlandırır. Aynı doğrultuda, Şimşek ve Korkmaz’ın da kelime grupları üzerine açıklamalarında dilbilimsel ayrıntılar yer alır. Şimşek isim kökünden gelen sözcüklerin bir yüklem barındırmadan birbirleri ile bir bağ kurarak yargı bildirmeyen anlatımlar

oluşturduğunu söylemiştir (Şimşek, 1987: 321). Korkmaz ise kelime gruplarının belirli kurallar çerçevesinde bir araya gelen ve içeriğinde yapı ve anlam bütünlüğü olan kelime grupları olarak açıklamıştır (Korkmaz, 1992: 100).

Kelime gruplarını oluşturan unsurların sıralanması da bazı tanımlarda vurgulanmıştır. Bu bağlamda, Ediskun önce yardımcı ögenin geldiğini sonrasında ise ana ögenin geldiğini söyler (Ediskun, 1992: 114). Farklı bir açıdan Koç ise bu unsurlar arsında en önemli sözcüğün son sözcük olduğunu belirtir ve bu sözcüğü “kurucu öge” olarak adlandırır (Koç, 1990: 334).

Diğer bazı dilbilimcilerin tanımlamalarında kelime gruplarına dair ön plana çıkan özellikler “tümceden küçük, sözcükten büyük” olmaları (Kükey, 1975: 3); yapı ve anlam bütünlüğüne sahip olmaları (Topaloğlu, 1989: 115); anlam ve yapı bağlarıyla bir arada bulunan “dil birlikleri” olduğu (Dizdaroğlu, 1976: 34-35); anlama güç katan geniş dil birlikleri olduğu (Özkan ve Sevinçli: 2015); cümlelerin kuruluşlarında bir bütün olarak hareket etmeleri (Güneş, 1997: 329) olarak sıralanabilir.

Son olarak bu çalışmada tanımı ve açıklamaları referans alınan Karahan ise kelime gruplarını “yargısız dil birimleri” olarak tanımlar ve işlevlerini “bir varlığı, bir kavramı bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek” olarak belirtir (Karahan, 2016: 39).

Kelime grubu ile ilgili yapılan tanımlamalara bakıldığında terim karmaşasının olduğu görülür. Terim karmaşasına rağmen kelime grupları ile ilgili tanımlamalarda genel bir paralellik söz konusudur. Kelime grupları tanımlamalarında şu görüşler ortaya çıkmaktadır:

- I. Kelime grupları birden fazla kelimedenden meydana gelir. Bunlar kavramlar arasında ilişki kurmak, bir niteliği, bir durumu, bir kavramı veya bir hareketi karşılamak üzere belirli kurallar içinde yan yana gelirler.
- II. Kelime grupları yargı bildirmezler.
- III. Kelime grupları yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören, gerektiği takdirde çekim eki alabilen ve cümlede tek bir kelime gibi vazife gören bir dil birliğidir.

IV. Türkçenin cümle yapısında olduğu gibi, kelime grubunda asıl unsur- birleşik fiil, edat grubu ve unvan grubu dışında- yardımcı unsurdan sonra gelmektedir (Baydar ve Baydar, 2001: 31-32).

Kelime Gruplarının Tasnifi:

Deny, “Türk Dili Grameri”nde kelime gruplarını;

“determinatif gruplar”

“appositionnel gruplar”

“complement regimeden yapılan gruplar” olmak üzere üç ana gruba ayırır

(Deny, 1941: 711-772).

Ergin, “Türk Dilbilgisi”nde kelime gruplarını 17 gruba ayırır;

“1-Tekrarlar, 2-Bağlama Gurubu, 3-Sıfat Tamlaması, 4-İyelik Gurubu ve İsim Tamlaması, 5-Aitlik Gurubu, 6-Birleşik İsim, 7-Birleşik Fiil, 8-Unvan Gurubu, 9-Ünlem Gurubu, 10-Sayı Gurubu, 11- Edat Gurubu, 12-İsnat Gurubu, 13-Genetif, Datif, Lokatif, ve Ablatif Gurubları, 14-Fiil Gurubu, 15-Partisip Gurubu, 16-Gerundium Gurubu, 17-Kısaltma Gurubu.” (Ergin, 1989: 374-397).

Banguoğlu, “Türkçenin Grameri”nde “belirtme öbekleri” olarak adlandırdığı kelime gruplarını;

“1. ad takımı, 2. sıfat takımı, 3. zarf öbeği, 4. takı öbeği, 5. çekim öbeği, 6. bağlam öbeği, 7. yanaşma takımı, 8. katma öbekler” şeklinde sınıflandırır (Banguoğlu, 2011: 497-519).

Bilgegil, “Türkçe Dilbilgisi”nde “belirtme grupları” dediği kelime gruplarını;

“İsim tamlamaları, sıfat tamlamaları, bağlaç grupları, zarf grupları, isim grupları edat grupları, ikizleşme ve ünlem grupları olarak sekiz başlık altında sınıflandırmıştır.” (Bilgegil, 1963: 116-162).

Hatipoğlu, “Türkçenin Söz Dizimi”nde “yargısız anlatımlar” olarak adlandırdığı kelime gruplarını;

“Yargısız anlatımların kalıplaşmamış olanları; ad tamlaması, adil tamlaması, sıfat tamlaması, zincirleme sıfat tamlaması, ikilemeli tamlama, iyelikli tamlama, çıkmalı

tamlama, kalmalı tamlama, yönelmeli tamlama, ilgeçli tamlama, bağlaçlı tamlama, zincirleme ad tamlaması, karma tamlama, girişik tamlama.

“Yargısız anlatımların kalıplaşmış olanları: birleşik sözcükler ve ikilemeler” olarak ayırmıştır (Hatipoğlu, 1972: 11-51).

Ediskun, “Türk Dilbilgisi”nde “*isim takımları, sıfat takımı ve birleşik fiiller*” den söz etmektedir (Ediskun, 1999: 114-145).

Beserek, “Türkçede Cümle Yapısı”nda, kelime gruplarını;

“*İsim tamlaması, sıfat tamlaması, isim grupları, edat grubu, unvan grubu, zarf grubu, tekrarlar (ikilemeler), ünlem grubu, bağlaç grupları*” olarak dokuz başlığa ayırır (Beserek, 1991: 28-31).

Şimşek, “Örneklerle Türkçe Sözdizimi”nde, “belirtme öbekleri” dediği kelime gruplarını;

“*İyelik öbekleri, niteleme öbekleri, çekim öbekleri, ikileme, bağlaç öbekleri, ünlem öbeği*” olmak üzere altı ana bölümde değerlendirmiştir (Şimşek, 1987: 322-400).

Korkmaz, “Gramer Terimleri Sözlüğü”nde kelime gruplarını;

“İsim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, ikileme, edat grubu, bağlaç grubu, unvan grubu, birleşik fiil, birleşik isim” olarak dokuz gruba göre değerlendirmiştir (Korkmaz, 1992: İlgili Maddeler).

Kükey, “Uygulamalı Örneklerle Türkçenin Söz Dizimi”nde “sözcük öbekleri” olarak ifade ettiği kelime gruplarını;

“*İkilemeler, bağlama öbeği, iyelik öbeği, ad tamlaması, sıfat tamlaması, ilgeç öbeği, ünlem öbeği, unvan öbeği, sayı öbeği, yükleme öbeği, -i’li sözcük öbeği (akkuzatif öbeği), -e’li sözcük öbeği (datif öbeği), -de’li sözcük öbeği (lokatif), -den’li sözcük öbeği (ablatif öbeği), belirteç öbeği*” olarak on beş başlıkta toplamıştır. (Kükey, 1975: 88)

Koç, “Yeni Dilbilgisi”nde kelime gruplarını “sözcük öbekleri” olarak adlandırır ve dört öbekten oluştuğunu belirtir:

“*Eylem öbeği, ad öbeği, ilgeç öbeği ve belirteç öbeği.* Ayrıca bir cümlede bu dört öbek dışında başka bir öbek bulunmaz.” (Koç, 1990: 334-335).

Gürsoy-Naskali, “Türk Dünyası Gramer Terimleri Klavuzu”nda kelime gruplarını;

“İsim tamlaması, sıfat tamlaması, ikizleşme, edat grubu, birleşik isim ve birleşik fiil” olmak üzere altı başlıkta toplamıştır (Gürsoy ve Naskali, 1997: İlgili Maddeler).

Karaağaç, “Türkçenin Söz Dizimi”nde kelime gruplarını 2 ana başlık başlık altında toplar:

“Yapımlık Öbekler; 1. Fiilimsi Öbekleri, 2. Kısaltma öbekleri, 3. Sayı Öbekleri, 4. Birleşik Fiiller, 5. Yineleme Öbekleri, 6. Aitlik Öbeği, 7. Bağlama Öbek ve Cümleleri, 8. Özel Ad Öbeği.

Çekimlik Söz Öbekleri; 1.İlişkilendirme Öbekleri, 2. Nitelendirme Öbekleri (Karaağaç, 2011: 163-218).

Delice, “Türkçenin Sözdizimi”nde kelime gruplarını üç ana başlık altında incelemektedir:

“1. Kelimeyle Kurulan Öbekler, 2. Ekle Kurulan Öbekler, 3. Diğer Kelime Öbekleri. (Delice, 2003: 17-45)

Karahan, “Türkçede Söz Dizimi”nde kelime gruplarını 14 gruba ayırır:

“1- İsim tamlaması, 2- Sıfat tamlaması, 3- Sıfat-fiil grubu, 4- İsim-fiil grubu, 5- Zarf-fiil grubu, 6- Tekrar grubu, 7- Edat grubu, 8- Bağlama grubu, 9- Unvan grubu, 10-Birleşik isim grubu, 11- Ünlem grubu, 12- Sayı grubu, 13- Birleşik fiil, 14- Kısaltma grubu.” (Karahan, 2016: 42-84).

İncelediğimiz eserlerin her birinde kelime grupları bahsine yer verilmiştir. Ancak gruplandırma, bölümlere ayırmada ve sınıflandırmalarda farklılıkların olması çeşitli sorunlar yaratmaktadır. Biz çalışmamızı Karahan’ın sınıflandırmasını esas alarak hazırladık. Kelime gruplarını 14 gruba ayırıp örneklerle destekledik.

1.1.1. İsim Tamlaması

İsim tamlaması, iki veya daha fazla unsurun iyelik ilişkisiyle birleşmesinden oluşan gruptur. İsim tamlamasının birinci unsuruna *tamlayan*, ikinci unsuruna ise *tamlanan* denir.

Türkçe, kelime grupları yönünden son derece zengindir. Ancak kelime gruplarını adlandırmadaki terimsel karışıklık isim tamlamasında da karşımıza çıkar. İsim tamlaması için “*bağlam takımı, izafet, aidlik bilgisi, ad tamlaması, isim takımı ve ad takımı*” gibi çeşitli terimler kullanılmıştır (Delice, 2003: 37; Durukan, 2010: 152-153).

İsim tamlaması iki isim unsurundan oluşur. Bu unsurlardan birine tamlayan diğerine ise tamlanan denir. Bu unsurlardan önce tamlayan sonra tamlanan gelir ve bu unsurlar birbirlerine iyelik ekleri ile bağlanırlar. Bu bakımdan tamlayanı ek alan isim tamlamaları “belirtili isim tamlaması” olarak adlandırılırken, tamlayanı ek almayan isim tamlamaları ise “belirtisiz isim tamlaması” olarak adlandırılır (Ergin, 1998: 374). Ediskun da Ergin’in tanımlamasına benzer şekilde isim tamlamalarını “iki isim arasında iyelik ilgisi kurmak amacıyla oluşturulan takım” olarak tanımlar ve yine benzer şekilde bu grubu belirtili ve belirtisiz isim takımları olarak ikiye ayırır. Ancak, Ediskun bu grubu “isim takımları” adıyla incelemiştir (Ediskun, 1992: 114).

İsim tamlamalarını “ad tamlaması” başlığı altında inceleyen Hatipoğlu, bu grubun işlevinin bir veya birden fazla ismin bir araya gelerek bir başka ismin anlamını taşımak olduğunu belirtir. Ancak Ergin’den farklı olarak, Hatipoğlu isim tamlamalarını üç çeşit altında inceler: belirtili tamlama, belirtisiz tamlama ve takısız tamlama (Hatipoğlu, 1972: 11). Banguoğlu’nun tanımlamasında ise isim tamlamaları “ad takımı” olarak geçer. Bu grubu “kimin veya kim halindeki bir ada, iyelik eki almış bir adın gelmesiyle oluşan kelime öbeği” olarak açıklar. Hatipoğlu gibi Banguoğlu da isim tamlamalarını üçe ayırır ancak farklı bir sınıflandırma kullanır; belirtili ad takımı, belirtisiz ad takımı ve ad takımlarının zincirlemesi (Banguoğlu, 2011: 498-499).

Bazı tanımlamalarda ise isim tamlamalarının işlevine vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda, Bilgegil isim tamlamalarına yukarıda aktarılan görüşlere benzer şekilde tanımladıktan sonra bu grupların işlevini “iyelik, tahsis, tür ve cins ifade etmek” olduğunu söylerken (Bilgegil, 1963: 116), Delice ile Özkan ve Sevinçli de aynı amaçları sıralamışlardır (Delice, 2003: 37-40; Özkan ve Sevinçli, 2015: 19). Fakat Delice, bahsi geçen diğer dilbilimcilerden farklı olarak isim tamlamalarını beş alt başlık altında inceler. Bunlar, belirtili, belirtisiz, zincirleme, Farsça ve Arapça isim tamlaması olarak belirtilmiştir. Delice sınıflandırmasında farklı dillerden dilimize geçmiş özellikleri de dikkate almıştır (Delice, 2003: 37-40).

İsim tamlamaları incelemesinde farklı bir sınıflandırma kullanan bir diğer dilbilimci de Koç ve Karaağaç'tır. İsim tamlamalarını “ad tamlamaları” olarak adlandıran ve “bir adın anlamının tam olarak belirtilmesi için bir başka ad ya da adlardan yararlanılması olarak tanımlayan Koç, ad tamlamalarını 4 çeşide ayırır: Belirtili ad takımı, belirtisiz ad takımı, eksiz (takısız) ad takımı ve zincirleme ad takımı (Koç, 1990: 429). Karaağaç ise isim tamlamalarını belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması ve zincirleme isim tamlaması olarak üçe ayırır (Karaağaç, 2012: 208-209).

Son olarak Karahan ise isim tamlamasını “iyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubu” olarak tanımlamıştır. Bu grubun içeriğinde isim unsurunun “aitlik, içinde bulunma, sınırlandırma, belirtme vb. anlam ilgileri çerçevesinde” birbirlerine bağlandığını söylemiştir. Karahan, isim tamlamasını belirtili ve belirtisiz isim tamlaması olarak ikiye ayırmıştır (Karahan, 2016: 42).

Yapılan tanımlamalar paralellik arz etse de isim tamlamasının çeşitleri konusunda görüş birliğinin olmadığı görülür. Ergin, Karahan, Bilgegil, Ediskun ve Karaörs gibi dilciler, isim tamlamalarını iki çeşide (belirtili, belirtisiz) ayırmış, Banguoğlu, Gencan ve Hatipoğlu isim tamlamalarını üç çeşit (belirtili, belirtisiz, takısız) olarak Karaağaç da isim tamlamasını üç çeşit (belirtili, belirtisiz, zincirleme) olarak ele almıştır. Koç bu grubu dört çeşit (belirtili, belirtisiz, takısız, zincirleme) olarak sınıflandırırken, Delice ise beş çeşit (belirtili, belirtisiz, takısız, zincirleme, Farsça, Arapça) olarak incelemiştir.

Bu sınıflandırmalara dâhil edilen takısız tamlama üzerinde yıllarca tartışmalar yapılmıştır. Takısız tamlama terimini ilk kullanan Gencan'dır (Kerimoğlu, 2006: 108-110). “Vecihe Hatipoğlu, A. Cevat Emre, T.N Gencan, Doğan Aksan, Neşe Atabay, Dr. İbrahim Kutluk ve Sevgi Özel'in ortak çalışmasında ayrı bir başlık olarak takısız tamlamayı incelediğini; Semra Harut ve Mustafa Güvel'in takısız tamlamaların sıfat tamlaması olması gerektiğini belirttiklerini; Tahsin Banguoğlu, Muharrem Ergin, Haydar Ediskun, Berke Vardar, Ahmet Topaloğlu, Zeynep Korkmaz gibi dilcilerin ise bu tamlamaya yer vermediklerini belirtir.” (Zülfikar, 1995: 781-789)

Çalışmamızda isim tamlamasını, Karahan'ın “Türkçede Söz Dizimi” eserini esas olarak belirtili isim tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması olarak ikiye ayırdık. Karahan takısız isim tamlamasını sıfat tamlamasında gösterdiğinden isim tamlaması bölümünde

ele almadık. Karahan, sınıflandırmalarda bahsi geçen “zincirleme isim tamlaması”nı ise isim tamlaması çeşidinde göstermeyip bir isim tamlamasında birden fazla tamlayan veya tamlanan unsurunun olabileceği üzerinde durmuştur.

Belirtili isim tamlamasında, birinci unsur (tamlayan) ve ikinci unsur (tamlanan) tamlama eklerini (ilgi hali eki, iyelik eki) alır. Belirtisiz isim tamlamasında ise birinci unsur (tamlayan) ilgi hali ekini almaz. İkinci unsur (tamlanan) her zaman iyelik ekini taşır.

İsim (+ ilgi hali eki) + isim (+ iyelik eki) = Belirtili isim tamlaması

ayaklarının/ucu (Do Sesi/ Do Sesi, s.13)

pantolonun/paçaları (Do Sesi/ Son Hece, s.16)

İsim (ilgi eki yok) + isim (+ iyelik eki) = Belirtisiz isim tamlaması

savaş/sırası (Do Sesi/ Arşivden, s.20)

cingene/kızları (Do Sesi/ Şanslı, s. 37)

Belirtili isim tamlamasının birinci (tamlayan) unsuru ve ikinci (tamlanan) unsuru zamir olabilir. Birinci unsurun ikinci unsurla bağlantısı zamirlerde eklidir (Karahan, 2016: 42). Ben ve biz kişi zamirlerinde tamlayan ve tamlanan ekleri değişiklik gösterebilir.

bizim/rotamız (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 320)

onun /yürüyüşü, koşusu (Bir Gemide/Kanca, s. 335)

benim/yaptıklarım (Av/Yargıç Karak, s. 426)

Özellikleri:

a. İsim tamlamasında tamlayan ve tamlanan:

İsim tamlamalarında birinci unsura tamlayan, ikinci unsura da tamlanan denir.

Kadın, buyruğu yerine getiren bir emireri gibi, son derece ciddi, odanın/ortasına doğru ilerliyor. (Do Sesi/ Do Sesi, s.13)

Böylece o, düş/kırıklığına uğramaz; ben de yıllar sonra, pek fazla pişmanlık duymuyor olsam da, bu satırları yazıyor olmazdım. (Do Sesi/ Artı Eksisi, s.42)

*Bir sıcak çorbam olsun, bir de saman/döşegim. (Do Sesi/Yeterli, s. 44)
Unutma, hançeri ilkin adamın/ense köküne saplayacaksın. (İşte Deniz, Maria/ Kör ve Hançer, s.108)*

Kötü biri değilsin ama sende eksik olan düş/gücü. (İşte Deniz, Maria/Bilinen, 155)

*Denizi bilmeyenlerin, denizi yaşamayanların /anlayamayacakları
"alıkça" diye niteleyebilecekleri bu seyir, şaşırtıcı olaylarla doludur.
(Çılgılık/Deniz Kıyısında, s. 236)*

Adı belleğimizin /derinliklerinde silinmiş bu geminin üstündeyiz. (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 324)

b. İsim tamlamasında ilgi eki ve iyelik eki:

İsim tamlamasında ikinci unsur (tamlanan) daima iyelik eki alır. Birinci unsur (tamlanan), ilgi eki alırsa belirtili, ilgi eki almazsa belirtisiz isim tamlaması olur.

Belki köprüünün/üzerinden ırmağa atabilirdik. (Do Sesi/ Köpek, s.40)

Adamın/sağ gözü seğirdi, üst dudağı titredi. (Do Sesi/ Sessizlik, s.48)

Mardinli için bir azık/torbası düzdürmeyi unutmadı. (Doğu Öyküleri/Mirza, 164)

Az önce, Halit'in uzattığı tabakadan, bir tutam ince kıyılmış, sapsarı **Bitlis/tütünü**nden aldım ve cigaramı hep kendim sararmış gibi sardım. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 177)

Her akli başında ressam gibi, o da kendinden önceki ressamların yapıtlarından öğreniyordu **resim sanatının/gizlerini**. (Çılgık/ Büyük Ustayı Ziyaret, s.263)

Örneğin, "**Remildeki Rastlantısal Ögeler**" ya da "**Burclar ve Karakterler**" ya da "**Körler ve görenler**" / **başlıkları** altında bir inceleme bırakabildim gerimde.

Nasıl oluyor da, Kaptan Babamız –kaptanımıza böyle derdik- **geminin/ yönetimini yabancıların ve zavallıların/eline** bırakıyor? (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 319)

Bu, insana hayranlık veren (hiç değilse dışardan) **kentimizin en güzel/yapısının önüne** vardığımda büyük saat, dokuzu vuruyordu. (Av/Yargıç Karak, s. 421)

Ve şimdi evimizde değil, eski çocukluğumdaki **ahşap evin üst katındaki/büyük yatak odası**ndayız. (Devam/Karabasan, s. 471)

c. İsim tamlamasında unsurların yerinin değişmesi:

İsim tamlamasında birinci unsur (tamlayan) önce, ikinci unsur (tamlanan) genellikle sonra gelir. Ancak birinci unsur, ikinci unsurdan sonra da gelebilir.

Böylece **toplama yirmi altı çocuğu** vardı **muhtarın** ölenleri saymazsak ki o, saymıyordu. (muhtarın yirmi altı çocuğu) (Doğu Öyküleri/ Mirza, s.161)

Penceresi ve damı yoktu **dolambacın**. (dolambacın penceresi ve dağı)
(Doğu Öyküleri/ Mirza, s. 170)

Ağa yavaş yavaş **yanına** yaklaşmış **atın**. (atın yanı) (Çığlık/At, 233-234)

Denemeleri uzun yıllar aldı **Yusuf'un**. (Yusuf'un denemeleri) (Çığlık/
Yusuf'un Utkusu, s.259)

Göz kapaklarını kapadım **teyzemin**. (teyzemin göz kapakları) (Çığlık/
Teyzemin Sonu, s.286)

Hepiniz **yaşayan leşleri yervüzünün**. (Av/Kötü, 385)

Yaklaşp **burnunu** gagalamaya başladı **mandanın**. (mandanın
burnu)(Devam/ İki Gözlem, s.478)

Karanlığında belleğin. (belleğin karanlığı) (Devam/Yaşayan, s.458)

d. Belirtili isim tamlamasında unsurların arasına başka unsurların girmesi:
Belirtili isim tamlamasının unsurları arasına başka unsurlar da girebilir.

Gusülhanenin yanındaki küçük sandık **odasında**. (İşte Deniz, Maria/
Perisiz Ev, s.100)

Sınıfın en suskun **çocuğu** ydu. (İşte Deniz, Maria/ Elma s.143)

Ustanın tepede resim yaparken yıldırım düşmesi sonucu **öldüğu haberini**
aldım. (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s.270)

Kabullendim **hayatımın** bu ilk ve son **sadakasını**. (Çığlık/Kör ve Oğlu,
s.245)

Yurdumuzun belki de dünyanın kendi alanındaki en ünlü **bilginlerinden** birinin yönettiği bir araştırmada bir yazman olarak bile bulunmak bana onur veriyordu. (Av/ Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s.407)

Düşüm şuydu: Bir adam -ben- odasındaki fareler ve onların yanı sıra tedirgin edici nesnelere -şu eski sandalyeler, bu kurtların yiyip çürüttüğü masa, geceleri toplarca bastıran battaniye, ayaklara dolaşan çarşaf- **veryüzünün, küçük, gösterişsiz canavarlarıyla** savaşıyor. (Kaçkınlar/Odada, s.555)

e. İsim tamlamasında üç isim unsuru:

Belirtili isim tamlamasının tamlayan ya da tamlanan unsuru bir isim tamlaması oluşturabilir. Bazı dilcilerin bu tür isim tamlamalarına zincirleme isim tamlaması adını verdiği daha önce belirtmiştik.

Öbür eli **kadının başının altında**. (İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s.105)

Ağa'nın adını ve soyunu sürdürecektek oğlunun ölüsüyle karşılaşmışlar. (Çığlık/At, s. 233)

Gençliğinde **bu zangocun öz yaşam öyküsünün Türkçe çevirisinde** bulduğu tadı, Fransızca çeviride bulamamıştır. (Çığlık/Sahaf, s. 253)

Ayşe Hanım'ın cümlesinin devamı öykümüzün sonunda yer almaktadır. (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 257)

Bay Ona'dan ise **sanatçının yaşamının son iki yılında** her sabah kalktığında uğur getirsin diye bir aslan resmi yaptığını. (Çığlık/Aslan ve Ressam, s. 272)

*Birinci sayfadaki haberlerde bir gencin başka bir genci öldürdüğünü, **soförün kamyonunun tekerleğine** işeyen arkadaşını ağır yaraladığını, bir minibüsün kaldırımında bekleyen dört kişiyi ezdiğini, dış borçlarımızın arttığını okuyup öğrendim. (Bir Gemide/Kaza, s. 300)*

***Akbabaların kanat çırpınışlarının gölgesi** üstüne düşerken senin. (Av/Cellâdın Ölümü, s. 457)*

*Ceketinin üstünde ilk fışkıran **kanun, sonraki kusmukların lekesi.** (Bozgun/ Bir Cinayetin İki Öyküsü, s. 521)*

f. Belirtisiz isim tamlaması kuruluşunda birleşik kelimeler:

Bazı birleşik kelimelerin birinci unsurunda ilgi eki bulunmaz, ikinci unsurunda ise iyelik eki bulunur. Bu yapıdaki birleşik kelimeler belirtisiz isim tamlaması kuruluşundadır.

emireri** (Do Sesi/Do Sesi, s.13), **sırtüstü** (Do Sesi/Son Hece, s.16)(Do Sesi/ Son Yüzücü, s.23) (İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s.105 s. 106) (Bir Gemide/Kanca, s.331 s.336.) **gökyüzü** (Do Sesi/Son Yüzücü, s. 23)(İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s. 102)(Doğu Öyküleri/Mirza, s. 170) (Devam/Bakış, s. 465) (Kaçkınlar/II. Kaçkın, s.577), **insankardeşi** (Do Sesi/ İnsanoğlu, s.29), **insanoğlu** (Do Sesi/ İnsanoğlu, s.29) (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 115)(Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 184) (Doğu Öyküleri/Bu, s. 201)(**tarlafareleri** (Do Sesi/ Şanslı, s.37), **günbatımı** (Do Sesi/Yol, s. 43)(Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 409) (Av/Av, s.430) (Devam/Devam, s.453) (Devam/Yaşayan, s.459 s.461), **yeryüzü** (Do Sesi/Yol, s.43) (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s.183) (Kaçkınlar/ Odada, s.555), **keçisakalı** (Do Sesi/Geçişler, s.81), **balıksırtı** (Do Sesi/Geçişler, s.85), **gözyaşları** (İşte Deniz, Maria/ Perisiz Ev, s.99) (Bir Gemide/Bir Gemide, s.318) (Bir Gemide/Kanca, s.337), **akşamüstü** (Do Sesi/Geçişler, s.83)(İşte Deniz, Maria/ Bir Konuk, s.118), **gözpınarları** (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s.99), **dizkapakları

(*İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s.106*), **yüzüstü** (*İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s.107*), **başucu** (*İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s.111*), **olağanüstü** (*İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s.108*) (*İşte Deniz, Maria/Sevdiğini Söylesene, s.136*) (*Devam/Bir Delikten, s.466*), **akşamüstü** (*İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s.118*), **boğaziçi** (*İşte Deniz, Maria/ Bir Konuk, s.118*), **elyazması** (*İşte Deniz, Maria/Şaşılacak Bir Şey, s.132.*), **yayınevi** (*İşte Deniz, Maria/ Şaşılacak Bir Şey, s.132*), **gündoğumu** (*İşte Deniz, Maria/Denizkızı, s.153*) (*Av/Havana, s.383*) (*Av/Av, s. 433*) (*Av/Bir Cellâdın Ölümü, s. 438*)(*Bozgun/ Cellât, s.514*) (*Devam/Yaşayan, s.459*), **denizkızı** (*İşte Deniz, Maria/Denizkızı, s.153*), **günbatımı** (*İşte Deniz, Maria/ Denizkızı, s.153*) (*İşte Deniz, Maria/Bilinen, s.155*), **kahvaltı** (*İşte Deniz, Maria/ Ecco Il Mare, Maria, s. 156*), **ebemkuşağı** (*Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 188*), **göktaşı** (*Çığlık/Üç Düşüş-Üş, s. 223*), **yabanördekleri** (*Çığlık/ Üç Düşüş, s. 224*), **findıkfaresi** (*Çığlık/ Kedi ile Fare, s.230*), **kafatası** (*Doğu Öyküleri/Mirza, s. 170*)(*Çığlık/ At, s.233*) (*Bir Gemide/Kaza, s. 306, s. 307*) (*Kaçkınlar/Öndeyiş, s. 550*) (*Kaçkınlar/Odada, s. 570*), **camgöbeği** (*Çığlık/ Deniz Kıyısında, s. 236*), **hiçbiri** (*Çığlık/ Babamın Dedikleri, s. 242*), **kadıgöbeği** (*Çığlık/ Yusuf'un Utkusu, s. 259*), **kadınbudu** (*Çığlık/ Yusuf'un Utkusu, s. 259*), **yıldönümü** (*Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 259*), **kaputbezi** (*Çığlık/ Yusuf'un Utkusu, s.260*), **kireçkaymağı** (*Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 260*), **mandagözü** (*Çığlık/İkinci Yaşam, s. 293*), **devedikenleri** (*Bir Gemide/Kaza, s. 302*), **hamamböceği** (*Bir Gemide/Kaza, s.308*), **koltukaltları** (*Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s.311*) (*Bozgun/Bozgun, s. 495*), **ayakyolu**(*Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s.312*), **külrengi** (*Bir Gemide/Bir Gemide, s.318*), **buzdağı** (*Bir Gemide/Bir Gemide, s.320*), **zeytinyağı** (*Bir Gemide/Kanca, s.332*), **atkestanesi** (*Bir Gemide/Kanca, s. 335, s.337*), **keçiyolu** (*Bir Gemide/Kanca, s.338*), **olağandışı** (*Bir Gemide/Kanca, s.338*), **denizanası** (*Bir Gemide/Kanca, s.339*), **aşevi** (*Bir Gemide/Kanca, s.346*), **aybaşı** (*Av/Yitik Gün, s.371, s.376*), **şilebezi** (*Av/Yitik Gün, s. 371*), **boyunbağı** (*Av/Yitik Gün, s.373*), **yüzükparmağı**

(Av/Yitik Gün, s.374)**işaretparmağı** (Av/Havana, s.379) (Av/Yargıç Karak, s.425) (Av/Av, s.437), **içişleri** (Av/Kötü, s.388), **elmacikkemikleri** (Av/Karanlıkta, s.391), **ipuçları** (Av/Durum, s.396), **yılanbalığı** (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s.408), **bağbozumu** (Av/Cellâdın Ölümü, s.442, s.443), **cezaevi** (Av/Yargıç Karak, s.420) (Bozgun/Dönüş, s.419), **yazışleri** (Av/Yargıç Karak, s.421), **yeraltı** (Av/Yargıç Karak, s.424), **gökgürültüsü** (Av/Av, s.431), **havagazı** (Bozgun/Bozgun 1, s.492), **gözakları** (Bozgun/Bir Cinayetin İki Öyküsü, s.521), **akşamüstü** (Devam/Yaşayan, s.463)(Bozgun/ Bir Cinayetin İki Öyküsü, s.523, s.524, s.529), **gözbebeği** (Bozgun/Bir Cinayetin İki Öyküsü, s.530) (Kaçkınlık/IV. Kaçkın, s.601), **denizaltı**(Bozgun/Dönüş, s.539)

g. İsim tamlamasında birinci unsurun cümle olması:

Belirtisiz isim tamlamasının birinci unsuru (tamlayan), bir cümle olabilir.

“Bu hayat nasıl bir hayat olacak acaba?” /sorusu. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s.191)

“İnsanlık ölüyor mu?” / başlıklı bir yazı (Bir Gemide/Kaza, s. 299)

h. İyelik ekinin düşmesi:

İkinci unsur (tamlanan) -II eki aldığı tamlamanın iyelik ekinin düştüğü görülür.

Klor kokulu hastane odası (Do Sesi/Do Sesi, s.13)

i. Üç isim unsurunda ana tamlayanın tamlananı etkilemesi:

Belirtisiz isim tamlaması şeklinde kurulan bazı tamlamaların tamlayan unsuru şahıs zamirini aldığı kurucu iyelik ekini düşürerek kendi şahıs iyelik ekini alır. Bu şahıs iyelik eki tamlanan unsurunu da etkiler.

Senin el yazın, sanırım, gözü görmeyen bir ihtiyarından daha okunaklıdır. (Çılgılık/Kör ve Oğlu, s.241)

Gün **Senin göbek adın** ne? (Bir Gemide/Kanca, s. 329)

Yoksa çevrede **bizim bakış alanımız** dışında kalan başkaları mı var?
(Devam/Bakış, s.464)

Benim kendi değişimim. (Bozgun/Bozgun I, s. 494)

j. Tamlanan unsurunun sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubu olması:

İkinci unsur (tamlanan unsuru) sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubu olabilir.

Şimdi **onun/niçin insanlardan çok kuşlarla ilgilendiğini** anlıyorum. (Do Sesi/Adlar, s.17)

Bir üçüncü belge var ki, o da, **büyükbabamın/döşesinde öldüğünü** yazıyor. (Do Sesi/Arşivden, s.20)

Ben yalnızca **insanların/masum olduğunu** söyledim. (Do Sesi/Masum, s.30)

Bu akıntılı sulara **kimsenin/uzun süre yüzemeyeceğini** en usat yüzücülerin bile hiçbir zaman kıyıya varamayacağını kimse sana söylemedi mi? (Do Sesi/Yürekli, s.76)

Bir sığınak **benim ve köpeğimin/bulamayacağı** bulsak da varamayacağımız, bir sığınak arar gibi. (Çıklık/Üç Düş/Üş, s.223)

Denizi bilmeyenlerin, denizi yaşamayanların/anlayamayacakları
“alıkça” diye niteleyebilecekleri bu seyir, şaşırtıcı olaylarla doludur.
(Çıklık/Deniz Kıyısında, s.236)

k. İsim tamlamasında unsurların kelime grubu olması:

İsim tamlamasında birinci unsur (tamlayan) ve ikinci unsur (tamlanan) kelime grubu olabilir.

Klor kokulu hastane/odası. (tamlayan: sıfat tamlaması) (Do Sesi/Do Sesi s.13)

Bir dağ doruğunun/adıydı bu. (tamlayan: sıfat tamlaması) (Do Sesi/Medetsiz, s.31)

Mezarcıya, **mezarın üstünü örten kalasların/kaldırılmasını** söyledi. (tamlayan: sıfat tamlaması, tamlanan: isim-fiil) (Do Sesi/Üşüyen, s.32)

Nerden geldiği belli olmayan o garip müziğin/eşliğinde. (tamlayan: isim tamlaması) (Do Sesi/Başlangıç, s.63)

Ölümünden sonra yayımlanan bu yirmi kısa öykülük kitabının/anlaşılmaz bir adı (tn) var: A4. (tamlayan: sıfat tamlaması, tamlanan: sıfat tamlaması) (İşte Deniz, Maria/Yaşam Öyküsü 2, s.126)

Balıklı bir sikkenin /burda ne işi olduğunu sordum kendime. (tamlayan: sıfat tamlaması, tamlanan: sıfat-fiil grubu) (İşte Deniz, Maria/Sikke, s.145)

Bu yaranın /çıkışını, genişlemesini, derinleşmesini, beni oymasını, yitişini, yeniden çıkışını saptamak istiyorum. (tamlanan: isim-fiil grubu) (Bozgun/ Bozgun, s.487)

Ne sanığın ne de ölünün/kim olduğunu bilmiyordu. (tamlanan: sıfat-fiil grubu) (Bozgun/ Bir Cinayetin İki Öyküsü, s.522)

1. İsim tamlamasında birden fazla tamlayan veya tamlanan unsurunun olması: Bir isim tamlamasında birden fazla tamlayan ya da tamlanan unsuru bulunabilir.

Bu rutubetin, çürümüşlüğün/kokusunu duyuyor musun? (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s.99)

İnsanların/bizi niçin evlerine alıp beslediklerini, mangal kıyısında kıvrılıp yatmamıza izin verdiklerini, kucaklarına alıp oksadıklarını, her birbirimize, birbirine çok benzese de birer ad verdiklerini? (Çığlık/Kedi ile Fare, s.229)

İnsanın uçmasını düşleyip gerçekleştiremeyen büyük düşlemcilerin gerçek bilginlerin/kitaplarını edindi. (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s.257)

Mektubunda, bir kartalın bir serçenin bir güvercinin /bir saniyedeki kanat vuruş sayısını soruyordu. (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s.258)

Kendisine uğramadan önce, kasabanın/kahvesinde, lokantasında, çarşısında küçük bir soruşturma yaptım. (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s.264)

Yalnız insanların değil, hayvanların, nesnelerin, yerlerin, yörelerin /kokusu da yer etmiştir belleğimde. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s.311)

m. Söz diziminde isim tamlamasının görevi:

Söz dizimi içinde isim tamlaması isim, sıfat ve zarf görevindedir.

Bir üçüncü belge var ki, o da, büyükbabamın döşesinde öldüğünü yazıyor. (isim) (Do Sesi/Arşivden, s.20)

Karların ve buzulların erimeye başladığı günlerden birinde çocuklardan biri elime gümüş bir sikke tutuşturdu. (zarf) (İşte Deniz, Maria/Sikke, s.145)

Mektubunda, bir kartalın bir serçenin bir güvercinin bir saniyedeki kanat vuruş sayısını soruyordu. (isim) (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s.258)

n. İsim tamlamasında vurgu:

Belirtisiz isim tamlamasında vurgu ikinci unsur üzerineyken, belirtili isim tamlamasında vurgu her iki unsur üzerindedir.

***Deniz/resmi** kocaman, masmavi, o divanın üstünde. (vurgu ikinci unsur üzerindedir) (İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s.102)*

*Düşüm şuydu: Bir adam -ben- odasındaki fareler ve onların yanı sıra tedirgin edici nesnelere -şu eski sandalyeler, bu kurtların yiyip çürüttüğü masa, geceleri toplarca bastıran battaniye, ayaklara dolaşan çarşaf-**veriyüzünün, küçük, gösterissiz/canavarlarıyla savaşıyor.** (vurgu her iki isim unsuru üzerindedir)(Kaçkınlar/Odada, s. 555)*

1.1.2. Sıfat Tamlaması

Bir varlığın bir varlığı çeşitli yönlerden nitelenmesi ya da belirtmesiyle oluşan kelime veya kelime grubuna sıfat tamlaması denir.

Sıfat tamlaması için “sıfat terkibi, terkeb-i tavsifi, sıfat takımı, sıfat tamlaması, takısız isim tamlaması, eksiz isim tamlaması, takısız tümleme, takısız tamlama ve önad tamlaması” gibi terimler kullanılmıştır (Delice, 2003: 30).

Sıfat tamlamasına dair dilbilimcilerin sunduğu tanımlarda en ön plana çıkan özellik sıfat ögesinin isimden önce kullanılmasıdır. Bu birleşimde sıfat unsurunun ek almadığı da ortak görüş olarak belirtilmiştir. Bu bağlamda Ergin sıfat tamlamalarını “eksiz bir birleşme” (Ergin, 1998: 380) olarak tanımlamıştır. Bu tamlamaların unsurlarla ilgili detaylarına değinen Banguoğlu sıfat takımındaki birinci kelimeyi sıfat veya vasıflayan olarak nitelerken (Banguoğlu, 2011: 342), Deny ise bu takımda tamlayan unsuru “belirtken” tamlanan unsurunu ise “belirtkin” olarak adlandırır (Deny, 1941: 351).

Sıfat tamlamaları için “önad takımı” başlığını kullanan Şimşek, bu grubun unsurlarını “önad” ve “ad” olarak sıralar (Şimşek, 1987: 346). “Sıfat takımı” başlığını kullanan Ediskun ise bu tamlama türünün sıfat ve isimden oluştuğunu belirterek (Ediskun, 1992: 144) Şimşek’e benzer bir tanımlama yapar. Koç da benzer vurguları yaparken sıfat

tamlamaları için tercih ettiği terim “ön ad tamlaması” olarak karşımıza çıkmaktadır (Koç, 1996: 439).

Bahsi geçen tanımlardan farklı olarak Hatiipoğlu “Bir adın, bazı ekler alarak en az üç sözcükten kurduğu sıfat tamlamasına zincirleme sıfat tamlaması denir.” açıklaması diğer açıklamalardan bir hayli farklı olup pek de kabul görmüş değildir (Hatipoğlu, 1992: 25-28).

Son olarak Karahan ise sıfat tamlamasını “bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubu” olarak tanımlayarak sıfat unsurunun bir ismi niteleme ve belirtme özelliği üzerinde durmuştur (Karahan, 2016: 48).

Yapılan tanımlamalarda ortak görüş; bir sıfatın ismin önüne gelerek eksiz bir şekilde birleşip bir grup oluşturmasıdır. Sıfat tamlamasının tanımı ve kuruluşu hemen hemen bütün dil bilgisi kitaplarında aynı iken sıfat tamlamasını adlandırmada terimsel karışıklık karşımıza çıkmaktadır. Ergin, Karahan, Korkmaz, Hatiipoğlu, Bilgegil, Doğan, Hengirmen ve Bozkurt sıfat tamlaması, Banguoğlu, Ediskun, Demir sıfat takımı, Şimşek önad takımı, Koç önad tamlaması terimini kullanmıştır (Ahmed, 2017: 162).

Sıfat tamlamasında ana unsur olan isim sonda yardımcı unsur olan sıfat ise başta bulunarak ismi niteleme ve belirtme görevi görür.

Sıfat (kelime, kelime grubu) + İsim (kelime, kelime grubu)

camurlu /ayakkabılar (İşte Deniz, Maria/ Bir Konuk, 120)

sessiz/bir öykü (İşte Deniz, Maria/Bir Öykü, s. 123)

Özellikleri:

a. Sıfat tamlamasında ana unsur ve yardımcı unsur:

Sıfat tamlamasında ana unsur isimdir ve sonda bulunur. Sıfat yardımcı unsurdur. İsim ve sıfat unsuru eksiz birleşir.

*Hayatım, dedi **kırk yıllık/dostum**, şu iki sözcükle özetleyebilirim:
Aldatıldım ve aldattım. (Do Sesi/Özet, s.36)*

Sıska, uzun, düşünceli, dikkatli, burnu yerde/bir av köpeği olarak.
(Çıklık/Üç Düş/Üş, s. 223)

Ayak bileklerinde dört büyük/ lekeyi saymazsak eğer. (Çıklık/At: s.231)

Kara kutu, üzgün, sevinçli, neseli, ölümcül/bir yüzün fotoğrafını
saptayabilir. (Çıklık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 268)

- b. Sıfat tamlamasının birinci unsurunun sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubu olması:
Sıfat tamlamasının tamlayanı sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubundan oluşabilir.

Hadi yollan ana kuzusu, süt kokan/ağzıyla bir daha aramıza katılmaya
kalkışma. (Do Sesi/Aykırı, s.39)

Ses olmasın, gürültü olmasın, kimseler kapımı çalmasın, ya da çalacaksa
hiç bilmediğim, ömrümde yüzünü görmediğim/ bir kişi çalsın. (Do
Sesi/Yeterli, s.44)

Ölümünden sonra yayımlanan/bu yirmi kısa öykülük kitabının
anlaşılabilir bir adı var: A4. (İşte Deniz, Maria/Yaşam Öyküsü 2, s.126)

Gölün kıyısında çadır kurmuş/köylülerin bazıları açıkta yatıyormuş.
(Çıklık/At, s.231)

- c. Unsurların kelime grubu olması:

Sıfat tamlamasının unsurlardan biri veya hepsi kelime grubundan oluşabilir.

Sofadan yukarı çıkan/tırabzanlı merdiven. (sıfat unsuru: sıfat-fiil
grubu, isim unsuru: sıfat tamlaması) (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s.96)

Babamın sütle beslediği/yılanlar... (sıfat unsuru: sıfat-fiil grubu) (İşte Deniz, Maria, s.98)

Gusulhanenin yanındaki /küçük sandık odasında. (sıfat unsuru: isim tamlaması, isim unsuru: isim tamlaması) (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s.100)

Karda, kışta **tekerine zincir bağlamayı gereksiz gören/vörenin şoförleri** bile, bu yağmurda yola çıkılmaz deyip, kahvelere dağılmışlar, bütün gün çay ve cigara içmekten; birbirilerinin, dinleye dinleye ezberledikleri kış, kurt, ayı, yağmur, sel gibi felaket öykülerini anlatmaktan başka bir şey yapmamışlardı. (sıfat unsuru: sıfat-fiil grubu, isim unsuru: isim tamlaması) (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s.186)

Hiçbir toprak renginin ver almadığı, kırmızı, yeşil ve mavi renklerden oluşan, bilmeyen biri için bitmemiş/bir dağ resmi. (sıfat unsuru: sıfat-fiil grubu, isim unsuru: isim tamlaması) (Çılgılık/Büyük Ustayı Ziyaret, s.270)

d. Sıfat tamlamasında ismi niteleyen aynı türden birden fazla unsur:

Sıfat tamlamasında ismi niteleyen aynı türden birden fazla sıfat unsuru bulunabilir.

Aldığım yanıt, **sokakları çınlatan, uzun, çok uzun/bir kahkaha** oldu. (Do Sesi/Yürüyen, s. 26)

Erkek, kulağı, **çakıllara çarpan küçük, kırılğan /dalgalarda,** duymadı üşüyorum sözcüğünü. (İşte Deniz, Maria/Rastlantı, s. 128)

Terkedilmiş iki Süryani köyünün arasında bir oylakta, çok eskilerden kalma, duvarları yer yer yıkılmış ama gene de ayakta, kapısından içeri hiç kimsenin girmeye cesaret edemediği, üstü açık, içi boş, ne için yapıldığı bilinmeyen, kimilerine göre bir zamanlar delilerin içeri

bırakıldığı, yollarını bulamadıkları için hiçbir zaman kaçamadıkları, yiyecek ve içeceklerinin duvarların üzerinden atıldığı, orda yaşayıp öldükleri; kimilerine göreyse eski zaman tanrılarının barınağı, içerde hiçbir zaman bir insanoğlunun kendilerini bulamayacağı, dilediklerinde kendilerinin çıkıp insanlara yüzlerini gösterdikleri/bir yapıydı burası. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 164-165)

Ama aynı zamanda garip bir hayranlık duyarlar, art arda on bardak çay içen, ya da attığını vuran, ya da atlarla ilgili bilgileri kendileri kadar bilen/yabancıya. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 186)

Bu köylülerin yaşadıkları mağaralara oranla çok daha büyük, çok daha havadar, çok daha sağlam/bir mağaraydı. (Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 192)

Van'dan bir köylü geldi ve bir gece bir kişnemeyle uyandıklarını, çadırlardan dışarı çıktıklarında da tırıs kalkmış, bembeyaz, uzun yelesi/bir atın, aralarından geçtiğini gördüklerini, acaba bıldır, gölden gelen atın kardeşi midir, deyip önüne çıkmak istediklerini, onları görünce atın ürkmediğini, yalnız yolunu değiştirdiğini anlattı. (Çılgılık/At, s. 235)

Ordan, bir zamanlar benim olan, kaçtığım, kapısını kilitleyip içeri kimseyi sokmadığım, gizlendiğim, okuduğum, kireç badanalı duvarlarına resimler çiziktirdiğim/odaya girdim. (Devam/Karabasan, s. 471)

e. Tek bir sıfat unsurunun birden fazla isim unsurunu nitelemesi:

Sıfat tamlamasında birden fazla isim unsuru bir sıfat unsuru ile nitelenebilir.

Deniska, atların yanında dolaşüyor, efendilerinin vedikleri/salatalıklara, böreklere, yumurtalara karşı tamamıyla kayıtsız görünmek isteyerek

hayvanların sırtlarına, karınlarına yapışan kara sinekleri, at sineklerini öldürmeye koyulmuştu. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 187)

Öldürülmüş/insanlar, atlar, köpekler. (Doğu Öyküleri/Yıkılmış, s. 203)

f. Sıfat tamlamasının kelime gruplarıyla iç içe olması:

Sıfat tamlamaları kelime grupları ile iç içe girebilir ve başka grubun unsurunu oluşturabilir.

Mezarçıya, **mezarın üstünü örten kalasların kaldırılması**nı söyledi. (mezarın üstü: isim tamlaması, mezarın üstünü örten kalaslar: sıfat tamlaması, mezarın üstünü örten kalasların kaldırılması: isim tamlaması) (Do Sesi/Üşüyen, s.32)

Karda, kışta **tekerine zincir bağlamayı gereksiz gören yörenin şoförleri** bile, bu yağmurda yola çıkılmaz deyip, kahvelere dağılmışlar, bütün gün çay ve cigara içmekten; birbirilerinin, dinleye dinleye ezberledikleri kış, kurt, ayı, yağmur, sel gibi felaket öykülerini anlatmaktan başka bir şey yapmamışlardı. (zincir bağlama: isim fiil grubu, tekerine zincir bağlamayı gereksiz gören: sıfat fiil grubu, tekerine zincir bağlamayı gereksiz gören yöre: sıfat tamlaması, tekerine zincir bağlamayı gereksiz gören yörenin şoförleri: isim tamlaması) (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s.186)

Bir dalga, caddeyi silip süpürüyordu, **caddenin kıyısındaki büyük ama yıkıldı yıkılacak yapıların o bizlere babalarımızdan kalan, onlara da babalarından kalan yapıların temellerine**, mağazaların camlarına, kalın kırılmaz diye bize yutturulan camlarına, ışıklar içindeki camlarına, gerilerinde güzel giyimli mankenlerin, oyuncakların, giysilerin, otomobillerin, buzdolapların, kutu kutu ilaçların, kumbaraların olduğu camlara... yıkmak hırsı içindeymişçesine. (caddenin kıyısı: isim tamlaması, caddenin kıyısındaki büyük ama yıkıldı yıkılacak yapılar:

sıfat tamlaması, o bizlere babalarımızdan kalan, onlara da babalarından kalan yapılar: sıfat tamlaması, o bizlere babalarımızdan kalan, onlara da babalarından kalan yapıların temelleri: isim tamlaması) (Bozgun/Dönüş, s.538)

g. Sıfat tamlamasında nesnenin “neden/neyden” yapılması:

Nesnenin neden/neyden yapıldığını belirten kelime grupları sıfat tamlamalarıdır. Karahan nesnenin neden yapıldığını belirten tamlamaları, sıfat tamlaması olarak belirtirken “Banguoğlu (1986), Ergin (1990) yazdıkları dil bilgisi kitaplarında takısız ad takımı ya da takısız tamlama türünde bir sınıflama yapmazlar. Bu yapıların sıfat takımı ya da sıfat tamlaması olduğu görüşünde birleşirler. Kimi dil bilgisi kitaplarında takısız tamlama teriminin kullanıldığından söz eden Ediskun (1968: 122-123), takısız tamlama adı altında incelenen sözcük grubunun sıfat takımları arasında ele alınmasının doğru olacağı kanısındadır. Çağdaş Türk Dili Dergisinin dört ayrı sayısında takısız ad takımına ilişkin yazılar yayımlandı. Bunlardan Türkseven (ÇTD: 77/78, 91) ve Kahraman (ÇTD: 91) söz konusu sözcük kümeleri için takısız ad takımı yerine sıfat takımı deyiminin kullanılmasını savundu. Buna karşın Eryaşar (ÇTD: 85) ve Bolulu (ÇTD: 88), ad takımının Türkçede takısız olabileceği görüşünü dile getirdi.” (Varol, 2013: 12) Sonuç olarak çalışmamız Karahan’ın Türkçede Söz Dizimi eseri referans aldığından biz de bu tür yapıların sıfat tamlaması olduğu kanaatindeyiz.

hasır sepet (Do Sesi/Son Yüzücü, s. 23), tahta perde (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 97), tahta at (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 97, s. 98), ahşap bir tek ev (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 101), tahta sandalyeler (İşte Deniz, Maria/Adam-Kadın-Çocuk, s. 111), taş yalak (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 166), taş duvar (İşte Deniz, Maria/Mirza, s. 164), tahta merdivenler (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, 265) (Bir Gemide/Melek Cici, s. 362), masif meşe bir masa (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 266), bakır bir tencere (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 266), ahşap ev (Bir Gemide/Kanca, s. 343), demir anahtarlar (Bir Gemide/Dönüş, s. 346), gümüş kabza (Av/Havana, s. 382), hasır iskemle (Av/Karanlıkta, s. 392), taş duvarlar (Av/Yoğun, s. 402), yün çoraplar

(Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 408), **tahta kaşıklar** (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 409), **paslanmış demir masa** (Av/Yargıç Karak, s. 424), **tel çerçeveli yuvarlak gözlük** (tel çerçeve) (Av/Yargıç Karak, s. 425), **uzun, tahta bir masa** (Av/Av, s. 432), **kürk yaka** (Av/Av, s. 437), **deri çanta** (Av/Bir Cellâdın Ölümü, s. 440), **çinko suluk** (Devam/Yaşayan, s. 460), **demir bir el, kıvrık demir bir el** (Devam/Yaşayan, s. 461), **ahşap ev** (Devam/Karabasan, s. 471), **demir kepenk** (Bozgun/Bozgun I, s. 487), **tahta bir tabut**(Bozgun/Bozgun I, s. 487), **o demir el** (Bozgun/Anı, s. 501), **ot minder** (Bozgun/Sanrı II. s. 506), **tahta masa** (Bozgun/Sanrı II, s. 506), **çürük tahta parçalar** (Bozgun/Dönüş, s. 538), **paslı demir kepenkler** (Bozgun/Dönüş, s. 539), **tahta, şimşir cetvel** (Kaçkınlar/Öndeyiş, s. 550), **demir dayanaklar** (Kaçkınlar/Odada, s. 558), **demir parmaklık** (Kaçkınlar/Odada, s. 564), **meşin yüzey** (Kaçkınlar/III. Kaçkın. s. 594), **çinko tezgâh** (Kaçkınlar/IV. Kaçkın, s. 598), **demir kapı** (Kaçkın/IV. Kaçkın, s. 601)

h. Sıfat tamlamasında miktar ve derece zarfları:

Miktar ve derece zarfları sıfat tamlamasını oluşturur. Miktar ve derece zarflarının sıfat tamlaması oluşturduğu konusunda fikir ayrılıkları söz konusu olmuş, kimi araştırmacılar da dil bilgisi kitaplarında bu konuyu araştırma konusu dahi yapmamıştır. “Çalışmalarında bu tür söz dizilerini inceleyen dilcilerin bir kısmı bu grupların ‘sıfat tamlaması’ olduğu görüşündedir. Bir kısım dilci ‘zarf grubu’ şeklinde yeni bir başlık altında inceler” (Kerimoğlu, 2006: 110).

Gemalmaz ve öğrencileri bu yapıları “zarf tamlaması” olarak adlandırır (Efendioğlu, 2010: 77). Karahan’a göre ise bu grup sıfat tamlamasıdır. “Sıfat ve zarfların anlamlarını derece ve miktar bakımından tamamlayan, zarfların meydana getirdikleri kelime grupları da birer sıfat tamlamasıdır” (Karahan, 2016: 21). Banguoğlu (2011: 502-504), Delice (2003: 35) ve Şimşek (1987: 367) çalışmalarında bu konuya kısmen girmiş ve bu gruba zarf öbekleri veya belirteç öbekleri başlığı altında örnek vermişlerdir. Ergin (1998: 262), Gencan (2001: 463-468), Ediskun (1992: 280-283), Korkmaz (2003: 517-522), Deny (1941:366), Bozkurt (2000:285-286), Bilgin (2002: 268-271), Eker (2013:301), Gülensoy (2000: 424) ve Hengirmen (1997: 164) gibi araştırmacılarımız

maalesef bu konuya hiç değinmemişlerdir. Sıfat tamlaması mı yoksa zarf grubunu olduğu konusunda herhangi bir görüş birliğinin olmaması dil bilgisi öğretiminde çeşitli sıkıntılar doğurmaktadır. Ancak biz Karahan'ın görüşünü esas alarak böyle yapıları sıfat tamlaması grubunda ele aldık.

çok uzaktan bir ses (Do Sesi/Son Hece, s. 16)

uzun çok uzun bir kahkaha (Do Sesi/Yürüyen, s. 26)

daha açık bir deyiş (Do Sesi/Masum, s. 30)

bir hayli korkulu (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 120)

en hoppa kız (İşte Deniz, Maria/Öç, s. 134)

en suskun çocuk (İşte Deniz, Maria/Elma, s. 143)

daha küçük boyutta bir portre (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 267)

i. Sıfat tamlaması kuruluşunda olan birleşik kelimeler

Bazı birleşik kelimeler sıfat tamlaması kuruluşundadır. Bu yapılarda unsurlar eksiz olarak birleşir.

yalınayak (Do Sesi/Son Hece, s. 16), ***büyükbaba*** (Do Sesi/Arşivden, s. 20) (Av/Cellâdın Ölümü, s. 442), ***karakol*** (Do Sesi/Kayıp, s. 21) (Kaçkınlar/I. Kaçkın. s. 550) (Kaçkınlar/Dışarı, s. 564), ***anadil*** (Do Sesi/Dil, s. 35), ***karakış*** (Do sesi/Karakış, 69)(Doğu Öyküleri/Karakış, s. 211) (Çığlık/Gelişigüzel Bir konuşma, s. 290), ***düztaban*** (Do Sesi/Geçişler, s. 86), ***kapalıçarşı*** (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 260), ***önyargı*** (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 266), ***bokludere*** (Çığlık/Yazar ve Yazman, s. 284), ***söğütlüdere*** (Çığlık/Yazar ve Yazman, s. 284), ***yüzyıl*** (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 314) (Bir Gemide/Bir Gemide, s.

328)(Av/Yargıç Karak, s. 418)(Kaçkınlar/Öndeyiş, s. 547)
 (Kaçkınlar/Dışarı, s. 570), **bozkaya** (Bir Gemide, Kanca, s. 333),
karayel (Bir Gemide/Kanca, s. 343), **yalınayak** (Bir Gemide/Seksek, s.
 352), **başparmak** (Av/Havana, s. 379), **birtakım** (Av/Durum, s. 396),
aksakallı (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 410), **başyargıç**
 (Av/Yargıç Karak, s. 419), **bugün** (Av/Yargıç Karak, s. 426), **dörtmal**
 (Av/Av, s. 434), **alacakaranlık** (Do Sesi/Yol, s. 43) (Av/Av, s. 435)
 (Bozgun/Bozgun I. s. 498), **ilkgençlik** (Av/Cellâdın Ölümü, s. 439),
açıkgöz (Av/Cellâdın Ölümü, s. 441), **önayak** (Bozgun/Dönüş, s. 541),
taşbebek (Bozgun/Dönüş, s. 549), **soğukkanlı** (Kaçkınlar/Odada, s. 570)

j. Sıfat tamlaması unsurları arasında de/da bağlacı:

Sıfat tamlamalarının unsurları arasına “da/ de” bağlacı girebilir.

garip bir de huy. (Çiğlik/Yazar ve Yazman, s. 284)

bir de onca yeşilin içinden eflatun çiçekli bir ağaç (Av/Yitik Gün, s. 372)

k. Sıfat tamlamasında vurgu:

Birinci unsur sıfat ikinci unsur ise isimdir. Sıfat tamlamalarında vurgu birinci unsur olan sıfat üzerindedir.

Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz/kitap var. (Bozgun/Bozgun I, s. 496)

Koyu yer yer rengi atmış, kirli kahverengi/bir kapı. (Kaçkınlar/Öndeyiş,
 s. 549)

Kara kısa pantolonlu, yarı çıplak, yarım giyimli/insanlar.
 (Kaçkınlar/Öndeyiş, s. 551)

1.1.3. Sıfat-Fiil Grubu

Sıfat-fiil eklerini alan, fiilden önce gelen kelimelerin veya kelime gruplarının oluşturduğu birliğe sıfat-fiil grubu denir.

Sıfat-fiil grubu için “sıfat-fiil grubu, partisip grubu, eylemsili tamlama ve sıfat-fiil öbeği, ortaç” gibi terimler kullanılmıştır (Durukan, 2010: 152).

Ergin sıfat-fiil grubunu “Partisip gurubu” olarak tanımlamış ve unsurlarının bir partisip (sıfat-fiil) ve ona bağlı diğer sözcüklerden oluştuğunu belirtmiştir (Ergin, 1998: 396). Diğer yandan Deny ise bu grubu “ortaçlar” olarak açıklarken “fiilin sıfatlık siygaları, asıl ortaçlarala kâh ortaç, kâh ortacımsı gibi kullanılan -dik’li ve -ecek’li isimcil siygalar” olarak detaylandırmıştır (Deny, 1941: 432). Karaörs ise bu grubu, Ergin gibi, “partisip grubu” olarak tanımlamış ve içeriğinde bir sıfat fiil ve ona bağlı unsurların olduğunu ifade etmiştir (Karaörs, 1993: 32).

Bu grubun bir sıfat gibi kullanıldığını belirten Korkmaz, “fiil şekilleri ile oluşturulan ve cümle içinde ad, sıfat, özne, nesne, zarf gibi yüklenilebilen kelime grubu” olarak sıfat-fiil grubunu tanımlamıştır (Korkmaz, 2007: 189).

Bazı tanımlamalarda sıfat fiil grubunun unsurlarına daha detaylı bir şekilde değinilmiştir. Bu açıdan Yelten ve Açıkğöz bu grup içerisindeki asıl unsurun partisip eki almış olan fiil olduğunu belirtirken (Yelten ve Açıkğöz, 2008: 63-66), Delice bu grupların unsurlarını bir sıfat fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılar olduğunu söyler (Delice, 2003: 43).

Son olarak çalışmamızda referans olarak aldığımız Karahan, diğer dilbilimcilerin açıklamalarına ve tanımlarına paralel olarak sıfat fiil grubunu “bir sıfat-fiil ile bu sıfat-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubu” olarak tanımlar (Karahan, 2016: 53).

Araştırmacıların çoğu kelime grubundan bahsederken sıfat fiil grubundan söz etmiştir. Ancak Kükey ve Bilgegil kelime grupları içinde bu gruptan söz etmemiştir. Sıfat fiil grubunun adlandırılmasında ise terimsel farklılıklar dikkati çekmektedir. Tanımlamalarda ortak görüş, sıfat fiil grubunda sıfat fiil ekinin varlığıdır. Sıfat fiil eki ve ona bağlı unsurlar sıfat fiil grubunu oluşturur.

Özellikleri:

- a. Sıfat-fiil grubunu oluşturan sıfat-fiil ekleri:

“-An, -AsI -AcAk, -mAz, -DIk/DUk -r, -Ar, -mIş/mUş” sıfat-fiil ekleri, sıfat fiil grubunu oluşturur. Ana unsur sıfat-fiil ekini alır ve ana unsur çoğunlukla grubun sonunda yer alıp yargı bildirmez.

*Odaya bir an girip, sonra **seytan görmüş gibi çarpılan**, o maskeli haydut, **iblisin tâ kendisi**, kapıyı ardından açık bırakıp kaçıyor. (Do Sesi/Do Sesi, s. 14)*

*Şimdi, **onun niçin insanlardan çok kuşlarla ilgilendiğini** anlar gibiyim. (Do Sesi/Adlar, s. 17)*

***Onunla ilgili sorumu yanıtlayacak kimseleri** tanımıyordum. (Do Sesi/Özet, s. 36)*

***Olmaz olası bellek**. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 98)*

*Zaman zaman, aynı kadınla, (dudaklarında belli belirsiz bir gülümseme, üzerinde, **kumaşı eprimiş, rengi solmuş bir manto**, **topukları aşınmış ayakkabılar**) Boğaziçi'nin bu küçük köyünde karşılaştığım oluyordu. (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 118)*

*O sabah, denize çöpleri **dökmeye gittiğim**de, **rihtıma vurmuş bir kadın cesediyle** karşılaştım. (Çığlık/Deniz Kıyısında, s. 237)*

***Kalıtımsal bir şeker hastalığının sonucu olan** bu körlüğün, babamı onulmaz bir yalnızlığa (yani bir ikinci ve kuşkusuz daha tehlikeli bir hastalığa) itmesi beklenirken, tam tersi olmuş. (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 239)*

b. Sıfat-fiil grubunu anlamsal yönden tamamlayan ögeler:

Özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf, sıfat-fiil grubunu anlamsal yönden tamamlayabilir. Ana unsur sıfat-fiil olup çoğunlukla grubun sonunda yer alır.

Odaya bir an girip sonra seytan görmüş gibi (z) çarpılan (y) o maskeli haydut (ö) (Do Sesi/Do Sesi, s. 14)

Aldığım yanıt, sokakları (bln) çınlatan(y), uzun, çok uzun bir kahkaha (ö) oldu. (Do Sesi/Yürüyen, s. 26)

Onunla ilgili sorumu(bln) yanıtlayacak(y) kimseleri(ö) tanımıyordum. (Do Sesi/Özet, s. 36)

Abi, dedi, sende de öyle oluyor mu, göğüs boşluğunda(yt) güvercinlerin(ö) kanat(bsn) çırpışını(y) duyuyor musun? (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 114)

Duvarlarda ise, köylülerin oturduğu mağaralarda(yt) görülmeyen(y) garip figürlü resimler(ö) yer alıyordu. (Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 192)

Dostlarım arasında bu konuda(yt) beni(bln) aydınlatabilecek(y) hiç kimseyi (ö) tanımıyordum. (Av/Yargıç Karak, s. 419)

c. Konuşma ve şiir dilinde sıfat-fiil grubu:

Sıfat-fiil grubunda sıfat-fiil ana unsurdur ve çoğunlukla sonda bulunur. Ancak konuşma ve şiir dilinde sıfat-fiil grubunun unsurları yer değiştirebilir.

Sonra bir kahkaha atıyor koridoru çınlatan: Ama nasıl da kaçtı Do sesinden. (Do Sesi/Do Sesi, s. 14)

Sessizlik sanki bir nesneydi, ya da yoğun bir seydi odayı dolduran. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 179)

d. Sıfat-fiil grubunun anlamsal işlevi:

Söz diziminde ortak bir sıfat-fiille kurulmuş bazı gruplarda sıfat-fiil tekrar etmeyebilir. Tek bir sıfat-fiil anlamsal tamamlanmışlık işlevini görür.

*Suyunu getirdiğimde, bakışlarının bir hayli korkulu (olduğunu), duvardaki hatlarda (olduğunu), resimlerde **olduğunu** gördüm. (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 120)*

*Dimdik oturmuş, çıkınına kucacağına almış, bir dosta mı (baktığı), bir düşmana mı **baktığı** belli olmadan, gözlerini gözlerime dikmişti. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 190)*

*Orda, dağ başında (yaşayan), o dağ başında **yaşayan** ve ölen insanların arasındaydım, hepsi bu. (Doğu Öyküleri/Ne, s. 216)*

e. Sıfat-fiil grubunun söz diziminde görevleri:

Sıfat-fiil, söz diziminde isim ve sıfat görevi yapar. Sıfat işlevinde sıfat-fiilden sonra bir isim unsuru gelir. İsim görevinde ise sıfat-fiilden sonra herhangi bir isim unsuru yoktur.

Bunu, denize düştüğünde kurtardığım sıksa bir kadın söylemişti. (sıfat) (Do Sesi/İmdat, s. 18)

Sözcükler, onları doğru ve dürüst kullanmayı bilenlere doğru bir müknatıs gibi çekerler tehlikeyi. (isim) (Do Sesi/Şerbetli, s. 56)

Ama aynı zamanda garip bir hayranlık duyarlar, art arda on bardak çay içen, ya da attığını vuran, ya da atlarla ilgili bilgileri kendileri kadar bilen yabancıya. (sıfat) (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 186)

Ağa'nın adını ve soyunu sürdürecekt tek oğlunun ölüsüyle karşılaşmışlar. (sıfat) (Çığlık/At, s. 233)

Her yıl onları sinayacak değildi. (isim) (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 263)

Sorumluluktan kaçmak isteyenleri, ayağına zincir vurarak tutuyorlardı.
(*isim*) (*Bir Gemide/Bir Gemide*, s. 319)

f. Sıfat-fiil kuruluşunda olan birleşik kelimeler:

Bazı birleşik kelimeler sıfat-fiil grubu kuruluşundadır. Edgü'nün öykülerinde iki tane örnek tespit edilmiştir.

*Zaten bu halimle **hakkuran** kafesi gibiydim. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 101)*

*Yıllardır **karalayageldiğim** bu sözcükler de, bu izlerin bencileyin yaralı sözcükleri. (Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük, s. 160)*

g. Sıfat-fiilde vurgu:

Sıfat-fiil grubunda vurgu sıfat-fiilden önceki unsur üzerindedir.

*Aldığım yanıt, **sokakları** çınlatan / uzun, çok uzun bir kahkaha oldu. (Do Sesi/Yüreleyen, s. 26)*

*Sonra, çok yavaştan, mırıldanır gibi, **ağzının içinde** gevelediği/ sözcükler İbrahimın kulağına ulaşmış. (Doğu Öyküleri/İbrahimın Oğlu İbrahimın Öyküsü, s. 182)*

1.1.4. İsim-Fiil Grubu

İsim-fiil grubu; -mAk, -mA, -Iş eklerini alan bir fiilin, kendinden önce gelen kelimelerin veya kelime gruplarının birbirine bağlı olarak grubu oluşturmasıdır.

Araştırmacılar isim-fiil grubu için “isim-fiil grubu, eylem grubu, fiil grubu, fiil öbekleri, mastar grubu ve isim-fiil öbeği” terimlerini kullanmışlardır (Durukan, 2010: 152).

İsim-fiil grubunu “fiil grubu” olarak adlandıran Ergin (1998), bu grubu bir fiil ismi ile beraber bir veya birden fazla unsurun bir araya gelerek oluşturduğu kelime grubu olarak tanımlar. Bu grubu oluşturan esas unsur fiil isimleridir. Diğer yandan, aynı grup

“çekim öbekleri” üst başlığı kapsamında “fiil öbekleri” olarak da adlandırılmıştır. Bu açıdan bakıldığında, “fiil öbekleri” kendilerine eklenen çekim halleri ile kişilerin, nesnelere ve isimleşmelerin bir fiil ile öbek oluşturmasından doğarlar (Banguoğlu, 2011: 508).

İsim-fiil grubunu “eylem grubu” olarak inceleyen Eker ise, bu grubun özelliğini eylem tabanlarına getirilen (-mA), (-mAk), (-Iş) eklerini ve yardımcı ögeleri almaları olarak açıklamıştır. Ayrıca bu grubun, zarf hariç olmak üzere bütün tümce ögelerini oluşturabileceğini belirtmiştir (Eker, 2013: 360).

Karaörs de Ergin (1998) gibi bu grubu “fiil grubu” olarak adlandırmıştır. Bu kelime grubunun -mak, -mek, -ma, -me, -ış, -iş, -uş, -üş’ ekleriyle yapıldığı ve esas unsurun fiillerin hareket isimleri olduğu ve grubun en sonunda yer aldığı bildirilmiştir (Karaörs, 1993: 29-30).

İsim fiil grubu “isim-fiil öbeği” olarak da adlandırılmıştır ve bu grup -mAk, -mA ve -Iş isim-fiil eklerinden birini alan ve aynı zamanda bir fiil ile ona bağlı isim unsurunu barındıran bir kelime grubu olarak ifade edilmiştir. -mAk ve -mA ekleri, -Iş ekinde ayrı görülmüştür çünkü bu ekler daha çok isim-fiil öbeği yapan eklerdir. Ancak, -Iş ekinin isim-fiil öbeği grubunun bir unsuru olarak çok sık görülmediği belirtilmiştir (Delice, 2003: 45).

İsim fiil grubunu aldığı eklerden ziyade içeriği ve isim-fiil grubunu tamamlayan diğer unsurlardan söz eden Doğan ise bu grubun bir isim-fiilden ve onu anlam bakımından tamamlayan veya tasvir eden başka kelimelerden oluştuğunu belirtmiştir. Bu gruptaki unsurların sıralamasına gelince, yardımcı ögelerin isim-fiilin önünde bulunduğu ve isim-fiilin ise asıl öge olarak en sonda bulunduğu bildirilmiştir. Grubun unsurlarının işlevleri bakımından ise isim-fiil yüklem olarak belirtilmiş, diğer unsurların ise özne, zarf tümleci ve nesne gibi görevlerde olduğu ifade edilmiştir (Doğan, 2013: 95). Son olarak Karahan ise, isim-fiil grubunun özetle bir hareket ismine bağlanan bir veya birden fazla tamlayıcıdan oluştuğu konusunda görüş bildirir (Karahan, 2016: 55).

Araştırmacıların isim-fiil grubunu farklı terimlerle ele aldıkları görülmektedir. Yapılan tanımlamalara bakıldığında ise; Ergin, isim-fiil grubu için bir fiil ismi ve ona bağlı unsurlardan, Banguoğlu; fiilde yaklaşıma ve öbekleşmeden doğan bir grup olduğundan, Eker, Karaörs, Delice açıklamalarında -mA, -mAk ve -Iş fiil eklerinden birini alan bir fiil ve ona bağlı unsurlardan meydana gelen grup olduğundan söz ederler.

Doğan; asıl ögenin isim-fiil unsurunun olduğu, yardımcı ögelerin ise isim-fiil unsurunun önüne gelen kelimelerin veya kelime gruplarının olduğu açıklamasında bulunur. Karahan ve Karaörs isim-fiil grubunun hareket ismi oluşturduğunu belirtir. Karahan isim-fiilden önce gelen kelime ve kelime gruplarının tamlayıcı özelliğinden söz eder.

Özellikleri:

a. İsim-fiil grubunu oluşturan isim-fiil ekleri:

“-mAk, -mA ve -Iş” isim-fiil ekleri, diğer unsurlara bağlı olarak isim-fiil grubunu oluşturur. İsim-fiil, grubun ana unsurudur, grubun sonunda bulunur. Yargı bildirmez.

Anan da böylece, gece yarıları seni aramak için buralara uğrayıp, ağabeyimle karanlıkta gözden yitmez, sarhoş baban da gelip kapımıza dayanmaz, babam da babanı bir güzel ıslatmaz. (Do Sesi/Aykırı, s. 39)

Karda, kışta tekerine zincir bağlamayı gereksiz gören yörenin şoförleri bile, bu yağmurda yola çıkılmaz deyip, kahvelere dağılmışlar, bütün gün çay ve sigara içmekten; birbirilerinin, dinleye dinleye ezberledikleri kış, kurt, ayı, yağmur, sel gibi felaket öykülerini anlatmaktan başka bir şey yapmamışlardı. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 186)

Kahveci, bu hayranlığını, çayımı, ben istemeden, durmadan tazeleyle belli ediyor, önümdeki kırılmış şekerlerle elimi sürmediğim gördüğü halde şeker kâsesine dokunmuyordu. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 186)

Demir, darmadağınık ve çoğu, eski baskılardan oluşan kitapları karıştırmaya başlar. (Çılgılık/Sahaf, s. 252)

Her altı ayda bir kirayı arttırması boşuna değilmiş. (Bir Gemide/Kaza, s. 301)

Hiç kimselerin olmadığı, hiçbir sesin, hiçbir bağırsın, hiçbir ağlayışın, hiçbirin olmadığı o yalnızlıkta, bir o, benim Aysel diye çağırdığım,

yatağına yattığım, çıplaklığına baktığım ve onun odası, bu karanlık odada belli belirsiz görünen masa, sandalye, yatak, yatak... (Kaçkınlar/II. Kaçkın, s. 578)

b. İsim-fiil grubunun anlamsal işlevi:

İsim-fiil grubunda ana unsur isim-fiil ekini alan hareket ismidir. İsim fiil ekini alan hareket ismi yargı bildirmez ancak anlamsal tamamlanmışlık işlevini özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf ögeleriyle sağlar.

Daha açık(z) / bir deyişle(y), *suçlu insan yoktur mu demek istiyorsunuz?*
(Do Sesi/Masum, s.30)

Oraya varıp, **dünyaya(yt) ordan(yt) / bakmak(y)** istemişti. (Do Sesi/Medetsiz, s. 31)

Anan da böylece, **gece yarlıları(z) seni(bln) / aramak(y)** için buralara uğrayıp, ağabeyimle karanlıkta gözden yitmez, sarhoş baban da gelip kapımıza dayanmaz, babam da babanı bir güzel ıslatmaz. (Do Sesi/Aykırı, s. 39)

Bin yamalı gömleği yırtılmış, **sıyrıklardan(yt) kanlar(ö) / akmaya(y)** başlamıştı. (Doğu Öyküleri/Mirza, s.169)

Düşünebiliyor musunuz, bu resmin önünde, her seyirci, **kendinden bir seyler katarak(z) / bitirmek(y)** isteyecek onu. (Çılgılık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 269)

c. Bazı gruplarda isim-fiilin ortak kullanılması:

Söz diziminde ortak bir isim-fiille kurulmuş bazı gruplarda, isim-fiil tekrar etmez. Tek bir isim-fiil anlamsal tamamlanmışlık sağlar.

Ölmeden önce var olan her şeyi (yemek), et (yemek), ot (yemek), n'olursa olsun, yemek istiyor. (Do Sesi/Son Hece, s. 16)

Her şeyi unutmak, adımı (unutmak), sanımı (unutmak), işimi (unutmak), karımın yüzünü (unutmak), borçlarımı (unutmak), skıntılarımı (unutmak). (Bir Gemide/Kaza, s. 310)

Bu geminin üstünde doğup büyümüş olmayı, buradan, bu gemiden ve denizle gökten başka bir yeri görmemiş (olmayı), yaşamamış olmayı, yediremediğim için mi bu düşü kuruyordum; yoksa, bir başka yaşam, bir başka geçmiş mi arıyordum kendime? (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 318)

Artık ondan (kurtulmak), onun bendeki görüntüsünden kurtulmak isteğini duydum. (Bozgun/Bir Cinayetin İki Öyküsü, s. 525)

Burda hiçbir sevsiz kalmak, boş (kalmak), anısız (kalmak), geçmissiz (kalmak), sessizlik içinde (kalmak). (Bozgun/Dönüş, s. 540)

Bir sözcük (duyabilmek), hiç değilse bir hırıldı duyabilmek için eğildim üstüne. (Kaçkınlar/III. Kaçkın, s. 593)

d. Şiir ya da konuşma dilinde isim-fiil:

İsim-fiil eki, grubun sonundaki hareket ismine gelir. Bu grupta isim-fiilin yeri özellikle konuşma ve şiir dilinde değişebilir.

Bu yazgının ya da tutkunun beni birleştirdiği insanoğlunun yüzünü görmek geliyor icimden. (Çığlık/Üç Düş/Üş, s. 223-224)

İnsan geceleri söyle bi konuşup dertleşmek istiyor arada bir. (Çığlık/Papağan, s. 227)

Akıntılı sulara doğru sürüklemek istiyordum cesedi. (Çığlık/Deniz Kıyısında, s. 237)

e. İsim-fiilin söz dizimindeki görevi:

İsim-fiil grubu, söz dizimde genellikle isim görevindedir. Nadiren sıfat ise sıfat görevindedir.

Dairemizde, evrakları okumakla görevli kimse yok. (Doğu Öyküleri/Kayıt, s. 206)

*Başa gelen çekilir, deyip, elimde, babadan kalma küçük bir çanta...(sıfat)
(Do Sesi/Kendiliğinden, s. 41)*

“Evet” dediler, terkedilmiş iki Süryanî köyünün arasında bir oylakta, çok eskilerden kalma, duvarların yer yer yıkılmış ama gene de ayakta, kapısından içeri hiç kimsenin girmeye cesaret edemediği, üstü açık, içi boş, ne için yapıldığı bilinmeyen, kimilerine göre bir zamanlar delilerin içeri bırakıldığı, yollarını bulamadıkları için hiçbir zaman kaçamadıkları, yiyecek ve içeceklerin duvarların üzerinden atıldığı, orda yaşayıp öldükleri; kimilerine göre eski zaman tanrılarının barınağı, içerde hiçbir zaman, bir insanoğlunun kendilerini bulamayacağı, dilediklerinde kendilerinin çıkıp insanlara yüzlerini gösterdikleri bir yapıydı burası. (sıfat) (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 164-165)

Ben ancak başumdan geçen bir olayı anlatmakla yetineceğim. (Bir Gemide/Kaza, s. 299)

Bir başka deyişle biraz uçtu. (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 259)

f. İsim-fiil grubunda vurgu:

İsim-fiil grubunda, grubun vurgusu, hareket isminden önceki unsur üzerindedir.

Anan da böylece, gece yaruları seni aramak için buralara uğrayıp, ağabeyimle karanlıkta gözden yitmez, sarhoş baban da gelip kapımıza dayanmaz, babam da babanı bir güzel ıslatmaz. (Do Sesi/Aykırı, s. 39)

Bu geminin üstünde doğup büyümüş olmayı, buradan, bu gemiden ve denizle gökten başka bir yeri görmemiş, yaşamamış olmayı, yediremediğim için mi bu düşü kuruyordum; yoksa, bir başka yaşam, bir başka geçmiş mi arıyordum kendime? (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 318)

1.1.5. Zarf-Fiil Grubu

Zarf-fiil ekini alan bir fiilden önce gelen kelimelerin veya kelime gruplarının oluşturduğu birliğe zarf fiil grubu denir.

Araştırmacılar, zarf-fiil grubu için “zarf-fiil grubu, gerundium grubu, bağ fiiller ve zarf-fiil öbeği” gibi terimleri kullanmışlardır (Durukan, 2010: 152).

Ergin (1998: 374) zarf fiil grubuna “gerundium gurubu” adını verir ve bu grubun bir grendium ile birlikte ona ilişik unsurlardan oluştuğunu belirtir. Kelime grubu içerisinde önce gerekli unsurların ardından ise zarf olarak kullanılan grendiumun geldiğini ifade eder. Zarf-fiil grubunu Yelten ve Açıkğöz (2008: 66) de “gerundium grubu” olarak adlandırmışlardır. Bu grubun cümlede zarf olarak görev yaptığını belirten Yelten ve Açıkğöz bu grup sayesinde, Türkçenin dil yapısında karmaşık ifadeleri dahi basit cümle kurgusu için ifade etmenin mümkün olduğunu söyleyerek bu kelime grubunun dilin zenginliğine yaptığı katkının altını çizer.

Bir başka terminoloji ile Banguoğlu (2011: 502-504) zarf-fiil grubunu “zarf öbekleri” adıyla tanımlar ve bu grubun işlevine vurgu yapar. Zarf-fiil öbeklerinin bir çeşit basit belirtme öbeği işlevi ile daha çok birleşik cümlelerin kuruluşlarında bulunduğunu belirtir. Bilgegil’in (1963: 283) zarf-fiil grubunu incelediği başlık ise “rabıt siygaları (bağ fiiller)”dır. Bu başlık altında, Bilgegil bu grubunun içeriğinde fiil ve kök gövdesi olduğu halde bağlaç niteliği taşıdığını ve özündeki eylem olgusundan ötürü yan cümleciklerde yüklem görevi alan bağ fiiller olduğunu bildirmiştir.

Zarf-fiil grubunun adlandırılmasında Delice (2003: 44) “zarf-fiil öbeği” adını tercih etmiştir. Bu grubun “bir zarf fiil eki bir fiil ile ona bağlı unsur veya unsurlardan” oluştuğunu ifade etmiştir (Delice, 2003: 44).

Ediskun, zarf-fiil grubunun birleşik cümle kuruluşunda iki cümleyi birbirine bağlaması ve zarf-fiil grubunun fiil olma özelliğinden söz eder. Bu bağlamda “bağ fiiller (ulaçlar)” olarak adlandırdığı zarf-fiil grubunun bağlaç özelliğinin bir birleşik cümle içerisinde iki cümlecığı birbirine bağlamasından ve fiil özelliğinin ise özne, nesne veya tümleç almalarından kaynaklığını bildirir (Ediskun, 1992: 252).

Zarf-fiil grubunu yapısal özelliklerine odaklanarak açıklayan bir diğer araştırmacı Doğan, bu grubun “bir zarf-fiil ile onu anlam bakımından niteleyen, açıklayan veya tamamlayan kelimelerin, asıl ögesi” olduğunu ifade eder. Zarf-fiilden önce gelen unsurları yardımcı ögeler olarak nitelerken, bu yardımcı ögelerin bir veya çok daha fazla kelimedenden oluşabileceğini söyler (Doğan, 2013: 104). Son olarak Karahan ise bu grubun zarf-fiile bağlı olan bir veya birden fazla tamlayıcıdan oluştuğunu bildirmiştir (Karahan, 2016: 57).

Yukarıda değinilen ilgili açıklamalara baktığımızda araştırmacıların bu gruba farklı açılardan yaklaştıkları ve bu sebeple farklı başlıklar altında farklı işlevlerine vurgu yaparak açıkladıkları görülmektedir.

Özellikleri:

a. Zarf-fiil grubunu oluşturan zarf-fiil ekleri:

“*mAdAn, -ArAk, -A, -Ip/-Up, -Alı, -ken, -Inca/-Unca, -DIkçA/-DUkçA*”
zarf-fiil ekleri, diğer unsurlara bağlı olarak zarf-fiil grubunu oluşturur.
Zarf-fiil ekleri grubun sonundaki unsura gelir.

Kadın geldiği gibi, ayaklarının ucuna basa basa dönüp ardına bakmadan çıkıyor odadan. (Do Sesi/Do Sesi, s. 14)

İbrahimın babası oralı olmayınca da tüfeğini çekmiş. (Doğu Öyküleri/İbrahimın Oğlu İbrahimın Öyküsü, s. 181)

Ben kıyıda uzaklaştırdıkça, ceset yeniden kıyıya dönüyordu. (Çığlık /Deniz Kıyısında, s. 237)

Kalıtımsal bir şeker hastalığının sonucu olan bu körlüğün babamı onulmaz bir yalnızlığa (yani bir ikinci ve kuşkusuz daha tehlikeli bir hastalığa) itmesi beklenirken, tam tersi olmuş. (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 239)

Uçakla, balonla, helikopterle uçarak bu tutkusunu bir anlamda gidermiştir. (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 261)

b. Zarf-fiil grubunun anlamsal işlevi:

Zarf-fiil grubunda ana unsur zarf-fiildir ve grubun sonunda bulunur. Zarf-fiil yargı bildirmez. Zarf-fiilin anlamı özne, nesne ve yer tamlayıcısıyla tamamlanır.

Oraya (yt) / gitmeden (y) ne söylesem boş. (Do Sesi/Beklenti, s. 15)

Bu bahar günlerinde (z), her sabah (z), gün (ö) / doğarken (y), bahçedeki çama tüneyen bir kuş ötüyor. (Do Sesi/Adlar, s. 17)

İlk kez günbatımında attığım ağırları (bln) / gündoğumunda (z) / çekerken(y), kayaların üzerinde gördüm. (İşte Deniz, Maria/Denizkızı, s. 153)

Şimdi bir araba geçer, **soför ve yolcular (ö) durumu (bln) / görüp (y)** dururlar. (Çığlık/Çığlık, s. 275)

Sağ elimin başparmağını (bln) ortaparmağımla işaretparmağımın arasına (yt) / sokup (y) kolumu ta dirseğimden sallayarak ben de ona kendimce bir işaret yaptım. (Av/Havana, s. 379)

Yerime (yt) / oturmadan (y), salona girdiğimden beri gözlerini üstümden ayırmayan mübaşır (ö) yanıma (yt) / yaklaşarak (y), salonu” boşaltmamı” istedi. (Av/Yargıç Karak, s. 423)

c. Bazı sıfat-fiillerin cümle işlevinde zarf-fiil görevinde olması:

Bazı sıfat-fiiller hâl eklerini alarak söz diziminde zarf-fiil grubu görevinde kullanılır. Bunlar sıfat-fiil grubu olma özelliğini kaybeder.

Ormanda tüfeğini doğrulttuğunda, karşısında bir hayvan değil de, bir insanoğlu gördüğünde şaşırtdı: Sen de nerden çıktın? diye sordu, tüfeğini indirirken. (Do Sesi/İnsanoğlu, s. 29)

Hatırlıyor musun onu ilk kez gördüğümüzde çok acımıştık. (Do Sesi/Köpek, s. 40)

Gösterenle tetiği çeken aynı kişi olmadığında sorun yok. (Do Sesi/Ardından, s. 66)

Gün batımından önce, elimiz boş, yorgun, köye döndüğümüzde, Halit’le İbramla ilgili hiçbir şey sormadım. (Doğu Öyküleri/İbramın Oğlu İbramın Öyküsü, s. 172)

İbram oraya vardığında, babası, toprakta sırtüstü uzanmış kanamakta olan Memo’nun cesedine tükürmüş. (Doğu Öyküleri/İbramın Oğlu İbramın Öyküsü, s. 182)

Bu, insana hayranlık veren (hiç değilse dışardan) kentimizin en güzel yapısının önüne vardığında büyük saat, dokuzu vuruyordu. (Av/Yargıç Karak, s. 421)

d. Zarf-fiil ekleri dışında kullanılan bazı kalıplar:

“-r/-mAz”, “DI ml” ve “-DI/-All” kalıpları, zarf-fiil ekleri dışında zarf-fiil grubunu oluşturan eklerdir.

Bağrımdaki acının ateşiyle, **ben düşer düşmez** ateş alacak ve kendisiyle birlikte beni de yakacak bir çalılık. (Çığlık/Üç Düş/Üş, s. 222)

Ama ansırım, **kendimi bildim bileli**, sizin çıkardığınız en küçük tıkırtı, uykumdan uyandırır beni. (Çığlık/Kedi ile Fare, s. 229)

Tayfalara gelince, **“Kaptan” sözcüğü ağızdan çıkar çıkmaz**, beni olduğum yerde bırakıp kaçıyorlardı. (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 325)

Sanırım, onu, içinde bulunduğu devinimsizlikten ve gözyaşlarından, **dudakları bacaklarında duyar duymaz** uyandırdım. (Bir Gemide/Kanca, s. 337-338)

Ama **sararmış otlara kaplı çukura bakar bakmaz**, kendi kendime, “Evet, dedim, işte aradığım yer.” (Bir Gemide/Kanca, s. 338)

Hiçbir zaman yasalarımızın suç saydığı edimleri gerçekleştirmediğim için değil, böylesi durumlarda ne bir tanık, ne bir davacı olarak, Yargıç Karak’ın, dolayısıyla onun temsil ettiği tüzenin önüne gitmemek için **kendimi bildim bileli** elimden geleni yaptığım, yasadan, yasa damlarından, vebadan kaçtığım gibi kaçtığım için, bunun (Yargıç Karak’ın önünde tanık, sanık ya da davacı olarak bulunmanın) başıma gelmediğini söyleyebilirim. (Av/Yargıç Karak, s. 418)

Gökyüzü **bulutsuz oldu muydu** bir tuhaf olurum. (Kaçkınlar /II. Kaçkın, s. 577)

e. “-ken ve -sA eki ile kurulan zarf-fiil grupları:

Bazı zarf-fiil grupları “-ken ve -sA ekleri ile kurulur. Yan yana sıralanan bu zarf-fiil gruplarında zarf-fiil eki sadece sondaki grupta bulunabilir.

Bir akşam, saç sobanın başında çaylarımızı içer radyoda, parazitler arasında, dünya haberlerini dinlerken, bıraktığı yerden, sanki aradan hiç zaman geçmemiş gibi, kendi eliyle sardığı cigaralarımızı tüttürdüğümüz kovukta konuşuyormuşuz gibi, sözünü bıraktığı yerden sürdürdü Halit. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 173)

Çünkü bu portreyi ben, **bir elmayı, bir ayvayı, bir kayayı, bir doğa görünümünü nasıl yaptımsa, öyle yaptım.** (Çılgılık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 268)

Bir renk, bir çizgi daha koysam, bu resme bakana sanki bir şey kalmayacak diye korkuyorum. (Çılgılık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 269)

f. Zarf-fiil grubunun söz diziminde işlevi:

Bu grubun cümle içinde “zaman, tarz, sebep, şart, bağlama, karşılaştırma” gibi işlevlerde kullanıldığı görülür.

Ama bunun ne gibi bir yararı olabilirdi ki son soluğunu verirken. (Do Sesi/Sonumsu, s. 24)

Senin, benden uzakta, o uzaklarda, bensiz, ben yanında olmadan, ben senin sesini duymadan, sesimi sana duyurmadan, çok acı çektiğini düşünmüşümdür. (Do Sesi/Karakış, s. 69)

Güvercinler arada bir kanat çırpmadığında, şakakların zonklamadığında, gözlerin kararmadığında –Yeter artık, devam etme, dedim. (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 115)

Cigaralarını ateşlediler, birbirilerinin gözlerine bakarak, hiç konuşmadan tütürdüler. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 163)

Bir gün karların eriyip otların yeşermeye başladığı bir Mayıs günü, sürüsünden bir koyunla bir kuzuyu alıp, hiç kimselere hiçbir şey söylemeden yola koyulmuş, koyunun sütünü, kuzusuyla paylaşarak bu tepeyi aşıp bu yamaca varmıştı. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 168)

Ellerimi, parmaklarımı, cigarayı sarışımı belleğine geçirmek istercesine dikkatle seyrediyordu. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 177)

Kahveci bu işe çok şaşırılmış, yağmurun böyle birdenbire dinmesinin hemen ardından Sümbül Dağı'nın karlı doruğuna düşen ebemkuşağına hayretle bakıyor, -Allah'ın işi hayırdır, hayırdır, diye söyleniyordu. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 188)

Geçmişimle ilgimi kesip yaşamımı, burda, mağaralar içinde yaşayan insanlar arasında sürdürmeyi seçtim. (Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 194)

Çocuğu öyle, paramparça, kan içine samanların üzerinde görünce, bir an bile duraksamadım, katilin kim olduğunu anladım. (Çılgık/At, s. 233)

g. Zarf-fiilinin söz diziminde görevleri:

Zarf-fiil grubu, söz dizimi içinde isim ve zarf görevleri yapar.

Özet olarak, aldanmış ve aldatılmış olarak, dedi. (isim) (Do Sesi/Özet, s. 36)

Kendisini öylesine bırakmıştı ki yamaçtan aşağı, daha yamacın ortasını bulmadan tüm bedeni kaya ve maki sıyrıklarıyla kaplanmıştı. (zarf) (Doğu Öyküleri/Mirza, 169)

Koyunu, kuzusu ve köpeği ile vardığında ilk yaptığı çevrede su aramak olmuştur. (zarf) (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 169)

Karnımı doyurmak için gittiğim aşevinde şarabımı yudumlarken, adını unuttuğum bir çocukluk arkadaşı geldi yanıma. (zarf) (Bir Gemide/Dönüş, s. 346)

h. Zarf-fiil grubunda vurgu:

Bu grupta vurgu zarf-fiilden önceki unsur üzerindedir.

*Bir gün karların eriyip otların yeşermeye başladığı bir Mayıs günü, **sürüsünden bir koyunla bir kuzuyu alıp, hiç kimselere hiçbir şey söylemeden yola koyulmuş, koyunun sütünü, kuzusuyla paylaşarak bu tepeyi aşip bu yamaca varmıştı.** (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 168)*

Bir yığın adam çevrede dolanıp bir şeyler arıyorlardı. (Bozgun/Bir Cinayet'in İki Öyküsü, s. 521)

1.1.6. Tekrar Grubu

Tekrar grubu, bir nesneyi bir hareketi karşılayan eş görevli iki kelimenin oluşturduğu gruptur.

Araştırmacılar tekrar gruplarını “tekrar grubu, tekrar öbeği, ikilemeler, ikizlemeler ve ikilemeli sözce” gibi terimler şeklinde adlandırmışlardır (Durukan, 2010: 152).

Tekrar grubunu “tekrarlar” başlığı altında inceleyen Ergin, bu grubunun “aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi” yoluyla oluştuğunu söyler. Ergin bu grubu “aynen tekrarlar, eş manalı tekrarlar, zıt manalı tekrarlar, ilaveli tekrarlar” olarak dörde alt başlık altında incelemiştir (Ergin, 1998: 377). Benzer bakış açısıyla Bilgegil de bu grubu “aynı cinsten iki kelimenin tekrar etmesiyle oluşan gruplar” şeklinde açıklar ancak Bilgegil’in terminolojisinde tekrar grubu “ikizleme” olarak geçer (Bilgegil, 1963: 162).

Banguoğlu, tekrar grubunu “bağsamsız bağlam öbekleri” adıyla ele alır ve ‘ikilemeler ve koşma takımları’ olarak iki ayrı başlık altında anlatır (Banguoğlu, 2011: 510-513). Korkmaz’ın açıklamalarında ise anlam vurgusu öne çıkar. Korkmaz, “aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin” bir araya gelerek tek bir kelimenin anlamını gösterdiğini bildirir. Kormaz’ın incelemesinde bu grup “aynı kelimenin tekrarı ile kurulanlar, eş veya yakın anlamlı kelimelerle kurulanlar, zıt anlamlı kelimeler ile kurulanlar, aynı kelimenin ön sesinin değiştirilerek tekrarlanması ile kurulanlar” olarak dört grup altında incelenir (Kormaz, 2007: 211-212; Günay, 2009: 22-23).

Diğer yandan Hatipoğlu, tekrar grubunu “ikileme” olarak adlandırır ve tanımlamasında bu grubun işlevine vurgu yapar. Bu grubun temel işlevleri arasında “anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek” gibi amaçların olduğunu söyler (Hatipoğlu, 1971: 9). Bu grubun işlevine dayanarak inceleyen bir diğer araştırmacı ise Aktan’dır. Tekrar grubunun işlevleri arasında “anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek” işlevlerini, Hatipoğlu’na benzer şekilde, sıralar. Tekrar grubunu “aynen tekrarlar, eş veya yakın anlamlı kelimelerle yapılan tekrarlar, zıt anlamlı kelimelerle yapılan tekrarlar, pekiştirmeli tekrarlar, farklı kuruluştaki tekrarlar” olarak beş gruba ayırır (Aktan, 2009: 29-33).

Yakın ve karşıt anlamlı aynı cinsten iki sözcüğün peş peşe getirilmesi özelliği üzerinde duran Delice, ayrıca tekrar grubu içerisindeki fonolojik özelliklere de tanımlamasını yer vermiştir. Bu açıdan Delice’ye göre bu grup “bir kelimenin ilk sesinin ‘m’ sesi ile değiştirilerek tekrar edilmesi ya da bir kelimenin ilk hecesi üzerine ‘m, p, r, s,’ seslerinden birinin ilave edilerek kelime ile birlikte söylenmesi yoluyla” oluşan sözcük öbekleri olduğunu söyler. Delice bu grubu “tekrar öbeği” başlığı altında inceler (Delice, 2003: 31).

Ulutaş, “ikilemeler” dediği tekrar grubunu “yakın, ilişkili ya da zıt anlamlı kelimelerin belli ses kuralları çerçevesinde, anlamı güçlendirmek masadıyla bir araya getirilip tek kelime gibi anlam ifade edecek şekilde kullanılması” diye tanımlarken tekrar grubunun aynen tekrarlanabileceği gibi bunların belirli bölümlerine belirli seslerin eklenmesiyle de oluşabileceğini belirtir. Ayrıca ikilemelerin anlamı güçlendirmek, ifadeye zenginlik katmak, ses ahenginden faydalanarak devamlılık ve çokluk ifadesi sağlamak gibi kuruluş amaçlarından söz eder (Ulutaş, 2007: 1).

Son olarak bu çalışmada referans alınan Karahan'ın tanımlaması ise “Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur.” şeklindedir (Karahana, 2016: 60).

“Üstünova, dil adlı sistemin kurgulanırken vericinin bir yandan göstergelerin kendi amaçları doğrultusunda çözümlenmesini hedeflerken bir yandan da dilin estetiğini düşünerek fazladan dil birimlerine yer vermemeye özen gösterdiğini ifade eder.” (Üstünova, 2010: 141; 2014: 26) ancak dilin zengin ifade olanaklarında bazen bir şeyi vurgulamak pekiştirme, kavrama, anlamı zenginleştirme işlevleriyle söz tekrarlarına başvurmak dilin doğal eğiliminden gelmektedir. Bu eğilimde araştırmacıların tekrar gruplarının tanımlamalarında terimsel farklılık olduğu gibi tasnif farklılıkları da söz konusudur. Tekrar grubunu, Banguoğlu; “ikilemeler ve koşma takımları” olarak iki başlıkta incelerken, Ergin; “aynen tekrarlar, eş manalı tekrarlar, zıt manalı tekrarlar, ilaveli tekrarlar” olarak 4 gruba, Korkmaz; “aynı kelimenin tekrarı ile kurulanlar, eş veya yakın anlamlı kelimelerle kurulanlar, zıt anlamlı kelimeler ile kurulanlar, aynı kelimenin ön sesinin değiştirilerek tekrarlanması ile kurulanlar” olarak 4 gruba, Aktan; “aynen tekrarlar, eş veya yakın anlamlı kelimelerle yapılan tekrarlar, zıt anlamlı kelimelerle yapılan tekrarlar, pekiştirmeli tekrarlar, farklı kuruluştaki tekrarlar” olarak beş grupta inceler.

Özellikleri:

a. Unsurları aynı olan tekrarlar:

Tekrar grubunun unsurları ek olarak veya almayarak aynen tekrar edebilir.

yavaş yavaş (Do Sesi/Son Yüzücü, s. 23) (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 189) (Çılgılık/At, s. 233)(Çılgılık/Merdiven, s. 258) (Çılgılık/Üç Düş-Üş, s. 222) (Bir Gemide/Kanca, s. 334. 335. 340) (Bir Gemide/Seksek, s. 352) (Bir Gemide/Melek Cici, s. 363) (Av/Karanlıkta, s. 390) (Av/Aşağı, Aşağı, s. 398) (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 412)(Av/Yargıç Karak, s. 429) (Devam/Yaşayan, s. 460) (Devam/Karabasan, s. 472)(Devam/İki Gözlem, s. 477) (Bozgun/Karabasan, s. 513)(Bozgun/Bir Cinayetin İki Öyküsü, s.524, s. 526, s. 529, s. 532), **hızlı hızlı** (Do Sesi/Durak, s. 25), **tir tir** (Do Sesi/Kendiliğinden, s. 41), **sık sık** (Do Sesi/Geçişler, 84.) (Bozgun/Dönüş, s. 537), **hemen hemen** (İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer,

s. 104) (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 174)(Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 239)(Çığlık/Kaza, s. 302)(Av/Havana, s. 380)(Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 415) (Av/Yargıç Karak, s. 420) (Av/Av, s. 431) (Av/Cellâdın Ölümü, s.451)(Devam/Devam, s. 453) (Devam/Kendisi, s. 454) (Devam/Yaşayan, s. 462) (Devam/Bakış, s. 465) (Devam/Bir Delikten, s. 466) (Devam/Sonuç, s. 474), **derin derin** (İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s. 106, s.107) (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 311), **garip garip** (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 115), **zaman zaman** (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 118)(Av/Av, s. 436) (Kaçkınlar/Odada, s. 553), **kolay kolay** (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 163) (Bir Gemide/Kaza, s. 301) (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 326), **yer yer** (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 164) (Bir Gemide/Melek Cici, s. 361, s. 364) (Kaçkınlar/Öndeyiş, s. 549) (Kaçkınlar/III. Kaçkın, s. 594, s. 595), **buruş buruş** (Bir Gemide/Melek Cici, s. 361), **tek tek** (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 166), **kana kana** (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 169), **kesik kesik** (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, 181.) (Av/Havana, s. 383) (Devam/Bakış, s. 465), **şaşkın şaşkın** (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 185), **uzun uzun** (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 185) (Doğu Öyküleri/Fal, s. 204), **tek tek** (Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 194), **yillar yillar** (Doğu Öyküleri/Kim, s. 213), **çok çok** (Çığlık/Üç Düş/Üş, s. 221), **döne döne** (Çığlık/Üç Düş-Üş, s. 223), **alılık alık** (Çığlık/Papağan, s. 225), **zaman zaman** (Çığlık/Kedi İle Fare, s. 229)(Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 244) (Çığlık/Teyzemin Sonu, s. 286) (Kaçkınlar/II. Kaçkın, s. 585), **heceleye heceleye** (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 240), **başka başka** (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 248), **kara kara** (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 260), **topallaya topallaya** (Çığlık/Beklenmeyen Konuk, s. 283), **çabuk çabuk** (Çığlık/Merdiven, s. 285), **ağır ağır** (Çığlık/Merdiven. s. 285) (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 319) (Av/Aşağı, Aşağı, s. 400), **anlasa anlasa** (Çığlık/Teyzemin Sonu, s. 286), **dolu dolu** (Çığlık/Gelişigüzel Bir Konuşma, s. 290), **meyhane meyhane** (Çığlık/İkinci Yaşam, s. 292), **derin derin** (Bir Gemide/Kaza, s. 304), **tıklım tıklım** (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 314),

tek tek (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 315), *garip garip* (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir koku, 315.) (Av/Yitik Gün, s. 376), *gizli gizli* (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 326), *kıpır kıpır* (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 327), *tiril tiril* (Bir Gemide/Kanca, 329. s. 330), *avaz avaz* (Bir Gemide/Kanca, s. 333), *kesik kesik* (Bir Gemide/Kanca, s. 335) (Devam/Yaşayan, s. 460), *derin derin* (Bir Gemide/Kanca, s. 335) (Av/Karanlıkta, s. 391), *dalga dalga* (Bir Gemide/Kanca, s. 335), *renk renk* (Bir Gemide/Kanca, s. 339) (Bir Gemide/Melek Cici, s. 364) (Kaçkınlar/Dışarı, s. 570), *ayak ayak* (Bir Gemide/Seksek, s. 351), *hayın hayın* (Bir Gemide/Seksek, s. 354), *tıkış tıkış* (Bir Gemide/Melek Cici, s. 361) (Kaçkınlar/Odada, s. 552) (Kaçkınlar/Sondayış, s. 572), *öbek öbek* (Bir Gemide/Melek Cici, s.363) *uzun uzun* (Av/Yitik Gün, s. 372), *hafif hafif* (Av/Yitik Gün, s. 373, s.378), *ışıl ışıl* (Av/Yitik Gün, s. 375), *iğri iğri* (Av/Yitik Gün, s. 377) *parıl parıl* (Av/Yitik Gün, s. 378), *pis pis* (Av/Havana, s. 381. s. 382), *ürkek ürkek* (Av/Havana, s. 382), *cayır cayır* (Av/Kötü, s. 388), *usul usul* (Av/Karanlıkta, s. 389), *seke seke* (Av/Karanlıkta, s. 389), *pırl pırl* (Av/Karanlıkta, s. 390) (Kaçkınlar/Odada, s. 558), *didik didik* (Av/Durum, s. 395), *lif lif* (Av/Aşağı, Aşağı, s. 398), *yeni yeni* (Av/Aşağı, Aşağı, s. 399) (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 412), *kesik kesik* (Av/Aşağı, Aşağı, s. 400) (Devam/Bir Delikten, s. 466) (Devam/İki Gözlem, s. 477) (Bozgun/Bir Cinayetin İki Öyküsü, s. 526) (Kaçkınlar/II. Kaçkın, s. 579), *oluk oluk* (Av/Aşağı, Aşağı, s. 397)(Av/Yoğun, s. 402), *topak topak* (Av/Yoğun, s. 402), *ayrı ayrı* (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, 407, s. 411) (Kaçkınlar/IV. Kaçkın, s. 600, s. 601), *yayla yayla* (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 410), *şaşkın şaşkın* (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 413), *sık sık* (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 414), *alaylı alaylı* (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 417), *koca koca* (Av/Yargıç Karak, s. 420), *geri geri* (Av/Yargıç Karak, s. 421), *bilgiç bilgiç* (Av/Yargıç Karak, s. 424), *diri diri* (Av/Yargıç Karak, s. 429), *ışık ışık* (Devam/Yaşayan, s. 460), *sarı sarı* (Devam Yaşayan, s. 461), *büsbütün büsbütün* (Devam/Yaşayan, s. 462), *kırış kırış* (Devam/İki Gözlem, s.

477), **hayır hayır** (Bozgun/Bozgun, s. 490), **topak topak** (Bozgun/Sanrı II, s. 506, s. 508), **kuru kuru** (Bozgun/Sanrı II, s. 507), **pis pis** (Bozgun/Bozgun I. s. 488) (Bozgun/Sanrı II, s. 507), **acı acı** (Bozgun/Kule, s. 509), **bol bol** (Bozgun/Karabasan, s. 512), **dalga dalga** (Bozgun/Karabasan, s. 512), **çabuk çabuk** (Bozgun/Cellât, s. 514) (Bozgun/Bir Cinayetın İki Öyküsü, s. 524) (Kaçkınlık/Dışarı, s. 563), **kötü kötü** (Bozgun/Cellât, s. 515), **koyu koyu** (Bozgun/Bir Cinayetın İki Öyküsü III, s. 521), **çiğ çiğ** (Bozgun/Bir Cinayetın İki Öyküsü, s. 525), **geri geri** (Bozgun/Bir Cinayetın İki Öyküsü, s. 527), **al al** (Bozgun/Bir Cinayetın İki Öyküsü, s. 529), **ayrı ayrı** (Bozgun/Bir Cinayetın İki Öyküsü, s. 531), **kıçın kıçın** (Bozgun/Bir Cinayetın İki Öyküsü, s. 533) (Bozgun/Dönüş, s. 537), **pıhtı pıhtı** (Bozgun/Bir Cinayetın İki Öyküsü, s. 534), **yeşil yeşil** (Bozgun /Bir Cinayetın İki Öyküsü, s. 534), **kutu kutu** (Bozgun/Dönüş, s. 538), **yığın yığın** (Bozgun/Dönüş, s. 539), **hayvan hayvan** (Kaçkınlık/Öndeyiş, s. 550), **ayrı ayrı** (Kaçkınlık/Dışarı, s. 560) (Kaçkınlık/II. Kaçkın, s. 577) (Kaçkınlık/IV. Kaçkın, s. 602), **boncuk boncuk** (Kaçkınlık/Dışarı, s. 564), **fıldır fıldır** (Kaçkınlık/Dışarı, s. 565), **çığlık çığlık** (Kaçkınlık/Dışarı, s. 570), **rahat rahat** (Kaçkınlık/III. Kaçkın, s. 595), **hızlı hızlı** (Kaçkınlık/III. Kaçkın, s. 596), **bucak bucak** (Kaçkınlık/IV. Kaçkın, s. 601)

b. Unsurları yakın anlamlı olan tekrarlar:

Tekrar grubunun unsurları anlamsal bağlar yönünden yakın anlamlı olabilmektedir.

Bu tarz yapılarda unsurlardan birinin kullanım sıklığı daha fazladır.

çoluk çocuk (Do sesi/Bir Öykü, s. 51) (Av/Bir Cellâdın Ölümü, s. 439), **sessiz sedasız** (Do Sesi/Geçişler, s. 83), **hısım akraba** (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 118) (Bir Gemide/Kaza, s. 301), **sağ salim** (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 246), **sorgu sual** (Çığlık/Yargı, s. 289), **iskele sancak** (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 327), **bağıra çağıra** (Bir Gemide/Kaza, 300.) (Av/Kötü, s. 387), **sövüp sayma** (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 416), **derli toplu** (Av/Yargıç Karak, s. 419), **peşi sıra**

(Av/Havana, 381.) (Av/Av, s. 434) (Bozgun/Bir Cinayetin İki Unsuru, s. 532), **kuytu köşe** (Bozgun/Anı, s. 501)

c. “m” ünsüzünün kelime başına ilavesi ile yapılan tekrarlar:

Bu tarz tekrar gruplarında birinci unsurun başına “m” ünsüzü getirilir. Birinci unsurun ilk sesi, yerini “m” ünsüzüne bırakır.

büyü müyü (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 96), **ışık mışık** (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 327), **fatura matura** (Av/Yargıç Karak, s. 425)

d. “filan” kelimesiyle yapılan tekrarlar:

Birinci unsurun bir kelimedenden oluştuğu, ikinci unsuruna ise “filan” kelimesinin getirildiği tekrarlardır.

*Ama kadın yaklaştıkça, çocuk gördü ki, **köpek filan** yok. (İşte Deniz, Maria/Adam-Kadın-Çocuk, s. 109)*

*Bana sorarsanız, dedi. **Kaptanı filan** yok bu geminin. (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 324)*

*İçinde **resim filan** yok. (Bir Gemide/Seksek, s. 354)*

*Kıyısında **saz filan** yoktu. (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 415)*

*Doğrusu, kendisi de bizden **para filan** istemedi. (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 417)*

*Hayır, hayır dedi, **yara filan** değil. (Bozgun/Bozgun, s. 490)*

***İlacı filan** da yoktu bunların, biliyordum. (Bozgun/Bir Cinayetin İki Öyküsü II. s. 529)*

Belki **bulantı filan** da yok. (Kaçkınlar/III. Kaçkın, s. 594)

e. Unsurları zıt anlamlı olan tekrarlar:

Tekrar grubunun unsurları kendi aralarında zıt anlamlı olabilmektedir.

gelen giden (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 116) (*Bozgun/Bir Kadın*, s. 502), ***irili ufaklı*** (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 163), ***bata çıka*** (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 171), ***alacak verecek*** (Doğu Öyküleri/Atsız, s. 199), ***alt üst*** (*Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku*, s. 314), ***aşağı yukarı*** (Av/Havana, s. 380), ***sağa sola*** (Av/Havana, s. 385), ***git gel*** (Av/Kötü, s. 387), ***az çok*** (*Devam/Yalandöngü*, s. 470), ***soyut somut*** (*Bozgun/Bozgun*, s. 492), ***gece gündüz*** (*Bozgun/Sanrı II. s. 508*), ***alt üst*** (*Kaçkınlar/III. Kaçkın*, s. 596)

f. Tekrarların cümleye kattığı anlam:

Tekrarlar, söz dizimine anlam özellikleri bakımından “güçlendirme ve kuvvetlendirme yaparak nesne ve hareketlere çokluk, pekiştirme, abartma, beraberlik, süreklilik” (Özkan ve Sevinçli, 2015: 51) yaklaşıklık, kesinlik gibi anlamları katmaktadır.

*Biz de **coluk çocuk** yola koyulduk. (beraberlik) (Do Sesi/Bir Öykü, s. 51)*

*Ama ben buraya da **deneye deneye** vardım. (süreklilik) (Do Sesi/Yürekli, s. 76)*

***Tıklım tıklım** bir otobüse atladım, beni kent dışına deniz kıyısında bir yere götürecek. (abartma) (*Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku*, s. 314)*

*Ay ışığının altında **parıl parıl** yanan eflatun çiçekli ağacın altındaki kulübeye doğru koşmaya başladım. (pekiştirme) (Av/Yitik Gün, s. 378)*

*Seçtiği kadını alıp kıydan **asağı yukarı** yirmi beş metre kadar uzaktaki tek katlı dinlenme evlerinden birine doğru yürüyüp gözden yittiler. (yaklaşıklık) (Av/Havana, s. 380)*

*Daha düşünmeye **başlar başlamaz** şaşırmışım. (çabukluk) (Kaçkınlar/Dışarı, s. 565)*

g. Bütün kelimelerle tekrar grubunun kurulabilmesi:

Tekrar grubu bütün kelimelerle oluşabilmektedir. Ünlemler tekrar grubunu oluşturmaya elverişliken “bağlama ve çekim edatları” tekrar grubunu oluşturmazlar (Karahana, 2016: 61). Ancak kuvvetlendirme bağlaçları ve soru edatı tekrarlar arasına girerek pekiştirme özelliği sağlayabilir.

***ufak tefek** (Bir Gemide/Kaza, s. 300), **lukur lukur** (Av/Yitik Gün, s. 373), **parıl parıl** (Av/Yitik Gün, s. 378,) **vızıl vızıl** (Av/Havana, s. 382), **hırıl hırıl** (Av/Havana, s. 385), **pörtlük pörtlük** (Av/Havana, s. 385), **oluk oluk** (Av/Aşağı, Aşağı, s. 397), **tak tak** (Devam/Yaşayan, s. 461), **tok tok** (Devam/Yaşayan, s. 461), **küt küt** (Bozgun/Leş, s. 516), **irin irin** (Bozgun/Leş, s. 516), **tik tak** (Bozgun/Bozgun, s. 491) (Kaçkınlar/Öndeyiş, s. 548) (Kaçkınlar/Sondeyiş, s. 572) (Kaçkınlar/Sondeyiş, s. 572), **sapır sapır** (Bozgun/Bir Kadın, s. 502), **tıkış tıkış** (Kaçkınlar/Sondeyiş, s. 572)*

h. Tekrar grubu unsurlarının yönelme hâli ekini alması:

Tekrar grubunu oluşturan unsurlarından biri veya her ikisi yönelme hâli ekini alabilmektedir.

*Çocuk, Nereye gidiyor böyle uzaklar? diye sordu **kendi kendine**. (Do Sesi/Son Yüzücü, s. 23)*

i. Tekrar grubunda unsurların ayrılma hâli ekini alması:

Tekrar grubunu oluşturan unsurların her ikisi de ayrılma hâli ekini alabilmektedir.

Uzaklardan uzaklardan el salladı. (Av/Havana, s. 382)

j. Tekrar grubunda unsurların iyelik ekini alması:

Tekrar grubunu oluşturan unsurlardan biri veya her ikisi iyelik ekini alabilmektedir

Sağına soluna bakındı. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 166)

“Bakalım, Gıyaseddin Bey’in ölüm ilanının verdiği moral ne kadar sürecek?” dedim **kendi kendime**. (Bir Gemide/Kaza, s. 301)

k. Tekrar grubunda unsurların yeri:

Tekrar gruplarının unsurlarının yeri çoğu zaman sabittir. Unsurlarının yeri değiştirildiğinde anlamsal bağ kaybolabilir ve söz dizimindeki işlevini yerine getiremeyebilir. Aynı zamanda unsurların kendi aralarındaki ses uyumu kaybolabilmektedir.

Güç bela yırtta yırtta çektğim ağın ilk kulaçlarında **tek tük** ıskaroz, barbun, delisarpa, birkaç sübye görüp umutlandım. (İşte Deniz, Maria/Denizkızı, s. 153)

Sol yanımda oturan iki Amerikalı **yarım yamalak** İngilizcemle çıkarabildiğim kadarıyla, Türkiye’nin ekonomik durumuyla ilgili görüşlerini birbirlerine açıklıyorlardı. (Bir Gemide/Kaza, s. 302)

Üstü başı **yurtuk pırtık** hemen hemen çırılçıplak, gözleri yuvalarından fırlamış, yağlı saçları omuzları bulan, bir deri bir kemik, zavallı bir insandı dümen başındaki. (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 319)

Uzun bir yolculuktan sonra, yorgun, bitkin, dizlerinde derman kalmamış, yüzünde bir karış sakal, kafasının içi **allak bullak**, baba evine vardı. (Av/Cellâdın Ölümü, s. 444)

1. Tekrar grubunu oluşturan unsurların kullanım sıklığı:

Bazı tekrar gruplarında unsurlardan birinin kullanım sıklığı azalmış olabilir. Hatta bazı kelimelerin artık kullanımda olmadığı görülebilir.

*Baktı ki, içinde yaşadığı büyük kentte **yalan dolan**la, ciğeri beş para etmez eleştirmenlerle, galericilerle boyun eğmeden yaşama olanağı yok, kalktı, iklimi daha ılıman, ışığı ve renkleri kendi “resmine” daha uygun bir güney kentine göçtü. (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 263)*

***Delik desikti** bu kentin evleri. (Bir Gemide/Kanca, s. 343)
(Bozgun/Bozgun I. s. 488.)*

***Er geç** olacaktı bu, biliyorum. (Kaçkınlar/Dışarı, s. 561)*

*Öbürlerinin hepsi bir bataklığın içinde, **para-pul** ağacına tutunup kurtulmak –bunun için gerekirse yanındakilerin, tutunduğu dala ulaşım onu kırmasın diye, onları tekmeleyip bataklığa atmak, öldürmek pahasına da olsa- isteyeceklerdi. (Kaçkınlar/Dışarı, s. 563)*

m. Tekrar grubunun cümledeki görevi:

Tekrar gruplarının unsurları söz dizimi içinde her zaman bir bütünlük teşkil ederler. Unsurlarının bir başka öge diğeri başka öge olamamaktadır. Tekrar gruplarının da söz diziminde cümlede isim, sıfat, zarf ve fiil görevleri bulunmaktadır.

***Büyü müvü** yok ortada. (isim) (İşte Deniz/Maria, Perisiz Ev, s. 96)*

*Ama dilediğim her şeyi **canla başla** yerine getirdiler. (zarf)(Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 194)*

***Üst üste** iki atış ve kuş ölmemiş. (sıfat) (Çığlık/Üç Düş-Üş, s. 224)*

Satıcı ne dediğini anlamamış, alık alık yüzüme baktı. (zarf)
(Çığlık/Papağan, s. 225)

Bu kez “Bahtiyar oğlum” çıkıyor merdivenlerden yavaş yavaş. (zarf)
(Çığlık/Merdiven, s. 285)

*Sol yanımda oturan iki Amerikalı yarım yamalak İngilizcemlerle
çıkılabildiğim kadarıyla, Türkiye'nin ekonomik durumuyla ilgili
görüşlerini birbirlerine açıklıyorlardı. (sıfat) (Bir Gemide/Kaza, s. 302)*

1.1.7. Edat Grubu

Edat grubu, isim soylu bir kelimenin veya kelime grubunun bir çekim edatıyla oluşturduğu gruptur.

Edat grubunun adlandırılmasında “çekim edatı öbeği, takı öbeği, ilgeçli sözce, ilgeç öbeği, sontakı grubu ve edat öbeği” gibi terimleri kullanılmıştır (Durukan, 2010: 152).

Bu grubu “takı öbeği” olarak adlandıran Banguoğlu, bu grubun tanımını “Takıların geldiği isimle birlikte teşkil ettikleri belirtme öbeği” ifadeleri ile açıklar (Banguoğlu, 2011: 386). Şimşek ise bu grubu “ilgeç öbekleri” başlığı altında inceler ve tanımında işleve de yer verir. Şimşek “ilgeç öbekleri” nin sözcükler arasında kavramsal olarak bir bağ kurma görevini icra ettiğini bildirir. (Şimşek, 1987: 381).

Edat grubunu oluşturan unsurların özelliklerine değinen Doğan, bu grup içerisinde “İsim soylu bir kelime veya kelime grubu” bulunduğunu, isim ögesi içerisinde cins isim, zamir veya bir kelime grubu olabileceğini ve bu unsurların “bir çekim edatının ek olarak veya almayarak bir araya gelmesiyle” edat grubunu oluşturduğunu söyler. (Doğan, 2013: 79). Bu grubunun özellikleri arasında isim unsuru ve çekim edatına vurgu yapan bir diğer araştırmacı Delice, “edat öbekleri” olarak adlandırdığı edat grubunu “Bir isim unsuru ile bir çekim edatından kurulan kelime öbeği” şeklinde açıklar (Delice, 2003: 23).

Edat grubunu oluşturan unsurlardan örneklerle tanımını detaylandıran Güneş, bu grubu bir isim grubunun yanında “kadar, gibi, için, diye, dair, göre, başka, ile, beraber,

üzre/üzere, dolayı, ötürü, defa, kez, önce, sonra, beri, doğru” gibi çekim edatının birleşerek oluşturduğu kelime grupları” olarak açıklar ve bu grubu “edat öbekleri” başlığı altında ele alır (Güneş, 1997: 331). Karaörs de bu grubun incelemesinde örneklere yer verir ve “için, ile, gibi, kadar, göre, doğru, karşı, üzere, başka, dair, dolayı, beri, rağmen, öte, önce, evvel, ötürü, diye, sonra” gibi son çekim edatlarını sıralar. Bu unsurların grupta eksiz olarak bulunduğunu ekleyen Karaörs, bu grubun cümle içerisinde sıfat ve zarf görevlerini yerine getirdiğini belirtir (Karaörs, 1993: 24-25).

Çalışmamızda referans alınan Karahan ise, edat grubunu “Bir isim unsuru ile çekim edatından meydana gelen kelime grubu” ifadeleriyle açıklar (Karahan, 2016: 62).

Özellikleri:

a. Edat grubunda isim unsuru ve çekim edatı:

Birinci unsur olan isim unsuru başta, ikinci unsur olan çekim edatı (ile, için, gibi, diye, dolayı, ötürü, karşılık, rağmen, üzere, kadar, gayri, önce, sonra, evvel, doğru, karşı, göre nazaran vb.) ise sonda bulunur.

Kadın, buyruğu yerine getiren bir emireri/gibi, son derece ciddi, odanın ortasına doğru ilerliyor. (Do Sesi/Do Sesi, s. 13)

Bir başka belgeye/göre, savaş sırasında askerlerden kaçtığı/için kurşuna dizilmiş. (Do Sesi/Arşivden, s. 20)

Sözcükler, onları doğru dürüst kullanmayı bilmeyenlere doğru bir mıknaş/gibi çekerler tehlikeyi. (Do Sesi/Şerbetli, s. 56)

Sanırım onların yalnızlık/diye bir sorunları yoktu. (Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük, s. 159)

Aradığını bulup bulmadığı belli olmayan bir ifade/ile yıkıntılardan çıktı. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 166)

Deniska, atların yanında dolaşıyor, efendilerinin yedikleri salatalıklara, böreklere, yumurtalara/karşı tamamıyla kayıtsız görünmek isteyerek

hayvanların sırtlarına, karınlarına yapışan kara sinekleri, at sineklerini öldürmeye koyulmuştu. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 187)

Kör olduğumdan/beri gördüğüm birçok şey var ki gözüm açıkken görememiştim. (sıfat-fiil) (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 249)

Sizden aldığı kitaplardan/dolayı borçluymuş. (Çığlık/Sahaf, s. 256)

Yaptığı hesapların sonucunda **kurduğu orantıya/göre** gerçekleştirdiği kanatlarla giriştiği deneyler de ne yazık ki başarısızlıkla sonuçlandı. (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 258)

Bir pişmanlık duymadım, hayır, tam tersine, **bir benzerime açılmış olmaktan/ötürü** erinç içinde olduğumu bile söyleyebilirim. (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 327)

Gün, orda, rıhtımda, **avazı çıktığı/kadar** bağıryordu. (Bir Gemide/Kanca, s. 329)

b. İsim unsurunun ek alması:

Edat grubunda isim unsuru önce gelmekte ve bir edata bağlanmaktadır. Bu bağlanmada bazen isim unsuru ek alabilmektedir.

Her zamanki gibi ona, Türkçe, "Ne haber?" diyorum. (Do Sesi/Geçişler, s. 85)

Sizden aldığı kitaplardan dolayı borçluymuş. (Çığlık/Sahaf, s. 256)

Bedenin ağırlığı ile, kanat çırpışlarının saniye/hızını katmamıştı hesaba. (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 258)

Sayın yazara göre, insanlar başka insanlarla anlaşmakta güçlük çekiyorlar, dolaysız bir ilişki kuramıyorlar, dolayısıyla da başkalarının

başına gelenler onları ilgilendirmez duruma geliyordu. (Bir Gemide/Kaza, s. 299)

*Bir pişmanlık duymadım, hayır, tam tersine, **bir benzerime açılmış olmaktan ötürü** erinç içinde olduğumu bile söyleyebilirim. (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 327)*

c. İsim unsurunun eksiz olması:

Edat grubunda birinci unsur olan isim unsuru, ekli olabileceği gibi eksiz de olabilmektedir.

*Yoo, dedi, madem konuşuyoruz, **insan gibi** konuşalım. (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 115)*

*Denizin içinde **bir kuş gibi** hafifti kollarımda. (Bir Gemide/Kanca, s. 334)*

***Daktilo ile** yazılmış bir tanesini çekiyor, okumaya başlıyor. (Devam/Kendisi, s. 455)*

d. Çekim edatlarının ek alması:

Edat grubunda isim unsurunun ekli veya eksiz olabileceği gibi edat unsuru da ekli veya eksiz olabilmektedir.

*Ama **bu kadarı** da yeter. (Do Sesi/Özellikle, s. 65)*

*Bununki **senin benim derdim gibisi** değil, diyor. (Do Sesi/Geçişler, s. 85)*

*Evet **bu kadarını** konuştu. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 185)*

*Sen ve çok şükür ki **sayıları pek çok olmayan senin gibiler**, sanıyorsunuz ki, yargıç, yalnızca yasaları uygulayan, önüne getirilen sanıkları, bu*

*yasalara göre yargılayan bir kişi, kısacası, bu yasaların uygulayıcısıdır.
(Av/Yargıç Karak, s. 427)*

e. İsim unsurunun kelime grubu olması:

Edat grubunda isim unsuru kelime grubu olarak bir edata bağlanabilir.

***İnandırıcı olmak** ise özellikle gerekmiyor. (isim-fiil grubu)(Do
Sesi/Özellikle, s. 65)*

*O gün Muhtara ve Yakup'a **büyük bir ev için** kerpicin nasıl yapılacağını
anlattı. (sıfat tamlaması grubu)(Doğu Öyküleri/Mirza, s. 163)*

***Aradığını bulup bulmadığı belli olmayan bir ifade** ile yıkıntılardan geçti.
(sıfat-fiil grubu) (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 166)*

***Kendimi savunmak için** söyleyemiyorum. (isim-fiil grubu) (Çığlık/Kör ve
Oğlu, s. 249)*

*Seçtiği kadını alıp kıyidan aşağı yukarı **yirmi beş metre kadar** uzaktaki tek
katlı dinlenme evlerinden birine doğru yürüyüp gözden yittiler. (sıfat
tamlaması)(Av/Havana, s. 380)*

***Avucumun içi gibi** bildiğim buralarda bir kuytu köşe bulup ayın sonunu
beklemeyi düşündüm. (isim tamlaması) (Av/Av, s. 435)*

*Hancı, Dün gece geldin ve **bir küp şarap için** zıbardın, dedi. (sıfat
tamlaması) (Av/Cellâdın Ölümü, s. 444)*

f. İsim unsurunun cümle olması:

Edat grubunda isim unsuru kelime, kelime grubu veya cümle olabilmektedir.

***Kent çoktan düştü bile.** (Do sesi/Düşüş, s. 27)*

Daha açık bir deyişle, suçlu insan yoktur mu demek istiyorsunuz? diye sordu Savcı. (Do sesi/Masum, s. 30) Grupta birden fazla isim unsuru bulunabilir. (Karahana, s. 64)

Yeter de artar bile. (Do Sesi/Yeterli, s. 44)

Yol açın bana, yol açın diye inledi (Do Sesi/Koşucu, s. 46)

Hem de çok haklısın, diye ekledim. (Do Sesi/Sohbet, s. 64)

Adnan'a **“Adnan ağabey, midyeler nasıl?” diye soruyor. (Do Sesi/Geçişler, s. 83)**

“Kral sarayının ve İsveç Akademisinin de üzerinde olduğu bu adada, daha çok antikacılarla eski kitapçı dükkanları vardır.” diye yazıyor mektubunda Demir. (Çığlık/Sahaf, s. 251)

g. İsim unsurunun birden fazla olması:

Edat grubunda isim unsuru birden fazla olup bir edata bağlanabilir.

Kurtulmak, dinlenmek, bir soluk almak/için bir çalılık arıyorum. (Çığlık/Üç Düş-Üş, s. 222)

Bir devinimde bulunur, **sağ elin kasılması, tüm bedenin gerilmesi/gibi bir devinim. (Devam/Bakış, s. 464)**

h. İsim unsurunun zarf-fiil veya zarf-fiil grubu olması:

Edat grubunda isim unsuru zarf-fiil veya zarf-fiil grubu olabilmektedir.

Gözüm görmeyeli beri insanları daha iyi görüyorum. (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 243)

Rahmet olsun **göçeli beri** bizim hayvanlar günden güne eksiliyor.
(Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 411)

Sonra bir başka koku daha, **evden ayrılalı beri** duymadığı, eve adımını atar atmaz duyduğu ama adlandıramadığı. (Av/Cellâdın Ölümü, s. 445)

i. Edat Grubunun cümledeki görevi:

Söz dizimde edat grubu yüklem, zarf ve sıfat görevindedir.

Kadın, **geldiği gibi**, ayaklarının ucuna basa basa dönüp ardına bakmadan çıkıyor odadan. (zarf) (Do Sesi/Do Sesi, s. 14)

Bu **yaşamak gibi bir sey**. (yüklem) (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 115)

Halit söze nasıl, nereden başlayacağını bilemiyor **gibiydi**. (yüklem) (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 179)

Eflatun çiçekli ağaç, onca salınan yeşilliğin içinde dimdik, onca yeşillikten sıyrılmış, **kapısını daha hiçbir insanoğlunun açmadığı apayrı bir evren gibi** duruyordu. (zarf) (Av/Yitik Gün, s. 373)

Yüzüme **buz gibi bir hava** çarptı. (sıfat) (Av/Aşağı, Aşağı, s. 400)

j. Edat grubunda vurgu:

Bu grubun vurgusu birinci unsur olan isim unsuru üzerindedir.

Aradığını bulup bulmadığı belli olmayan bir ifade ile yıkıntılardan geçti.
(Doğu Öyküleri/Mirza, s. 166)

Bununki **senin benim derdim gibisi** değil, diyor. (Do Sesi/Geçişler, s. 85)

1.1.8. Bağlama Grubu

Bağlama grubu, bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurundan oluşan kelime grubudur. Bağlama grupları için “bağlama grubu, bağlam öbeği, bağlaçlı sözce, bağlama öbeği, bağlaç öbeği, bağlaçlı tamlama ve bağlama edatı öbeği” gibi terimler kullanılmıştır (Delice, 2003: 152).

Ergin, bağlama gruplarının “sıralama bağlama edatları” yoluyla iki unsurun birbirine bağlanmasıyla oluştuğunu söyler. Bu bağlanma formunda edatın iki unsur arasında girdiğini belirtir (Ergin, 1984: 379-380). Banguoğlu iki unsurun bu şekilde bağlanmasına “bağlam öbeği” adını verir. Bu bağlam öbekleri, “söz içinde aynı işleyişle iki veya daha çok kelimeyi bağlayarak” oluşurlar (Banguoğlu, 2011: 510-511). Benzer içerikle Şimşek de grubu oluşturan unsurlara vurgu yapar ve bu unsurları “eş görevli sözcük” adını verir. Bu eş görevli sözcükler bir bağlaç yoluyla birbirlerine bağlanır ve Şimşek’in adlandırmasıyla “belirtme öbeği” oluşur. (Şimşek, 1987: 390-391).

Bağlama grubunu oluşturan unsurları Delice, “küçük biçimbirimsel birleşen” ifadesiyle özetler ve bu birleşenlerden oluşan gruba “bağlama edatı öbeği” adını verir (Delice, 2003: 21-22).

Tanımlamasını örneklerle destekleyen Bozkurt, bu grubun içeriğinde “ve, ile, ya da, yahut, hem hem, ya... ya” gibi sözcüklerin iki unsur arasından bağ kurarak “bağlama birliği” olarak adlandırdığı grupları oluşturduğunu ifade eder (Bozkurt, 2000: 62). Son olarak Karahan ise, bağlama gruplarını “Bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubu” ifadeleri ile tanımlar (Karahan 2016: 65).

Bağlama grubu ile ilgi görüşlere bakıldığında terimsel farklılıklar olsa da diğer grupların tanımlamalarına oranla ortak fikirlerin daha fazla olduğu görülebilir. Bağlama edatlarının eş görevli iki veya daha çok kelimenin arasına girerek biçim birimsel bir birleşme yarattığı fikri savunulur. Bağlama grubunun özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

Özellikleri:

a. Bağlama grubunu oluşturan bağlama edatları:

“ve, veya, ile, fakat, ama, değil vb.” bağlama edatları iki veya daha fazla unsur arasına girerek bağ kurar.

Yaşlı adam/ve/kadın aynı anda, kadının dudakları alna değer değmez gülümsüyorlar. (Do Sesi/Do Sesi, s. 13)

*İlginç olan, her üçünde de, **büyükbabamın ölüm yeri/ve/tarihi** aynı. (Do Sesi/Arşivden, s. 20)*

Necla/ile/kardeşi elele tutuşmuş bize doğru geliyorlar. (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 116)

*Birinin/ya da/ bir şeyin başından geçmiş, **geçen/ya da/geçecek**. (Bir Gemide/Olanak-Siz, s. 357)*

b. İkiiden fazla isim unsurunun “ve” bağlama edatı ile bağlanması:

Bağlama edatı olan “ve” ikiden fazla isim unsuru arasında bir birliktelik kurarak bağlama görevi görür.

Peki, o gün bugün nasıl yaşıyorsun, karşında onun bembeyaz yüzü, /şaşkın bakışları, /titreyen dudakları/ve/senin elinde namlusu barut kokan tabanca? (Do Sesi/Acımasız, s. 19)

Gelincikleri, /zehirli mantarları, /tarlafarelerini/ve/çingene kızlarını. (Do Sesi/Şanslı, s. 37)

Uçuş günü, yerli, yabancı; sözlü, /yazılı/ve/görüntülü basın mensupları uçuş yerine geldiler. (Çığlık/Yusuf’un Utkusu, s. 261)

Bir et parçasıyla birlikte kaynatılmış, lahana, /pirasa, /patates, /havuc/ ve /salgamdan oluşan bu köy yemeğine kepçeyi daldıran anaç kadın, Usta’nın tabağını sebze ile doldurdu. (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 266)

Hiçbir toprak renginin yer almadığı, **kırmızı**, **/yeşil/** ve **/mavi renklerden** oluşan, bilmeyen biri için bitmemiş bir dağ resmi. (Çılgık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 270)

Bunu yapmadan önce, hemen belirtiyim ki **bir yığın gariplikler**, **/olağanüstülükler/** ve **/saçmalıklar dizisinden** oluşan anlatacağım olay (Bir Gemide/Kaza, s. 299)

c. “ne... ne”, “hem... hem”, “...da ...da”, “ister... ister...”, “ya... ya...”, “...mi ...mi”, “gerek... gerek...” gibi bağlama edatlarıyla kurulan bağlama grupları:

Bu tarz bağlama gruplarında; bağlama edatı unsurunun başta, isim unsurunun sonda olabileceği gibi isim unsurunun başta, bağlama edatı unsurunun sonda olabileceği görülmektedir.

➤ “bağlama edatı + isim unsuru+ bağlama edatı +isim unsuru + ... = bağlama grubu” (Karahana, 2016:66)

Belki de **hem ceset**, **hem leşler**, diyor. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 100)

Ne pembe Hırkalı Necla'yı, **ne yeşil mantolu Selda'yı**. (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 116)

Bunun için mi, kimi zaman bizden uzak duruyor, **ne soru soruyor**, **ne cevap veriyor**, **ne de dünya ahvalini anlatıyorsun bizlere?** (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 179)

Evi satıp ve **hem gelini**, **hem karısı**, **hem çocuğu**, **hem de torunlarıyla köyden kaçmasını**. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 183)

Belki rengini, belki dalgaları, belki martıları, belki orkozları, belki balıkçıları ya da kıyıya çıkıp oltanızı atıyorsunuz. (Çığlık/Deniz Kıyısında, s. 236)

Demir Stockholm 'ün ortasında Türkçe bilen bir sahafla karşılaştığı için hem mutlu, hem şaşkındır. (Çığlık/Sahaf, s. 251)

- “İsim unsuru + bağlama edatı + isim unsuru + bağlama edatı + ... = bağlama grubu” (Karahan, 2016:66)

Onun bir ispinoz mu, florya mı, iskele mi, saka mı, yoksa bir bülbül mü olduğunu bilmiyorum. (Do sesi/Adlar, s. 17)

Ben de, siz de insan olduğunuza göre (Do sesi/Masum, s. 30)

Söyleyecek bir sözcük bulamadığım için mi, yoksa gecenin avazında donmuş kanımı biraz olsun ısıtmak için mi, bilemiyorum. (Doğu Öyküleri/Ibrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 185)

Oturmak bile, otururken düşünmek bile, düşünürken oturmak bile yoruyor insanı. (Bir Gemide/Seksek, s. 352)

Bunlarla uğraşırken, birden yakından mı, uzaktan mı olduğunu anlayamadığım bir ses çınladı kulağımda. (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 415)

Romanım da, öyküm de, şiirim de, hep yarım kaldılar. (Bozgun/Bozgun I. s. 492)

d. “ile” bağlama edatının ekleşmesi:

“ile” bağlama edatı, -(y)LA şekliyle isim unsuru ile birleşebilmektedir.

Bir tabut ısmarlamak için, evlatlığıyla ölü teyzemi yalıda başbaşa bıraktım. (Çığlık/Tezemin sonu, s. 287)

Akasyaların altında çocuk oyunu, benim oyunun, evlilik oyunu, askerlikle terhis, bağlanmayla kaçma, ölümle yaşam, sıkılmayla gemilere-binip-alıp-başını-gitme oyunları, sonra dönüp yatma oyunları, sevişme, iğreti yaşam oyunları ve doğru dürüst yaşaminkiler... (Av/Kötü, s. 385)

e. İsim unsurlarının kelime grubu olması:

Bağlama görevi gören bağlama grubu edatlarının isim unsurlarının biri veya her biri kelime grubu olabilmektedir.

Çünkü senin gözün ve senin kulağın olanlar kerem sahibi kişilerdir. (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 243)

Kral sarayının ve İsvec Akademisinin de üzerinde olduğu bu adada, daha çok antikacılarla eski kitapçı dükkânları vardır.” diye yazıyor mektubunda Demir. (İsim tamlaması grubu) (Çığlık/Sahaf, s. 251)

Yusuf, burda, küçük bir öykünün konusu ve kişisi olarak beliriyorsa, bu onun kişiliği ve başarısı bir küçük öykü boyutunu aşmadığı için değil, tam tersine, bu öyküyü kaleme alanın kişilik ve yeteneklerinin boyutlarıyla ilgilidir. (Çığlık/Yusuf’un Utkusu, s. 257)

Bedenin ağırlı ile kanat çırpışlarının saniye/hızını katmamıştı hesaba. (Çığlık/Yusuf’un Utkusu, s. 257)

f. İsim unsurlarının arasına başka öğelerin girmesi:

Bağlama grubunda isim unsurlarının arasına bağlama edatlarıyla beraber başka unsurlar da girebilir.

Oysa ne trenler, ne otobüsler ve sanırım ne de uçaklar erken kalkar. (Bir Gemide/Kaza, s. 300)

g. Bağlama grubunda vurgu:

Bağlama grubunda vurgu, bağlama edatı ve bağlama edatına bağlı olan bütün isim unsurları üzerinde olur.

Kral sarayının ve İsveç Akademisinin de üzerinde olduğu bu adada, daha çok antikacılarla eski kitapçı dükkânları vardır.” diye yazıyor mektubunda Demir. (Çılgılık/Sahaf, s. 251)

Gelincikleri, zehirli mantarları, tarlafarelerini ve çingene kızlarını. (Do Sesi/Şanslı, s. 37)

1.1.9. Unvan Grubu

Bir şahıs isminin başta akrabalık veya unvan belirten ismin sonda olmasıyla meydana gelen kelime grubuna unvan grubu denir. Türkçe Sözlükte unvan kelimesi “bir kimsenin işi, mesleği veya toplum içindeki durumu ile ilgili olarak kullanılan ad, san” şeklinde tanımlanmıştır (1998: 2284).

Unvan grubu “san öbeği, san tanımlı sözce, san sıfatları ve unvan öbeği” gibi terimlerle ele alınmıştır (Durukan, 2010: 152-153).

Unvan grubu Ergin tarafından “bir şahıs ismiyle bir unvan veya akrabalık isminden önce gelen kelime grubu” olarak tanımlanmıştır. Bu kelime grubu içerisinde önce şahıs isimlerinin sonrasında ise akrabalık veya unvan belirtilen unsurların geldiğini belirtmiştir (Ergin, 1998: 389). Banguoğlu ise unvan grubunu, “yanaşma takımları” kapsamında incelemiş ve bu gruba “san öbekleri” olarak adlandırmıştır. Bu grup içerisindeki unvan bildiren isimlerin, kişi adlarına eklenerek san öbeklerini oluşturduğunu ifade etmiştir (Banguoğlu, 2011: 513-514).

Diğer yandan, Karaağaç “özel ad öbeği” başlığı altında unvan gruplarını “unvan öbeği” olarak isimlendirmiştir. Bu öbek içerisindeki unvan veya akrabalık belirten isimlerin eksiz olarak kullanıldığını ve bütün bu öbeklerin özel ad olduğunu söylemiştir

(Karaağaç, 2012: 203-204). Korkmaz tanımlamasında bu grupta unvan veya akrabalık bildiren adın eksiz olması ve unvan unsurlarının isimden önce veya sonra gelebileceği üzerinde fikir beyan ederken (Kormaz, 2003: 219), Topaloğlu da bu grubun unsurlarını unvan veya akrabalık belirten isimlerin şahıs isimlerinden sonra geldiğini söylemiş ve yukarıda belirtildiği gibi bu grubunun hiçbir unsurunun ek almadığını vurgulamıştır (Topaloğlu, 1989: 146).

Bu tanımlamalardan biraz daha detaylı olarak Bilgegil unvan unsurunun kapsamını “lakap, künye, rütbe, sıfat ve mevki” gibi niteliklerle açıklamıştır (Bilgegil, 1963: 160). Bunun yanında Delice ise “unvan öbeği” olarak adlandırdığı unvan gruplarındaki yazım kurallarını tanımlamasına dâhil etmiş ve “unvan isimleri, özel isim parçası olarak kullanılıyorsa büyük, özel ismi belirtmek ve bir özelliği ile ondan ayırmak için kullanılıyorsa küçük yazılmalıdır” şeklinde unvan grubunun yazımına dikkat çekmiştir (Delice, 2003: 29).

Unvan gruplarının tanımlanmasında işlevinin de önemi vurgulanmıştır. Bu anlamda Şimşek, insanların yaşadıkları topluluk içerisinde adı ve sanı ile tanındığını ve böyle bir unvanın kişinin o toplum içindeki konumunu gösterdiğini hatırlatır. Böylelikle, nitelik ifade etme işlevini yerine getirdiğini belirttiği bu grubu ise “san öbeği” şeklinde adlandırırken, unvan unsurunun kişi adından sonra gelebildiği gibi kişi adından önce de gelebildiğini ifade etmiştir. Kişi adından önce gelen unvan kelimelerin bir sıfat takımı oluşturduğunu ancak bunların sıfat tamlamasına dahil olmadığını belirtmiştir (Şimşek, 1987: 364).

Aktan ise unvan grubunun unsurlarını “belirten” ve “belirtilen” olarak ikiye ayırarak inceler. Bu ayrımında “belirten” unvan “belirtilen” ise kişi adıdır. Bu bağlamda, “belirtilen” in yani kişi adının ana unsur olduğunu ifade eder. (Aktan, 2013: 43). Son olarak, Karahan, unvan grubunu “şahıs ismi başta, unvan ve akrabalık ismi sonda bulunur. İki unsur eksiz birleşir.” şeklinde açıklayarak unvan veya akrabalık ifade eden unvan unsurunun sonda olduğunu belirtmiştir (Karahan, 2016: 68).

Unvan grubu ile ilgili açıklamalara bakıldığında terimsel farklılıklar söz konusudur. Bunun yanında akrabalık ve unvan unsurunun kişi adından önce mi, sonra mı geldiği konusunda farklı yaklaşımlar görülmektedir. Hatipoğlu (1969: 104), Gencan (2001: 205-206) ve Ediskun (1992: 145) unvan veya akrabalık unsurunun şahıs isminden önce ve

sonra gelebileceğini sözdizimsel yapıda unvan grubunun sıfat olduğunu; Ergin (1989: 367-368) ve (Karahan (2016: 68-69) unvan ve akrabalık unsurunun şahıs isminden sonra geldiğini söz dizimsel yapıda unvan/san öbeği olduğunu; Korkmaz (2003: 219), Banguoğlu (2011: 513-515) ve Şimşek (1987: 364-366) unvan ve akrabalık unsurunun şahıs isminden önce veya sonra gelebileceğini savunmaktadır.

Özellikleri:

a. Unvan grubunda unsurların yeri:

Unvan grubunu Karahan'ın tanımlamasına dayanarak formüle edersek şahıs ismi başta unvan veya akrabalık ismi sonda olup eksiz bir şekilde birleşmektedir.

şahıs ismi + unvan veya akrabalık ismi

*Bir sabah, alışveriş için uğradığım manava, nicedir **Hayalet Hanım**'ı (böyle adlandırmıştı onu) göremediğimi söyledim. (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 119)*

Mirza Usta'ya açtı. (İşte Deniz, Maria/Mirza, s. 162)

Sağır Musa Ağa'nın atına 'Bu yapılır mıydı?' dediğini duyar gibi olmuş. (Çığlık/At, s. 234)

*Olay sırasında, Ağa'nın evinde olan **Kerem Dayı**, "O gün, Ağa'nın damına ayak basmamış, olanları görmemiş olsaydım" der bu konu ne zaman açılrsa, "çocuğu öyle, paramparça, kan içinde samanların üzerinde görünce, biran bile duraksamadım, katilin kim olduğunu anladım. (Çığlık/At, s. 233)*

*Yusuf, tutkusunu gerçekleştirdiğinde **Ayşe Hanım**, "Her zaman inandım Yusuf'a." (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 257)*

Ayşe Hanım mektubunda tam altı ay sonra gelen yanıtta, Enstitünün, bu konuda bir araştırma yapmadığı, sorunun hangi amaçla kendilerine yöneltildiği soruluyordu. (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 258)

Ölüm ilanlarından biri, eski ev sahibiz Gıyaseddin Bey'le ilgiliydi. (Bir Gemide/Kaza, s. 301)

Ben senin küçüklüğünde boklu bezlerini yıkayan Sükrîye Teyzenim. (Bir Gemide/Kaza, s. 303)

Şurdan süngeri at Gün Hanım. (Bir Gemide/Kanca, s. 330)

Kışın, arada bir, eski bir dost, bir uzak hısım, adı unutulmuş bir hala, teyzeliği unutulmuş bir Sabahat Hanım... (Bir Gemide/Kanca, s. 332)

Fâzıl Bey gelince. (Kaçkınlar/II. Kaçkın, s. 580)

b. Unvan grubunun söz dizimindeki görevi:

Bu grup söz diziminde isim olarak görev alır.

Ölüm ilanlarından biri, eski ev sahibiz Gıyaseddin Bey'le ilgiliydi. (Bir Gemide/Kaza, s. 301)

Ayşe Hanım mektubunda tam altı ay sonra gelen yanıtta, Enstitünün, bu konuda bir araştırma yapmadığı, sorunun hangi amaçla kendilerine yöneltildiği soruluyordu. (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 258)

c. İsim unsurundan önce unvan veya akrabalık isminin gelmesi:

Unvan veya akrabalık ismi, isim unsurundan önce gelirse “unvan grupları değil, birleşik isimdir.” (Karahana, 2016: 69)

Dr. Fahri geliyor. (Do Sesi/Geçişler, s. 84)

Prof. Baseve, *işte bu kesik kulağa, köylülerle bir ilişki kurmak için olacak, kulaklarına ne olduğunu sordu. (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 410)*

“Göllere” diye cevap verdi Prof. Yakut Baseve, gözlerinde bir umut parıltısı. (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 411)

1.1.10. Birleşik İsim Grubu

En az iki kelimenin bir varlığa ad olmak üzere eksiz olarak birleşmesinden oluşan kelime grubuna birleşik isim grubu denir. Aşağıda bazı birleşik isim grubu ile ilgili görüşlere yer verilmiştir.

Ergin, birleşik isim grubunu “birleşik isim, bir nesnenin ismi olmak üzere yan yana gelen birden fazla ismin meydana getirdiği kelime grubu” olarak tanımlamıştır. Birleşik isimlerin oluşumunda unsurların ek almadan bir araya geldiklerini ve “tek tek de adı olan isimler” in aynı nesneyle birleşerek bir ad oluşturduklarını belirtmiştir. Aynı zamanda birleşik isimleri açıklarken, birleşik kelime ile birleşik ismi birbirine karıştırmamak gerektiğini, birleşik kelimenin, herhangi bir kelime grubunun kelimelerinin tek bir kelime halinde birleşmesiyle ortaya çıkan unsur olduğunu söyler (Ergin, 1998: 385).

Banguoğlu, yanaşma takımları başlığında: “*san öbeklerine*; Oğuz Kağan, Turgut Reis, Sami Efendi, Sait Molla, Yaşar amca, Meryem Ana, Korkut Ata, Sultan Alparslan, Şeyh Bedrettin, Şah İsmail, *ayama öbeklerine*; Zeynelin Recep, Balcı Mustafa Çakır Ali, Balcıgilin Zeynep, Uzun Hasan, Aksak Timur, Yıldırım Bayezit, Sarı Selim gibi örnekleri *soyadı öbeğine*; Mustafa Balcı, Ali Karaca, Mehmet Babaç gibi örnekleri, künye öbeklerine; Ali Oğlu Veli, Mehmet Kızı Gülsüm, İbn Kemal, Âşık Paşa Zade, Köprülü Zade gibi örnekleri, *mahlaslara*; Ahmet Cevde, Mehmet Emin, Mustafa Kemal, Halit Fahri, Faruk Nafiz, Necip Fazıl, Ziya Gökalp gibi örnekleri gösterir (Banguoğlu, 2011: 515-517).

Birleşik isim grubunu “özel ad öbeği” başlığı altında “birleşik adlar öbeği” olarak inceleyen Karaağaç, birleşik ad öbeğinin iki veya daha fazla isimden oluştuğunu ve bu grubun bir kişiyi niteleyen özel ad olarak görev yaptığını belirtir. Bu grubun unsurlarının

ek almadan bir araya geldiklerini aktaran Karaağaç, “iki veya daha fazla isimden oluşan bütün şahıs isimleri” nin birleşik söz öbeği oluşturduğunu söyler (Karaağaç, 2012: 203).

Birleşik isim grupları Eker’in terminolojisinde “birleşik sözcükler” olarak karşımıza çıkar. Eker tanımlamasında bu grubun, “anlam kayması”, “ses kaynaşması” ve “sözcük türü kayması” sonucunda iki veya daha fazla sözcüğün kalıplaşmasıyla oluştuğunu söyleyip unsurlarının arasına ek girmediğini söyler. Aynı zamanda, isim ve sıfat tamlamalarının kalıplaşmaları sonucunda da zaman zaman bu grubun birleşik isimleri oluşturabileceği özelliğini aktarır. Birleşik isimlerin birleşik eylemler dışındaki birleşik sözcükler olduğunu söyler (Eker, 2013: 470-471). Birleşik isim grubunu “birleşik ad” olarak adlandıran Korkmaz da benzer bir tanımlama yapar; bu grubun en az iki unsurdan oluştuğunu ifade ettikten sonra bir araya gelen bu kelimelerin birleşik kelime kalıplarına göre bir araya geldiklerini belirtir (Korkmaz, 2007: 45).

Delice bu grubun unsurlarının “yalın” ve “kalıplaşmış” kelimelerden oluştuğunu ifade eder ve sadece kişi değil aynı zamanda varlık isimlerini de oluşturduklarını vurgular (Delice, 2003: 28). Bu grubun oluşumundaki “kalıplaşmış olma” vurgusu Özkan ve Sevinçli’nin de tanımlamalarında da vardır (Özkan ve Sevinçli, 2009: 42-43). Bu kullanımların haricinde, Doğan ise kişi veya varlık adlarına ek olarak birleşik isim grubunun yer adı da olabileceğini söyler (Doğan, 2013: 65). Tanımlamasını örneklerle detaylandıran Karaörs “Mehmet Akif Ersoy, Afyonkarahisar, Timurtaş” gibi yapıların birleşik isim olduğunu belirtmiş ve Delice’nin tanımlamasına uygun örnekler vermiştir (Karaörs, 1993: 17-18).

Son olarak, Karahan da birleşik isim grubunu “Bir şahsa özel ad olmak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğudur.” şeklinde açıklayarak birleşik ismin bir şahsa ad olması gerektiği üzerinde durmuştur (Karahan, 2016: 69).

Banguoğlu (2011: 515-517) verdiği örneklerde, Ergin (1998: 385), Karaağaç (2012:203), Eker, (2013:470-471), Doğan (2013: 65) ve Karahan (2016:69) yaptığı tanımlamalar ve açıklamalarla birleşik isim grubunun eksiz bir şekilde bir araya gelerek bir birliktelik kurduğunu savunur.

Birleşik ismin tam olarak neyi karşıladığı konusunda farklı fikirler beyan edilmiştir. Birleşik ismin, bir nesnenin adının olduğu (Ergin, 1998: 385; Özkan ve Sevinçli, 2009: 42-43), bir şahsın adını karşıladığı (Karaağaç, 2012: 203; Karahan, 2016: 69;

Banguoğlu, 2011:515-517; Aktan, 2009: 27), kendi kavramı dışında yeni bir kavramı karşıladığı (Korkmaz, 2007: 45), varlık veya kişi ismini karşıladığı (Delice, 2003: 28) ve bir kavramın veya bir varlığın adı ayrıca yer adı da olabileceği (Doğan, 2013:65) fikirleri tanımlamalarda ve açıklamalarda yer almıştır.

Birleşik isim grubu konusunda araştırmacılar eserlerinde tanımlamalar ve açıklamalar yaparken, birleşik kelime üzerinde de durmuştur. “Özel isimlerden oluşan kelime grupları genellikle birleşik isim, birleşik isim grubu/öbeği şeklinde değerlendirilmiştir. Cins isimlerden oluşan yapıların birleşik kelime olarak ele alındığı bazı kaynaklarda ikisinin birbirine özellikle karıştırılmaması gerektiği vurgulanmıştır.” (Özkan, 2018: 7).

Birleşik isim grubu iki veya ikiden fazla özel ismin bir şahsa ad olarak birliktelik kurmasıdır.

özel isim + **özel isim** +....

Özellikleri:

a. Birleşik isim grubunun yapısı:

Şahıs adı iki veya üç isimden oluşabilir. Bu isimler yan yana gelerek eksiz bir şekilde birliktelik oluşturur.

***Sam Francis Mobylette**'ini az önce Selim'in fuluspitini yasladığı küçük çınara yashyor. (Do Sesi/Geçişler, s. 84)*

*İkimiz (İzak ve ben); “**Leopold Lévy** nasıllar?” diye soruyoruz. (Do sesi/Geçişler, s. 86)*

*Topallayarak **Fikret Muallâ** giriyor. (Do sesi/Geçişler, s. 86)*

***Jules Verne**'in Dünyanın Merkezine Yolculuk adlı romanıydı bu. (Çılgılık/Kör ve Oğlu, s. 240)*

Demir Özlü, bir akşam, evine dönmeden önce, Stockholm'ün ortasındaki Eski Kent'teki Sjaelegaerdsgratan adasında dolaşmak ister. (Çığlık/Sahaf, s. 251)

Sonunda, **Ferit Edgü**'nün "O" adlı romanı alır. (Çığlık/Sahaf, s. 253)

"Başlangıçta **Katsuhawa Sunso**'nun öğrencisiydim. (Çığlık/Aslan ve Ressam, s. 271)

Yaptığım resimler birilerinin ilgisini çekmiş olmalı ki, o sıralarda, dünyamızdan ayrılan büyük usta **Tavarya Sori**'nin yerine atandım. (Çığlık/Aslan ve Ressam, s. 271)

Kaptan pilotumuz **İdris Uçar** yolcuğumuzun süresini yedi saat olarak vermektedir. (Bir Gemide/Kaza, s. 300)

Sivas eşrafından **Ali Savunduk** ve merhume **Kâtib Savunduk**'un oğulları, **Zennube Savunduk**'un eşi, Ergun, Ercan, Elif ve Ebru'nun babaları, **Nazire Savadan** ile **Neyyire Neyir**'in kardeşleri, Kemal, Cemal ve Zülâl'in ağabeyleri, **Hayriye Saybey** ve **Belma Sıtbis**'in enişteleri, Hamdi, Remzi, **Ali Savundun**'un amcazadeleri, **Zeyno ve Zeynel Abidin Sırşın**'ın dünürleri, **Necmiye Solac**'ın dünürleri

GIYASEDDİN SAVUNDUK

11 Ağustos mübarek cuma günü Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Cenazesi . . . (Bir Gemide/Kaza, s. 301)

Düşen jet uçağı kazadan kurtulan tek yolcu **Muhtar Güde** (Bir Gemide/Kaza, s. 310)

*Bilmiyorum ünlü ruh bilimci **Kraft Ebing**, *Psycopathia Sexualis*'te bu koku düşkünlüğüne ne ad veriyor? (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 312)*

*Bir ses: Ben, **Melek Cici**'yi tanıyorum. (Bir Gemide/Melek Cici, s. 363)*

*Üstünde **Ahmet Hırcın** yazılı zarfı almam –içinde kuruşu kuruşuna 167 lira 95 kuruş olan. (Av/Yitik Gün, s. 373)*

b. Bazı sıfat tamlamalarının birleşik isim olması:

İkinci unsuru özel isim olan sıfat tamlamaları uzun bir süreçten sonra bir şahsın adı olduğunda birleşik isim grubuna girebilir.

*İşte kapıdan içeri giren yaşlı **Japon Leonard Foujita**, diyorum. (Do Sesi/Geçişler, s. 84)*

*Aralarından yalnız biri, **Sağır Musa**, Ağa'nın, ata 'Bu yapılır mıydı?' dediğini duyar gibi olmuş. (Çılgılık/At, s. 234)*

*"**Dalgacı Anastas**" dedim. (Av/Yitik Gün, s. 271)*

*"**Dalgacı Ahmet**" dedi. (Av/Yitik Gün, s. 377)*

*Gelen **Yargıç Karak**'tı; yanında, kara cüppeleri içindeki savunmalarla konuşuyordu. (Av/Yargıç Karak, s. 418, s. 422)*

c. Birleşik isim grubunun söz dizimindeki görevi:

Bu grup söz diziminde isim görevi görmektedir.

*Bunu gören **Abdülhayın oğlu Memo**, koyunları çekmesini istemiş, İbrahimın babası oralı olmayınca da tüfeğini çekmiş, o tüfeği çekince de*

İbrahim köpekli ona salmış. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 181)

İbrahim babası İbrahim, bir gün Abdülhayın otağına koyunlarını, kuzularını sürmüştü. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 181)

İkimiz (İzak ve ben) “**Leopold Lévy** nasıllar?” diye soruyoruz. (Do sesi/Geçişler, s. 86)

d. Birleşik isim grubunda vurgu:

Bu grubun vurgusu bütün unsurlar üzerindedir.

*Bilmiyorum ünlü ruh bilimci **Kraft Ebing**, Psycopathia Sexualis’te bu koku düşkünlüğüne ne ad veriyor? (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 312)*

1.1.11. Ünlem Grubu

Bir seslenme edatının bir kelime veya kelime grubundan önce gelip kendinden sonraki kelime ile bütünlük sağladığı kelime grubuna ünlem grubu denir.

Ünlem grubu için “ünlem grubu, ünlemler, ünlemler, ünlemler, ünlem edatı ve ünlem öbeği” gibi terimler kullanılmıştır (Durukan, 1992: 152-153).

Ergin, ünlem grubunun oluşumunda seslenme edatı ve isim unsurlarından bahsetmiştir. Bu unsurlardan önce seslenme edatı, sonra ise isim gelir. Bu unsurlar bir araya gelirken ek almazlar. Ergin, edatın tek sözcük halinde bulunduğunu belirtirken, isim unsurunun “bir isim veya isim yerine geçen bir kelime grubu” şeklinde karşımıza çıkabileceğini söyler (Ergin, 1998: 390). Banguoğlu’nun tanımlamasında ise ünlem grupları “katma öbekler” üst başlığı altında “ünlem öbekleri” olarak incelenmiştir. Bu grupta kural olarak önce ünlemin sonrasında ise ünlenenin geldiğini belirtir (Banguoğlu, 2011: 518). Karaörs ise bu grubun unsurlarının bir isim ve bir seslenme edatından oluştuğunu bildirmiştir (Karaörs, 1993: 21-22). Son olarak Karahan, ünlem grubunu “Bir

ünlem ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur.” şeklinde açıklar (Karahana, 2016: 70).

Bu grupta birinci olan ünlem unsuru başta ikinci unsur olan isim unsuru ise sonda gelir

ünlem unsuru + **isim unsuru**

Özellikleri

a. Ünlem grubunun yapısı:

“ey, ay, hey, bre, a, ya, yahu, be vb.” ünlem unsurları başta gelip isim unsuru sonra gelmektedir.

Hey kör, nereye gidiyorsun? (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 245)

*Yusuf, köyden kente inip, Kapalıçarşı’da bilezikleri ve beşibiryerdeyi paraya çevirdiğinde (**Ey kör talih!**) gördü ki, elindeki para ancak kanatlarına yetiyor, giysileri için elinde bir şey kalmıyor. (Çığlık/Yusuf’un Utkusu, s. 260)*

*Konuşmalarından onun, yoksul bir çocukluğu olduğunu, gün gelip talihin kendisine güldüğünü (özellikle savaş yıllarında) ve Tanrı’nın “Yürü **ya kulum**” dediğini öğrendim. (Çığlık/İkinci Yaşam, s. 292)*

b. İsim unsurunun kelime grubu olması:

Grubun sonunda yer alan isim unsuru kelime grubu olabilmektedir.

*Yusuf, köyden kente inip, Kapalıçarşı’da bilezikleri ve beşibiryerdeyi paraya çevirdiğinde (**Ey kör talih!**) gördü ki, elindeki para ancak kanatlarına yetiyor, giysileri için elinde bir şey kalmıyor. (Çığlık/Yusuf’un Utkusu, s. 260)*

c. Ünlemlerin cümle dışı olma özelliği:

Bazı ünlemler, cümlenin ögesi olma özelliğini göstermediğinden bunlar cümle dışı öge olarak geçmektedir.

Ah! ne güzel bir gün. (Do Sesi/Gün, s. 72)

Yahu bu ülkede ne çok hasta var? diyor. (Do Sesi/Geçişler, s. 84)

Yahu, ne haber çocuklar? diye soruyor. (Do Sesi/Geçişler, s. 81)

Ah, böyle konuşma! Diyorum ona. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 96)

Ah, gene sorular. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s.99)

Hey kim var orada? (Av/ Karanlıkta, s. 391)

Yahu senin başka işin yok mu? (Av/Yargıç Karak, s. 429)

Yaşıyorsun **ulan** yaşıyorsun, dedim. (Kaçkınlar/Dışarı, s. 568)

Haydi kalk yürü evine artık. (Kaçkınlar/IV. Kaçkın, s. 599)

d. Ünlem grubunda vurgu:

Bu grupta vurgu birinci unsur olan ünlem üzerindedir.

Hey kör, nereye gidiyorsun? (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 245)

1.1.12. Sayı Grubu

Ek almadan basamak sistemine göre sıralanmış kelime grubuna sayı grubu denir.

Araştırmacılar sayı grubu için “sayı grubu, sayı sözcüklü sözce ve sayı öbeği” terimlerini kullanmışlardır (Durukan, 2010: 152-153).

Ergin, Türkçede sayıların üç farklı şekilde oluştuğunu ifade eder. Bunlar (1) Tek kelime, (2) Sıfat tamlaması ve (3) Sayı grubu yoluyla (Ergin, 1998: 390-391). Bunlardan üçüncü özellik olan sayı grubu, ek almadan basamak sistemine göre sıralanmış kelime grubudur.

Şimşek, sayı grubunu “sayı öbeği” olarak isimlendirmiştir. Sayı grubunu “Birinci ögesi, ikincisinden daha büyük bir niceliği gösteren sayı” olarak tanımlamıştır (Şimşek, 1987: 361). Karahan’ın tanımlamasında ise sayı grubu “Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğu” olarak ifade edilmiştir (Karahan, 2016: 72).

Özellikleri:

a. Sayı grubunun yapısı:

Sayılar basamak sistemine göre dizilirse sayı grubunu oluşturur. Küçük sayı sona gelip bu sayılar eksiz birleşme özelliği gösterir.

*Ama bir insan **yirmi dört** saatin **on iki** saatini aynı yerde geçiriyorsa orası onun mekânıdır. (Do Sesi/Geçişler, s. 82)*

***On yedi**, diyorum. Tam **on yedi** basamak. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 96)*

*Kaç yaşındasın dedi, dedi. Çocuk **on üç** dedi. (İşte Deniz Maria/Adam/Kadın/Çocuk, s. 110)*

*Benimki her akşam bir **yirmi dokuzluk** içerdi. (Av/Yitik Gün, s. 375)*

***On beş** gündür hep böyle. Bugün **on altı**. (Bozgun/Dönüş, s. 537)*

b. Kelime grubu halindeki sayı grupları:

Bazı sayı grupları sıfat tamlaması yapısındadır. Ana sayı sıfat tamlaması, ara sayılar ise sayı grubudur.

O ulu çınar da, o meyvesini sevdiğin yüz yetmiş beş yaşındaki çitlembik de. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 101)

c. Sayı grubunun söz dizimindeki görevi:

Bu grup söz diziminde isim ve sıfat görevi görmektedir.

“On beş yılı geçti.” der sahaf. (isim) (Çığlık/Sahaf, s. 251)

Ah! On sekiz yaşın güzel sözcükleri. (sıfat) (Çığlık/Balkonda, s. 280)

On yedi, diyorum. (isim) (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 96)

Bu ilgisizlik karşısında, bana düşen görevin, yaşadığım bu olayı (ki otuz sekiz kişinin ölümü ile sonuçlanmıştı) yazmak olduğunu düşündüm. (sıfat) (Bir Gemide/Kaza, s. 299)

Demirle çelikle yapacaklar ve betonla -beş altı yedi on on-yedi katlı (belki) bir yapı olacak (belki) bir gökdelen. (sıfat) (Devam/Yaşayan, s. 462)

d. Sayı grubunda vurgu:

Sayı grubunda vurgu her zaman küçük sayı üzerinde olmaktadır.

Bu arada tam yirmi dört kilo vermişti. (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 259)

Bu ilgisizlik karşısında, bana düşen görevin, yaşadığım bu olayı (ki otuz sekiz kişinin ölümü ile sonuçlanmıştı) yazmak olduğunu düşündüm. (Bir Gemide/Kaza, s. 299)

1.1.13. Birleşik Fiil

Yardımcı fiilin bir isim ya da fiille bütünleşip kaynaşmasından oluşan kelime grubuna birleşik fiil denir. Birleşik fiil grubunun tanımlanmasında “mürekkep fiil,

birleşik fiil grubu, fiil öbeği, birleşik eylem, birleşik fiil ve eylemli sözce” gibi terimler de kullanılmıştır (Delice, 2003: 24; Durukan, 2010: 152).

Ergin’in tanımlamasında birleşik fiillerin bir yardımcı fiil ve bunun yanında bir isim veya fiil şeklinden oluştuğunu görmekteyiz (Ergin, 1998: 386). Ediskun, birleşik fiilleri, iki veya daha fazla sözcüğün bir araya gelerek yeni bir anlam kazanmasıyla oluşan fiiller olduğunu (Ediskun, 1992: 228) belirtmektedir. Benzer şekilde Karaağaç da birleşik isim grubunu “Bir isim veya fiile yardımcı fiillerden birini getirerek oluşturduğumuz söz öbekleri” olarak tanımlamış ancak bu grubu “birleşik ad öbeği” olarak adlandırmıştır (Karaağaç, 2012: 156).

Bu grubun unsurlarının sıralanmasına değinen Özkan ve Sevinçli önce isim ve fiilin sonrasında ise yardımcı fiilin geldiğini belirtir. Birleşik fiillerde yardımcı fiillerin anlama etkisi olmadığını ifade ederken, temel kavramı taşıyan ögenin isim olduğunu vurgulamışlardır (Özkan ve Sevinçli, 2009: 55-59). Benzer şekilde, Doğan da birleşik isim grubunun anlam özelliğinin üzerinde durmuştur. Özkan ve Sevinçli ile aynı doğrultuda Doğan da anlamın isim ya da ana fiil üzerinde olduğunu savunmuştur. Ayrıca, Doğan yardımcı fiilin bu kelime grubundaki işlevlerini de açıklamış ve bu işlevleri “süreklilik, çabukluk, kolaylık, deneme ve yaklaşıma” şeklinde sıralamıştır (Doğan, 2013: 115).

Özkan ve Sevinçli ayrıca bu grubun oluşumundaki ses olaylarını da irdeleyerek “Son hecelerde Türkçede kullanılmayan çift ünsüz bulunup da bunlar arasında bir ünlü türeyerek hece yapısı değişmiş olan yabancı kelimeler, ünlü ile başlayan et-, eyle-, ol-, yardımcı fiilleriyle birleştiklerinde, bu kelimeler asli biçimlerine dönerler ve bu yapıdaki birleşik fiiller birleşik yazılır: mahveyle, affeyle-, reddet-, vb” ifadeleri ile açıklamışlardır (Özkan ve Sevinçli, 2009: 55-59).

Korkmaz, birleşik fiillerin nasıl oluştukları konusunda şu açıklamayı yapar: “Birleşik fiiller, bir ad ile yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir.” Birleşik fiiller kaçça ayrılması gerektiği konusunda ise; “I. Esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte bir takım işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiiller, II. Esas anlamını kaybederek deyimleşmiş olan birleşik fiiller, olmak üzere iki ana gruba ayırmak mümkündür. Her grubun kendi içinde alt

grupları da vardır demektir.” olarak fikirlerini belirtir (Korkmaz 2003: 791; Baydar, 2003: 49).

Çalışmamıza referans alınan Karahan’ın tanımlaması ise “Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğu” şeklindedir. Karahan bu grubun işlevinden yola çıkarak birleşik fiilleri iki grupta incelemiştir: (1) Bir hareketi karşılayan birleşik fiiller ve (2) Bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller (Karahan, 2016: 73).

Yapılan tanımlamalara ve açıklamalara bakıldığında varılabilecek ortak görüş bir yardımcı fiile bir ismin ya da fiilin yine bir fiile yan yana gelerek birleşmesidir.

Birleşik fiillerin tasnifi konusunda dilbilimcilerin farklı yaklaşımları olmuştur. Ergin: “1. İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller, 2. Fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller” (Ergin, 1998: 365) olarak iki başlıkta; Ediskun: “1.İki ya da daha çok fiil, 2.Ortaç+ol- yardımcı fiili, 3. İsim+et-, eyle-, kıl-, buyur-, ol- yardımcı fiili, 4. Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller” (Ediskun, 1992: 228-246) olarak dört başlıkta; Gencan: “1. Kurallı bileşik eylemler: a)Özel bileşik eylemler, b)Yardımcı eylemlerle yapılmış bileşikler 2. Anlamca kaynaşmış bileşik eylemler, 3. Deyim biçiminde öbekleşmiş eylemler” (Gencan, 2001: 340-360) olarak üç başlık üç başlıkta; Bilgin: “1.Kurallı (Özel) Bileşik eylemler, 2. Yardımcı eylemle kurulan bileşik eylemler, 3. Anlamca kaynaşmış bileşik eylemler” (Bilgin, 2002: 410-416) olarak üç başlıkta; Korkmaz: “1. Ad/Sıfat+et-, ol-, bul-, bulun-, buyur-, eyle-, kıl-, yap-, fiilleri, 2. Karmaşık fiil (Sıfat+fiil+ ol- yardımcı fiili); a) Öncelik fiilleri, b) Alışkanlık fiilleri, c) Niyet fiilleri 3. Fiil+(-A/-l) zarf-fiil eki+tasvir fiili 4. Fiil+(-y)İp zarf-fiil eki+fiili” (Korkmaz, 2003: 73-79) olarak dört başlıkta toplamıştır. Biz çalışmamızda Karahan’ın tasnifine uygun olarak birleşik fiilleri iki başlıkta inceledik.

1.1.13.1. Bir Hareketi Karşılıyan Birleşik Fiiller

Bir isimle fiil unsurunun birleşmesi bu grubu oluşturmaktadır. Birinci unsurun isim olduğu ikinci unsurun ise fiil olduğu birleşik fiil grubunda fiil unsuru bir yardımcı fiil ya da gerçek anlamı dışında kullanılan bir fiil olabilmektedir. Bir hareketi karşılayan birleşik fiil grubunu, “Ana yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller, diğer fiillerle kurulan birleşik fiiller olarak ikiye ayıran Karahan’ın sınıflandırmasıyla Edgü’nün öyküleri üzerinde incelemelerde bulunduk.

1.1.13.1.1. Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller:

Aşağıda Türkçede yardımcı fiil görevinde olan fiillerin birleşik fiil oluşturmada ne gibi özellikler gösterdiği örneklerle desteklenerek incelemelerde bulunulmuştur.

Özellikleri:

a. “*et-, ol-, yap-, eyle-, kıl-, bulun- vb.*“ yardımcı fiillerinin kullanılması:

Birleşik fiil grubunda isim unsuru başta fiil unsuru sonda olur. Fiil unsuru isim unsurunun da anlamını kendi üzerine çekerek anlamsal birliktelik kurup isim unsurunun fiilleşmesini sağlar.

Hiçbir devinimde bulunmuyor. (Do Sesi/Son Yüzücü, s. 23)

Özet olarak, aldanmış ve aldatılmış olarak, dedi. (Do Sesi/Özet, s. 36)

Pek fazla eşyam olmadığı için çok güç olmadı bu. (Do Sesi/Kendiliğinden, s. 41)

Sonunda bir köpeği evlat edindi. (Do Sesi/Çaresiz, s. 77)

Yanıp kül olayım. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 101)

Kimseye senden söz etmeyeceğim. (İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s. 108)

*Ve kapıyı ardına değin açıp içeriye **davet ettim** kendisini. (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 119)*

*İki ay sonra ben okuldan atıldım, kız kardeşim ise **iğfal edildi**. (İşte Deniz, Maria/Dağılma, s. 139)*

*Savcının bu sorusunu anlayamadığımı **itiraf edeyim**. (İşte Deniz, Maria/İtiraf, s. 144)*

*Çünkü hiç kimse içeri giremiyor, giren olursa yolunu yitiriyor ve eşkıyaya **yem oluyordu**. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 165)*

*Kör bir yazardan **söz ettiler**. (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 247)*

*“Acaba Türkçe kitaplar da var mı?” diye sorar Demir, burda, bu kuzey ülkesinde, hangi Türk yazarıyla karşılaşacağını **merak ederek**. (Çığlık/Sahaf, s. 252)*

***Allak bullak oldu**. (Çığlık/Sahaf, s. 254)*

*Söylediğime söyleyeceğime bin **pişman oldum**. (Çığlık/Sahaf, s. 255)*

*Ama garip değil mi, ikimiz de, farkına varmadan, değişmekten **söz ettik**. (Çığlık/Balkonda, s. 280)*

*Tamam, dedim, **ruhunu teslim etti** seninki. (Çığlık/Teyzemin Sonu, s. 287)*

*Hayır, eski günlerden **söz etmeyeceğim**. (Çığlık/Gelişigüzel Bir Konuşma, s. 290)*

*Çok şükür, karımın gözü yaşlı takazaları karşısında radyosunu yeniden açmayı **akul etti**. (Bir Gemide/Kaza, 308)*

Bu koku, birkaç gün bile sürse yaşamım zehir olacaktı. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 316)

Acaba bir yazı yazıp gazeteye verip yayımlatsam bu kokuyu bir an önce duymalarına yardımcı olabilir miyim? (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 316)

Bahçeden topladığım kuru dallarla yakmış olduğu ateş kül oldu. (Bir Gemide/Kanca, s. 343)

Okura ayıp olmaz mı? (Bir Gemide/Olanak/ Siz, s. 359.)

Muhtar siniyi kaldırıp götürmelerini isaret etti. (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 409)

Grup başkanının “Kurtarın!” diye inlemesinden sonra, elimizdeki sopa ve küreklerle hayvanın üstüne yürümeyi akıl edebildik. (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 415)

Bu sözler üstüne, sanki bir suç işlemiş de pisman olmuş gibi yanımdan ayrıldı. (Av/Yargıç Karak, s. 424)

Garip olmasına garip ama itiraf edin ki insancıl. (Av/Yargıç Karak, s. 427)

Yazar okuyucuyu düş kırıklığına uğrattığı için özür dilemiyor (Hayır) ne de kendi kendine, kendi kendinin gücüne ya da güçsüzlüğüne takazada bulunuyor. (Devam/Sonuç, s. 475)

Kurdun (ya da kurtların) kemirme sesleri devam ediyordu. (Devam/İki Gözlem, s. 476)

Üstüm başım, ağzından çıkan pisliklerle **berbat olmuştum**. (Bozgun/Bir Kadın, s. 502)

Sorgu sabaha değin **devam etti**. (Bozgun/Bir Cinayetin İki Öyküsü, s. 523)

İlkin kapanı düşündüğümü **itiraf etmeliyim**. (Kaçkınlar/Odada, s. 553)

Evet, zehirlemekte **karar kılmıştım**. (Kaçkınlar/Odada, s. 553)

Onlar **alay ederler**, böyle gülünç şeylerden anlamazlar. (Kaçkınlar/Odada, s. 556)

Gökyüzü bulutsuz oldu muydu bir **tuhaf olurum**. (Kaçkınlar/II. Kaçkın, s. 577)

Koca aptal, benimle **alay ediyorsun**, dedi. (Kaçkınlar/II. Kaçkın, s. 581)

b. Birleşik fiil grubu unsurlarının bitişik yazılması:

“*et-, ol-, yap-, eyle-, kıl-, bulun- vb.*“ yardımcı fiilleri aslı özelliklerini koruyamayan bazı isimlerle birleşik yazılırlar.

Bilmiyorum, dedim, **kayboldular**. (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 116)

“Sabah ola **hayrola**” dedim. (Bir Gemide/Dönüş, s. 350)

Büyük bir iştahla yiyordu yemeğini. **Seyrediyordum**. (Av/Yitik Gün, s. 374)

Onlar birbirilerini suçluyor, **hapsediyordu**. (Kaçkınlar/Dışarı, s. 565)

Bir süre **seyrettim** onu. (Kaçkınlar/II. Kaçkın, s. 580)

Hiç tanımadığım, bilmediğim, o ana değin elimi sürmediğim birini seyredercesine. (Kaçkınlar/II. Kaçkın, s. 580)

c. İsim unsurunun birden fazla olması:

İsim unsuru, birden fazla kelime olup tek bir fiil unsuruna bağlı birleşik fiil grubunu oluşturabilir.

Bana mutluluğu aradığını, mutluluğun peşinde olduğunu, mutluluktan başa bir şey düşünmediğini söylemiş olsaydı, ben de yalan söyleyip umut vermezdim ona. (Do Sesi/Atı. Eksi, s. 42)

Yanıp kül olayım. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 101)

Tamam, dedim, ruhunu teslim etti seninki. (Çığlık/Tezemin Sonu, s. 287)

Baktı ki, içinde yaşadığı büyük kentte yalan dolanla, ciğeri bes para etmez eleştirmenlerle, galericilere boyun eğmeden yaşama olanağı yok, kalktı, iklimi daha ılıman, ışığı ve renkleri kendi “resmine” daha uygun bir güney kentine göçtü. (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 264)

d. İsim unsurunun kelime grubu olması:

Birleşik fiil grubunun isim unsuru kelime olabileceği gibi kelime grubundan da oluşabilir.

Kuş, düser gibi oluyor, sonra yine yükseliyor. (Çığlık/Üç Düş/Üş, s. 223)

Allak bullak oldu. (Çığlık/Sahaf, s. 254)

Senin karın ile Memo'mun karısı, çocuklar böylece dul ve yetim kalmışlardır. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 182)

1.1.13.1.2. Diğer Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller:

Türkçenin ifade imkânlarında fiiller son derece zengindir. Bazı fiiller bir isim unsuruyla birliktelik kurarak birleşik fiil grubunu oluşturmaktadırlar. Birleşik fiil grubunu oluşturan bu fiillerin özellikleri Edgü'nün öykülerden örneklerle desteklenerek aşağıda sıralanmıştır.

Özellikleri:

a. Birleşik fiil grubunda unsurların gerçek anlamı:

Birleşik fiil grubunun unsurlarından biri veya her ikisi gerçek anlamını kısmen ya da tamamen kaybetmiş olabilir. Unsurlar deyimleşme özelliği taşıyabilir.

*Yaşlı kadın, artık yaşlı değil, derin bir **soluk alıyor**. (Do Sesi/Do Sesi, s. 13)*

*Ardında koşan o...o..., adını unuttuğu ilk sevgilisi, bir dut ağacının gölgesine erişiyor ona, **göğsü kalkıp iniyor**, kendine çekiyor sevgilisi onu, **dut ağacından güç almak** ister gibi **sırtını ağacın gövdesine veriyor**... (Do sesi/Do sesi, s. 14)*

*Dudaklarından **birkaç hece dökülüyor**. (Do sesi/Do Sesi, s. 14)*

*Öyleyse buyur, dedim **kıçına tekme vururken**. (Do Sesi/İmdat, s. 18)*

*Gözleri **boşlukta bir noktaya takılmış**, bir an duraladı. (Do sesi/Acımasız, s. 19)*

*Savaşta **şehit düşmüş**. (Do Sesi/Arşivden, s. 20)*

*Bir başka belgeye göre, savaş sırasında askerden kaçtığı için **kursuna dizilmiş**. (Do Sesi/Arşivden, s. 20)*

Elimdeki zarfın üstüne **“KAYIP” damgasını vurdum**, bitti. (Do Sesi/Kayıp, s. 21)

Beni öldürmeye **ant içmiş**. (Do Sesi/Düş, s. 22)

Adam, bir an durdu, **icini çekti**. (Do sesi/Durak, s. 25)

Ağzından **yel alsın**, dedi, -bir başka- kadın. (Do Sesi/Düşüş, s. 27)

Çünkü **yola koyulduktan** sonra onu, bir kez daha gören olmadı. (Do sesi/Medetsiz, s. 31)

Ama tüm yaşadıklarımın sonra artık gönül rahatlığıyla söyleyebilirim, onların dillerini öğrenip, kitaplarını okuyup, hattâ, aralarından birkaçıyla **dostluk kurduktan** sonra yaşamım değişti. (Do Sesi/Bir Garip Sürgün, s. 38)

Sonra avludaki çınara **yıldırım düştü**. (Do Sesi/Kendiliğinden, s. 41)

Bana **mutluluğu aradığını**, **mutluluğun peşinde olduğunu**, mutluluktan başa bir şey düşünmediğini söylemiş olsaydı, ben de **yalan söyleyip umut vermezdim** ona. (Do Sesi/Atı. Eksi, s. 42)

Böylece o **düş kırıklığına uğramaz**; ben de yıllar sonra, pek fazla **pismanlık duymuyor** olsam da, bu satırları yazıyor olmazdım. (Do sesi/Artı. Eksi, s. 42)

Belki ben bu satırları karaladığım sırada her şey **acıklığa kavuşmuş olacaktır**. (Do sesi/Belki, s. 47)

Hayatta önemli olan nedir biliyor musun? deyip **rakısından bir yudum yuvarladı**. (Do sesi/Sohbet, s. 64)

Kapıdan bir **göz atıp**, çekip gidiyor. (Do Sesi/Geçişler, s. 83)

Sen, seni bekleyen o altınlarla kendine **yepyeni bir yaşam kuracaksın.**
(İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s. 108)

Bu adamı hiç **gözüm tutmamıştı.** (İşte Deniz, Maria/Yanlışlık, s. 135)

Basın mensuplarının ısrarı üzerine, kırk yedi kiloluk Yusuf ile yetmiş dört kiloluk Ayşe Hanım, **el ele vererek** foto ve televizyon kameralarına **poz verdiler.** (Çılgılık/Yusuf'un Utkusu, s. 261)

Ocağın üstünde kahvem kaynarken, mutfağın penceresinden avluya bir **göz attım.** (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 313)

En son çıkan kitaplara bir **el attım.** (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 314)

Bir **kahkaha attı.** (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 324)

Sözümü ağzuma tıkadı. (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 328)

Bu adamda (uzaklaştıktan sonra farkına varmışım) bir şey **ilgimi çekti:**
yüzü. (Av/Havana, s. 379)

Yufka ekmeğine otlu peyniri katık edip çaylarımızı da içtikten sonra **yola koyulduk.** (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 414)

Yerdekinin nicedir ne zamandır hiçbir devinimde bulunmadığı **göze çarpmaktadır.** (Devam/Bakış, s. 464)

Ağzı açılıyor, dudakları titriyor, **gözleri yuvalarından dışarı uğruyor,** bir türlü kurtulamıyordu. (Bozgun/Anı, s. 501)

En sonunda tanıdık bir eczaneye girmeyi **göze aldım**. (Kaçkınlar/Odada, s. 553)

b. İsim unsurunun çekim eki alması:

Bu grupta, isim unsuru çekim eki alabilme özelliği gösterebilir.

Ardında koşan o...o..., adını unuttuğu ilk sevgilisi, bir dut ağacının gölgesine erişiyor ona, **göğsü kalkıp iniyor**, kendine çekiyor sevgilisi onu, **dut ağacından güç almak ister gibi sırtını ağacın gövdesine veriyor...** (Do sesi/Do sesi, s. 14)

Öyleyse buyur, dedim **kıcına tekme vururken**. (Do Sesi/İmdat, s. 18)

Gözleri **boşlukta bir noktaya takılmış**, bir an duraladı. (Do sesi/Acımasız, s. 19)

Adam, bir an durdu, **icini çekti**. (Do sesi/Durak, s. 25)

Ben yalnızca **hatrını sormak** istemiştim. (Do sesi/Yürüyen, s. 26)

Belki ben bu satırları karaladığım sırada her şey **açıklığa kavuşmuş olacaktır**. (Do sesi/Belki, s. 47)

Hayatta önemli olan nedir biliyor musun? deyip **rakısından bir yudum yuvarladı**. (Do sesi/Sohbet, s. 64)

Artık **sabırım taşıtı**. (Doğu Öyküleri/Söyleşi, s. 200)

Bu adamda (uzaklaştıktan sonra farkına varmışım) bir şey **ilgimi çekti**: yüzü. (Av/Havana, s. 379)

c. İsim unsurunun kelime grubu olması:

Birleşik fiil grubunun isim unsuru kelime olabileceği gibi kelime grubundan da oluşabilir.

*Yaşlı kadın, artık yaşlı değil, **derin bir soluk alıyor.** (sıfat tamlaması)(Do Sesi/Do Sesi, s. 13)*

*Dudaklarından **birkaç hece dökülüyor.** (sıfat tamlaması)(Do sesi/Do Sesi, s. 14)*

*Sen, seni bekleyen o altınlarla kendine **yepyeni bir yaşam kuracaksın.** (sıfat tamlaması) (İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s. 108)*

d. Birleşik fiil grubunda vurgu:

Grupta vurgu birinci unsur olan isim üzerindedir.

*Bir başka belgeye göre, savaş sırasında askerden kaçtığı için **kurşuna/dizilmiş.** (Do Sesi/Arşivden, s. 20)*

*Bana **mutluluğu/aradığını, mutluluğun pesinde/olduğunu,** mutluluktan başa bir şey düşünmediğini söylemiş olsaydı, ben de **yalan söyleyip umut/vermezdim** ona. (Do Sesi/Atı. Eksi, s. 42)*

1.1.13.2. Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller

Bir asıl fiille, “bil-, ver-, dur-, gel-, git-, kal-, koy-, gör-, yaz- vb.” tasvir fiillerinden biriyle oluşturulan birleşik fiillerdir. Bu yapıdaki birleşik fiiller; asıl bir fiilin üstüne “-IP -A, -I” zarf-fiil eklerinden biri gelir ve ardından yardımcı fiil gelir. Ana unsur zarf-fiil ekidir. Tasvir fiili ise yardımcı unsurdur.

Özellikleri:

a. “-IP -A, -I” zarf-fiil eklerinin tasvir fiili ile birleşmesi:

Ana unsur olan zarf-fiil eki başta tasvir fiili ise sonda bulunmaktadır.

*Ama tüm yaşadıklarımın sonra artık gönül rahatlığıyla **söyleyebilirim**, onların dillerini öğrenip, kitaplarını okuyup, hattâ, aralarından birkaçıyla dostluk kurduktan sonra yaşamım değişti. (Do Sesi/Bir Garip Sürgün, s. 38)*

*Başka ne **yapabilirdik**? Bilmiyorum. Belki köprüünün üzerinden ırmağa **atabilirdik**. (Do Sesi/Köpek, s. 40)*

*Böylece, (garip aile!) bir arada **yaşayıp gidiveriyoruz** işte. (yarı tasvir fiili) (Do Sesi/Garip Aile, s. 45)*

*Buralarda içecek bir şey yok mu? diye **bağırıp duruyordu**. (Do Sesi/Susuzluk, s. 60)*

*Bu benim susuzluğumu **gideremez** (Do sesi/Susuzluk, s. 60)*

*Kapıdan bir **göz atıp, çekip gidiyor**. (Do Sesi/Geçişler, s. 83)*

*Yıllar sonra, ocağının kıyısında, karına ve çocuklarına bu gençlik günlerinde gördüğün korkulu düşü **anlatabilirsin**. (İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s. 108)*

*Beni görür görmez hemen sulara **dalıp yitiverdi**. (İşte Deniz, Maria/Denizkızı, s. 153)*

*'Kanım birden **donuverir** gibi oldu.' dedi. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 182)*

*İlkin yavaşladı, sonra bıçakla kesilmiş gibi birden **diniverdi**. Doğu Öyküleri /İnsan Kokusu, s. 187)*

*Havalandırmak, yükselmek için acıyla kanat çırpıtımda, çok az çok çok az **yükselebiliyorum**. (Çığlık/Üç Düş/Üş, s. 221)*

*İnsan gözü açıkken okumalı ki benim gibi okuyamaz duruma geldiğinde, bir zamanlar okuduklarıyla **avunabilsin**, demişti. (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 240)*

*Kolalandıktan sonra uzaktan görenler İrlanda keteni bile **sanabilirlerdi**. (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 260)*

*...yepyeni bir dünyanın, bir resim dünyasının oluşmakta olduğunu, uzaktan da olsa, **izleyebiliyorduk**. (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 264)*

*Birinci ihtiyar (artık kim olduğunu bilmiyoruz) bu ikinci yaşamında uyandığında, yoksulluğuna **katlanabilir**. (Çığlık/İkinci Yaşam, s. 293)*

*Ne bir şey **yiyebilir**, ne bir şey **ıçebilirdim**. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 316)*

*O zaman el birliği ile bir şey **yapılabilir**. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 316)*

*Kentin üzerindeki dayanılmaz kokuyu yazıp insan kardeşlerimi **uyarabilirdim**. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 317)*

*Benim dokunmamla buzlar çözülmüş, Aysel, aralarından, bu bulanıklıkla, bu iğrençlikle **belirivermişti**. (Av/Havana, s. 383)*

*Koltuğun içine iyice gömülmek, orada, birdenbire **yitivermek** istedim. (Av/Aşağı, Aşağı, s. 397)*

“Bütün insanlığa ...” diye başlayacak olduysa da, grup başkanımız bir bakışla **susturuverdi** kendisini. (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 410)

b. Yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller:

“bil-, ver-, dur-, gel-, git-, kal-, koy-, gör-, yaz-“ yardımcı fiilleri, asıl fiile birleşerek cümlede yeterlik, ihtimal, tezlik, devamlılık, beklenmezlik, yaklaşma anlamlarında kullanılırlar.

Kim bilir, belki Kaptan'ı **cıkagelmıştır**. (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 119)

Dilersen bu gece burda **kalabilirsin**, dedi bana. (İşte Deniz, Maria/Gece Bekçisi, s. 127)

Yıllardır **karalayageldiğim** bu sözcükler de, bu izlerin bencileyin yaralı sözcükleri. (Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük, s. 160)

Başını yere eğmiş ve öylece **kalakalmıs**. (Çığlık/At, s. 234)

Üçüncüsünde, havada bir dakika kadar **kalabildi**. (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 259)

Orası açılır açılmaz da **donakaldım**. (Av/Havana, s. 383)

Böylece o hiçliğin, o boşluğun ortasında eskisinden beter (daha bir güçsüz, daha bir yitik) **kalakalıyordu**. (Av/Durum, s. 395)

Kiracı kadının şaşkın bakışları altında kapının önünde **kalakalmıştı**. (Av/Durum, s. 396)

c. Birleşik fiilin kelime grubunda yer alması:

Bu gruptaki fiiller bazen bir kelime grubunun içinde yer alabilmektedir.

*Uzun bir süre uçmanın ve dilediğince **yükselebilenin bir tek engeli** olduğunu biliyordu: beden ağırlığı. (Çılgılık/Yusuf'un Utkusu, s. 259)*

*Git işine beni rahat bırak, bu senin **okuyabileceğin gazeteler**den değil, dedim. (Bir Gemide/Seksek, s. 354)*

*Günün ilk ışığında, ilkin soluk, sonra aydınlığa kavuşmuş nesnelere yeryüzündeki varlığı denli berrak, elle **tutulabilecek (diyebileceğim) düşünceler** belirliyordu kafamda. (Av/Karanlıkta, s. 391)*

*Bunları derli toplu **anlatabilmem için** olayların başlangıcına inmem gerekiyor. (Av/Yargıç Karak, s. 419)*

d. Birleşik fiillerde vurgu:

Bu grupta vurgu asıl fiil olan birinci unsur üzerinde olmaktadır.

*Yıllar sonra, ocağının kıyısında, karına ve çocuklarına bu gençlik günlerinde gördüğün korkulu düşü **anlat/a/bilirsin**. (İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s. 108)*

*Benim dokunmamla buzlar çözülmüş, Aysel, aralarından, bu bulanıklıkla, bu iğrençlikle **belir/i/vermişti**. (Av/Havana, s. 383)*

1.1.14. Kısaltma Grupları

Kelime gruplarının kısılması ya da aşınan, kısılan ve kalıplaşan cümlelerin oluşturduğu kelime grubuna kısaltma grubu denir. Kısaltma grupları için “kısaltma grupları/öbekleri, çekim öbekleri, isim (ad) öbekleri, isim grupları, kısaltmış (klişeleşmiş) yapılar, kısalma birliği vb.” gibi terimler kullanılmıştır (Özkan, 2004: 132-133).

Bu gruba neden kısaltma grubu dendiğini Özkan ve Sevinçli “Bu gruplar, bazı kelime grupları ile cümlelerin kısılması veya kalıplaşması neticesinde ortaya çıkmıştır”

ifadeleri ile açıklamışlardır. Kısaltma grubunu oluşturan unsurların “iyelik veya hal eki almış bir isim” ile başka bir isimden oluştuğunu ifade etmişlerdir (Özkan ve Sevinçli, 2016: 107).

Kısaltma grubunu Deny, “karmaşık vasıf hâlindeki belirtici öbekler” olarak incelemiştir. Sıfat tamlamalarını da bu gruba dâhil ederek “damı kırmızı (ev), elleri çıplak, ayakları kınalı, gözleri sürmeli, başları daima yaşmaklı (kadınlar)... gibi yapıları kısaltma grubu altında ele almıştır (Deny, 1941: 722-723).

Kısaltma grubunu, “Kelime gruplarının ve cümlelerin kısalması, yıpranması neticesinde ortaya çıkan kelime grupları olarak tanımlayan Ergin, bu grubu “isnat grubu, genitif grubu, datif grubu, lokatif grubu, ablatif grubu, akuzatif grubu” başlıkları altında inceleyerek bu grupların neden kısaltma grubu dâhilinde ele alındığını açıklamıştır (Ergin, 1998: 393-397).

Banguoğlu öncelikle, “belirtme öbekleri” başlığı altında “çekim öbekleri” ni incelemiş ve bu öbekleri “isim öbekleri” ve “fiil öbekleri” olarak iki ayrı alt başlığa ayırmıştır. Kısaltma öbekleri ise bu alt başlıklardan bir olan “isim öbekleri” kapsamında ele alınmıştır. Banguoğlu, isim öbeklerinin “kim, kimi, kime, kimden hallerinde adlardan sonra sıfat veya ismin getirilmesi ile” oluştuğunu ifade eder (Banguoğlu, 2011: 506-508).

Gencan’ın terminolojisinde ise kısaltma grupları “kurallı birleşik sıfat” olarak incelenmiştir. İyelik eki alanlar birleşik sıfat, hâl eklerini alanlar ise tamlanmış (tümlenmiş) sıfat olarak ele alınmıştır (Gencan, 2001: 280-281). Korkmaz ise ifade edilen bu tanımların kapsamını genişleterek kısaltma gruplarını “ad-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil gibi kelime gruplarından kısalma ya da cümlelerin aşınma, kısalma ve kalıplaşması ile oluşmuş bulunan kelime grupları” olarak açıklamıştır. Bu gruplarda vurgunun ikinci unsur üzerinde olduğunu ifade eden Korkmaz bu grubun ana türlerinin “bulunma, çıkma (ayrılma), isnat, vasıta, yönelme ve yükleme grupları” olarak sıralamıştır (Korkmaz, 2007: 147).

Bilgegil, bu gruba “isim grupları” adı altında “yalın hâldeki isimlerle, -i hâldeki isimlerle, -de hâldeki isimlerle, -den hâldeki isimlerle, -e hâldeki isimlerle” olmak üzere beş grup olarak incelerken (Bilgegil, 1961: 162), Hatipoğlu bu grubu “tamlamalar” adı altında incelemiştir ve bu grubu “çıkmalı tamlama, kalmalı tamlama ve yönelmeli tamlama” şeklinde ayırmıştır (Hatipoğlu, 1992: 31-32).

Kükey, “sözcük öbekleri” bölümünde kısaltma grubu ifadesini kullanmadan ayrı başlıklarda “yükleme öbeği, -i’li sözcük öbeği (akuzatif öbeği), -e’li sözcük öbeği (datif öbeği), -de’li sözcük öbeği (lokatif öbeği), -den’li sözcük öbeği (ablatif öbeği)” olarak incelemiştir, “yükleme öbeği” hariç diğer gruplara “tamlanmış sıfat” tabirini de kullanmıştır (Kükey, 1975: 34-38).

Delice, “kısaltma öbekleri” dediği kısaltma gruplarını “ayrılma öbeği, belirtme öbeği, ilgi öbeği, isnat öbeği, kalma öbeği, yönelme öbeği” olarak altıya ayırmıştır (Delice, 2003: 40-42).

Karahan kısaltma grubunu “Kelime grupları ve cümlelerden yıpranma veya kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplardır.” şeklinde açıklayıp “isnat grubu, yükleme grubu, yaklaşma grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, vasıta grubu” alt başlıklarında kısaltma gruplarını inceler (Karahan, 2016: 79).

Kısaltma grubu için yapılan tanımlamalara ve açıklamalara bakıldığında, kısaltma grubunun yapısına bazı kaynakların değindiği bazı kaynakların değinmediği görülür. Kısaltma grubu, çekim öbeği, tamlanmış sıfat, isnat grubunun ters çevrilmiş şekli veya sıfat tamlamasının tersi görünüşünde olduğunu kabul eden görüşler vardır. Kısaltma grupları, farklı başlıklarda, farklı şekillerde ve farklı sayılarda sınıflanmıştır. Bazı kaynaklarda ise kısaltma gruplarına hiç değinilmemiştir.

Özellikleri:

- a. “Bu gruplar genellikle isim-fiil, sıfat-fiil veya zarf-fiil gruplarından kısaltılmış ve bunların bir kısmı kalıplaşmıştır.
- b. Kısaltma grupları, iki isim unsurundan meydana gelir. Bu grupta ikinci unsur, genellikle bir nitelik ismidir. İkinci unsur nitelik ismi olmayan kısaltma grupları da vardır.
- c. Kısaltma gruplarının unsurları da kelime grubu olabilir.
- d. Bu gruplar söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yaparlar.” (Karahan, 2016: 79-80)

1.1.14.1. Kısaltma Gruplarının Yapısı

Kısaltma gruplarının yapısında grubun hâl eki hem birinci unsorda hem de ikinci unsorda bulunabilir. Her iki unsorda da hâl eki bulunabilir.

- Birinci unsurda iyelik ekinin bulunması (isnat grubu),
- Birinci unsuru yükleme hâli eki taşıyan kısaltma grupları (yükleme grubu),
- Birinci unsuru yönelme hâli eki taşıyan kısaltma grupları (yönelme grubu),
- Birinci unsuru bulunma hâli eki taşıyan kısaltma grupları (bulunma grubu),
- Birinci unsuru uzaklaşma hâli eki taşıyan kısaltma grupları (uzaklaşma grubu),
- Birinci unsuru vasıta eki taşıyan kısaltma grupları (vasıta grubu),
- Birinci unsuru eşitlik eki taşıyan kısaltma grupları (eşitlik grubu),
- Birinci unsuru uzaklaşma hâli, ikinci unsuru yönelme hâli eki taşıyan kısaltma grupları,
- İkinci unsuru yönelme hâli eki taşıyan kısaltma grupları,
- İkinci unsuru bulunma hâli eki taşıyan kısaltma grupları,

*Sıska, uzun, düşünceli, dikkatli, **burnu yerde** bir av köpeği olarak. (isnat grubu) (Av/Üç Düş/Üş, 223)*

***Yüreği ağzında**ydı. (isnat grubu) (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 168)*

*Önümde, **rihtima bağlı** sandal benim miydi? (yönelme grubu) (İşte Deniz, Maria/Adsız, s. 151)*

*??Gözleri **boslukta bir noktaya** takılmış, bir an duraladı. (bulunma grubu) (Do Sesi/Acımasız, s. 19)*

*Çok geçmeden, bir gece, **yüzümde bir maske**, onlardan birinin kız kardeşinin ırzına geçtim. (bulunma grubu) (İşte Deniz, Maria/Dağıлма, s. 139)*

*O, kayanın üstünde sırtı dönük, bütün olup bitenlere ilgisiz, gözleri ilerde, **boşlukta bir noktaya** dikili olmalıydı. (bulunma grubu) (Bozgun/Bir Cinayetın İki Öyküsü, s. 521)*

*Bana **babamdan miras** yalnızca adlar kaldı. (uzaklaşma grubu) (Do Sesi/Adlar, s. 17)*

*Senin, **benden uzakta**, o uzaklarda,
bensiz, ben yanında olmadan,
ben senin sesini duymadan,
sesimi sana duyurmadan,
çok acı çektiğini düşünmüşümdür. (uzaklaşma grubu) (Do Sesi/Karakış, s. 69)*

*Fakat çok gariptir, dedi, her yeniliğin içinde **eskiden bir parça** var. (uzaklaşma grubu) (Çılgılık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 265)*

*Yargıç Karak'ın, dolayısıyla onun temsil ettiği tüzenin önüne gitmemek için kendimi bildim bileli **elimden geleni** yaptığım, yasadan, yasa adamlarından, vebadan kaçtığım gibi kaçtığım için, bunun (Yargıç Karak'ın önünde tanık, sanık ya da davacı olarak bulunmanın) başıma gelmediğini söyleyebilirim. (uzaklaşma grubu) (Av/Yargıç Karak, s. 418)*

*Dairemizde **okumakla görevli kimse** yok. (vasıta grubu)(Doğu Öyküleri/Kayıt, s. 206)*

*Akşam, dört bir yanı **örümcek ağlarıyla sarılı eve** girdim kapıyı büyük demir anahtarla açıp. (vasıta grubu) (Bir Gemide/Dönüş, 346.)*

*Odayı, dedim, **bir uçtan bir uca** gidip gelmekten başka?(birinci unsurda: uzaklaşma hâli eki, ikinci unsurda: yönelme hâli eki) (İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s. 103)*

*Karanlıkta **benden yana** döndüğünü ayımsadım. (birinci unsurda: uzaklaşma hâli eki, ikinci unsurda: yönelme hâli eki) (Çılgık/Bilinmeyen Konuk, s. 283)*

*Beni tutup **verden yere** vuruyordu. (birinci unsurda: uzaklaşma hâli eki, ikinci unsurda: yönelme hâli eki) (Bir Gemide/Olanak-Siz, s. 358)*

*Üstüne, binlerce, milyonlarca bunalmış ya da **insandan yana** her şeyi bir yana koymuş, ne yaptıklarını bilmeyenlerin dolaşıp durdukları sokaklardan biri. (birinci unsurda: uzaklaşma hâli eki, ikinci unsurda: yönelme hâli eki) (Av/Durum, s. 395)*

*Ama aslolan, insanın, **kendi kendine**, bir kuş gibi uçmasıdır. (ikinci unsurda: yönelme hâli eki) (Çılgık/Yusufun Utkusu, s. 268)*

1.2. CÜMLE

Cümle, yargı bildirme şartı bulunan bir kelime ya da kelime grubudur. Türkçe Sözlükte cümle “Bir yargı bildirmek için tek başına çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kurulan kelimeler dizisi, tümce” şeklinde açıklanmıştır (TDK, 2010: 275).

Dilin temel unsurlarından olan cümle farklı dilbilimciler tarafından farklı özelliklere vurgu yapılarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamalarda dilbilimsel yapı, işlev, içerik ve amaç gibi özellikler ön plana çıkmaktadır.

Ergin, cümleyi “bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm halinde ifade eden kelime grubu” şeklinde tanımlamıştır (Ergin, 1998: 398). Bu tanımda öne çıkan özelliklerin içerik (düşünce, duygu), işlev (hüküm) ve yapı (kelime grubu) olduğu söylenebilir. Benzer bir tanımlamayı farklı sözcükler kullanarak yapan Korkmaz ise cümleyi “bir fikri, bir duyguyu ve düşünceyi bir oluş ve kılışı tam olarak bir yargı halinde anlatan kelime grubu” şeklinde açıklayarak yine içerik, amaç ve yapı özelliği üzerinde durmuştur (Korkmaz, 2007: 54).

Detaylı bir tanımlama yapan bir diğer dilbilimci Delice ise cümleyi “Bir yargıyı dinleyende soruya yer bırakmayacak şekilde haber, dilek, oluş veya bildirme yoluyla

ifade eden; çekimli bir fiille veya sonuna cevher fiili getirilen bir isimle kullanılan kelimeler dizisi” olarak tanımlar (Delice, 2003: 133). Bu tanımlamada içerik kadar yapının da ön plana çıktığı görülmektedir. Farklı unsurları tanımlamasında bir arada bulunduran bir diğer dilbilimci Şimşek ise “tümce” olarak adlandırdığı cümleyi “Bir düşüncenin, bir duygunun yargısal bütünlük içinde anlatımını sağlayan dizinsel yapı.” şeklinde açıklar (Şimşek,1987: 16).

Diğer yandan, diğer bazı tanımlamalarda dilbilimsel özellik unsurunun daha ön planda olduğu görülmektedir. Gülensoy, cümleyi “Bir hüküm (yargı) bildirmek üzere tek başına kullanılan çekimli bir fiille veya çekimli bir fiille birlikte kullanılan cümleler dizisine cümle denir.” şeklinde cümleyi açıklar (Gülensoy, 2000: 428). Ediskun ise, cümleyi “Cümle kuruluşunda tek bir kelime veya birden fazla kelime olabilir. Demek ki cümledeki kelime sayısı kesin ve sınırlı değildir. Konuşan ya da yazanın isteğine göre sözcük sayısı değişir. Ama en önemli şey bu sözcüklerin çekimli bir fiille bağlanmış olmasıdır.” şeklinde açıklar (Ediskun, 1992: 323). Bu tanımlamalarda dilbilimsel özelliklerin daha fazla vurgulandığı söylenebilir.

Hatipoğlu'nun “yargılı anlatımların en önemli bölümü” (Hatipoğlu, 1992: 99) tanımı ve Karaağaç'ın “bir yapma veya olmanın nitelendirildiği dil yapısı” tanımı (Karaağaç, 2012: 183) ise öz bir anlatımla cümlenin dil sistemindeki yerinin altını çizmektedir.

“Bir duyguyu, bir düşüncüyü, bir hareketi, bir olayı okuyan ve dinleyende herhangi bir soruya meydan vermeyecek şekilde tam olarak anlatmaya yarayan kelime ve kelime dizisine” cümle diyen Karasoy, cümlenin tanımında altını çizdiği şey okuyan ve dinleyende bir soru işareti bırakmadan tam bir yargı olması özelliğidir (Karasoy, 2004: 209). Benzer ifadelerle, “Bir fikri, bir duygu ve düşüncüyü, bir oluş ve kılışı tam bir hüküm halinde anlatan” kelime ve kelime grubuna cümle diyen Toparlı da cümlenin tam bir yargı belirtmesi gerektiği üzerinde durur (Toparlı, 1996: 102).

Aktan, “Bir düşüncüyü, bir duyguyu, durumu ve olayı bildirerek anlatan kelime dizisine” cümle diyerek cümlede bildirme özelliği üzerinde durmaktadır (Aktan, 2009: 83). Benzer ifadeler Karahan'ın da tanımlamasında karşımıza çıkmaktadır: “Bir düşüncüyü, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine *cümle* denir. Cümle dilin en küçük anlatım biçimidir. Duygular, düşünceler,

olaylar ve durumlar, cümle veya cümlelerden meydana gelen dil birlikleri ile karşılanır.” şeklinde açıklamıştır (Karahana, 2016: 9).

Yapılan tanımlamalara bakıldığında cümlelerin tam bir yargı belirttiği üzerinde durulmuştur. Ancak Delice’ye göre cümleyi “yargı kavramıyla sorgulamak dil araştırmacılarını doğru sonuçlara götürmemektedir.” çünkü “bir dizgeye cümle dememizi sağlayan en temel kavram yüklemidir” (Delice, 2012: 873) diyerek cümlede en temel özelliğin yüklem varlığı olduğunu belirtir. Ayrıca Delice “*Cümle Nasıl Tanımlanır?*” adlı yazısında “tanım ve ibarelerde” ortaya çıkan görüşleri şöyle sıralar;

1. ‘Kendi kendine yeten bir yargı olması’,
2. ‘tek başına kullanılan çekimli bir eylemin cümle olması’,
3. ‘bir düşünce, fikir, duygu, durum veya olayı tam olarak (okuyan ve dinleyende herhangi bir soruya meydan verecek şekilde) aktarmak için kullanılıyor olması’,
4. ‘kelime veya kelime dizisi olması’,
5. ‘bazı kurallara göre bir araya gelen ve aralarında birtakım ilişkiler bulunan sözcük dizimi olması’ (Delice, 2012: 38).

Özellikleri:

- a. Cümlelerin tek bir kelimedenden oluşması:

Yargı bildiren çekimli bir fiil ya da isim cümleyi oluşturur. Cümle tek bir kelimedenden oluşabilir. Bu kelime kendinden önceki veya sonraki cümlelerin anlamsal bağıyla tamamlanır.

*Kıyıdağı sıralardan birine oturup dinleneyim, dedim. **Oturdum.** Derin bir soluk aldım. (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 118)*

***Kalktım.** İçtiğim çayların parasını ödemek istediğimde, kahveci, bir kış boyu dağ başında yaşamış bir öğretmenden para almayacağını söyledi. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 188)*

Dayanamayacaktım. Muavini çağırıp bu garip kadının kim olduğunu, nereden gelip nereye gittiğini sordum. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahimin Öyküsü, s. 191)

Kahvem de dayanılmaz bir biçimde kokuyordu. **Döktüm.** (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 313)

Yürüyordum. Yürüyordum ve yolumun üstüne çıkan dükkânlara girip çıkıyordum bu kokuyu unutmak, bu kokuyu duymamak için. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 314)

Belki de bir çöl. **Külrengi.** Ya da boz. Ayırt edemiyorum. (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 318)

Artık dalgalar sürükleyemez. Sen de burada denize girebilirsin. **Sığ.** (Bir Gemide/Kanca, s. 333)

Bir daha kavga etmeyeceğiz. **Söz.** (Bir Gemide/Kanca, s. 334)

Bu kokuşmuşlukta. **Başkaldırma.** **Gemide.** Ya da zırlıda. Her neyse. Askerler olduğunu söyledim. **Bahriyeliler.** (Bir Gemide/Sessek, s. 353)

Doludur şimdi. **Balıkçılarla.** Maramat yapmaktalar. Kayıkları raspa etmekte. Macun çekmekte. **Boyamaktalar.** Cigara içmekte. **Konuşmaktalar.** (Bir Gemide/Melek Cici, s. 362)

Böylesi beklenmedik dönüşümümüzün köylüleri şaşırtacağını sanmıştım. **Saşırmadılar.** (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 417)

Kanca mutfağın kapısının gerisinde. **Yıllardır.** Uzun bir değneğin ucundaki kanca. **Paslanmış.** **Babam.** **Ansıdı.** (Devam/Yaşayan s. 460)

Onların var olduklarını, hep var olacaklarını biliyorum. Ama karanlıkta.
Hep. Böyle. (Bozgun/Bozgun, s. 488)

Karanlık. Alacakaranlık. *Nasıl başlayabilirdim?* **Kapkaralık.**
(Bozgun/Bozgun, s. 498)

b. Cümlenin kelime grubu olması:

Bütün kelime grupları ekli veya eksiz cümle oluşturabilir. Bu tarz cümlelerin anlamsal bağı kendinden önceki veya sonraki cümlelerle tamamlanır.

Klor kokulu hastane odası. Beyaz çarşafın içinde yaşlı adam. Bembeyaz saclar. Işığını yitirmemiş mavi gözler. Soluk bir yüz. (Do Sesi/Do Sesi, s. 13)

Sonra, avlıya bakan pencerenin önüne gidiyor. **Güz ışığı.** (Do Sesi/Do Sesi, s. 13)

Adam bavulunu topladı. **Bir-iki çamaşır. Bir-iki kitap. Bir-iki plak.** (Do Sesi/Durak, s. 25)

Açılan kapının sesi. Sofaların serinliği. Mutfak. Fokurdayan tencere. Yukarı Sofa. Balkon. Gusülhane. Sedir. Ot yastıkları. Yandaki küçük oda. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 96)

Pencerelerin boyutları. Tavan yüksekliği. Kirişler. Kirişlerde kullanılacak ahşap. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 163)

c. “Evet” “Hayır” cümleleri:

Soru cümlelerine cevap olarak verilen “evet” “hayır” ifadeleri, bir yargıyı sağladığından bu tarz kullanımlar da cümle özelliği gösterir.

Tümü bu kadar mı?

Hayır. (Do Sesi/Özellikle, s. 65)

Hiçbir şeyden mi başladık?

Evet. Sanırım. (Do Sesi/Hiç, s. 68)

Sen bu deymi daha önce duymuş muydun?

Evet. (Do Sesi/İlenç, s. 70)

Ama almak istemedin değil mi?

Evet. (Bir Gemide/Kanca, s. 330)

Annen söylemedi mi?

Hayır. (Bir Gemide/Kanca, s. 332)

Anlatacağın öykü bu muydu düş yoksunu?

Hayır. (Bir Gemide/Olanak-siz, s. 358)

d. Karşılıklı konuşma veya soru cümlelerinde tek bir kelimden oluşan yüklem:

Söz diziminde, bazı karşılıklı konuşmalarda veya soru cevap cümlelerinde yüklem tek bir kelimedenden veya kelime grubunda meydana gelebilir. Bu tarz yapılarda anlamsal bağ kendinden önceki veya sonraki cümlelerle tamamlanır.

Nereye gidiyorsun böyle?

Bilmem. (Do Sesi/Yürüyen, s. 26)

Peki, neyle ilgisi var?

Yaralarım. (Do Sesi/Konuşma, s. 50)

Ne diyorduk?

Hiçbir şey. (Do Sesi/Hiç, s. 68)

Özlemek mi?

Nefret! (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 98)

Atla da gidilmez miydi?

Gidilebilirdi. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 165)

Peki kimin mağaralarıydı bunlar?

“Başkalarının.” (Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 192)

Tavus mu desem, Anka mı? **Bilmiyorum.** (Çılgılık/Üç Düş/Üş, s. 222)

Ne kadar kalacaksınız?

Bilmiyorum.

Bir hafta?

Bilmiyorum. (Bir Gemide/Kanca, s. 332)

Bu sürekli dönüş?

Bilmiyorum.

Bir tutku mu?

Bir saplantı mı?

Toprağın çekmesi mi?

Denizin çağrısı mı?

Bilmiyorum. (Bir Gemide/Dönüş, s. 345)

Konuşmaya iteleyen ne (beni)? Konuşmaya? Anısmaya? Tekrar etmeye?

Yeniden söylemeye? Kimildamaya? Yaşamaya?

Bilmiyorum. (Devam/Devam, s. 449)

Kokmuş balık kokusu? – **Değil.**

Lağım kokusu? – **Değil.**

Çürük kokusu? – **Değil.**

*Güneşte kurtlanmış leş kokusu? –**Gibi.***

*Yanık kokusu? –**Hayır.***

*Bataklık kokusu? –**Olamaz.** (Bir Gemide / Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 313)*

e. Cümlede yargı bildiren öge yüklem:

Yargı bildirme görevi yüklem üzerinde olmaktadır ancak diğer ögeler de bu yargıyı destekleyecek işlev görmektedirler.

*Sağol(bsn), **diyor(y)** yaşlı adam(ö) mavi gözlerini kaparken(z). (Do Sesi/Do Sesi, s. 14)*

*Kadın(ö), çocuktan gelen, ot, gübre, koyun kokusunu(bln) **cekti(y)** içine(yt). (İşte Deniz, Maria/Adam/Kadın/Çocuk, s. 110)*

*Japonya'ya gitmeden önce(z) nasıl bir sanatçıyla karşı karşıya olduğumu(bln) **biliyordum(y)**. (Çılgılık/Aslan ve Ressam, s. 272)*

*Çocuk(ö), bir sevgili gibi(z), annesinin kendini okşayan elini(bln) alıp (z) dudaklarına(yt) **götürdü(y)**. (Av/Av, 433.)*

f. Cümlenin yüklemden sonra ikinci önemli ögesi “özne”:

Yüklem cümlede yargıyı üstünde taşıdığından birinci dereceden önemli ögedir. Ancak özne de varlığını bazen tek bir kelime veya kelime grubunda bazen de yüklemde bıraktığı şahıs ekinden belli eden ikinci dereceden önemli ögedir.

(Onlar) Göz gözeler(y) (Do Sesi/Do Sesi, s. 13)

Kadın(ö), buyruğu yerine getiren bir emireri gibi, son derece ciddi odanın ortasına doğru ilerliyor(y). (Do Sesi/Do Sesi, s. 13)

(O) İlerlerken kapıya, sonra, boş, beyaz duvarlara, bakıyor(y) (Do Sesi/Do Sesi, s. 13)

Düello silahını benim seçmem(ö) / gerekiyormuş(y). (Do Sesi / Düş, s. 22)

g. “Nesne”nin bulunmadığı cümle:

Geçişli cümlelerde fiil, nesne alabilen bir özellik gösterir. Ancak geçişsiz cümlelerde ise fiil nesne alamaz. İsim cümlelerinde genellikle nesne aranmamaktadır.

Kadın yavaşça yatağa yaklaşıyor. (Do Sesi/Do Sesi, s. 14)

Suyun serinliği tabanlarından tüm bedenine yayıldı. (Do Sesi/Son Hece, s. 16)

Bu bahar günlerinde, her sabah, gün doğarken, bahçedeki çama tüneyen bir kuş ötüyor. (Do Sesi/Adlar, s. 17)

Gözleri boşlukta bir an duraladı. (Do Sesi/Acımasız, s. 19)

Çocuk, kıyıya vardığında, kadın, gözden yitmek üzereydi. (Do Sesi/Son Yüzücü, s. 23)

Ben yok olup yeniden doğmadan itin teki işimi bitirmesin, diye çarpınıyorum çalının içinde. (Çılgılık/Üç Düş/Üş, s. 222)

Biri öbürüne benzemeyen, hayatında gerçek bir aslan görmemiş bir ressamın fırçasından çıkmış düşsel aslanlardı bunlar. (Çılgılık/Aslan ve Ressam, s. 272)

Eflatun çiçekli ağaç, onca salınan yeşilliğin içinde dimdik, onca yeşillikten sıyrılmış, kapısını daha hiçbir insanoğlunun açmadığı apayrı bir evren gibi duruyordu. (Av/Yitik Gün, s. 373)

*Kıyıda, çakılların üstüne uzandığımda güneş **tam tepemdeydi.** (Av/Yitik Gün, s. 373)*

h. Cümlede “*yer tamlayıcısı*” ve “*zarf*”:

Cümlenin en önemli ögesi yüklemdir. Yüklemden sonra ikinci önemli öge ise öznedir. Cümlede yüklem ve öznenin sonra yüklem niteliğine göre zorunlu ve yardımcı öge görevini gören yer tamlayıcısı ve zarftır.

*Senden sonrakiler, bir kış günü, dayanılmaz bir soğukta yakacak bir şey bulamayıp, senin atını bulup **yaktılar.** İşte Deniz, Maria / Perisiz Ev, s. 97)*

*Böylesi anlar için, yıllar yılı kınında **beklemiş,** kendisinden beklenen işi yapmaya hazır hançerimiz. (İşte Deniz, Maria / Kör ve Hançer, s. 107)*

i. Cümlede öğelerin dizilişi:

Türkçenin doğal yapısında yüklem cümlenin sonuna gelmektedir. Diğer öğeler ise vurgulanmak istenen ögeye göre yükleme yakın bulunmaktadır. Ancak cümlenin öğelerinin tamamı cümlede değişken özelliğe sahiptir.

*İşte burdan deyip, bıçağı yüreğine **sapladı** çalıkların arasından çıkan insankardeşi. (Do Sesi / İnsanoğlu, s. 29)*

*Geçenlerde büyük gazetelerimizden birinin yazarı, “İnsanlık ölüyor mu?” başlıklı yazısında yalnız ilgililerin değil halkımızın da, çevresinde olup bitenlere ilgi göstermediğini, ölümlerin, öldürümlerin, hırsızlıkların, gaspların, yalancılıkların, dolandırıcılıkların kimseyi yadırgatmamaya başladığını, bugün ulusça en büyük sorunumuzun bu olduğunu **belirtiyordu.** (Bir Gemide / Kaza, s. 299)*

*“Evet” **dediler,** / **terkedilmiş iki Süryanî köyünün arasında bir oğlakta, çok eskilerden kalma, duvarları yer yer yıkılmış ama gene de ayakta,***

kapısından içeri hiç kimsenin girmeye cesaret edemediği, üstü açık, içi boş, ne için yapıldığı bilinmeyen, kimilerine göre bir zamanlar dillerin içeri bırakıldığı, yollarını bulamadıkları için hiçbir zaman kaçamadıkları, yiyecek ve içeceklerin, duvarların üzerinden atıldığı, orda yaşayıp öldükleri; kimilerine göre eski zaman tanrılarının barınağı, içerde hiçbir zaman, bir insanoğlunun kendilerini bulamayacağı, dilediklerinde kendilerinin çıkıp insanlara yüzlerini gösterdikleri bir yapıydı burası. (Doğu Öyküleri / Mirza, s. 164-165)

j. Cümlede vurgu:

Cümlede vurgu çoğunlukla yüklem üzerinde bulunur. Ancak “Cümlede anlamına ya da anlatımına önem verilen sözcük, diğerlerinden daha kuvvetli söylenir.” (Dursunoğlu, 2006: 273). Ayrıca fiil cümlelerinde vurgu yüklemden önceki kelime veya kelime grubu üzerinde, isim cümlelerinde vurgu yüklem üzerinde, soru cümlelerinde vurgu soru sözcüğü üzerinde “-mI/-mU” soru edatıyla yapılan soru cümlelerinde ise vurgu soru edatından önceki kelimenin üzerinde olur. İstisnalar dışında vurgulanmak istenen öge yükleme yaklaştırılarak da vurgulanabilir (Dursunoğlu, 2006: 273).

Ses olmasın, gürültü olmasın, kimseler kapımı çalmasın, ya da çalacaksa hiç beklemediğim, ömrümde yüzünü görmediğim bir kişi çalsın. (Do Ses /Yeterli, s. 44)

Burda ne arıyorsun? dedi birden karşıma çıkan, eli tüfekli bekçi. (Doğu Öyküleri/Konuşma, s. 207)

Biri öbürüne benzemeyen, hayatında gerçek bir aslan görmemiş bir ressamın fırçasından çıkmış düşsel aslanlardı bunlar. (Çılgılık / Aslan ve Ressam, s. 272)

Belki yukarıda sözünü ettiğim kurt, **bir kuşku kurdu değil de bir korku kurduydu** ve günün birinde kendimin de tutuklular arasında bulunabileceğim düşüncesinin kafamda belirlediği gün **icime** düşmüştü. (Av / Yargıç Karak, s. 419)

Bulsan ne çıkar? Bulsan da artık neye yarar? Neyi doldurursun? Hangi boşluğu? Boşluklardan hangisini? (Bir Gemide / Kanca, s. 343)

Söylemek gereğini duyduğum bir şey mi var? (Devam / Devam, s. 449)

1.3. CÜMLENİN ÖGELERİ

Bir cümle içerisinde yüklem ve onu farklı açılardan tamamlayıcı işlevler üstlenen “özne”, “nesne”, “yer tamlayıcısı” ve “zarf” adı verilen ögeler bulunur. Bu unsurların bulunup bulunmamasını veya sayısını belirleyen unsur, yüklem taşıdığı anlama göre ve soy veya çatı özelliği açısından ihtiyaca göre değişiklik gösterir. Karahan bu ögelerin cümle içerisinde “zorunlu” veya “yardımcı öge” işlevi ile bulunduğunu belirtir. Bu bakımdan, “zorunlu ögeler” olarak adlandırılanlar, bir fiilin bulunabilmesi için gerekli olanlarken “yardımcı ögeler” olarak adlandırılanlar ise yer, zaman, tarz vb. niteliklerle yüklem anlamını niteleyen unsurlardır (Karahan, 2016: 13). Karahan’ın cümlenin ögeleri ile ilgili bu kapsayıcı açıklamalarının yanı sıra, Karaağaç ise cümlenin unsurlarını “niteleyen-nitelenen” veya “tamlayan-tamlanan” açısından ele alır. Bu bakış açısına göre cümlenin nitelenen veya tamlanan tek unsuru yüklemdir. Cümlenin bir diğer temel ögesi ise öznedir. Özne ve yüklem dışında diğer ögeler tamlayan unsurlardır (Karaağaç, 2012: 223).

Banguoğlu yargının bir mantık terimi olduğunu vurgular. Bir yargının oluşması için de iki temel unsur gereklidir: (1) *temel üyeler* (terme essentiel) (2) *ikincil üyeler* (terme secondaire). Banguoğlu tam yapıya sahip olan bir cümlenin 5 üyeden oluştuğunu söyler: 1.yüklem, 2.kimse, 3. nesne, 4. isimleme, 5. zarflama (Banguoğlu, 2011: 524).

1.3.1. Yüklem

Yargıyı üzerinde taşıyıp öznenin belirttiği kılışı, oluşu ve durumu üzerinde taşıyan ögeye yüklem denir. Aşağıda yüklemle ilgili bazı görüşlerine yer verilmiştir.

Ergin, yüklemi “fiil” olarak adlandırır ve fiilin en temel unsur bir diğer ifadeyle “cümlenin direği” olarak niteler çünkü geriye kalan diğer tüm unsurlar tamamlayıcıdır ve fiil üzerine kuruludur. Ergin, Türkçenin dil yapısında “asıl unsurun tali unsurdan sonra

gelmesi prensibi” olduğunu hatırlatır ve fiilin daima sonra olmasını bu prensip ile açıklar. Ancak, fiilden önce gelen ögeler için kesin bir sıralama yoktur (Ergin, 1998: 398-399). Aynı doğrultuda yüklem cümlelerin temel unsuru olarak belirten Karaağaç’ın tanımlamasında ise yüklem “nitelendirilmiş eylem” olarak geçer. Bu nitelendirilmiş eylemin temel özellikleri cümlede çekimli olarak bulunması ve bir yargı bildirmesidir (Karaağaç, 2012: 186). Bir yargı bildiren öge olarak yüklem bir başka bakış açısıyla cümleyi “yargıyla sonuca hazırlayan” öge olarak da düşünülebilir (Ediskun, 1992: 328). Dizdaroğlu’nun bakış açısına göre ise yüklem cümlede “dilbilgisi birliğinin görev adıdır” (Dizdaroğlu, 1976: 15).

Son olarak, çalışmamıza referans alınan Karahan ise, cümleyi “cümlede yargıyı üzerine taşıyan öge” olarak tanımlar. Bu bağlamda yüklem işlevi “kılış, oluş ve durum” bildirmektir. Diğer tanımlamalarda olduğu gibi Karahan da yüklemi, cümlelerin temel unsuru olarak niteler. Önce gelen diğer unsurlar ise yüklem farklı açılardan anlamlar kazandırarak tamamlayan ögelerdir (Karahan, 2016: 14).

Özellikleri:

a. Söz diziminde yüklem:

Yüklem, cümle içerisinde ek olarak veya ek almayarak bir yargıyı ifade eder. İsim veya fiil formunda bulunan kelimelerdir.

*Hastanın tam alnının ortasına bir öpücük **konduruyor.** (fiil) (Do Sesi/Do Sesi, s. 13)*

*Yaşı belirsiz bir kadın, başında bir hasır şapka, elinde bir hasır sepet, çıplaklığını örten tek parça kara mayosu içinde, kumsalda yavaş yavaş denize doğru **ilerliyor.** (fiil) (Do Sesi/Son Yüzücü, s. 23)*

*Oraya varıp, dünyaya ordan bakmak **istemisti.** (fiil) (Do Sesi/Medetsiz, 31.)*

*Düşlerimdeki tek ev **sensin.** (isim) (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 97)*

*Senden sonrakiler, bir kış günü, dayanılmaz bir soğukta yakacak bir şey bulamayıp, senin atını **yaktılar**.* (fîil) (*İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 97*)

*Söz veriyorum sana, aramızdaki bu gizi, şu kör gözlerim son kez kapanana değin **saklayacağım**.* (fîil) (*İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s. 108*)

*Erkek, kulağı, çakıllara çarpan küçük, kırılğan dalgalarda, **duymadı** üşüyorum sözcüğünü.* (*İşte Deniz, Maria/Rastlantı, s. 128*)

*Tüm kitap, bir gün, bir okul arkadaşının, ona, iki ders arasında ekşi elma verip boynunu, kulaklarını, dizlerini nasıl okşadığını **anlatıyordu**.* (fîil) (*İşte Deniz, Maria/Elma, s. 143*)

b. Cümlede yüklem yeri:

Türkçenin doğal yapısında yüklem çoğunlukla cümlenin sonunda bulunmaktadır “Ancak bir anlamı öne çıkarma, vurgulama ihtiyacı, özellikle şiirde ahenk endişesi vb.” (Karahana, 2016: 14) nedenleriyle yüklem yeri değişebilir.

*İşte burdan deyip, bıçağı yüreğine **sapladı** çalıkların arasından çıkan insankardeşi.* (*Do Sesi/İnsanoğlu, s. 29*)

*Bana mutluluğu aradığını, mutluluğun peşinde olduğunu, mutluluktan başka bir şey düşünmediğini söylemiş olsaydı, ben de yalan söyleyip **umut vermezdim** ona.* (*Do Sesi/Artı. Eksi. , s. 42*)

*Kuşkusuz, bir gün, bir gece **ansıyacaksın** erkekliğini bildiğin bu ilk geceyi.* (*İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s. 108*)

*Hiçbir nesnenin görünmediği, hiçbir çiçeğin kokmadığı, hiçbir ışığın ve ateşin yanmadığı odada **ilerledi** kadın.* (*İşte Deniz, Maria/Adam/Kadın/Çocuk, s. 111*)

Kulaklarımda değil, soluduğın havada, tenimde duyuyordum onu. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 179)

Sanki bir üçüncü kişinin ya da kişilerin görünmeyen varlığı dolduruyordu odayı. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 179)

Kışta, kıyamette, gözü kara giden şoför, şimdi, inişte yavaş yavaş sürüyordu otobüsü. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 189)

Biri öbürüne benzemeyen, hayatında gerçek bir aslan görmemiş bir ressamın fırçasından çıkmış düşsel aslanlardı bunlar. (Çığlık/Aslan ve Ressam, s. 272)

Demek bir yaşam boyuna kırk sanat sığdırmış biri, diye düşünüp resimlerinden bir tekini görmeden önemsemistim bu sanatçıyı. (Çığlık/Aslan ve Ressam, s. 271)

Keşke yitirmiş olsaydım o beni söylemişti sıkmaktan başka bir işe yaramayan, adına bellek denilen o murdar hazineyi. (Bir Gemide/Kaza, s. 310)

Genzim boşu boşuna aradı aşınmış iskambil kâğıtlarının, telvelerin, semaverin ve nargilenin kokusunu. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 314)

Günün ilk ışığında, ilkin soluk, sonra aydınlığa kavuşmuş nesnelere yeryüzündeki varlığı denli berrak, elle tutulabilecek (diyebileceğim) düşünceler belirtiyordu kafamda. (Av/Karanlıkta, s. 391)

Çatalı ağızıma götürürken karşımdaki kapı açıldı, bir yığın adını bilmediğim, ama tanıdığım, selamlaştığım, oturup havadan sudan

*konuştuğum kadınlı erkekli bir kalabalık üstüme doğru gelmeye **başladı** bağırsarak. (Av/Aşağı, Aşağı, s. 399)*

*Prof. Başeve yerde, bir dizi üstüne çökmüş, başını geriye kanırmış, sol baldırına dişlerini geçirmiş olan köpeğin kulağından **çekiyordu** bütün gücüyle (tabii bu arada bildiği ve bilmediği bütün küfürleri yağırdırıyordu birbiri ardı sıra). (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptoolog, s. 415)*

*Yoksa yerde yatan, geçen zaman içinde ayağa kalkacak gücü, ya da elektrik düğmesi neredeyse, oraya değin sürünecek gücü **bulmuş mudur** kendinde? (Devam/Bir Delikten, s. 467)*

c. Cümlede yüklem sayısı:

Bir cümlede aynı ögeden birden fazla bulunabilir ve bunlar ortak yükleme bağıdır. Ancak cümlede yüklem sayısı, söz diziminde cümle sayısını belirler.

*Yaşlı adam yatağında hafifçe **kaykılmış**, gözlerinin parlaklığı **artmış**, **bekliyor**; **bekliyor**. (4 cümle) (Do Sesi/Do Sesi, s. 13)*

*Ardında koşan o...o..., adını unuttuğu ilk sevgilisi, bir dut ağacının gölgesinde **erisiyor** ona, göğsü kalkıp **iniyor**, kendine **çekiyor** sevgilisi onu, dut ağacından güç almak ister gibi sırtını ağacın gövdesine **veriyor**, ama yakışıklı delikanlının elleri büyük bir ustalıklarla bedenine **damlıyor**, derin bir iç çekişi. (5 cümle) (Do Sesi/Do Sesi, s. 14)*

*İlkin odayı, sonra koridorları dolduran Do sesi, iblisin peşinden avluya **varıyor**, avludan sokağa **çıkıyor**, iblis ortadan yitene değin ardından **gidiyor**. (3 cümle) (Do Sesi/Do Sesi, s. 14)*

*Denize vardığında, sepeti kumların üzerine **bırakıyor** çok yavaş bir hareketle, sonra uzun pembe kurdeleli hasır şapkasını çıkarıp, sepetin*

üzerine **birakıyor**, ağır çekim bir filmdeki gibi. (2 cümle) (Do Sesi/Son Yüzücü, s. 23)

Anan da böylece, gece yarıları seni aramak için buralara uğrayıp, ağabeyimle karanlıkta **gözden vitmez**, sarhoş baban da gelip kapımıza **dayanmaz**, babam da babanı bir güzel **ıslatmaz**. (3 cümle) (Do Sesi/Aykırı, s. 39)

Ama o zaman, bizi **izleyemez**, kapımızdan içeri **süzülemez** ve geldiğinin haftasında, durup dururken topuğundan **ısramazdı** seni. (3 cümle) (Do Sesi/Köpek, s. 40)

Bana mutluluğu aradığını, mutluluğun peşinde olduğunu, mutluluktan başka bir şey düşünmediğini **söylemiş olsaydı**, ben de yalan söyleyip **umut vermezdim** ona. (2 cümle) (Do Sesi/Artı. Eksi, s. 42)

Ses **olmasın**, gürültü **olmasın**, kimseler kapımı **çalmasın**, ya da çalacaksa hiç beklemediğim, ömrümde yüzünü görmediğim bir kişi **çalsın**. (4 cümle) (Do Sesi/Yeterli, s. 44)

Üstündeki incelemelerimi gönderdiğim akademi yazmanlığından bir “takdir” mektubu **almıştım** ki hâlâ yazıyı masamın çekmecesinde **saklarım**. (3 cümle) (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozolog, s. 407)

İşimi görmek için ne yana gitmem gerektiğini araştırırken, rehberimizin sesini **duydum**, “Burdan bey, burdan” **diyor**, elindeki cep fenerinin soluk ışığıyla sağ yanımdaki çeşmeyi **gösteriyordu**. (3 cümle) (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozolog, s. 412)

Belki yukarda sözünü ettiğim kurt, bir kuşku kurdu **değil** de bir korku **kurduydu** ve günün birinde kendimin de tutuklular arasında

bulunabileceğim düşüncesinin kafamda belirlediği gün içime düşmüştü. (3 cümle) (Av/Yargıç Karak, s. 419)

Yazdığım ikinci mektupta, birinci mektupta söylediklerimi yineliyor, soruma olumlu ya da olumsuz bir cevap vermeleri, bunu uğraşlarının en ilkel bir kuralı olması gerektiği üstünde duruyor, bu konuda beni aydınlatmalarını bir kez daha rica ediyordum. (3 cümle) (Av/Yargıç Karak, s. 421)

Yalnız koruda ya da tarlada çalışırken karşılaştığımda saygımın belirtisi olarak kasketimi çıkartır, o da buna sıkıntılı bir baş eğişiyle, şapkasını çıkarmak gereğini bile duymadan, karşılık verirdi. (2 cümle) (Av/Av, s. 430)

Babası, bir gece yarısı, uykusunun en derin ânında, uyandırmış ve hazırlanıp kendiyile gelmesini söylemişti. (2 cümle) (Av/Bir Cellâdın Ölümü, s. 439)

Çaydanlığı da masanın üstünde bırakıyor, dönüp, bir kap alıyor (bakraç türünden bir şey), lavaboya gidip içini su ile dolduruyor, sonra getirip ocağın üstüne onu koyuyor. (4 cümle) (Devam/Kendisi, s. 455)

d. Yüklemin yapısı:

Cümlenin ögelerinin belirlenmesinde yüklem önemli rol alır. Yüklemin isim veya fiil olması cümlenin ögelerini de belirler. Yüklemler isim olan veya geçişsiz fiil olan cümleler nesne almaz.

Oturulan tüm mağaraların onarımı sona erdiğinde(z) ise(cdö), az önce belirttiğim gibi(z) işimin başına ve ailemin yanına(yt) dönmedim(y). (Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 194)

*Bir et parçasıyla birlikte kaynatılmış, lahana, pırasa, patates, havuç ve şalgamdan oluşan bu köy yemeğine kepeyi daldıran anaç kadın(ö), Usta'nın tabağını sebze ile(z) **doldurdu(y)**. (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 266)*

*(Ben)Ordan(yt), bir zamanlar benim olan, kaçtığım, kapısını kilitleyip içeri kimseleri sokmadığım, gizlendiğim, okuduğum, kireç badanalı duvarlarına resimler çiziktirdiğim odaya(yt) **girdim**. (Devam/Karabasan, s. 471)*

e. Kesik cümlelerde yüklem:

Yüklem cümlelerin en önemli unsurudur. Ancak bazı cümlelerde yüklem olmaz. Bu cümlelerde yargı, cümleyi oluşturan unsurlar arasındaki ilişkiden anlaşılır ya da anlamsal bağ okuyanın zihninde tamamlanır.

Ne kanat, ne tüy, ne de kuş sesi. (Do Sesi/Adlar, s. 17)

Yıllardır karalayageldiğim bu sözcükler de, bu izlerin bencileyin yaralı sözcükleri. (Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük, s. 160)

Yakup'un yüreğinde ve gözlerinde ilk kez bir bilinmezle karşı karşıya gelen insanoğlunun korkusu. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 167)

Bunca tipiden kardan sonra şimdi de yağmur. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 187)

Tüm yaratıklarda olan türünü koruma içgüdüğü. (Çığlık/Kedi ile Fare, s. 228)

Kısa bir süre. Sonra yeniden kapının tokmağı. (Çığlık/Bilinmeyen Konuk, s. 282)

Bilmeden, ne anlattığımı bilmeden, bunu sormadan, üstünde durmadan, sözcüklerin gerisinde hiçbir şey aramadan, unutmadığım sözcüklerle, unutmadığım kişilerle (hayır kişilersiz), unutmadığım yerlerle (hayır yersiz), unutmadığım zamanlarla (hayır zamansız). (Devam/Devam, s. 450)

Ben uyurken, yarı uyanırken, düşlerimde, gece yarısı korkuyla uyanmış gecemin içinde kendi kendime biraz daha sokulmuşken hep. (Bozgun/Bozgun, s. 492)

Bir adamın bir odaya kapatılması, böyle çepeçevre sarılması, hapsedilmesi... (Kaçkınlar/Dışarı, s. 565)

f. Kesik cümlelerde anlamsal bağ:

Kesik cümlelerde anlam, kendinden önceki ve sonraki cümleyle tamamlanabilir. Edgü'nün öykülerinde karşımıza çıkan kesik cümleler, çoğunlukla anlamsal tamamlanmışlığı, kendinden önceki veya sonraki cümleyle sağlar.

*Çok geçmeden koca bir kâsenin içinde tarhana çorbası geldi. **Kızarmış kütür ekmekler, kırmızı biberli tereyağ.*** (Do Sesi/Son Hece, s. 16)

*Açtığında, başucunda, güler yüzlü hemşireyi gördü. **Elinde ak çarşaflar.*** (Do Sesi/Son Hece, s. 16)

*Adam bavulunu topladı. **Bir-iki çamaşır. Bir-iki kitap. Bir-iki plak.*** (Do Sesi/Durak, s. 25)

*Bu bahar gününde görülecek ne varsa onları, dedim. **Gelincikleri, zehirli mantarları, tarla farelerini ve tabii çingene kızlarını.*** (Do Sesi/Şanslı, s. 37)

Bir örnek siyah giysiler içinde, birbirinin eşi, iki yaşlı kadın gördüm. **Cok yaşlı ve çok kısa boylu ikiz kız kardeşler.** (İşte Deniz, Maria/,Ecco Il Mare, Maria, s. 156)

Çocuklara okuma, yazma, sayma, toplama, çıkarma, çarpma, bölme öğrettim. **Biraz da hayat bilgisiyle yurttaşlık bilgisi.** (Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük, s. 160)

İbramların evinde İbralar yoktu. **Ne karısı, ne çocukları, ne babası.** (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 183)

Kurtulmak, dinlenmek, bir soluk almak için bir çalılık arıyorum. **Bağrumdaki acının ateşiyle, ben düşer düşmez, ateş alacak ve kendisiylen birlikte beni de yakacak bir çalılık.** (Çığlık/Üç Düş/Üş, s. 222)

Bu portede (bizim buralardan bir bahçevanın portresidir), ne bir sevgi var, ne bir kin. **Ne bir sevecenlik, ne bir itme. Ne sıkıntı, ne neşe. Ne yaşama sevinci, ne ölüm korkusu...** (Çığlık/Büyük Ustayı ziyaret, s. 267)

Eşeğin üstünde bilinmeyen bir noktaya doğru ilerleyen köylüyü, ya da yol boyunca, otobüse yetişecekmiş gibi koşan ve avaz avaz bağırarak çocuklar görüyorduk. **Güneş yanığı yüzleriyle, partal giysileriyle, yalınayak, başıkabak, bağırarak, ne söylediğimi duymadığım çocuklar.** (Bir Gemide/Kaza, s. 302)

Parmaklarını saçlarımın arasına sokmuş, geriye geriye tarıyordu saçlarımı. **Saçlarımı, diplerinden buz gibi terlerin fışkırdığı saçlarımı.** (Av/Aşağı, Aşağı, s. 397)

Sınıfta bir fanila var. **Kirden hemen hemen kül rengi.** (Devam/Bir Delikten, s. 466)

g. Karşılıklı konuşmalarda kesik cümle:

Karşılıklı konuşma metinlerinde bazı soru cümlelerinin cevapları yüklemsizdir. Bunların anlamsal bağı kendinden önceki cümlelerden anlaşılır. Edgü öykülerinde diyalog tekniğine çok fazla yer verdiği için bu tarz kullanımlar yoğunluktur.

Nereye gidiyoruz Ramazan?

Köye. (gidiyoruz) (Doğu Öyküleri/Pusulula/sız, s. 210)

Kitaptan mı bu?

Sanırım. (kitaptan) (Çılgılık/Balkonda, s. 281)

h. Yüklemin ortak olduğu cümleler:

Bazı cümlelerde tek bir yüklem, cümle özelliği gösteren yapıları birbirine bağlayabilir. Ortaklık bağı kurar.

*Ne **var** ki, benim ne kapanım **var**, ne de öksüm (**var**); ne ağım var; ne de kafesim (**var**). (Do Sesi/Adlar, s. 17)*

*Zaten ben de, ne bir göl kıyısında**yım**, ne de bir havuz başında. (**başındayım**) (Do Sesi/Yol, s. 43)*

*Bir sıcak çorbam **olsun**, bir de saman döşeğim. (**olsun**) (Do Sesi/Yeterli, s. 44)*

*Ne kömür **vardı**, ne de odun. (**vardı**) (Do Sesi/Karakış, 69.)*

*Ne esintisini **duyuyorum** yüzümde ne de dalgaların sesini. (**duyuyorum**) (İşte Deniz, Maria/Kör Ve Hançer, s. 102)*

*Kulağının içi başka **kokar**, burun delikleri başka (**kokar**). (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 311)*

*Gözlerim tavanda bir noktaya takılı kesik kesik soluyuşumu (**duyuyordum**) ve yüreğimin atışını **duyuyordum**. (Av/Aşağı, Aşağı, s. 400)*

*Kim bilir, belki sürüngenlerden saklı kalmış bir tür üstünde **yapacaklardı** araştırmalarını ya da türü hemen hemen tükenmiş o korkunç yılanbalıkları üstünde. (**yapacaklardı**) (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 408)*

*Bir gün hepsini (**anlatacağım**), tüm olup bitenleri **anlatacağım**. (Bozgun/Bozgun, s. 488)*

i. Yüklemin kelime grubu olması:

Kelime grupları yüklem olabilir. Bunlar isim ve fiil cinsinden özellik gösteren kelime gruplarıdır.

*Bu, **sizleri hor gören insanların diliydi**. (isim tamlaması) (Do Sesi/Dil, s. 35)*

*Belki o sıralar, o **bambaşka bir yerdeydi**. (sıfat tamlaması) (Do Sesi/Belki, s. 47)*

*İşte **yolumuzu yitirmemizin eğlenceli olduğu kadar acılı öyküsü**. (isim tamlaması) (Do Sesi/Başlangıç, s. 63)*
165)

*Karşımda konuşan insan da **tanımadığım biriymi** ve anlamadığım bir dilden konuşuyordu. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 175)*

Bu, köylülerin yaşadıkları mağaralara oranla çok daha büyük çok daha havadar, çok daha sağlam bir mağaraydı. (Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 192)

Uyku ile uyanıklık arasındaki anda (o ara-bölgede) kuş değilim, kuş olmadığının bilincindeyim, bir başka deyişle kuş olmadığını bilen, ama bir kuş olan, bir kuş gibi uçabilen, boşlukta süzülen bir yaratığım. (sıfat-fiil grubu) (Çığlık/Üç Düş/Üş, s. 221)

Shakespeare'ler, Cervantes'ler, Binbir Gece Masalları (çeşitli dillerde), Dostoyevski'ler (Rusça, Almanca), Heine'ler, Leonardo da Vinci'nin karnelerinin İtalyanca ve Fransızca baskıları, Plutarkos'un Ünlü Kişiler'inin resimli Atina, 1811 baskısı (Yunanca) aklımda kalan kitaplardan birkaçıdır. (sıfat tamlaması) (Çığlık/Sahaf, s. 252)

Basın mensuplarının ısrarı üzerine, kırk yedi kiloluk Yusuf ile yetmiş dört kiloluk Ayşe Hanım, el ele vererek foto ve televizyon kameralarına poz verdiler. (birleşik fiil grubu) (Çığlık/Yusuf'un Utukusu, s. 261)

Sağ elimin başparmağını ortaparmağım ile işaretparmağımın arasına sokup kolumu ta dirseğimden sallayarak ben de ona kendimce bir işaret yaptım. (birleşik fiil grubu) (Av/Havana, s. 379)

Adamın eli çocuğa uzandığında, köprüünün başından gelen hafif ışığın altında bir takma demir el gibiydi; üstüne ışık düştüğünde parlamıştı. (edat grubu) (Bozgun/Anı, s. 501)

1.3.2. Özne

Özne, yüklemi anlam yönünden etkileyen, yüklem bildirdiği işi, oluşu ve hareketi gerçekleştirip yüklemden sonra cümlenin en önemli ögesidir. Aşağıda özne ile ilgili bazı tanımlara ve görüşlere yer verilmiştir.

Ergin'in tanımlamasında özne "fail" olarak adlandırılır. Bu tanımlamada, fiilden sonra en önemli ikinci unsur fiilden ayrılmaz bir unsur olarak "fail" yani öznedir. Fail zaman zaman zikredilmez ancak fiil içerisinde meçhul fiiller hariç olmak üzere mutlaka şahıs halinde ifade edilir (Ergin, 1998: 399). Aynı doğrultuda Karaağaç da öznenin fail olma özelliği üzerinde durmuş ve özneyi cümle içerisinde "bir var oluşu veya bir yapma ve olmayı gerçekleştiren öge" olarak tanımlamıştır. Karaağaç özneyi "bir yaşayan varlık" olarak niteler bunun sebebi ise yapma veya olma olgusu için her şeyden önce bir varlığın bulunması gerektiğidir (Karaağaç, 2012: 227). Bigeçil'in ve Ediskun'un tanımlamalarında da varlık vurgusu vardır. Bilgeçil yüklem içerdiği anlamın özne ile gerçekleştiğini söyler (Bilgeçil, 1963: 20). Ediskun ise özneyi kısa bir ifade ile "bir şey olan kelime" olarak açıklar (Ediskun, 1992: 322).

Özne ögesinin neleri kapsayacağı konusunda ise Hengirmen "iş yapan, eylemi oluşturan kişi, hayvan, bitki ya da diğer canlı cansız tüm varlıklar" ifadeleriyle bu kapsamı ifade etmiştir. Öznenin bir veya daha fazla cümleden oluşabileceğini söyleyen Hengirmen ayrıca "özne öbeği" terimini dile getirmiştir. Bu kapsamda, "özne öbekleri" birden fazla kelimedenden oluşan öznelere denir (Hengirmen 1999: 273).

Özne tanımında kılış ve oluş fiilleri ayırımından yararlanan Delice, öznenin işlevini farklı özelliğe sahip bu fiillere göre farklı ifadelerde açıklamıştır. Bu ayırımında özne, "yüklemi kılış fiilinden oluşan cümlelerde eylemi gerçekleştiren" olarak tanımlanırken, "yüklemi oluş fiilinden gelen cümlelerde" ise özne "olan ve gerçekleşen" olarak nitelenmiştir. Ayrıca özne, yüklemde ek-fiil isim ögeleri içeren olan bir cümlede "bildiren" görevi üstlenirken, yüklemde ettirgen kılış fiili bulunan bir cümlede ise "eylemi yaptıran isim unsuru" olarak özellik kazanır (Delice, 2003:138).

Karahan, özneyi "Cümlede yapanı veya olanı karşılayan öge" olarak tanımlamıştır. Karahan'ın tanımlamasında özne yüklemde barındırdığı kılış, oluş ve durum özelliklerini kendi üzerine almasıyla detaylandırılmıştır (Karahan, 2016: 18).

Ulutaş, "Cümlede Özne ve Fail Konusuna Bir Bakış" adlı makalesinde dil bilgisi araştırmalarında özne konusu ile ilgili değişik görüşlerin ortaya atıldığını bunun da farklı özne türlerinden kaynaklandığını savunur. Örtülü özne, sözde özne, dolaylı özne, gerçek özne, mantıkça özne vb. birçok özne çeşitlerinin dil bilgisi kitaplarında yer alması terim ve kafa karışıklığına yol açtığını belirtir. Özne konusunda birçok ayrıntının içinde

boğulmaya gerek olmadığını bunun çözümü için kapsayıcılık ve mümkün olduğunca sayıca azlığın tercih edilmesi gerektiğini düşünür (Ulutaş, 2018: 3-6).

Özellikleri:

a. Öznede “olan” ve “yapan”:

İsim cümlelerinde, edilgen fiilli cümlelerde ve oluş fiilli cümlelerde özne “olan” iken diğer cümlelerde ise özne “yapan” dır. Ulutaş, “yapan” özne için fail terimini kullanır ve gerçekten işi yapan olduğunu belirtir. Öznesi “olan” cümleler ise söz dizimsel yapıda cümle başı pozisyonunda görevli olan isimler olduğunu söyler (Ulutaş, 2018: 11).

Sözcükler, onları doğru ve dürüst kullanmayı bilenlere doğru bir miktatıs gibi çekerler tehlikeyi. (özne: olan) (Do Sesi/Şerbetli, s. 56)

Kadın, öteden, ağaçların arasından çıkmış ve eve doğru yürüyordu. (özne: yapan) (İşte Deniz, Maria/Adam/Kadın/Çocuk, s. 109)

Çocuk kadından yayılan kokuyu içine çekti. (özne: yapan) (İşte Deniz, Maria/Adam/Kadın/Çocuk, s. 110)

Yakup'un yüreğindeki korkunun yerini, **o anda adlandıramadığı, acımaya, yakarmaya benzeyen bir duygu** almıştı. (özne: olan) (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 167)

Sürekli başeğenin insanların dünyasında sevilmediğini **atalarımız** çoktan öğrenmiş. (özne: yapan) (Çığlık/Kedi İle Fare, s. 229)

Cocuğu öyle kanlar içinde ahırdan almak da kimsenin aklına gelmedi. (özne: olan) (Çığlık/At, s. 233)

Senin el yazın sanırım, gözü görmeyen bir ihtiyarınkinden daha okunaklıdır. (özne: olan) (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 241)

Bir et parçasıyla birlikte kaynatılmış, lahana, pırasa, patates, havuç ve salgamdan oluşan bu köy yemeğine kepceyi daldıran anaç kadın,
 Usta'nın tabağını sebze ile doldurdu. (özne: yapan) (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 266)

Dalga dalga gelen, tüm bedenimi saran, kaynağı onda olan koku bir ürperti gibi yayılıyordu tenimde. (özne: olan) (Bir Gemide/Kanca, s. 335)

Prof. Başeve, olanlara çok üzüldüğünü, başkente varır varmaz, durumu ilgili bakanlığa bildireceğini, çok yakında bir baytarın gönderilmesini sağlayacağını söyledi. (özne: yapan) (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 411)

Haberci, ben hazırlanana değin bekleme emri aldığını, Bey'in bu av üstünde, özellikle de benim bu ava katılmam üstünde önemle durduğunu, bu çağrıyı geri çevirmenin bağışlanamaz bir saygısızlık olacağını söyledi. (özne: yapan) (Av/Av, s. 430)

Babası, bir gece yarısı, uykusunun en derin ânında, uyandırmış ve hazırlanıp kendisiyle gelmesini söylemişti. (özne: yapan) (Av/Cellâdın Ölümü, s. 439)

b. Öznenin fiile bağlanması:

Söz dizimde özne; çokluk, iyelik ve aitlik eki dışında çekim eki almadan fiile bağlanma özelliği gösterir.

Senden sonrakiler, bir kış günü, dayanılmaz bir soğukta yakacak bir şey bulamayıp, senin atını bulup yaktılar. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 97)

Bizler, gene kendi kendimize kaldık. (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 118)

Mutluluğunuz yüzünüzden okunuyor. (İşte Deniz, Maria/Görünüş, s. 140)

Sürekli baş eğenin insanların dünyasında sevilmediğini **atalarımız** çoktan öğrenmiş. (Çığlık/Kedi İle Fare, s. 229)

Yanımda, yöremde, koltukların üstünde, ara yolda **insanlar** (baygın ya da ölü) serilmişlerdi. (Bir Gemide/Kaza, s. 306)

Grup başkanımız kapik vermedi. (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 417)

c. Bir cümlede birden fazla özne:

Bir cümlede birden fazla aynı öge tek bir yükleme bağlanabilir. Bu özellik özne için de geçerlidir. Bir cümlede birden çok özne aynı yükleme bağlanabilir.

Kimse, hiçbir nesne dayanamazdı bunlara. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 100)

Giyinip aşağı indiğimde **Bey, Yabancı**, kapının önünde konuşmadan duruyorlardı. (Av/Av, s. 435)

Bir zamanlar **anam, babam, karım, çocuklarım** vardı. (Bozgun/Sanrı II, s. 507)

Senler, onlar gelip gidecekler, ben burda, bu duvarın önünde, elinde fırça, hep aynı yeri boyayarak. (Bozgun/Sanrı II, s. 508)

Karşı tepelerdeki yüzlerce ev, yüzlerce ağac bütün güzelliklerini, bütün çirkinliklerini sakıncasız ortaya koyarcasına belirmeye başlamıştı.
(Kaçkınlar/Dışarı, s. 565)

d. Öznenin açıklayıcısı olan özne:

Bir cümlede birden fazla özne olabilir. Bu öznelerden biri veya birden fazlası kendinden önce gelen öznelerin açıklayıcısı olabilir.

Odaya bir an girip, sonra şeytan görmüş gibi çarpılan, o maskeli haydut, iblisin ta kendisi, kapıyı ardından açık bırakıp kaçıyor. (Do Sesi/Do Sesi, s. 14)

Deniz, kendinden olmayan hiçbir şeyi barındırmayan, bir gün mutlak karaya vuran, kendine âşık deniz bile yitirmişti öz kokusunu. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 315)

e. Yüklemin taşıdığı şahıs ekinden belli olan özne:

Bazı cümlelerde öznenin varlığı, yüklemin taşıdığı şahıs ekinden belli olmaktadır. Yüklemin aldığı şahıs eki özneyi ortaya çıkarır.

(Ben) Doğrusu, alacakaranlıkta uçan kuşları **severim.** (Do Sesi/Yol, s. 43)

(O) Hayatta önemli olan nedir biliyor musun? deyip rakısından bir yudum **yuvarladı.** (Do Sesi/Sohbet, s. 64)

(Sen) Birazdan bu kapıdan çıkan ölüleri de **sayacaksın.** (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 98)

(Onlar)Ulusal Botanik Enstitüsü yetkilileri, mektupta dile getirilen konunun uzmanlık alanlarına girmediğini, Ulusal Zooloji Enstitüsü'ne başvurmasını **salık verdiler.** (Çılgık/Yusuf'un Utkusu, s. 258)

(Siz) Sizden öncekilere benzemesini **istiyorsunuz.** (Çılgılık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 265)

(Biz)Evde sıkıntıdan boğulduğumuz gecelerin sabahında, daha gün doğmadan yola koyulur, şafak sökmeden vardığımız Söğütlüdere 'de bir ağacın altında oturur, bülbüllerin ötüşünü **dinlerdik.** (Çılgılık/Yazar ve Yazman, s. 284)

f. “meli/malı” gereklilik kipinde ve “-mak lazım/gerek” kalıbında özne:

Geçişsiz-edilgen fiilli cümlelerde ve fiilli gereklilik kipinin üçüncü şahsında çekimlenen cümlelerde özne belirsizleşir. Birçok araştırmacı (Yavuz, Yetiş, Binici ve 2001: 152; Demir ve Yılmaz, 2003:209-210) meçhul fiilli cümlelerde özne olmadığını savunur. Ancak “öznenin söylenmemesi ya da gizlenmesi söz konusu cümlede öznenin olmadığı anlamına gelmez. Bu cümledeki özneler bilinmekte/ söylenmemektedir.” (Baydar, 2017: 310)

Ahırlardan atlar **çıkarılmış,** silahlar **kuşanılmış.** (Çılgılık/At, s.234)

Yeniliği **kabullenmeli.** (Av/Durum, s. 395)

Buralara küçük kulübeler, tek katlı basit evler **yapmalı.** (Bozgun/Bozgun, 488)

g. Öznenin yüklemde içinde yer alması:

Bazı cümlelerin yüklemi birleşik fiil grubu olduğunda özne, yüklemle anlamca kaynaşarak veya deyimleşerek yüklemle iç içe yer alabilir.

Bunu derken, birden, benim de içimde, göğüs boşluğumda **bir devinim oldu.** (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 116)

Şu sıralarda başkentte yabancı bir ressamdan söz ediliyormuş. (Çılgılık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 270)

Üstüm başım, ağzından çıkan pisliklerle berbat olmuştü. (Bozgun/Bir Kadın, s. 502)

h. Hitap unsurlarının cümle dışı öge olması:

Bazı hitap unsurları yargı belirten yüklemle bağlanmadığından cümle dışı öge olarak görev yapar.

Sayın yargıç, Savcının bu sorusunu anlayamadığımı itiraf edeyim. (İşte Deniz, Maria/İtiraf, s. 144)

Sayın yolcularımız, başkentimize doğru, yola koyulmuş bulunuyoruz. (Bir Gemide/Kaza, s.300)

i. Öznenin ortak olduğu cümleler:

Tek bir özne, peş peşe gelen bazı cümlelerde ortak olma özelliği gösterir. Öykülerinde kelime tasarrufuna giden Edgü bu tarz kullanımlara bolca yer vermiştir.

*Erik, sen gittiğin yılın ferdası en bol meyvesini verdi, (**erik**) sonra da kuruyup öldü. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 97)*

*Kadın, öteden, ağaçların arasından çıkmış ve (**kadın**) eve doğru yürüyordu. (İşte Deniz, Maria/Adam/Kadın/Çocuk, s. 109)*

*Çocuk pencerenin önünden ayrıldı. (**Çocuk**) Soluk soluğa koşmaya başladı. (**Çocuk**) Çınarın altında durdu. (**Çocuk**) Ayakları dibine yılışan köpeğe bir tekme attı. (İşte Deniz, Maria/Adam/Kadın/Çocuk, s. 113)*

*Kahveci, bu hayranlığını, çayımı, ben istemeden, durmadan tazeleyişiyle belli ediyor, (**kahveci**) önümdeki kırılmış şekerlere elimi sürmediğimi*

gördüğü halde şeker kâsesine dokunmuyordu. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 186)

Talihin garip bir cilvesi sonucu gökyüzünü, kışını yaşadığım bu kentten uğurlamam için, sanki **gökyüzü** yarılmış, (**gökyüzü**) eriyeye eriyeye tükenmemiş, (**gökyüzü**) dağların karına, kar sularının balçığa dönüştürdüğü yollara, yatağından taşıp tüm düzlükleri su alan, yoğun bir balçık gibi akan ırmağa karışmaya başlamıştı. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 186)

Radyodan gelen en küçük ses, kafamın içinde çınlıyor, (**radyodan gelen en küçük ses**) beynimin kafatasımın içinde patlamakta olduğu duygusunu veriyordu bana. (Bir Gemide/Kaza, s. 307)

Rehberimiz sırtını bir ağaca dayamış, (**rehberimiz**) grup başkanının verdiği tüfek boynunda, köpekle kriptozooloğun savaşını, büyük bir soğukkanlılıkla seyrediyordu. (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 415)

Gazetenin yazı işleri sorumlusu, mektubunda, bana, ne yazık ki hiçbir açıklama yapmayacağını, buna yetkisi olmadığını belirtiyor, (**gazetenin yazı işleri sorumlusu**) böylesi garip soruların kafamda nasıl doğduğu konusundaki şaşkınlığını gizleyemediğini söylüyor ve (**gazetenin yazı işleri sorumlusu**) saygılarını sunuyordu. (Av/Yargıç Karak, s. 421)

Kan, mavi mintanımın üstünden iki yolla akmış, (**kan**) pantolonumun üstünden çakılların üstüne varmıştı. (Bozgun/Bir Cinayetin İki Öyküsü, s. 521)

Dalgalar vuruyordu hızla, (**dalgalar**) kayaları aşıyor, (**dalgalar**) çakıllara ulaşıyordu. (Bozgun/Dönüş, s. 538)

j. Öznenin kelime grubu olması:

Özne cümlede isim soylu bir kelime grubu olma özelliği taşıyabilir.

*İşte burdan, deyip, bıçağını yüreğine sapladı **calıkların arasından çıkan insankardeşi.** (isim tamlaması) (Do Sesi/İnsanoğlu, s. 29)*

*Kır gezintimiz sırasında, **o koca yılan** babamı sokup öldürdü. (sıfat tamlaması) (İşte Deniz, Maria/Yılan, s. 132)*

*Yakup'un yüreğindeki korkunun yerini, **o anda adlandıramadığı, acımaya, yakarmaya benzeyen bir duygu** almıştı. (sıfat-fiil grubu) (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 167)*

***Ağa'nın tek oğlu,** o dümdüz ovada, karları birbirine katarak, o güne değin yaşamadığı bir hızı, o güne değin sahip olmadığı güzellikteki bir yaratığın sırtında yaşamak istemiş olmalı ki, ahıra girip atı eyerlemek istemiş. (isim tamlaması) (Çılgık/At, s. 232)*

*Odaya, onun yattığı odaya girince, **garip, biraz da cızırtılı bir ses** geldi kulağıma. (sıfat tamlaması) (Kaçkınlar/Kaçkınlar III, s. 589)*

k. Öznede “kim” ve “ne” soruları:

Öznenin cümle içindeki varlığını bulmak için yükleme kim ve ne soruları sorulur.

***Yaşlı kadın** ayaklarının ucuna basarak yaklaşıyor karyolaya. (kim yaklaşıyor?) (Do Sesi/Do Sesi, 2016: 13)*

*Aile arşivinde bulduğum bir belgeye göre **büyükbabam** Büyük Savaşta şehit düşmüş. (kim şehit düşmüş?/Şehit düşen kim?)(Do Sesi/Arşivden, 2016: 20)*

(O) Mezarçıya, mezarın üstünü örten kalasları kaldırmasını söyledi.
(Kim söyledi? /Söyleyen kim?) (Do Sesi/Üşüyen, 2016: 32)

Adam, gözleri kadının gözlerinde, yanıtlamadı. (kim söyledi?/söyleyen kim?) (Do Sesi/Sessizlik, s. 48)

Birkaç yüz metre ötemde başlıyor **deniz**. (ne başlıyor?/başlayan ne?) (Do Sesi/Erteleme, s. 67)

Kadın elini çocuğun başına götürdü. (kim götürdü?/götüren kim?) (İşte Deniz, Maria/Adam/Kadın/Çocuk, s. 110)

Yüreğin çarpar, **şakakların** zonklar, **başın** döner, **ayakların** yerden kesilir. (ne çarpar?/ne zonklar?/ ne döner?/ne kesilir?) (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 114) **Çocuk** ölüyor ve **anne** aynı gün evleniyor. (kim ölüyor?/ kim evleniyor?) (İşte Deniz, Maria/Roman, s. 141)

Prof. Başeve, olanlara çok üzüldüğünü, başkente varır varmaz, durumu ilgili bakanlığa bildireceğini, çok yakında bir baytarın gönderilmesini sağlayacağını söyledi. (kim söyledi?) (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 411)

Çakan şimşeklerden gökgürültüsünden ürken atları yönetmek oldukça güçleşmişti. (ne güçleşmişti?)(Av/Av, s. 431)

Masanın altında **bacakları** bacaklarıma değişiyordu. (ne değişiyordu?) (Kaçkınlar/Dışarı, s. 562)

Sandalyenin döşemesindeki yırtıklara, lekelerden birine dalıp gidiyor **gözlerim**. (ne dalıp gidiyor?) (Kaçkınlar/Kaçkınlar III, s. 596)

1. Özne ile yüklem arasındaki teklik ve çokluk:

Özne ve yüklem arasında teklik ve çokluk uyum içinde olabileceği gibi teklik ve çokluk paralellik göstermeyebilir.

- (insan isimleri) özne= çokluk ekli + yüklem=teklik veya çokluk ekli

Shakespeare'ler, Cervantes'ler, Binbir Gece Masalları (çeşitli dillerde), **Dostoyevski'ler** (Rusça, Almanca), **Heine'ler, Leonardo da Vinci'nin karnelerinin İtalyanca ve Fransızca baskıları, Plutarkos'un Ünlü Kişileri'nin resimli Atina, 1811 baskısı (Yunanca) aklında kalan kitaplardan birkaçıdır.** (Çiğlik/Sahaf, s. 252)

Etin kokuştuğunu bilenler başkaldırıyordu. (Bir Gemide/Seksek, s. 353)

O yöreden olmadığı, nerden geldiğini de sakladığı için (ama daha çok hiçbiriyle konuşmadığı ve herkesten çok çalıştığı için) **birlikte çalıştığı köylüler**, bağbozumu süresince onu sarakaya **aldılar.** (Av/Cellâdın Ölümü, s. 443)

- (bitki ve hayvan isimleri) özne= çokluk ekli + yüklem=teklik veya çokluk ekli

Köpekler sabahın serinliği içinde yerlerinde **duramıyor, havlıyorlardı.** (Av/Av, s. 435)

İşte çöken evin yıkıntıları arasından **fareler çıkıyor** ve **kacıyorlar.** (Av/Av, s. 435)

- (cansız isimler) özne= çokluk ekli + yüklem=teklik veya çokluk ekli

Sözcükler, onları doğru ve dürüst kullanmayı bilenlere doğru **bir mknatsız gibi çekerler** tehlikeyi. (Do Sesi/Şerbetli, s. 56)

Oysa, ne **trenler**, ne **otobüsler** ve sanırım ne de **uçaklar erken kalkar**. (Bir Gemide/Kaza, s. 300)

Çakıllara **carpıyordu dalgalar** (Av/Yitik Gün, s. 371)

Dalgalar kıyıya doğru birbiri ardı sıra **geliyorlardı**. (Av/Yitik Gün, s. 372)

Bu gibi davalar, yani miras ve toprak davaları dışındaki davalar (tabii onlara da kan karışmamışsa) büyük bir önemi haizdir, işbu sebeple gizli celse usulüyle **yapılmaktadırlar**. (Av/Yargıç Karak, s. 424)

➤ **(soyut isimler) özne=çokluk** + **yüklem=teklik**

Umutsuzdu bakışlar. (Av/Havana, s. 383)

➤ **(Sayı sıfatları, birkaç, birçok gibi belirsizlik sıfatları) özne + yüklem=teklik veya çokluk ekli**

Resimlerini görenlerden birkaç kişi (bunların arasında genç ressamlar da vardı) "Büyük Usta" diye **anıyorlardı** onu. (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 263)

Sizden önce de **birçok ünlü çevirmen** getirip masama **attılar** bu kitabı. (Çığlık/Çevirmen, s. 288)

Sol yanıtında oturan iki Amerikalı yarım yamalak İngilizcemle çıkarabildiğim kadarıyla, Türkiye'nin ekonomik durumuyla ilgili görüşlerini birbirine **açıklıyorlardı**. (Bir Gemide/Kaza, s. 302)

Bu boşluğun içinde **birkaç kişi** (sayıları onun üzerinde değildi) oradan oraya **koşup duruyorlardı**: sırtlarında kara çüppeler, kollarının altında kalın dosyalar... (Av/Yargıç Karak, s. 422)

m. Özne ve yüklemnin şahıs bakımından uygunluğu:

Yükleme gelen şahıs eki ile cümlede var olan öznenin uyum içerisinde olması gereklidir.

Hicbirimiz nereye gittiğimizi **bilmiyorduk**. (Do Sesi / Başlangıç, s. 63)

(Ben) Gözümü açtığımda bir hastanede, bir koğuşta, **bir yataktaydım**.
(Bir Gemide / Kaza, s. 307)

(O) Çabuk çabuk **ıctı** arta kalan içkisini. (Bozgun / Bir Cinayetin İki Öyküsü, s. 524)

1.3.3. Nesne

Cümlede öznenin yaptıklarından doğrudan etkilenen unsura nesne denir. Nesne ikiye ayrılır; ek alarak yüklemle bağlanırsa belirtili, ek almadan yüklemle bağlanırsa belirtisiz nesne olur. Aşağıda nesne ile ilgili görüşlere yer verilmiştir.

Ergin, nesneyi “fiilin tesir ettiği nesneyi, sahsı, şeyi karşılayan cümle unsuru” olarak tanımlar. Bir kısımların fiillerin geçişli bir kısmının ise geçişsiz olduğunu hatırlatarak, fiillerin bazılarının yapma, bazılarının ise olma özelliği taşıdığını söyler. Ergin geçişli fiillerin neden geçişli, geçişsiz fiillerin ise neden geçişsiz olduğuna dair açıklamalarda bulunmuştur. Bu bağlamda, “yapma” özelliği taşıyan fiillerin hareketi başka bir nesneye tesir etme doğrultusunda iken, “olma” özelliği taşıyanların hareketi işi yapan unsura doğrudur. Bu sınıflandırma sonucunda, geçişli yani yapma özelliği taşıyan fiillerin bir nesneye ihtiyaç duyduğunu ifade ederek nesnenin tanımıyla beraber varlık

sebebini açıklamıştır. Dilbilimsel olarak da nesnenin yapısını detaylandıran Ergin, nesne görevi gören ögelerin her zaman “akkuzatif” halde bulunduğunu söylerken, ekli ya da eksiz olabileceğini ifade eder. Bu ögelerden ekli olanlar “belirtili” eksiz olanlar ise “belirtisiz” olarak nitelendirilmişlerdir (Ergin, 1998: 399-400). Korkmaz da tanımlamasında geçişli ve geçişsiz sınıflandırmasına değinerek nesnelere fiili geçişli olan yüklemden etkilenen “şahıs ve şeyi gösteren, yalın veya yükleme durumu almış kelime” olarak açıklar (Korkmaz, 2007: 157).

Karaağaç’ın tanımlamasında nesne “hareketten etkilenen varlık” olarak nitelenmiştir. Diğer tanımlarda ve açıklamalarda olduğu gibi Karaağaç da bu ögelerin bazı zamanlarda ekli, bazı zamanlarda ise ek almadan bulduklarını, öznenin gerçekleştirdiği yapmadan etkilenen varlık, yapma hali çekimindedir ve cümlenin nesnesidir. Yapma hali, bir ismin, geçişli eyleme bağlanarak, hareketten etkilenen varlık konumunu kazanması halidir. Bu haldeki bir isim, cümle içerisinde nesne durumundadır. İsmi bu hali bazen eksiz bazen ekli olarak bulunur. Bu hal, söz dizimlik bir hal olduğu için, geçişli fiillerin önündeki söz veya sözler, ek almamış olsalar da yapma halindedir ve öznenin eylemini yönelttiği varlığı gösterirler.” şeklinde açıklar (Karaağaç, 2012: 192).

Banguoğlu ise nesneyi temsiliyet kavramı yoluyla tanımlamıştır. Bu anlamda, eylemin tesir ettiği şahıs veya şeyler nesne ile temsil edilirler. Nesneyi cümlenin üçüncü üyesi olarak adlandıran Banguoğlu da Ergin ile aynı doğrultuda belirtili ve belirtisiz nesnelere nasıl oluştuğuna dair açıklamalar eklemiştir (Banguoğlu, 2011: 527).

Nesne tanımlamasında Ediskun da nesnenin genel anlamda “bağımsız, temel ya da yan yargıların” doğurduğu sonuçlardan etkilenen bir kelime olduğunu belirtirken, diğer tanımlamalara paralel olarak belirtili ve belirsiz nesne olarak iki başlık altında inceler (Ediskun, 1992: 349). Etkilenen öge vurgusu Bilgegil’in de ifadelerinde yer alır. Bilgegil ayrıca nesneyi “düz tümleç” olarak da adlandırmıştır. Bu tanımlamada belirtili ve belirtisiz nesne ayrımı “belirli bir varlık veya niteliğe karşılık olanlar” yani belirtili nesne ve “yalın halde bulunanlar yani belirli bir varlık veya delalet etmeyenler” yani belirtisiz nesne olarak açıklanmıştır (Bilgegil, 1963: 32).

Karahan ise nesneyi “cümlede yüklem bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen öge” olarak tanımlamış ve nesnenin sadece geçişli fiil özelliği taşıyan yüklemde bir zorunlu öge olarak kullanıldığını eklemiştir. Karahan’ın anlatımı ile “Geçişli fiilin

gösterdiği hareketin *nesne* olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir.” Ancak geçişsiz özelliğe sahip fiillerde “kılış ve oluş” özne unsurunun üzerindedir ve Karahan böyle fiillerin nesne gerektirmediğini ifade eder (Karahan, 2016: 25).

Özellikleri:

a. Belirtisiz nesne:

Nesneler ek alarak veya ek almayarak yükleme bağlanırlar. Yükleme hâli eki taşımayan nesnelere belirtisiz nesnedir. Belirtisiz nesne ve yüklem arasında bir bağ olduğundan belirtisiz nesne hemen yüklem başında olur. Belirtisiz nesne ve yüklem arasına başka unsur giremez.

*Hastanın tam alnının ortasına, **bir öpücük** konduruyor. (Do Sesi/Do Sesi, s. 13)*

*Hayatta önemli olan nedir biliyor musun? deyip rakısından **bir yudum** yuvarladı. (Do Sesi/Sohbet, s. 64)*

*Ayakları dibine yılışan köpeğe **bir tekme** attı. (İşte Deniz, Maria/Adam/Kadın/Çocuk, s. 113)*

*O güne değin **böylesine yeşil ve çok sesli bir roman** okumamıştım. (İşte Deniz, Maria/Şaşılacak Bir Şey, s. 132)*

*Karların ve buzulların erimeye başladığı günlerden birinde, çocukların biri, elime **gümüş bir sikke** tutuşturdu. (İşte Deniz, Maria/Sikke, s. 145)*

***Deniz kaplumbağalarından başka canlı** görmedim. (İşte Deniz, Maria/Deniz Kızı, s. 153)*

Kentin alanına çıkıp kolları kollarına değen, soluklarını yüzünde duyduğu, gene de birbirine yabancı gözlerle bakan, birbirini isteyen iki kişinin arasına, duygusuz bedenleriyle engel olan, engel olduğunu anlamayan,

hiçbir şeyi anlamayan, anlamaya yanaşmayan bu iğrençlikler kalabalığına **sövmek** istiyor. (Av/Durum, s. 396)

Ömrünüzde görmediğiniz yerlerde **volculuk** edeceksiniz, **yeni yerler, yeni insanlar ve özellikle hayvanlar** göreceksiniz. (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 407)

b. Belirtisiz nesnenin cümle olması:

Bazı belirtisiz nesnelere bir varlığı belirtmek için cümle kuruluşundadır. Burada cümlelerin isimleşmesi söz konusudur.

İnsan olana bu kadarı da yeter, diyeceksin. (Do Sesi/Adlar, s. 17)

Saatine bakmayı unutma, dedim. (Do Sesi/Sonumsu, s. 24)

Kent düşecek, dedi kadın. (Do Sesi/Düşüş, s. 27)

Bilmiyorum, kayboldular işte, dedim. (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 116)

Dilersen bu gece burda kalabilirsin, dedi bana. (İşte Deniz, Maria/Gece Bekçisi, s. 127)

Siz bizim yeni komşumuz mu oluyorsunuz? dedi genç erkek, genç kıza. (İşte Deniz, Maria/Kısa, s. 130)

Ama ben daha pencerenin önüne varmadan yandaki masalardan birinde oturan, **Çekil ordan**, dedi. (Kaçınlar/Dışarı, s. 569)

c. Belirtili nesne:

Nesneler yükleme hâli eki alıp bir yükleme bağlanırsa bilinen bir varlığı karşıladığından belirtili nesne olur. Belirtisiz nesne ve yüklem arasındaki bağ, belirtili

nesne ve yüklem arasında yoktur. Dolayısıyla belirtili nesnenin yeri değişken olabilmektedir.

*Beyaz çarşafın dışına, ince kemikli, uzun parmaklı ellerini çıkarıyor.
(Doğu Öyküleri/Do Sesi, s. 13)*

Sinek uçsa kanat çırpısı duyulacak. (Do Sesi/Do Sesi, s. 13)

*Açtığında, başucunda, güler yüzlü hemşireyi gördü. (Do Sesi/Son Hece,
s. 16)*

Bana, köşedeki bakkalı öğütledi. (Do Sesi/Kayıp, s. 21)

*Denize vardığında ilkin, sağ ayağını denize sokuyor. (Do Sesi/Son Yüzücü,
s. 23)*

*İşte burdan, deyip, bıçağını yüreğine sapladı çalılıkların arasından çıkan
insankardeşi. (Do Sesi/İnsanoğlu, s. 29)*

*Sözcükler, onları doğru ve dürüst kullanmayı bilenlere doğru bir miknatis
gibi çekerler tehlikeyi. (Do Sesi/Şerbetli, s. 56)*

*Senden sonrakiler, bir kış günü, dayanılmaz bir soğukta yakacak bir şey
bulamayıp, senin atını yaktılar. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 97)*

*Ondan sonra kim bilir, nicelerini tanıdın. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s.
100)*

*Balıklı bir sikkenin, burda ne işi olduğunu sordum kendi kendime. (İşte
Deniz, Maria/Sikke, s. 145)*

Hiç duraksamadan **hançerini** çekip sol mememin altına sapladı. (İşte Deniz, Maria/Dostluk, s. 146)

Annemin alnımdaki elini alıp dudaklarıma götürdüm. (İşte Deniz, Maria/Bilinen, s. 155)

İşte o an, az önce kentten ayrılırken **havada duyup da ne olduğunu anlayamadığım o üçüncü kokuyu**, bu kez belleğimden bir daha çıkmamacasına duydum. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 190)

d. Bir cümlede birden fazla nesnenin olması:

Belirtili nesne ya da belirtisiz nesne bir cümlede birden fazla olabilir. Ancak nesnelere aynı türden olmak zorundadır. Yani hepsi belirtili ya da belirtisiz nesne olmak zorundadır.

Labada, ebegümece, ısırganotu, madımak topluyorlar. (Do Sesi/Şanslı, s. 37)

Çocuklara okuma, yazma, sayma, toplama, çıkartma, çarpma, bölme öğrettim. (Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük, s. 160)

Ellerimi, parmaklarımı, cigarayı sarışımı belleğine geçirmek istercesine dikkatle seyrediyordu. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 177)

Konuşmalarından onun, yoksul bir çocukluğu olduğunu, gün gelip talihin ona güldüğünü (özellikle savaş yıllarında) ve **Tanrı'nın "Yürü ya kulum" dediğini** öğrendim. (Çılgılık/İkinci Yaşam, s. 292)

Geçenlerde, büyük gazetelerimizden birinin yazarı, "İnsanlık ölüyor mu?" başlıklı yazısında, **yalnız ilgililerin değil halkımızın da, çevresinde olup bitenlere ilgi göstermediğini, ölümlerin, öldürümlerin, hırsızlıkların,**

gaspların, yalancılıkların, dolandırıcılıkların kimseyi yadırgatmamaya başladığını, bugün ulusça en büyük sorunumuzun bu olduğunu belirtiyordu. (Bir Gemide/Kaza, s. 299)

O zaman bu seslerin bir daha beni tedirgin etmeyeceğini, tahtalara yürüyen suların çekileceğini, rahatlayacağımı düşlemiştim. (Bozgun/Karabasan, s. 512)

e. Bir nesnenin diğer nesnelere açıklayıcısı olması:

Bir cümlede birden fazla nesne olabilir. Bu nesnelere biri diğerinin açıklayıcısı olabilir.

Kime açtımsa bu konuyu, içimdeki güvercinleri, onların durup sonra bir anda kanat çırpışlarını, yüzüme garip garip baktılar. (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 115)

Hepsini, anamı, babamı, karımı zehirledim. (Bozgun/Sanrı II, s. 508)

f. Cümlelerde ortak nesne:

Peş peşe gelen bazı cümlelerde ortak bir nesne olabilir.

En son döneminde, yapıtlarını, “Resim Delisi İhtiyar” anlamına gelen sözcüklerle imzalayan Zen dininin bu “dilenci derviş”ini anladım ve anlatabildim mi? (Çığlık/Aslan ve Ressam, s. 273)

Tom gidip az önce *masanın üstüne bırakmış olduğu şarap şişesini* aldı, elinde tuttuğu boş bardağa doldurdu. (Av/Havana, s. 380)

Ne *saçlarımı* karıştırdım ne taradım, ne de tıraş oldum. (Bozgun/Bozgun, s. 497)

Döşemenin tahtalarına yürüyen su köklendirmiş, filizlendirmeye başlamıştı **onları**. (Bozgun/Karabasan, s. 512)

Tıkırtı yeniden, sandığın üstünden atlayıp ordaki çamaşırlarıma **sırtımdan çıkardıklarımı** yığıyorum, fırlatıp atıyorum, bir zaman sonra yeniden alıp giyiyorum- arasında yitiveriyor. (Kaçkınlar/Odada, s. 552)

g. Nesnenin kelime grubu olması:

Nesne cümlede isim cinsinden kelime grupları olabilir.

İşte o an, az önce kentten ayrılırken **havada duyup da ne olduğunu anlayamadığım o üçüncü kokuyu**, bu kez belleğimden bir daha çıkmamacasına duydum. (sıfat-fiil grubu) (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 190)

Köylülere tasarımı açmadan önce, **onların yaşayışlarını** inceledim. (isim tamlaması) (Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 193)

Kar kapadı **köyün yolunu**. (isim tamlaması) (Doğu Öyküleri/Pusula/sız, s. 210)

Çiftenin namlusu yere çevrili, bir süre, uzun bir süre seyrediyorum **bu kuşun havadaki süzülüşünü**. (isim tamlaması) (Çığlık/Üç Düş/Üş, s. 222)

Her akli başında ressam gibi, o da, kendinden önceki ressamların yapıtlarından öğreniyordu **resim sanatının gizlerini**. (isim tamlaması) (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 263)

Bakışlarımızı az yukarı kaldırdığımızda, **tepenin olduğu yerden (ufuk çizgisi diyebiliriz buna) başlayan büyük, geniş, bulutsuz bir gökyüzü** görebiliriz. (sıfat tamlaması) (Devam/Bakış, s. 465)

h. Nesneyi bulmada “ne, neyi ve kimi” soruları:

Belirtili nesneyi bulmak için yükleme “neyi ve kimi” sorularını, belirtisiz nesneyi bulmak için nesneye “ne” sorusu sorulur.

Üçüncü düşümde bir köpek olarak görüyorum **kendimi**. (kimi görüyorum?)(Çığlık/Üç Düş/ Üş, s. 223)

Ata elini ilk değdiren ihtiyar, **kece kılından bir battaniye** getirip üstüne örtmüş. (ne örtmüş?) (Çığlık/At, s. 231)

Çocukluğumun ilk anularında, **bir insanın gözlerinin görmemesini yadırgadığımı** ansıyorum. (neyi ansıyorum?) (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 239)

Mektubunda, **bir kartalın, bir serçenin, bir güvercinin bir saniyedeki kanat vuruş sayısını** soruyordu. (neyi soruyordu?) (Çığlık/Yusuf’un Utkusu, s. 258)

Eşeğin üstünde **bilinmeyen bir noktaya doğru ilerleyen köylüyü, ya da yol boyunca, otobüse yetişecekmiş gibi koşan ve avaz avaz bağırان çocuklar** görüyorduk. (ne görüyorduk?) (Bir Gemide/Kaza, s. 302)

Ömrünüzde görmediğiniz yerlerde **yolculuk** edeceksiniz, **yeni yerler, yeni insanlar ve özellikle hayvanlar** göreceksiniz. (ne edeceksiniz?) (ne göreceksiniz?) (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 407)

Bakışlarımızı az yukarı kaldırdığımızda, **tepenin olduğu verden (ufuk çizgisi diyebiliriz buna) başlayan büyük, geniş, bulutsuz bir gökyüzü** görebiliriz. (ne görebiliriz?) (Devam/Bakış, s. 465)

Yüreğimde **gittikçe dibe çöken bir tortunun ağırlığını** duyuyordum. (neyi duyuyordum?) (Bozgun/Bir Cinayetin İki Öyküsü, s. 524)

Özden olmaklığım, düşüncelerimi, duygularımı sakıncasız söylemekliğim yüzünden uzun boylu bir ilgi kuramamıştım onlarla. (ne kuramamıştım?)
(Kaçkınlar/Odada, s. 554)

1.3.4. Yer Tamlayıcısı

Yüklemi yer bakımından belirtip *-yönelme (-A)*, *bulunma (-DA)*, *uzaklaşma (-DAn)* hâllerinde bulunan sözcüklere yer tamlayıcısı denir. Bu sözcükler *-A*, *-DA*, *-DAn* hâl eklerini alırlar.

Cümle içerisinde ifade edilen her hareketin bir yeri, yönü ve zamanı vardır. Bu bakımdan Ergin, söz konusu hareketin gerçekleştiği “mekânı” ve “istikameti” gösteren unsuru yer tamlayıcısı olarak ifade eder. Yer tamlayıcısı isim kökünden gelen bir veya daha fazla kelimedenden oluşabilir. Ergin bu unsurların fiiller “datif, lokatif ve ablatif ekleri” ile bağlandığını söyler (Ergin, 1998: 400). Ergin’in mekân ve istikamet kavramlarını Karaağaç “yaklaşma”, “bulunma” ve “uzaklaşma” ifadeleriyle aktarır. Karaağaç, bu unsurlar arasından bir önem sıralaması da yaparak en önemli olanın “yer” olduğunu ifade eder (Karaağaç, 2012: 193-194).

Yer tamlayıcıları Hatipoğlu’nun tanımlamasında “dolaylı tümleç” adıyla incelenir. Yukarıda ifade edilen işlevlere ek olarak Hatipoğlu “yer, zaman, sebep, nitelendirme” veya “ölçü” açılarından eylemin anlamının tamamlandığını söyler. Bu unsurların “yönelme”, “kalma” ve “çıkma” durumlarından biri ile kullanıldığını ekler (Hatipoğlu, 1992: 136). Benzer şekilde Ediskun da yer tamlayıcılarını “dolaylı tümleç” olarak adlandırır. Ediskun ayrıca yer tamlayıcıların “-e, -de, -den” halleriyle bulunduğunu belirterek dilbilimsel özelliklerine de atıf yapar (Ediskun, 1992: 352-353).

Son olarak Karahan, yer tamlayıcısının “cümlede yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan öge” olduğunu belirtmiştir. Bu unsurun bazı zamanlarda zorunlu olarak bazı zamanlarda ise yardımcı ögeler kullanıldığını eklemiştir (Karahan, 2016: 29).

Özellikleri:

- a. Yer tamlayıcısında “*yönelme (-A)*, *bulunma (-DA)*, *uzaklaşma (-DAn)* hâli ekleri”:

Yer tamlayıcıları “yönelme (-A), bulunma (-DA), uzaklaşma (-DAn) hâli ekleri”nden biriyle oluşturulur.

*Yaşlı kadın ayaklarının ucuna basarak yaklaşıyor **karyolaya**. (yönelme) (Do Sesi/Do Sesi, s. 13)*

***Hastanın tam alnunun ortasına** öpücük konduruyor. (yönelme) (Do Sesi/Do Sesi, s. 13)*

*Kadın, geldiği gibi, ayaklarının ucuna basa basa dönüp ardına bakmadan çıkıyor **odadan**. (uzaklaşma) (Do Sesi/Do Sesi, s. 14)*

*Denize vardığında, sepeti kumların üzerine bırakıyor çok yavaş bir hareketle, sonra uzun pembe kurdeleli hasır şapkasını çıkarıp, **sepetin üzerine** bırakıyor. (yönelme) (Do Sesi/Son Yüzücü, s. 23)*

*Başa gelen çekilir, deyip, elimde, babadan kalma küçük bir çanta, içinde bir ayna, bir tıraş sabunu, bir tıraş fırçası, bir diş macunu, bir diş fırçası, bir tarak, bir çift çorap, bir fanila, bir don, iki de kutsal kitap **yola** koyuldum. (yönelme) (Do Sesi/Kendiliğinden, s. 41)*

***Hiçbir nesnenin görünmediği, hiçbir çiçeğin kokmadığı, hiçbir ışığın ve ateşin yanmadığı odada** ilerledi kadın. (bulunma) (İşte Deniz, Maria/Adam/Kadın/ Çocuk, s. 111)*

*Zaman zaman, aynı kadınla, (dudaklarımda belli belirsiz bir gülümseme, üzerinde, kumaşı eprimiş, rengi solmuş bir manto, topukları aşınmış ayakkabılar) **Boğaziçi'nin bu küçük köyünde** karşılaştığım oluyordu. (bulunma) (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 118)*

*İlk kez günbatımında attığım ağları, gündoğumunda çekerken, **kayaların üzerinde** gördüm. (bulunma) (İşte Deniz, Maria/Denizkızı, s. 153)*

İç cebimden, Bakanlığın adıma düzenlediği, sayman kartını çıkarıp gösterdim. (uzaklaşma) (Doğu Öyküleri/Konuşma, s. 207)

Birinci ihtiyar (artık kim olduğunu bilmiyoruz) bu ikinci yaşamına uyandığında, **yoksulluğuna** katlanabilir. (yönelme) (Çılgılık/İkinci Yaşam, s. 293)

Kasadaki sarı saçlı, miskin, evde kalmış kızın uzattığı, üstünde Ahmet Hırcın yazılı zarfın içinde, kuruşu kuruşuna 167 lira 95 kuruş vardır. (bulunma) (Av/Yitik Gün, s. 371)

Senin ardından indiğim arşiv odasında, o odanın şüphesiz hiçbir zaman unutulmayacağıın karanlığında, son üç yılın tutanaklarını karıştırırken hep seni düşündüm. (bulunma) (Av/Yargıç Karak, s. 428)

b. Bir cümlede birden fazla yer tamlayıcısı:

Bir cümlede aynı cinsten birden fazla yer tamlayıcısı olabilir.

Bir kayanın kovuğunda, Halit'in sardığı cigarayı tüttürdüğümde, az ötede, sabahın sisi içinde, **Üç-dört evden oluşan, iki tepenin birleşip bir boğaz oluşturduğu bir yerde**, o güne değin görmediğim bir mezra belirdi. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 171)

Az önce hiç kimsenin olmadığı ana yol balçık çamurla kaplıydı ve nerden çıktıklarını hiçbir zaman anlayamamış olduğum bir erkek ve çocuk kalabalığı, ana yolun iki yanına dizilmiş, yüzlerinde ne anlama geldiğini çıkaramadığım bir gülümseme, **birbirilerine, çevreye, kalkmak üzere olan otobüse, Sünbül Dağı'na, Sünbül Dağı'nın etrafındaki ebemkuşağına** bakıyorlardı. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 188)

Otobüsümüz, bu bozkırın ortasında, birden bir serap gibi beliren üstü sazlarla kaplı hangarın önünde durmuştu. (Bir Gemide/Kaza, s. 302)

Gözümü açtığımda bir hastanede, bir koğuşta, bir yataktaydım. (Bir Gemide/Kaza, s. 307)

Mum ışığında baktım eve, örümcek ağlarına, rutubetin duvardaki izlerine. (Bir Gemide/Dönüş, s. 346)

Ordan, bir zamanlar benim olan, kaçtığım, kapısını kilitleyip içeri kimseleri sokmadığım, gizlendiğim, okuduğum, kireç badanalı duvarlarına resimler çiziktirdiğim odaya girdim. (Devam/Karabasan, s. 471)

Yanımızda, gerimizde, üstümüzde insanlar oturuyordu. (Kaçkınlar/II. Kaçkın, s. 583)

Üç gün sabahları evinin çevresinde, akşamüstleri de görürüm umuduyla kalabalıkların arasında dolaştım. (Bozgun/Bir Cinayetin İki Öyküsü, s. 524)

c. Bir yer tamlayıcısının diğer yer tamlayıcılarının açıklayıcısı olması:

Bir cümlede aynı türden birden fazla yer tamlayıcısı olabilir. Bu tamlayıcılar bazen birbirlerinin açıklayıcısı durumundadır.

Bunu derken, birden, benim de içimde, göğüs boşluğumda bir devinim oldu. (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 116)

Kurak yollar, çatlamaş topraklar, kurumuş dikenler, otlar, makiler, çiçeksiz, meyvesiz, yabani ağaçlar, düşsüz uykular, el değmemiş kadınlar, bilenmiş bıçaklar, dağdaki ateler, kaçan bir tilki, vurulmuş bir dağ tavşanı, eline değen bir el, bir ağıt, ölen çocuklar, iki ağıt, radyodaki

haberler, aldığıın mektuplar, öğrendiğın üç-beş sözcük, öğrettiğın üç-beş sözcük, bir tepside gelen sıcak yufka ekmek, yanında otlu peynir, gözleri gözlerinde bir genç kız, kişneyen bir at, uluyan bir köpek, sonra ikincisi, sonra üçüncüsü, sonra köpeklerin tümü, sonra köyü saran kurt sürü, tümü, tüm renkleriyle, varlık ve yokluklarıyla ve genzimi yakan o insan kokusuyla **burda, otobüste yanı başında**, benimle birlikte geliyorlardı. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 191)

Orda, dağ başında, o dağ başında yaşayan ve ölen insanların arasındaydım, hepsi bu. (Doğu Öyküleri/Ne, s. 216)

Orada, musalla taşında kaldırılmayı bekleyen cenaze, bana kendi ölümünü ansıtır. (Bir Gemide/Kaza, s. 301)

Bak dağ dağa kavuşmuyor, ama insan insana kavuşuyor, hem de **en beklemediğın yerde, bozkırın ortasında**. (Bir Gemide/Kaza, s. 303)

İhtiyarı orda bırakıp, **ıçeriye, yemek yenilen yere** girdim. (Bir Gemide/Kaza, s. 303)

Tıklım tıklım bir otobüse atladım, beni **kentin dışına, deniz kıyısında bir yere** götürecekt. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 314)

İlk kez, Gün **orda, kayıkta, küreklerde**, acemi kürek çekişi sırasında söylemişti bunu. (Bir Gemide/Kanca, s. 332)

Gün, **az ötede, çukurun içindeki atkestanenin altında**, gölgeye oturmuştu. (Bir Gemide/Kanca, s. 335)

Pencerenin ve kapının sürgüsünü çektikten sonra **arka kapıdan çıkıp arabaya habercinin yanına** oturdum. (Av/Av, s. 431)

Gün doğumundan önce orda, kentin alanında olmam gerekiyor.
(Bozgun/Cellât, s. 514)

d. İsim cümlelerinde yer tamlayıcısı:

İsim cümlesinde yönelme ve uzaklaşma hâli ekli yer tamlayıcıları çok az bulunurken, bulunma hâli ekli yer tamlayıcıları ise hem isim hem de fiil cümlelerinde yoğundur.

Elimde bir makinen var. (isim cümlesinde bulunma hâli ekli) (İşte Deniz, Maria/Hayalhane, s. 137)

Benim görevim yalnızca kayıt defterine gerekli notu düşmek. (isim cümlesinde yönelme hâli ekli) (Doğu Öyküleri/Kayıt, s. 206)

Demir Stockholm'ün ortasında Türkçe bilen bir sahafla karşılaştığı için hem mutlu, hem şaşkındır. (isim cümlesinde bulunma hâli ekli) (Çılgılık/Sahaf, s. 251)

Koleksiyonumda bu Japon ressamından tek bir yapıt yok. (isim cümlesinde bulunma hâli ekli) (Çılgılık/Aslan ve Ressam, s. 273)

Gözümü açtığımda bir hastanede, bir koğuşta, bir yataktaydım. (isim cümlesinde bulunma hâli ekli) (Bir Gemide/Kaza, s. 307)

İlk kalkacak vapurda, sizin için bir yer yok. (isim cümlesinde bulunma hâli ekli) (Bir Gemide/Dönüş, s. 348)

Kasadaki sarı saçlı, miskin, evde kalmış kızın uzattığı, üstünde Ahmet Hırcın yazılı zarfın içinde, kuruşu kuruşuna 167 lira 95 kuruş vardır. (isim cümlesinde bulunma hâli ekli) (Av/Yitik Gün, s. 371)

e. Hâl eklerini almış bazı zarflar:

Bazı zarflar biçimsel olarak hâl eklerini almış olsa da bunlar yer tamlayıcısı değil zarftır. Cümlede zarfın işlevini yerine getirirler.

Dudakları yaşlı adamın dudaklarına değdiğinde, yeniden gözlerini açıyor yaşlı adam. (Do Sesi/Do Sesi, s. 14)

Kadın, geldiği gibi, ayaklarının ucuna basa basa dönüp **ardına bakmadan** çıkıyor odadan. (Do Sesi/Do Sesi, s.14)

Bu bahar günlerinde, her sabah, gün doğarken, bahçedeki çama tüneyen bir kuş ötüyor. (Do Sesi/Adlar, s. 17)

Denize vardığında, sepeti kumların üzerine bırakıyor çok yavaş bir hareketle, sonra uzun pembe kurdeleli hasır şapkasını çıkarıp, sepetin üzerine bırakıyor. (Do Sesi/Son Yüzücü, s. 23)

Öldüğünde, atını ne yapacağımızı bilemedik. (Do Sesi/Mezar, s. 28)

Biz üç-beş dostu, bir gece, **kimseler görmeden**, mezarını açıp atını da gömdük. (Do Sesi/Mezar, s. 28)

Kadınların ve buzulların erimeye başladığı günlerden birinde, çocuklardan biri, elime gümüş bir sikke tutuşturdu. (İşte Deniz, Maria/Sikke, s. 145)

Döndüğümde, sabah namazı için, Muhtarın kendisini beklediğini gördü. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 163)

Tüm açıklamaları bittiğinde, öğretmenin elinden kalemi alıp bir plan çizdi. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 163)

Yıllar önce terkedilmiş bir Süryani köyüne vardıklarında, vakit ikindiydi.
(Doğu Öyküleri/Mirza, s. 166)

f. Yer tamlayıcısının ortak olması:

Yer tamlayıcıları peş peşe gelen cümlelerde ortak öge olabilir.

Zaman zaman, özellikle geceleri, **bir yağ kandilinin titrek ışığında** bu duvar resimlerine bakarken, bir zamanlar bu mağarada yaşamış insanların, o bilmediğim, dolayısıyla inanmadığım tanrılarının bana inanmaya başladıklarını düşünüyor ve niçin saklayayım, içimde garip, mutluluğa benzeyen bir duygunun ürkek kanat çırpışlarını duyar gibi oluyorum. (Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 195)

Ben bunları düşünürken, o **altından** başını kaldırmış, terli yüzünü yüzüme değdirerek, “N’oluyor?” diye inledi. (Av/Kötü, s. 388)

g. Yer tamlayıcılarının kelime grubu olması:

Yer tamlayıcıları kelime olduğu gibi isim cinsinden kelime grupları da olabilir.

Sonra, yanıtımı beklemeden, elimden tuttu, yolun kıyısındaki **kavakların altına** götürdü beni. (isim tamlaması) (Doğu Öyküleri/Fal, s. 204)

Babasının kasabada olmadığı bir gün, Ağa ’nın tek oğlu, **o dümdüz ovada**, karları birbirine katarak, o güne değin yaşanmadığı bir hızı, **o güne değin sahip olmadığı güzellikteki bir yaratığın sırtında** yaşamak istemiş ki, ahıra gidip atı eyerlemek istemiş. (sıfat tamlaması, isim tamlaması) (Çığlık/At, s. 232)

Bir gün yolum, **Büyük Usta’nın göç ettiği güneydeki kasabaya** düştü. (sıfat tamlaması) (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 264)

Gün, az ötede, çukurun içindeki atkestanenin altında, gölgeye oturmuştu. (isim tamlaması) (Bir Gemide/Kanca, s. 335)

Ordan, bir zamanlar benim olan, kactığım, kapısını kilitleyip içeri kimseleri sokmadığım, gizlendiğim, okuduğum, kireç badanalı duvarlarına resimler çiziktirdiğim odaya girdim. (sıfat-fiil grubu) (Devam/Karabasan, s. 471)

h. Yer tamlayıcılarını bulmada “kime, kimde, kimden, neye, nede, neden, nereye, nerede, nereden” soruları:

Ögeleri cümlede bulmamıza yarayan sorular vardır. Yer tamlayıcılarını bulmak için “kime, kimde, kimden, neye, nede, neden, nereye, nerede, nereden” soruları sorulur. Bu soruların cevaplarına verilen cevap yer fonksiyonunda olmalıdır.

Onları yan odadakine götür. (kime götür?) (Do Sesi/Son Hece, s. 16)

Yaşı belirsiz bir kadın, başında bir şapka, elinde bir hasır sepet, çıplaklığını bir parça örten tek parça kara mayosu içinde, kumsalda yavaş yavaş denize doğru ilerliyor. (nerede ilerliyor?) (Do Sesi/Son yüzücü, s. 23)

Mardinli bakışlarını dolambaçtan Yakup’un yüzüne çevirdi. (nereye çevirdi?) (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 168)

Anlatılanların tastamam doğru olduğuna inanıyordu. (neye inanıyordu?) (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 183)

Yalnız Ağamız, efendisine götürmesi için, kabzası değerli taşlarla süslü bir Acem hançeri verdi haberciye. (kime verdi?) (Çılgılık/At, s. 235)

Demir, evine vardığında, yemeğini yiyip, birasını içtikten sonra, Avvakum'un kitabına bir göz atar. (neye göz atar?) (Çığlık/Sahaf, s. 253)

Bahçevanın bende uyandırdığı duygular bende kalır. (kimde kalır?) (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 268)

Bir tabut ısmarlamak için, evlatlığıyla ölü teyzemi yalıda baş başa bıraktım. (nerede bıraktım?) (Çığlık/Tezemin Sonu, s. 287)

Bana bu çeviriye öneren yayımcıya kitabı geri verdim. (kime geri verdim?) (Çığlık/Çevirmen, s. 288)

Sözcüklerin, görüntülerin, seslerin, renklerin yaratamadığı çağrışımı, kokular yaratır bende. (kimde yaratır?) (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 311)

Bir çürük seli, güneşte kurtlanmış leş sürüsü üstünden akmış, binlerce gömülmemiş, günlerce yaz güneşinin altında kalmış cesetlere ulaşmış ve sonra tüm kenti alt üst eden bir yangının kokusunu getiren rüzgârla karışıp kentin üstüne çökmüştü. (nereye çökmüştü?) (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 313-314)

Ter, yalnız derimin üstünden değil, derimin altından, etimden, kasıklarımın, kemiklerimden, iliğimden, beynimden, kulaklarımın zarından, gözyaşı pınarlarımın, ciğerlerimden, gırtlığımdan da fişkırıyordu. (nerden fişkırıyordu?) (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 318)

İki gün sonra beni adadan götürmesini istediğim vapur rıhtıma yanaşmıştı. (nereye yanaşmıştı?) (Bir Gemide/Dönüş, s. 350)

*Birden, doğudan kalkmış bir kuş sürüsünün yaklaşmakta olduğunu görünce, tüm isteksizliğime karşın, tüfeğimi kaldırmış, **belki ilk avımla birlikte o karşı konulmaz avcı tutkusunu yeniden içimde yaratırım düşüncesiyle beklemeye** koyulmuştum. (neye koyulmuştum?) (Av/Av, s. 436)*

***Pencerenin kenarındaki masanın üstündeki tuvalet çantasından** küçük bir makas çıkarıyor. (nereden çıkarıyor?) (Devam/Kendisi, s. 454)*

***Masada oturan kirli giysileri içindeki bin yıllık memura** bir şeyler söylediler. (kime söylediler?) (Bozgun/Bozgun, s. 489)*

*Ben akıntıya kapılmamak için son gücümü harcarken gittikçe şiddetlenen bir rüzgâr çıktı **kuzeyden**. (nereden çıktı?) (Bozgun/Leş, s. 516)*

1.3.5. Zarf

Yüklemi; yer, zaman, durum ve miktar bakımından niteleyen sözcüklere zarf denir. Aşağıda zarf ile ilgili görüşlere yer verilmiştir.

Ergin, zarfı “Fiilin muhtelif şartlarını ve zamanını gösteren cümle unsuru” olarak tanımlamıştır. Zarfın, “nasıl, niçin, ne şekilde, hangi vasıtalarla, hangi sebeple, hülasa, hangi şartlarla yapıldığı veya olduğu ve hangi zamanda cereyan eden ettiği” sorularına cevap verme işlevinin zarf tarafından gerçekleştirildiğini belirtmiştir (Ergin, 1998: 400). Banguoğlu ise tanımlamasında zarfın bulunduğu yere değinmiş, bu unsurun fiilin veya sıfatın öncesinde kullanıldığını aktarmıştır. Banguoğlu zarfın işlevlerini ise “kılış, oluş veya vasıfları açıklama ya da değiştirme” olarak sıralamıştır (Banguoğlu, 2011: 371).

Yukarıda ifade edilen işlevlere ek olarak Korkmaz da zarfı “zaman, ölçü, niteleme, yer, yön, vasıta, miktar, şart” gibi özellikler açısından cümleyi destekleyen unsurlar olarak açıklamıştır. Bu bakımından Korkmaz’a göre zarflar kimi zaman anlamı daha net hale getirirken kimi zaman da sınırlandıran sözcük türleridir (Korkmaz, 2007: 250). Korkmaz ve Banguoğlu gibi Hatipoğlu da zarfın bir sıfatı, fiili veya belirtici “zaman, yer, ölçü, nitelik, soru, kavramları” açısından tamamladığını söylemiştir. Hatipoğlu’nun zarf

için kullandığı terim “belirteç” tir (Hatipoğlu, 1969: 17). Zarfin cümle içerisindeki işlevlerini sıralayan bir diğer dilbilimci Karaörs zarfı “hareketin, hangi zamanda, nasıl, niçin, hangi sebep ve vasıtalar, ne şekilde, hangi şartlarda yapıldığını veya olduğunu gösteren cümle unsuru” olarak tanımlamıştır (Karaörs, 1993: 42-43).

Şimşek ise zarfı “belirteç tümleci” olarak adlandırır. Bu tanımlamada zarfin yüklem ifade ettiği bir kılış veya oluş kavramlarını “zaman, yön, nitelik, nicelik” bakımlarından tamamlayan ögeler belirteç tümleci olarak ifade edilmiştir (Şimşek, 1987: 137). Son olarak Karahan, zarfı “zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart bildirerek yüklemi tamamlayan cümle ögesi” olarak açıklamıştır. Zarfı genellikle cümlenin yardımcı ögesi olarak nitelendiren Karahan, nadir olmakla beraber bazı durumlarda ise zorunlu bir öge olabileceğini söyler (Karahan, 2016: 32).

Özellikleri:

a. Zarfin cümledeki işlevi:

Zarflar “*zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart*” işlevleriyle cümlede yer edinirler.

Kadın buyruğu yerine getiren bir emireri gibi, son derece ciddi, odanın ortasına doğru ilerliyor. (yön) (Do Sesi/Do Sesi, s. 13)

Yaşlı kadın ayaklarının ucuna basarak yaklaşıyor karyolaya. (tarz)(Do Sesi/Do Sesi, s. 13)

Bu bahar günlerinde her sabah, gün doğarken, bahçedeki çama tüneyen bir kuş ötüyor. (zaman) (Do Sesi/Adlar, s. 17)

Bir başka belgeye göre, savaş sırasında askerden kaçtığı için kurşuna dizilmiş. (sebep) (Do Sesi/Arşivden, s. 20)

Öykünü ancak onları dinledikten sonra yazabilirsin. (şart) (Do Sesi/Özet, s. 36)

Sözcükler, **onları doğru ve dürüst kullanmayı bilenlere doğru bir miktatıs gibi** çekerler tehlikeyi. (tarz) (Do Sesi/Şerbetli, s. 56)

Hurma, **dutun kesilişini görünce** meyve verdi. (zaman) (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 97)

Yakup, **uzun bir süre atına binmeden, sırtı Mardinliye dönük, ağır adımlarla** uzaklaştı. (vasıta) (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 168)

Ellerimi, parmaklarımı, cigarayı sarışımı **belleğine geçirmek istercesine dikkatle** şardı. (vasıta) (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 177)

Eflatun çiçekli ağaç, **onca salınan yeşilliğin içinde dimdik, onca yeşillikten sıyrılmış, kapısını daha hiçbir insanoğlunun açmadığı apayrı bir evren gibi** duruyordu. (tarz) (Av/Yitik Gün, s. 373)

b. İsim veya fiilin cümlede zarf olması:

İsimler, cümlede hâl eklerini alarak ya da almayarak; fiiller ise zarf-fiil eklerini alarak cümlede zarf olur.

“Lafa daldık, sobayı unuttuk” deyip, eğreti oturduğu sandalyeden kalkıp sobanın kapağını açtı, **köşedeki tezeklerden iki parça alıp** küllenmiş közün üstüne attı. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 184)

Ben de **son bir kez bu insanlara, onların duruşlarına, yüzlerine, susuşlarına, yüzlerine yapışıp kalmış gibi duran gülümsemeye bakıp** otobüse bindim. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 188)

Soför dâhil, kimsenin yüzüne bakmadan, kimseye, ağzını acıp bir sözcük söylemeden otobüsün arkasına doğru yürüdü. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 190)

Ama uğraşımın, yalnızca konut yapıp mağaralarda yaşayan bu insanları bu konutlara yerleştirmekle sınırlı kalamayacağını **cok gecmeden** anladım. (Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 193)

Tasarılarımızın çizili olduğu kâğıtları toplayıp mağarama döndüm. (Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 194)

Üçüncü düşümde **bir köpek olarak** görüyorum kendimi. (Çıtlık/Üç Düş/Üş, s. 223)

Senin anlayacağın, **kisiliğimizi (yani kendiliğimizi) koruyarak,** kimi durumlarda, insanlara öykünürüz. (Çıtlık/Kedi ile Fare, s. 229)

Ben doğmadan birkaç yıl önce gözlerine inen perdeyi kaldırmak mümkün olmamış. (Çıtlık/Kör ve Oğlu, s. 239)

Dilediğince, gerektiğince kanat çırpabiliyordu. (Çıtlık/Yusuf'un Utkusu, s. 260)

Kentin üzerindeki dayanılmaz kokuyu yazıp insan kardeşlerimi uyarabilirdim. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 317)

Değil kibritsiz ateş yakmak, olağan, olağanüstü, olağandışı her şeyi, her şeyi yapacağıma inanarak söylüyordum bunu. (Bir Gemide/Kanca, s. 338)

Yükselmeye başladılar artlarında ak bir duman bırakarak.
(Bozgun/Bozgun, s. 485)

c. Bir cümlede birden fazla zarfın olması:

Zarflar bir cümlede aynı ya da farklı türden olabilir. Zaman zarfları genelde cümlede diğer zarflardan önce gelmektedir.

Biz, üç-beş dostu, bir gece, /kimseler görmeden, /mezarını açıp atını da gömdük. (Do Sesi/Mezar, s. 28)

Onların arasında kendimi hiçbir zaman/ bir yabancı olarak duymadım.
(Do Sesi/İtiraf, s. 49)

O günlerde/sürekli izleniyordum. (Do Sesi/İz, s. 55)

Bir gece, Berlin sokaklarında dolaşırken, Kafka'yı gördüm. (Do Sesi/Kaf, s. 74)

Senden sonrakiler, bir kış günü, /dayanılmaz bir soğukta yakacak bir şey bulamayıp senin atını bulup yaktılar. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 95)

Adını vermeden bahçe kapısına doğru uzaklaşırken, / sevdikleri bir insanı yitirdiklerinde, akıllarını da yitirip onları yaşatmaya çalışan insanlardan biriyle tanışmış olduğumu sezinler gibi olmuştum. (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 118)

Bu sabah, /gündoğumundan bir hayli sonra, /ağları çekmeye başladığımda, inanılmaz bir ağırlıkla karşılaştım. (İşte Deniz, Maria/Denizkızı, s. 153)

Sabah gündoğumuyla yataktan kalktıklarında, /muhtar kapının önünde abdest alırken, Mardinli çıkıp köyde dolaştı. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 163)

Karın seyrek, sulu sepken yağdığı, güneşli günlerin arttığı, ayların kıs uykusundan uyanıp inlerinden çıktığı Nisan sonu-Mayıs başı arası günlerinden birinde, /beni avcılığa ısındırmaya çalışan Halit'le çıktığımız bir av sabahında, /erimeye yüz tutmuş karların üzerinde bata cıka ilerlerken, bir an soluk almak için mola vermiştik. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 171)

Bir akşam, / saç sobanın başında çaylarımızı içer, radyoda, parazitler arasında, dünya haberlerini ve hava raporunu dinlerken, /bıraktığı yerden, sanki aradan hiç zaman geçmemiş gibi, / kendi eliyle sardığı sigaralarımızı tütürdüğümüz kovukta konuşuyormuşuz gibi, sözünü bıraktığı yerden sürdürdü Halit... (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 173)

d. Zarfların kendinden önceki veya sonraki zarfların açıklayıcısı olması:

Cümlede birbirinin açıklayıcısı olan birden fazla zarf olabilmektedir. Bu zarflar yükleme aynı soruyu sorarak bulunur.

Geceye, yoğun karanlığa çevirdim bakışlarımı. (İşte Deniz, Maria/Gece Bekçisi, s. 127)

Bir gün, karların eriyip otların yeşerdiği bir Mayıs günü, sürüsünden bir koyunla bir kuzuyu alıp, hiç kimselere hiçbir şey söylemeden yola koyulmuş, koyunun sütünü, kuzusuyla paylaşarak bu tepeyi aşip bu yamaca varmıştı. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 168)

e. Zarfın ortak olması:

Peş peşe sıralanan bazı cümlelerde, bir zarf ortak öge olabilir.

Anan da böylece, **gece varıları** seni aramak için buralara uğrayıp, ağabeyimle karanlıkta gözden yitmez, sarhoş baban da gelip kapımıza dayanmaz, babam da babanı bir güzel ıslatmaz. (Do Sesi/aykırı, s. 39)

Üçüncü günün bitiminde, bir bardak çay istedi, sonra yavaş yavaş Abdülhayın söylediklerini bana anlattı. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 183)

Şimdi bir araba geçer, şoför ve yolcular durumu görüp dururlar. (Çılgılık/Çılgılık, s. 275)

Evde sıkıntıdan boğulduğumuz gecelerin sabahında, daha gün doğmadan yola koyulur, şafak sökmeden vardığımız Söğütliedere' de bir ağacın altına oturur, bülbüllerin ötüşünü dinlerdik. (Çılgılık/Yazar ve Yazman, s. 284)

Uzun bir zaman tek kişilik bir hücrede kaldım, kimseleri görmüyordum. (Bozgun/Sanrı II, s. 508)

Uyanıp gözlerimi açtığımda gün ışımsı, tüm gizler çekilmiş olurdu. (Bozgun/Karabasan, s. 511)

f. Cümlede zarfın bulunması:

Cümlede zarfı daha kolay bulabilmek için yükleme “nasıl, ne zaman, ne ile, kiminle, hangi şartlarda, kim tarafından, niçin, ne kadar, hangi yöne” gibi sorular sorulmaktadır.

Talihin garip bir cilvesi sonucu gökyüzünü, **kışını yaşadığım bu kentten uğurlamam için, sanki gökyüzü varılmış, eriyeye eriyeye tükenmemiş dağların karına, kar sularının balcığa dönüştürdüğü yollara, yatağından taşıyıp tüm düzlükleri su altına alan, yoğun bir balçık gibi**

akan ırmağa karışmaya başlamıştı yağmur. (niçin yarılmış?)(nasıl başlamıştı?) (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 186)

Dört yıl boyunca yeni bir uçuş denemesi yapmadı. (ne kadar yapmadı?) (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 257)

Söyler misiniz, bizim kaymakam için övücü birkaç satır yazsınlar, tüm sokak köpeklerini, **itlaf ekipleriyle** yok etmeyi başardı. (ne ile yok etmeyi başardı?) (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 269)

Bir tabut ısmarlamak için, evlatlığıyla ölü teyzemi yalıda **baş başa** bıraktım. (nasıl bıraktım?) (Çığlık/Teyzemin Sonu, s. 287)

Burası da **en az ayakyolu kadar kötü** kokuyordu. (nasıl kokuyordu?) (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 312)

Çünkü **pencereden dışarı baktığımda** böyle pencerenin önüne oturup karşıdaki iki yanındaki iki yanında hiçbir şeyin olmadığı, daha doğrusu, iki boş, önüne ve yanına duvar çekilmiş arsanın olduğu eve bakıyorum. (ne zaman bakıyorum?) (Devam/Yaşayan, s. 458)

Bakışlarımızı daha uzaklara çevirdiğimizde yerde yatanın az ötesinde bodur bir ağaç olduğunu görmekteyiz. (ne zaman görmekteyiz?) (Devam/Bakış, s. 465)

Günden güne genişleyen, desen (beni) o yarayla yaşıyorum **şimdi**. (ne ile yaşıyorum?) (ne zaman yaşıyorum?) (Bozgun/Bozgun, s. 486)

Gecenin karanlığında çiseleyen yağmurun sesini dinledim **bir süre**. (ne zaman dinledim?) (ne kadar dinledim?) (Bozgun/Bozgun, s. 496)

*Bu korkuların, görüntülerin, soruların cevapsızlıkların arasından uyku, **kara bir rahatlıkla** çökerdi. (ne ile çökerdi?) (Bozgun/Karabasan, s. 511)*

1.3.6. Cümle Dışı Ögeler

Cümlenin herhangi bir ögesini karşılamayıp cümlenin anlamına dolaylı olarak katılan unsurlara cümle dışı ögeler denir. Aşağıda cümle dışı ögelerle ilgili çeşitli tanım ve açıklamalara yer verilmiştir.

Bu bölümde bahsedilen cümle ögelerinin yanı sıra cümle dışı ögeler kapsamına bağlama ve ünlem edatları veya ünlem grupları dâhil edilebilir. Ergin bu unsurlar hakkında eylem ile doğrudan bir ilgisi olmayan ve yalnızca ek olarak belirtilmiş sözcükler olduklarını söyler. Bu unsurlar genellikle cümlelerin başında, sonunda veya cümlelerin arasında bulunurlar (Ergin, 1998: 401). Korkmaz ise cümle dışı ögeleri “cümlenin kuruluşuna katılmayan; ancak, dolaylı olarak cümlenin anlamına katkıda bulunan bağlaç, ünlem, ünlem grubu, seslenme, ara söz gibi birimler” olarak tanımlamıştır. Bu tanımda da yine bu unsurların cümlenin ana yapısıyla ilgisi olmadığı ve ilave anlamlar kazandırdıkları ön plana çıkmaktadır (Korkmaz, 2003: 55). Cümle dışı ögelerin bir yüklemle herhangi bir ilişkisi olmadığını vurgulayan Karaağaç da bunun sebebinin bu unsurların “cümleler arası metin ögeleri” olmaları ile açıklar (Karaağaç, 2003: 196). Aktan’ın ise “cümle dışı unsur” olarak adlandırdığı bu unsurları özne, nesne ve yer tamlayıcısı gibi diğer unsurlardan ayırır çünkü cümle dışı ögeler yüklem için herhangi bir tamamlayıcı işlev görmezler. Bunun, bu unsurlara “cümle dışı” denmesinin sebebi olduğunu söyler (Aktan, 2009: 111).

Son olarak, Karahan, cümle dışı ögeleri “cümlenin herhangi bir yerinde bulunan, ancak kuruluşuna katılmayan ve dolaylı olarak cümlenin anlamına yardımcı olan ögeler” olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda, cümle dışı ögelerin, yukarıda belirtildiği gibi, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf gibi bir görev görmediklerini ifade eder. Karahan, bu unsurların temel görevlerini açıklama veya pekiştirme olduğunu aktarır (Karahan, 2016: 36).

Özellikleri:

- a. “Ünlemler, ünlem grupları, hitaplar ve bağlama edatları”nın cümlede görevi:

Cümlede yargı bildiren yükleme bağlanamayan “ünlemler, ünlem grupları, hitaplar, bağlama edatları” cümle dışı öge olarak görev yapabilir.

*Çingene kızları **ha!** (Do Sesi/Şanslı, s. 37)*

***Ah!** bir baş soğanım olsaydı. (Do Sesi/Kendiliğinden, s. 41)*

***Ah yavrucuğum!** Bu ne tesadüf, seni gökte ararken yerde buldum, nereye gidiyorsun, annen nasıl, kız kardeşin doğurdu mu, karının hastalığı geçti mi? Ama yolun açık olsun. Tanrı seni korusun! (Bir Gemide/Kaza, s. 303)*

*Tırnakları etimin içinde, ağzımın mağarasında dolaşırken dişi dili, “Bırakma, dedi, “iyice sar, bırakma, bırakma, uzun uzun sev, kalkma, acıyor dur, öyle, bırakma, bırakma, dur, **öy... hhhkk, du... dur. Ahhhhh...**” (Av/Kötü, s. 387)*

*Yukarılara, yukarılara sonra birden hava boşluğu: **hoooppp...** üşüyor. (Av/Yoğun, s. 403)*

*Kapının tam ortasında. Vurulduğunda: **Tak! Tak! ya da Tok! Tok!** Şimdi **zırrrrrrrrrrrrr! ! !** (Devam/Yaşayan, s. 461)*

b. Açıklama cümleleri ve ara sözler:

Cümle dışı öğelere ara sözleri ve virgül, kısa çizgi, parantez içlerinde verilen açıklamalar da cümle dışı ögedir.

*Böylece, (**garip aile!**) bir arada yaşayıp gidiveriyoruz işte. (Do Sesi/Garip Aile, s. 45)*

*Belli olmaması da, **doğrusunu isterseniz, (hiç değilse benim için)** çok, çok daha iyidir. (Do Sesi/Belki, s. 47)*

*Bu meyvelerden bir tek alıyor ve borcunu sormadan, yıllar öncesinden kalma madenî bir para **(kimi zaman tırtıklı bir kuruş, kimi zaman ortası delik bir yüz para)** bırakıyormuş. (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 118)*

*Peki, demiştim, **(bugünmüş gibi anımsıyorum, günbatımında balkonda oturmuş utır kokularını soluyor, soğuk limonatalarımızı yudumluyorduk)** senin saklamak istediğin ne? (İşte Deniz, Maria/Bilinen, s. 155)*

*Oraya ilk kez ayak bastığımda **-yıllar önceydi-** bu insanların anlayabileceğimi sanıyordum. (Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük, s. 159)*

*Günlük dertlerimiz de gereksinimlerimiz de **(hemen hemen)** aynıydı. (Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük, s. 159)*

*Sorumu -**"Niçin öldürüyorsunuz birbirinizi?"**- kimse anlamıyor gibiydi. (Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük, s. 160)*

*Muhtarın oğullarından dördü **(Yakup, Murad, Bedirhan, Abbas)** evlenmişti, kızları saymazsak ki o, saymıyordu. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 161)*

*Uzmanların alan araştırmalarından yola çıkarak hazırladığım tasarı bağlı bulunduğum Bakanlıkça onanmış ve tasarımı gerçekleştirmek için, **(böylesi bir yörede, böylesi bir görevi üstlenmek isteyen hiçbir teknik elemen çıkmadığından)** tek yetkili ve sorumlu olarak atanmışım. (Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 192)*

*Sonunda beni bırakmayanların **-daha doğrusu burdan kaçamayanlarının-** arasında buldum kendimi. (Doğu Öyküleri/Atsız, s. 199)*

Uyku ile uyanıklık arasındaki anda **(o ara- bölgede)** kuş değilim, kuş olmadığının bilincindeyim, bir başka deyişle kuş olmadığımı bilen, ama bir kuş olan, bir kuş gibi uçabilen, boşlukta süzülen bir yaratığım. (Çılgılık/Üç Düş/Üş, s. 221)

Kanatlarım suya değdi degecek **(altımda bir göl var).** (Çılgılık/Üç Düş/Üş, s. 221)

Bu arada içimden bir ses, bana olağanüstü bir kuş olduğumu, canımı verdiğimde **(Kime vereceğim canımı, köpeğe mi, insana mı?)** küllerimden yeni bir kuşun doğacağını söylüyor. (Çılgılık/Üç Düş/Üş, s. 222)

Kaç dakika ya da kaç saniye bilmiyorum **(bana çok uzun geliyor, ya ona?)** karşı koyuyor düşüşe. (Çılgılık/Üç Düş/Üş, s. 223)

Beni yetiştiren **(efendim)** o değil. (Çılgılık/Üç Düş/Üş, s. 223)

İki anlamda da: öbür atların yanına konulduğu ilk gece ahırın kapısını kırarak dışarı çıkmış (...kaçmış, diyemiyorum, çünkü kapıyı kırıp dışarı çıktıktan sonra, ahırın biraz uzağındaki ahlat ağacının altına gidip, sabahı orda etmiş). (Çılgılık/At, s. 232)

Ve bir gün... **(böyle anlatılır değil mi?)** (Çılgılık/At, s. 232)

Demir Özlü, bir akşam, evine dönmeden önce, Stockholm 'ün ortasındaki Eski Kent 'teki Sjaelagaerdsгатan adasında dolaşmak ister. **(“Kral Sarayının ve İsveç Akademisinin de üzerinde olduğu bu adada, daha çok antikacılarla eski kitapçı dükkânları vardır” diye yazıyor mektubunda Demir. “Dar sokakları taş döşelidir ve ağaçlıdır.”)** (Çılgılık/Sahaf, s. 251)

*Yusuf, köyden kente inip, Kapalıçarşı'da bilezikleri ve beşibiryerdeyi paraya çevirdiğinde (**Ey kör talih!**) gördü ki, elindeki para ancak kanatlarına yetiyor, giysileri için elinde bir şey kalmıyor, bunu da Ayşe Hanım çözümlendi. (Çılgılık/Yusuf'un Utkusu, s. 260)*

c. Cümle dışı ögelerin cümledeki yeri:

Cümle dışı ögelerin yeri değişkendir, cümle dışı ögeler cümlenin başına, ortasına ve sonuna gelebilmektedir.

*Yaşlı kadın, **artık yaşlı değil**, derin bir soluk alıyor. (Do Sesi/Do Sesi, s. 13)*

*Hoş senin de ayağın kaymasaydı, beni kurtarmak için kendini denize atacağın yoktu **ya**. (Do Sesi/İmdat, s. 18)*

*Hayatımı, **dedi kırk yıllık dostum**, şu iki sözcükle özetleyebilirim. (Do Sesi/Özet, s. 36)*

*Ama ben, bu kez, **niçin bilmem**, ona aynı yanıtı vermedim. (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 119)*

*Oturduğu tahta iskemleden kalktı, dar odanın içinde, **mahpushane alışkanlığıyla olsa gerek**, bir duvardan öbürüne gidip geldi. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 180)*

*Sonunda, beni bırakmayanların **-daha doğrusu burdan kaçamayanların-** arasında buldum kendimi. (Doğu Öyküleri/Atsız, s. 199)*

*Uyku ile uyanıklık arasındaki anda (**o ara-bölgede**) kuş değilim, kuş olmadığının bilincindeyim, bir başka deyişle kuş olmadığını bilen, ama*

*bir kuş olan, bir kuş gibi uçabilen, boşlukta süzülen bir yaratığım.
(Çılgılık/Üç Düş/Üş, s. 221)*

*Doğa içinde, doğal niteliklerimizi koruyarak **(ki sanırım bilirsiniz, en yırtıcı hayvan türü içinde yer alırsız)** yaşamak elbette çok güç.
(Çılgılık/Kedi İle Fare, s. 229)*

*İki anlamda da: öbür atların yanına konulduğu ilk gece ahırın kapısını kırarak dışarı çıkmış **(... kaçmış, diyemiyorum, çünkü kapıyı kırıp dışarı çıktıktan sonra, ahırın biraz uzağındaki bir ahlat ağacının altına gidip, sabahı orda etmiş)**. (Çılgılık/At, s. 232)*

*Ayağında bir şalvar, uzun sarı saçları başının çevresinde dolanmış, hırkası ve hırkasının altındaki **(ne demeli? bluz mu?) bluzu (evet, bluz diyelim)**, önünden açılmış, göğüsleri bembeyaz ortaya çıkmıştı.
(Çılgılık/Deniz Kıyısında, s. 237)*

*Hiç kuşkusuz, keçi eti olmalı **(Tabii eşek ya da köpek eti değilse)**. (Bir Gemide/Kaza, s. 304)*

*Birlikte yaşadığım **(bir zamanlar yaşamış olduğum)** kişilerin kokuları perçinlenmiş gibidir belleğimin kokular hanesinde. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 311)*

*Açıkça söyleyeyim ki beni en çok coşturan kokudur **(yalnız kokudur, diyemiyorum, ama ilk etkiyi sağlayan, derin derin soluduğum kokudur)**. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 311)*

*Bir daha ışık mışık görmedim – **arada bir uzaktan geçen gemilerin iskele-sancak ışıklarından başka-**. (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 327)*

*Bağırıp çağırıyor, denizi kucaklıyor, öpüyor ve ona (denize, denize...)
övgüler düziyorum. (Bir Gemide/Kanca, s. 331)*

1.4. CÜMLELERİN BAĞLANMA ŞEKİLLERİ

Cümleler bağlama edatlarıyla, ortak cümle öğeleriyle ve ortak kip/şahıs ekleriyle birbirilerine bağlanırlar. Bu bölümde eserden alınan cümleler bu bakımlardan tasnif edilmiş ve incelenmişlerdir.

1.4.1. Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler

Türkçede son derece zengin bağlama edatları vardır. Bunlar cümleleri birbirine bağlarken çeşitli işlevleri de yerine getirerek anlamsal bağlar kurar.

1.4.1.1. “Ki” Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler:

“Ki” edatı art arda gelen cümleleri birbirine bağlamada en sık kullanılan edattır. Bağlanan cümlelerde ortak öğeler anlamsal bağı kuvvetlendirir.

Burası neresi, bizlerin fotoğrafını çekip duran sen kimsin, sen önce bunları söyle ki, ben de sana gerçek öykümün sonunu anlatayım. (Do Sesi/Bir Öykü, s. 51)

Ürperti ense köküne varamamıştı ki uzaktan, çok uzaktan bir ses duydu: Buraya gellllll... Baban öldüüü... (Do Sesi/Son Hece, s. 16)

Ama, kadın yaklaştıkça gördü ki köpek filan yok. (İşte Deniz, Maria/Adam/Kadın/Çocuk, s. 109)

Lodosun basıncıyla tansiyonum da, ya çıkmış ya da düşmüş olmalı ki şakaklarım zonklıyor, başım dönüyordu. (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 119)

Öyle anların var ki sanki dünyada hiçbir şey yok. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 178)

Topluca güzel bir fotoğrafımızı çek ki yazına koyabilesin. (Doğu Öyküleri/Söyleşi, s. 200)

Göle doğru koşup havlıyorum ki; yabanördekleri ve avcı onları görsün. (Çılgılık/Üç Düş/Üş, s. 224)

Bu sorulardan da anlaşılıyor ki, kitaplardan çok kitapçı ilgilendirmektedir yazar dostumu. (Çılgılık/Sahaf, s. 252)

Yaptığım resimler birilerinin ilgisini çekmiş olmalı ki, o sıralarda dünyamızdan ayrılan büyük usta Tavaraya Sori'nin yerine atandım. (Çılgılık/Aslan ve Ressam, s. 271)

1.4.1.2. “Ve” Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler

“Ve” edatı, art arda gelen cümleleri birbirine bağlarken anlamsal ilişkiler de kurar.

Durdu, yutkundu ve bir do sesi verdi, uzun, çok uzun bir do sesi; uzadıkça Wagner’i Beethoven’i, Mozart’ı, Bizet’yi, hattâ Goethe ve Nietzsche’yi düşlediği, bu nedenle daha da uzayan bir Do sesi. (Do Sesi/Do Sesi, s. 14)

Yeter ki sizler yolumdan çekilin ve bana böyle anlamsız sorular sormayın. (Do Sesi/Koşucu, s. 46)

Evet, ama komşular, babandan önce görmüşler ve sana, hemen kırıp üzerine çişini etmeni söylemişlerdi. (İşte Deniz, Maria/Perisiz ev, s. 95)

Bu meyvelerden bir tek alıyor ve borcunu sormadan, yıllar öncesinden kalma madenî bir para (kimi zaman tırtıklı bir kuruş, kimi zaman ortası delik bir yüz para) bırakıyormuş. (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 118)

Verdi ve içeriye doğru bir adım attı. (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 120)

Ama bu yol hangi yol ve beni nereye götüreceğiz bilmiyorum. (İşte Deniz, Maria/Yolda, s. 138)

Çocuk ölüyor ve anne aynı gün evleniyor. (İşte Deniz, Maria/Roman, s. 141)

Bağrımdaki acının ateşiyle, ben düşer düşmez ateş alacak ve kendisiyle birlikte beni de yakacak bu çalılık. (Çılgılık/Üç Düş/Üş, s. 222)

Atamız her ata eyer yakışmaz demiş ve bir İstanbul dönüşü, o güne değin görmediğimiz, gümüş işlemeli bir Çerkez eyeri getirmişti. (Çılgılık/At, s. 232)

Yürüyordum ve yolumun üstüne çıkan dükkânlara girip çıkıyordum bu kokuyu unutmak, bu kokuyu duymamak için. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir koku, s. 314)

Boş zamanlarımı değerlendirerek yaptığım araştırmalar Ulusal Birlik Akademisi'nce değerlendirilmiş ve birkaç yıl önce Ziba böcekleri üstündeki incelemelerimi gönderdiğim akademi yazmanlığından bir "takdir" mektubu almıştım ki hala yazıyı masamın çekmecesinde saklarım. (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 407)

1.4.1.3. Diğer Bazı Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler

Dilimizde anlamsal bağlar yaratan pek çok bağlama edatı mevcuttur.

Böylece o, düş kırıklığına uğramaz; ben de, yıllar sonra, pek fazla pişmanlık duymuyor olsam da, bu satırları yazıyor olmazdım. (Do Sesi/Artı. Eksi, s. 42)

Ses olmasın, görüntü olmasın, kimseler kapımı çalmasın, ya da çalacaksa hiç beklemediğim, ömrümde yüzünü görmediğim bir kişi çalsın. (Do Sesi/Yeterli, s. 44)

Söylediler ama, ben gene de deneyeceğim. (Do Sesi/Yürekli, s. 76)

Vaktim olmadı diyeceğim, ama değil. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 95)

Bu kadarı yeter de artar bile öyle mi? (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 101)

Böyle güvercinler, sanki hep senin içindeymişler de, uyuyorlarmış da birden uyanmışlar, sevinçle kanat çırpmaya başlamışlardır. (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 114)

İnce kanadının bir ucu değip sarhoş eder seni, ama çok geçmeden ayılırsın. (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 114)

Çünkü bu kanat çırpışlarından hoşlanıyorum, ama aynı zamanda korkuyorum. (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 115)

Kötü biri değilsin ama sende eksik olan düş gücü. (İşte Deniz, Maria/Bilinen, s. 155)

Sessizlik sanki bir nesneydi ya da yoğun bir şeydi odayı dolduran. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 179)

Ağa, ahırındaki en güzel kısrakları sunmuş, ama o hiçbirine yanaşmamış. (Çığlık/At, s. 232)

Pilot paraşütle atlamış ancak paraşütü açılmadığı için ölmüştü. (Bir Gemide/Kaza, s. 308)

Geminin kaptanını tanısaydım, ya da nerede olduğunu bilseydim, bizi bu sıkıntılı sulardan kurtarmasını, meltemlerin estiği sulara doğru dümen kırmasını yakarabilirdim. (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 318)

Göğü bulutsuz sanmıştım ya değilmiş. (Av/Yitik Gün, s. 372)

O denge yoktur da denemez. (Av/Yargıç Karak, s. 428)

1.4.2. Ortak Cümle Ögeleriyle Bağlanan Cümleler

Peş peşe sıralanmış bazı cümlelerin anlamsal bağları ortak cümle ögeleri ve başka unsurlarla sağlanır.

1.4.2.1. Ortak Yüklemler

Ne var ki, benim ne kapanım var, ne de öksüm (var); ne ağım var; ne de kafesim (var). (Do Sesi/Adlar, s. 17)

Duruyor, denize (bakıyor), denizden ötelere bakıyor. (Do Sesi/Son Yüzücü, s. 23)

Bir sıcak döşeğim olsun, bir de saman döşeğim (olsun). (Do Sesi/Yeterli, s. 44)

İlkin rakısından (bir yudum aldı), sonra suyundan bir yudum aldı. (Do Sesi/Sohbet, s. 64)

Bunu bilmeden ne okusan (az), ne yazsan az. (Do Sesi/Az, s. 75)

*Ne esintisini duyuyorum yüzümde ne de dalgaların sesini (duyuyorum).
(İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s. 102)*

*Bak dağ dağa kavuşmuyor, ama insan insana kavuşuyor, hem de en
beklemediğim yerde, bozkırın ortasında (kavuşuyor). (Bir Gemide/Kaza,
s. 303)*

*Keyifliyken başka bir koku salgular bedenim, hüznülyken başka
(salgular). (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 311)*

*Yalnızlığın başka bir kokusu vardır, birlikte olmanın (özellikle yatakta)
başka bir kokusu (vardır). Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir
Koku, s. 312)*

1.4.2.2. Ortak Özneli Cümleler

*Hem ölme sırası, sen de değil, (ölme sırası) ben de. (Do Sesi/Ayrılış, s.
61)*

*Erik, sen gittiğin yılın ferdası en bol meyvesini verdi, (erik) sonra da
kuruyup öldü. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 97)*

*İlkin bir (güvercin), sonra bir çift (güvercin) sonra bilmiyorum ne kadar
güvercin kanat çırpmaya başladı. (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 116)
Karşı kıyılar kararmış, (karşı kıyılar) görünmez olmuştu. (İşte Deniz,
Maria/Bir Konuk, s. 119)*

*Onlar ölüyor ve (onlar) öldürüyorlardı. (Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük,
s. 159)*

Mardin köyden büyüktü, gene de (**Mardin**) küçüktü, herkes birbirini tanırdı. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 162)

(**Muhtar**) Dillerini bile kolay kolay konuşamıyor, söylediklerinin birçoğunu **Muhtar** anlamıyordu bile. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 163)

Karşımda konuşan insan da tanımadığım biriydi ve (**karşımda konuşan insan**) anlamadığım dilden konuşuyordu. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 175)

Sessizlik sanki bir nesneydi, ya da (**sessizlik**) yoğun bir şeydi odayı dolduran. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 179)

Baban benim sınırimi tanıdı ve (**baban**) evinizi de tarlanızı da bana sattı. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 183)

Kahveci, bu hayranlığını, çayımı, ben istemeden, durmadan tazeleyişi ile belli ediyor, (**kahveci**) önümdeki kırılmış şekerlere elimi sürmediğimi gördüğü halde şeker kâsesine dokunmuyordu. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 186)

İnsan kardeşlerim ne zaman geldiler, (**insan kardeşlerim**) nasıl geldiler, bilmiyorum. (Bir Gemide/Kaza, s. 306)

1.4.2.3. Ortak Nesneli Cümleler

Bu yaşıma geldim ne gördüm **bunları**, ne yedim (**bunları**). (Do Sesi/Şanslı, s. 37)

Başını ellerimin arasına aldım, (**başını**) ovdum, (**başını**) ovdum. (İşte Deniz, Maria/Denizkızı, s. 154)

Her geçen gün, o dağ başındaki köydeki ortak yaşamımızın bende bıraktığı derin izleri görüyorum; (o dağ başındaki ortak yaşamımızın bende bıraktığı derin izleri) yaşıyorum. (Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük, s. 160)

Cigaralarını ateşlediler, birbirilerinin gözlerine bakarak, hiç konuşmadan (cigaralarını) tüttürdüler. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 163)

Sesi birden değişmiş, (sesi) boğuklaşmıştı. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 180)

İş günlüğü 'me, alan çalışmasını yapmış, uzmanların, bu olguyu görmemiş ya da (bu olguyu) önemsememiş olduklarını belirten bir not düşmekle yetindim. (Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 192)

Gözlerimi açtığımda, kendimi bitkin, ama gene de (kendimi) iyi duymuyordum. (Bir Gemide/Kaza, s. 307)

Bunu belki herkes biliyor, ama (bunu) yüreklilik gösterip kimse kimseye açıklamıyordu. (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 319)

Konuştuklarını duyuyordum, ama (konuştuklarını) dinlemiyordum. (Bir Gemide/Kanca, s. 341)

Ceketimi çıkardım, (ceketimi) çakılların üstüne gelişigüzel atıverdim. (Av/Yitik Gün, s. 372)

Tom gidip az önce masanın üstüne bırakmış olduğu sarap şişesini aldı, (sarap şişesini) eline aldığı boş bardağa bıraktı. (Av/Havana, s. 380)

Daktilo ile yazılmış bir tanesini çekiyor, (daktilo ile yazılmış bir tanesini) okumaya çalışıyor. (Devam/Kendisi, s. 455)

1.4.2.4. Ortak Yer Tamlayıcı Cümleler

Bir-iki gün **denize** çıktım, ama (**denize**) ağ atmadım. (*İşte Deniz, Maria/Denizkızı, s. 153*)

İşte çöken evin yıkıntıları arasından fareler çıkıyor ve (**işte çöken evin yıkıntıları arasından**) kaçıyorlar. (*Devam/Yaşayan, s. 462*)

1.4.2.5. Ortak Zarflı Cümleler

Özet olarak, aldanmış (**özet olarak**) ve aldatılmış olarak, dedi. (*Do Sesi/Özet, s. 36*)

Sesi **birden** değişmiş, (**birden**) boğuklaşmıştı. (*Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 180*)

Zaman zaman, özellikle geceleri, bir yağ kandilinin titrek ışığında bu duvar resimlerine bakarken, bir zamanlar bu mağarada yaşamış insanların, o bilmediğim, dolayısıyla inanmadığım tanrılarının bana inanmaya başladıklarını düşünüyor ve (**zaman zaman, özellikle geceleri**) niçin saklayayım, içimde garip, mutluluğa benzeyen bir duygunun ürkek kanat çırpışlarını duyar gibi oluyorum. (*Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 195*)

Tıpkı bir balona, bir topa hava verir gibi, bu kulağımdan giren sözcükler ve görüntüler kulağımdan girip beynime ulaşıyor ve onu (**tıpkı bir balona hava veriri gibi**) şişiriyordu. (*Bir Gemide/Kaza, s. 307*)

Bu kuytu köşede **bir insan olduğunu görünce** şaşırmış, (**bir insan olduğunu görünce**) belki de korkmuştu. (*Bir Gemide/Bir Gemide, s. 321*)

Günün birinde umudu hazırlayan, yeşerten nedenler de çekip gidiyor, (**günün birinde**) yitiyor, (**günün birinde**) ölüyordu. (*Av/Durum, s. 395*)

Bakışlarını yüzümde duyduğumda, dayanamamış, (**bakışlarını yüzümde duyduğumda**) gözlerimi, çinko tezgâhının üstünden ayırıp ona çevirmiştım. (Kaçkınlar/IV. Kaçkın, s. 598)

1.4.3. Ortak Kip/Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler

Zaten ben de, ne bir göl **kıyısındayım**, ne de havuz başında (başındayım) .
(Do Sesi/Yol, s. 43)

Hayatın gözü kör olursa, eli kalem tutan biz fakirler, ne yapar (ne yaparız), ne eder (ne ederiz), **ne yazarız?** (Do Sesi/İlenç, s. 70)

Artık yeniden sabahları iskelenin yanındaki kahveye çıkıyor (çıkıyordum), güz güneşinde gazetemi okuyor (okuyordum), kahvemi yudumluyor (yudumluyordum), köylülerle **söyleşiyordum**. (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 118-119)

Lodosun tansiyonum da, ya çıkmış ya düşmüş olmalı ki, şakaklarım zonkluyor (zonkluyordu), başım **dönüyordu**. (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 119)

Bir gün karların eriyip otların yeşerdiği bir Mayıs günü, sürüsünden bir koyunla bir kuzuyu alıp, hiç kimselere hiçbir şey söylemeden yola koyulmuş (koyulmuştu), koyunun sütünü, kuzusuyla paylaşarak bu tepeyi aşip yamaca **varmıştı**. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 168)

Gözleri kan çanağı, belli dili damağı kurumuş (kurumuştı), dudakları titriyor (titriyordu) ama **konusamıyordu**. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 180-181)

Ama ne köpek havlıyor (havlıyordu), ne kurt uluyor (uluyordu), ne ay doğuyor (doğuyordu), ne de rüzgâr **esiyordu**. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 184)

Talihin garip bir cilvesi sonucu gözünü, kışını yaşadığım bu kentten uğurlamam için, sanki gökyüzü yarılmış (yarılmıştı), eriye eriye tükenmemiş dağların karına, kar sularının balçığa dönüştürdüğü yollara, yatağından taşıyıp tüm düzlükleri su altına alan, yoğun bir balçık gibi akan ırmağa karışmaya **başlamıştı** yağmur. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 186)

Kahveci, bu hayranlığını, çayımı, ben istemeden, durmadan tazeleyişiyle belli ediyor (ediyordu), önümdeki kırılmış şekerlere elimi sürmediğimi gördüğü halde şeker kâsesine **dokunmuyordu**. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 186)

Kahveci, bu işe çok şaşırılmış(şaşırmıştı) , yağmurun böyle birdenbire dinmesinin hemen ardından Sümbül Dağı'nın karlı doruğuna düşen ebemkuşağına hayretle bakıyor (bakıyordu) , Allah'ın işi, hayırdır, hayırdır, diye **söyleniyordu**. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 188)

Evde sıkıntıdan boğulduğumuz gecelerin sabahında, daha gün doğmadan yola koyulur, şafak sökmeden vardığımız Söğütlüdere'de bir ağacın altına oturur, bülbüllerin ötüşünü **dinlerdik**. (Çılgık/Yazar Ve Yazman, s. 284)

Çocuk çırpınıyor(çırpınıyordu), bağırmak istiyor (istiyordu) ama **bağırılmıyordu**. (Bozgun/Anı, 501.)

1.4.4. Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler

Kuşkusuz, gece akıntısı (**ağı**) sürüklemiş ve dipteki bazı kayalara sarmıştı **ağ**. (İşte Deniz, Maria/Denizkızı, s. 153)

Bu **ortak dil** onları değiştirmede, ama beni (**ortak dilin**) değiştirdiği kuşkusuz. (Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük, s. 160)

Mardin köyden büyüktü, gene de küçüktü, (**Mardin'de**) herkes birbirini tanırdı. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 162)

Pilot paraşütle atlamış ancak (**pilotun**) paraşütü açılmadığı için ölmüştü. (Bir Gemide/Kaza, s. 308)

Kullandıkları kokudan **söz etmiyorum**, kendi öz, doğal kokularından (**söz ediyorum**). (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 311)

Geminin kaptanını tanısaydım ya da (**geminin kaptanının**) nerede olduğunu bilseydim, bizi b sıkıntılı sulardan kurtarmasını, meltemlerin estiği sulara doğru dümen kirmasını yakarabilirdim. (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 318)

Göğü bulutsuz sanmıştım ya, (**gök**) bulutsuz değilmiş. (Bir Gemide/Yitik Gün, s. 373)

Testi kırılmadı, ama (**testinin**) içindeki bütün su döküldü. (Av/Yitik Gün, s. 374)

Masanın üstünden **bir kâğıt** alıp okuyor, (**bir kâğıdı**) ilgisiz, buruşturup yere atıyor. (Devam/Kendisi, s. 454)

Çaydanlığı da masanın üstünde bırakıyor, dönüp, bir **kap** alıyor (bakraç türünden bir şey), lavaboya gidip (**kabın**) içini su ile dolduruyor, sonra (kabi) getirip ocağın üstüne koyuyor. (Devam/Kendisi, s. 455)

Yeryüzü boşalmış, (**yeryüzünde**) hiç kimseler kalmamış sanıyorum. (Bozgun/Anı, s. 501)

***Ellerimi** gergin uzatıyorum, (**ellerim**) titriyorlar, (**ellerim**) elektriklenmiş gibi titriyorlar. (Kaçkınlar/Odada, s. 559)*

1.5. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

Yüklemin türüne göre cümlelerin sınıflandırılması yüklemin fiil veya isim olmasına göre yapılmıştır. Karahan, cümlenin yüklemının ek alsın veya almasın üzerinde bir yargı taşıyan isim veya fiil olduğunu söyler. Bu özelliği ile yüklemin isim veya bir fiilden oluşturulması anlamı ile beraber “cümle öğelerinin türünü ve cümle içindeki yerini” de etkilediği belirtilmiştir (Karahan, 2016: 96).

1.5.1. Fiil Cümleleri

Ergin, fiil cümlesini “Predikatı, fiil unsuru müstakil bir fiil olan cümle” olarak tanımlamıştır. Bu cümlelerin içeriği ile ilgili olarak ise “predikatı geçişli olan fiil cümlesi” nde diğer cümle unsurlarının bulunabileceğini ancak geçişsiz özellik taşıyanlarda nesne bulunmadığını belirtir (Ergin, 1998: 401). Korkmaz ise fiil cümlesinin yüklemının çekimli bir fiilden oluştuğunu ve karşıt halinin ad cümlesi olduğunu söylemiştir (Korkmaz, 2007: 92). Son olarak, Karahan, fiil cümlesini “Yüklemi çekimli bir fiil veya birleşik fiil olan cümle” olarak tanımlamıştır. Karahan, “her türlü kılış ve oluş” özelliğinin fiil cümleleri ile oluşturulduğunu ifade eder (Karahan, 2016: 96).

Özellikleri:

a. Geçişli fiil:

Nesne alabilen fiiller geçişli fiillerdir bunlar bütün öğeleri alabilirler.

Kaşığı bırakıp sırtüstü yatağa uzanıp(z)/gözlerini(bln) /kapadı(y). (Do Sesi/Son Hece, s. 16)

Senden sonrakiler(ö), / bir kış günü(z), / dayanılmaz bir soğukta yakacak bir şey bulamayıp(z), / senin atını(bln) yaktılar(y). (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 97)

Kendi kendimi(bln)/ısıtayım(y), /kendi alevlerimde(yt). (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 101)

Ayakkabımın ucuyla(z), /her zaman yaptığım gibi, yavaşça, bir akrebi öldürür gibi (z), /ezdim(y). (İşte Deniz, Maria/Perisiz ev, s. 101)

Sizin anlayacağınız, bu akşam(z), / bilmediğim bir yazarın kitabını okumak(bsn)/ isterdim(y). (Çığlık/Sahaf, s. 252)

Türkiye'den gelmiş, eski kitaplar satan bu sahaf ve Avvakum(ö), /ona(yt),/ daha önceden bildiği, yaşadığı ya da okuduğu bir şeyleri(bln)/ ansıtır(y). (Çığlık/Sahaf, s. 253)

Her akli başında ressam gibi(z), / o da kendinden önceki ressamların yapıtlarından(yt)/ öğreniyordu(y)/ resim sanatının gizlerini(bln). (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 263)

Bir et parçasıyla birlikte kaynatılmış, lahana, pırasa, patates, havuç ve şalgamdan oluşan bu köy yemeğine kepçeyi daldıran anaç kadın(ö), /Usta'nın tabağını(bln)/sebze ile(z) /doldurdu(y). (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 266)

Güvenilir bir sanat tarihçisi(ö), /kırk yaşına değin(z),/ yığınla anlamsız (sanat değeri olmayan?) oyuncu portreleri, afişler, kitap resimlemeleri yaptıktan sonra(z)/birden üslup değiştirdiğini, kendinden öncekilerden çok farklı resimler yaptığını ve bu resimlerden sonra, bugün anılan adını kullanmaya başladığını/belirtiyor(y). (Çığlık/Aslan ve Ressam, s. 271)

Bu satırları yazdıktan sonra(z), /kırk bir kez ad değiştiren ressamın, hemen her döneminde o üslubu sürdüren (dolayısıyla sanatçının o dönemdeki adını kullanan) öğrencilerin yapıtlarını(bln),/ancak çok usta bir

göz(ö),/gerçek sanatçının yapıtlarından (yt)/ayırabiliyor(y). (Çığlık/Aslan ve Ressam, s. 272)

Sizden önce(z)/ birçok ünlü çevirmen(ö)/ getirip(z)/masama(yt)/ attılar(y)/ bu kitabı(bln). (Çığlık/Çevirmen, s. 288)

Konuşmalarından(yt)/ onun, yoksul bir çocukluğu olduğunu, gün gelip talihin kendisine güldüğünü (özellikle savaş yıllarında) ve Tanrı'nın "Yürü ya kulum" dediğini(bln)/öğrendim(y). (Çığlık/İkinci Yaşam, s. 292)

Geçenlerde(z), / büyük gazetelerimizden birinin yazarı(ö),/ "İnsanlık ölüyor mu?" başlıklı yazısında(yt),/ yalnız ilgililerin değil halkımızın da, çevresinde olup bitenlere ilgi göstermediğini, ölümlerin, öldürümlerin, hırsızlıkların, gaspların, yalancılıkların, dolandırıcılıkların kimseyi yadırgatmaya başlamadığını, bugün ulusça en büyük sorunumuzun bu olduğunu(bln)/belirtiyordu. (Bir Gemide/Kaza, s. 299)

Sol yanımda oturan iki Amerikalı(ö), / yarım yamalak İngilizcemle çıkarabildiğim kadarıyla(z), / Türkiye'nin ekonomik durumuyla ilgili görüşlerini(bln)/ birbirilerine (yt)/açıklıyorlardı(y). (Bir Gemide/Kaza, s. 302)

Tırmandığımız tepenin en yüksek noktasına varırken (z)/bir bulutun içinde(yt)/ bulduk(y)/kendimizi(bln). (Bir Gemide/Kaza, s. 305)

Anlatacağım konuyu tam değerlendirebilmeniz ve bir yanlış yorum yapmamanız için(z), /anlatanın anlatacağı konuyu ya da olaya yaklaşımında, ne gibi nedenlerin, duyarlılıkların, birikimin ve tüketimin söz konusu olduğunu belirtmem(ö) gerekti(y). (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 312)

Bu başlayan umutsuzluğu yenmek için(z), /gerilen bacak kaslarıma, dizlerimin dermansızlığına, her adımda artan boğuntuma, korkuma karşın, “Bir kez başladın, devam!” devam diyerek(z) /yürüyüşümü (bln) / sürdürdüm (y). (Av/Yargıç Karak, s. 422)

Haberci (ö), /ben hazırlanana değin bekleme emri aldığı, Bey’in bu av üstünde, özellikle de benim bu ama katılmam üstünde önemle durduğunu, bu çağrıyla geri çevirmenin bağışlanamaz bir saygısızlık olacağını(bl)/söyledi(y). (Av/Av, s. 430)

b. Geçişsiz fiil:

Nesne almayan fiillere geçişsiz fiil denir. Bu fiillerle kurulan cümlelerde nesne bulunmaz.

*Yaşlı kadın ayaklarının ucuna basarak **yaklaşıyor** karyolaya. (Do Sesi/Do Sesi, s. 13)*

*Pantolonun paçalarını sıvamış, yalınayak kumsalda **ilerliyordu**. (Do Sesi/Son Hece, s. 16)*

*Gözleri boşlukta bir noktaya takılmış, bir an **duraladı**. (Do Sesi/Acımasız, s. 19)*

*O an, bir yere gidiyormuş gibi kımıldamaya, oynamaya, zıplamaya, türkü söylemeye **başladık**. (Do Sesi/Başlangıç, s. 63)*

*Tahtalarımı kemiren böceklerden başka hiçbir canlı **kalmadı** artık bende yaşayan. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 101)*

Adını vermeden bahçe kapısına doğru uzaklaşırken, sevdikleri bir insanı yitirdiklerinde, akıllarını da yitirip onları yaşatmaya çalışan insanlardan

biriyle tanışmış olduğunu sezinler gibi **olmuştum**. (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 118)

Bir kayanın kovuğunda, Halit'in sardığı cigarayı tütürdüğümde, az ötede, sabahın sisi içinde üç dört evden oluşan, iki tepenin birleşip bir boğaz oluşturduğu bir yerde, o güne değin görmediğim bir mezra **belirdi**. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 171)

Talihin bir garip cilvesi sonucu gözünü, kışını yaşadığım bu kentten uğurlanmam için, sanki gökyüzü yarılmış, eriye eriye tükenmemiş dağların karına, kar sularının balçığa dönüştürdüğü yollara, yatağından taşıp tüm düzlükleri su altına alan, yoğun bir balçık gibi akan ırmağa karışmaya **başlamıştı** yağmur. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 186)

Yerden birkaç metre yükseklikte, ağaç gövdeleriyle çalılar arasında, **bocalıyorum**. (Çılgılık/Üç Düş/Düş, s. 221)

Bir çürük seli, güneşte kurtlanmış leş sürüsü üstünden akmış, binlerce gömülmemiş, günlerce yaz güneşinin altında kalmış cesetlere ulaşmış ve sonra tüm kenti alt üst eden bir yangının kokusunu getiren rüzgârla karışıp kentin üstüne **çökmüştü**. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 313-314)

Küreklere bırakıp, döndüm: giysisini çıkarmış, çift parçalı mayosu içinde yarı çıplak, elleri başının altında, gözleri kapalı, kendini güneşe vermiş **yatyordu**. (Bir Gemide/Kanca, s. 330)

İçimdeki küçük bir umut, gideceğim yerde, belki Karak' a, onun bu kara, iğrenç tüzmesine, kurmakta olduğu düzene karşı savaşıma olanağını sağlayabileceğim düşüncesinden **doğuyordu**. (Av/Yargıç Karak, s. 429)

Işık yukarıdaki, pencere demeye dilimin varmadığı bir delikten süzülüyor.
(Devam/Duvar, s. 479)

Bu örümcek ağını andıran, birbirine yapışık, eski yıkıldı yıkılacak evlerin arasında yürüyordum. (Bozgun/Bozgun, s. 488)

1.5.2. İsim Cümleleri

Yüklemin türüne göre cümleler değerlendirildiğinde bir diğer tür isim cümleleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüklemi isim ya da isim grubu olan cümlelere isim cümlesi denir. Aşağıda isim cümlesi ile ilgili görüşlere yer verilmiştir.

Ergin, isim cümlesini “Predikatı, fiil unsuru isim fiili ile bir isim unsurundan mürekkep olan cümle” olarak tanımlar. Ergün bu tanımlaması şu ifadelerle detaylandırır: “İsim fiili predikatın fiil kısmını, isim unsuru ise predikatın isim kısmını teşkil eder. Predikat ismi ile bildirici (bildirme unsur)’den teşekkül eder diyebiliriz. Predikat ismi bir kelime veya bir kelime grubu olur. Bildirme isim cümlesinin temelini teşkil eder, onun başka fonksiyonudur.” (Ergin, 1998: 403). Karaağaç ise isim cümlesinin yüklemi ad veya ad kökünden gelen bir cümle olduğunu ve bu cümlelerin bir yapış veya oluş değişik bir var olma durumunu ifade ettiğini söylemiştir (Karaağaç, 2012: 204). Benzer şekilde Korkmaz da yüklem kökenini vurgulayarak, bu cümleleri “cevher fiili eklerinin geniş zaman, şimdiki zaman ve geçmiş zaman çekimleri ile yargıya bağlanan cümle” olarak açıklamıştır (Korkmaz, 2007: 8).

Karahan ise isim cümlesini “Yüklemi bir isim veya isim grubu olan cümleler” olarak tanımlamıştır. Karahan tanımını şu şekilde detaylandırır: “İsim ve isim grupları “i-” ek-fiili ile görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman kipinde çekime girerek yüklem görevi yaparlar. İsim cümlelerinde, kip eki taşımayan yüklem, geniş zaman kipindedir. Bu ve diğer bazı kiplerde, anlamı pekiştirmek veya yükleme *ihimal* anlamı katmak üzere *-Dir* eki de kullanılır.” (Karahan, 2016: 96).

Özellikleri:

a. İsim cümleleri:

İsim cümleleri çoğunlukla özne ve yüklem olarak iki ögeden oluşur.

Hiç kimseler(ö) yoktu(y). (Do Sesi/İmdat, s. 18)

Bu(ö), sizleri hor gören insanların diliydi(y). (Do Sesi/Dil, s. 35)

Çok uzun bir yolculuktu(y) bu(ö). (Do Sesi/Kaçış, s. 59)

Düşlerimdeki tek ev (ö) sensin(y). (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 97)

Bir ihanetti(y) söz konusu olan(ö). (İşte Deniz, Maria/Garip Çocuk, s. 152)

Anlamak için direnip duran(ö) babamdı(y). (İşte Deniz, Maria/Garip Çocuk, s. 152)

Biz kentliler(ö) böyleyizdir(y). (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahimin Öyküsü, s. 173)

Sanki yıllardır yağmura hasret kalıp da birden gün boyu süren aralıksız bir yağışı yağmış, yağan yağmura doymuş, böylece artık değişmiş toprağın kokusuydu(y) bu(ö). (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 190)

Sorularımın anlamsızlığı (ya da gereksizliği) (ö) ortadaydı(y). (Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 192)

Kırık bir aynaydı(y) bu(ö). (Doğu Öyküleri/Fal, s. 204)

Ben (ö) dürüst bir insanım(y). (Doğu Öyküleri/Rastlantı, s. 208)

Gelen (ö), kimi zaman ocakta yanacak bir kalastır(y). (Çıtlık/Deniz Kıyısında, s. 236)

Bir şaire yakışmayan alçaltıcı bir yalandır(y) bu(ö). (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 242)

Çünkü senin gözün ve kulağın olanlar(ö) kerem sahibi kişilerdir(y).
(Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 243)

Gücü kuvveti(ö) yerindeydi(y). (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 259)

Her şey(ö) tamamı(y). (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 260)

Benim orda olmam(ö) bir rastlantıydı(y). (Çığlık/Çığlık, s. 274)

Her ölüm (ö), bir hiç uğrunadır(y). (Çığlık/Gelişigüzel Bir Konuşma, s. 290)

Dokuz yaşındayken yitirdiğim sevgili köpeğimin kokusu(ö) başkaydı(y).
(Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 311)

Serdiği çamaşırların hepsi(ö) kadın çamaşırıydı(y). (Av/Yitik Gün, s. 372)

Çocukları(ö) bahçedeydi(y). (Av/Kötü, s. 385)

Çevremdeki eşya(ö), çok önceleri bir yerlerde gördüğüm, ama nerde gördüğümü bir türlü bulup çıkaramadığım, anımsayamadığım eşyaydı(y).
(Av/Aşağı, Aşağı, s. 397)

Yolculuğumuzun beşinci günü vardığımız köy(ö), göller bölgesine en yakın, yani bu bölgenin en yüksek köyüydü(y). (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 408)

Yurdumuzun en yüksek dağı, Ula (ö) buradadır(y). (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 414)

Eski ceza evinin beş yüz tutukluyu barındırabileceği(ö), halkımızın bildiği bir gerçektir(y). (Av/Yargıç Karak, s. 420)

b. İsim cümlelerinde zarf ve yer tamlayıcısı:

Zarf ve bulunma hâli ekli yer tamlayıcıları isim cümlelerinde çoğunlukla yer alırken yönelme ve uzaklaşma hâli ekli yer tamlayıcıları nadir görülmektedir.

*Çocuk, **kıyıya vardığında**, kadın gözden yitmek üzereydi.* (Do Sesi/Yüzücü, s. 23)

*Ama sen **her zaman** düşlerimdeydin.* (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 96)

***Tekneye aldığımda** soluksuzdu.* (İşte Deniz, Maria/Deniz Kızı, s. 153)

***İşte şu anda**, o bir türlü akıl erdiremediğim insansın.* (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 177)

*Sümbül Dağı, **Nuh peygamberden bu yana ilk kez yıkanmış gibi** karşımdaydı.* (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 187)

***Doğu' da** herkes görevini yapmakla yükümlüdür.* (Doğu Öyküleri/Kayıt, s. 206)

*Ama illâ da bilmek istiyorsan, tekneye benzemeyen, ama yüksek taşımada işi gören kelekler **burdan 180 kilometre ötede**, Dicle üzerindedir.* (Doğu Öyküleri/Rastlantı, s. 208)

***Düşersen** bitiktir sonun.* (Çılgılık/Üç Düş/ Üş, s. 221)

Gözüm görürken amber öküzü sandığım kişiler **gözlerim görmez olduğunda**, gördüm ki birer merkepmişler. (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 243)

Tepeye vardığında tek başınaydı. (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 261)

Ama **otobüs sağ yana yattığından**, kapı ile yer arası bir insan boyundan fazla bir yükseklikteydi. (Bir Gemide/Kaza, s. 306)

Gözümü açtığımda/hastanede, bir koğuşta, bir yataktaydım. (Bir Gemide/Kaza, s. 307)

Sanki **son gününü yaşayan bir dünyada**, son gününü yaşayan ve her ikisinin de bilincinde olan (bunaltı bu değil mi? - bilincinde olmak) bir insandım. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 315)

Kıyıda,/çakılların üstünde uzandığımda güneş tam tepemdeydi. (Av/Yitik Gün, s. 373)

Orada, yerde kapının altındaydı. (Av/Yitik Gün, s. 377)

Arabanın camları **sıkıca** kapalıydı. (Av/Havana, s. 379)

Sabahtan beri gökyüzü kapalıydı. (Av/Av, s. 431)

Bu ev **belki her zaman böyle** boştu. (Devam/Yaşayan, s. 458)

Başı **kusmuk birikintisiyle** kaplıdır. (Devam/Bir Delikten, s. 466)

Yemek yivişine, içişine bakarken o güne değin bende oluşmamış bir duygulanma içindeydim. (Bozgun/Bir Cinayetin İki Öyküsü, s. 523)

Yemyeşildir deniz **orda**. (Bozgun/Bir Cinayetin İki Öyküsü, s. 525)

Tavan sineklerle doluydu. (Kaçkınlar/Dışarı, s. 564)

Faresiyle, Aysel'yle, Josef'yle, Hasan'ıyla, üstüme çullanan bu pis, bu çürümüş eşyalarıyla, polisiyle, yargıcıyla, /her gece karşımdalar.
(Kaçkınlar/Sondayış, s. 572)

Her zamankinden çok doktordur. (Kaçkınlar/II. Kaçkın, s. 577)

Ben adımlı dışarı atar atmaz yalnızdırlar artık. (Kaçkınlar/II. Kaçkın, s. 577)

Kara, ipek geceliğinin içinde sanki güzeldi. (Kaçkınlar/II. Kaçkın, s. 580)

Sesi uzaktan, bir duvarın gerisinden geliyormuşçasına cansızdı.
(Kaçkınlar/III. Kaçkın, s. 592)

Oraya gitmeden ne söylesem boş. (Do Sesi/Beklenti, s. 15)

Sorumluluğuma gelince her kedi kendinden sorumludur. (Çığlık/Kedi ile Fare, s. 228)

Bu yol, buyruğa boyun eğmeyen tüm insanlara açıktır. (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 242)

Pis bir ayak kokusuna bile razıyım. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 314)

Bu duvarın üstündeki bu parçayı boyamaya mahkûmsun. (Bozgun/Sanrı II, s. 508)

Sırtım **kapıya** dayalıydı. (Kaçkınlar/I. Kaçkın, s. 547)

Düzensiz bir düzene bile razıydım. (Kaçkınlar/Dışarı, s. 560)

c. İsim cümlelerinde nesne:

Nesne isim cümlelerinde çoğunlukla yer almaz.

Ya da bambaşka, benim tanımadığım bir yalnızlık **söz konusuydu**. (Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük, s. 159)

Yıllar öncesi terkedilmiş ilk Süryanî köyüne vardıklarında, vakit **ikindi**di. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 166)

Her yanım kan **içindeydi**. (Bir Gemide/Kaza, s. 306)

Ufuktaki kızılık da **yitmek üzereydi**. (Av/Yitik Gün, s. 376)

Rahmetli, bir bilim adamına yakışmayacak derecede **ağız bozdu**. (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 413)

Karşı tepeler bulutla **kaplıydı**. (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 413)

d. “var” ve “yok” cümleleri:

İsim cümlelerinde “var” ve “yok” kelimeleri çok sık kullanılır.

Bir zamanla, böylesi günbatımı görünümünü benimle paylaşan bir sevdiğim **vardı**. (Do Sesi/Yol, s. 43)

Dolayısıyla yolumu bulmamın ya da bulamamın ya da bulamamamın da bir anlamı **yok**. (Do Sesi/Yol, s. 43)

Gösterenle tetiği çeken aynı kişi olmadığında sorun yok. (Do Sesi/Ardından, s. 66)

Ama senin bilmediğin bir şey var, yaşamın dört ana yönü değil, binbir bilinmez yönü var. (Do Sesi/Az, s. 75)

Ama sende hepimizi oraya çeken bir tılsım vardı. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 98)

İlle de öğrenmek istiyorsan şimdisi de pek yoktu. (İşte Deniz, Maria/Eşik, s. 142)

Sikkenin bir yüzünde, ne anlama geldiğini bilmediğim, tersine yazılı bir işaret vardı. (İşte Deniz, Maria/Sikke, s. 145)

Yalnızca bilgim ve deneyimlerim var. (İşte Deniz, Maria/Garip Çocuk, s. 152)

Sonunda kayaya vardım. (İşte Deniz, Maria/Denizkızı, s. 153)

Öyle anların var ki sanki dünyada hiçbir şey yok. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 178)

Utanç diye bir şey var yeryüzünde. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 183)

1.6. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

Cümlelerin yüklemine göre sınıflandırılmasında kullanılan diğer unsur yüklem yeridir. Yüklem, çoğu zaman bir cümlenin son unsuru olarak görülür ve bu Türkçenin söz dizimsel yapısının kendine has bir özelliğidir. Fakat çeşitli koşullarda diğer cümle öğelerinde de olduğu gibi yüklem farklı yerlerde bulunabilir. Bunun sonucunda kurallı

(düz) veya devrik cümleler oluşur. Karahan, “*cümlelerin kurallı (düz) veya devrik oluşlarında ölçü, diğer öğelerin değil yüklem yeri*” olduğunu belirtmiştir (Karahan, 2016: 10).

1.6.1. Kurallı (Düz) Cümleler

Yüklemi sonda bulunan cümlelere kurallı (düz) cümle denir. İşaret edilmek ya da vurgulanmak istenen öge genelde yükleme en yakın olan ögedir.

*Başa gelen çekilir, deyip, elimde, babamdan kalma küçük bir çanta, içinde bir ayna, bir tıraş sabunu, bir tıraş fırçası, bir diş macunu, bir diş fırçası, bir çift çorap, bir fanila, bir don, iki de kutsal kitap **yola koyuldum.** (Do Sesi/Kendiliğinden, s. 41)*

*Söz veriyorum sana, aramızdaki bu gizi, şu kör gözlerim son kez kapanana değin **saklayacağım.** (İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s. 108)*

*Kapının önüne geldiklerinde, kadın, kilidin horozunu kaldırıp **gitti.** (İşte Deniz, Maria/Adam /Kadın/Çocuk, s. 110)*

*İnce kanadının bir ucu değip sarhoş eder seni, ama çok geçmeden **ayılırsın.** (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 114)*

*Suyunu getirdiğimde, bakışlarının, bir hayli korkulu, duvardaki hatlarda, resimlerde olduğunu **gördüm.** (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 120)*

*Günlük dertlerimizin iletişiminde **güçlük çekmiyorduk.** (Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük, s. 159)*

*Tüm kitap, bir gün, bir okul arkadaşının, ona, iki ders arasında ekşi bir elma verip boynunu, kulaklarını, dizlerini nasıl okşadığını **anlatıyordu.** (İşte Deniz, Maria/Elma, s. 143)*

*Muhtar, Mardin evlerinin güzelliğini ve Mardinli ustaların bilgisi ve becerisini **duymuştu.** (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 161)*

*Yol üstünde her köyde, her evde konaklamanın gelenek sayıldığı bu yörede, Halit'in bu sözlerine anlam **verememişti.** (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 171)*

*İki arazi, belki uzaktan ayırt etmemişsindir, komşudur, aralarında başka bir arazi **yoktur.** (İbrahim Oğlu/İbrahim Öyküsü, s. 181)*

*Bu köylülerin yaşadıkları mağaralara oranla çok daha büyük, çok daha havadar, **çok daha sağlam bir mağaraydı.** (Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 192)*

*Yaza değin köyün yolu diye bir şey **yok.** (Doğu Öyküleri/Pusulula/sız, s. 210)*

*Çünkü onunla birlikte, gözünü kapamadan önce gördüğü dağın doruğu da öldü evin penceresi de öldü havlayan köpek de öldü çeşmenin akan suyu da öldü rüzgârda salınan kavaklar da öldü eriyen kar da öldü ve en son güneş **öldü.** (Doğu Öyküleri/Ses, s. 212)*

*Avdan da avcıdan da öteye, belki hiçbir yere doğru koşmaya **başlıyorum.** (Çıglık/Üç Düş/Üş, s. 224)*

*Atın ölümünden önce dinlediğim bu öyküyü, bu yöre insanların, değişik her şeyi, her olayı, her insanı nasıl efsaneleştirdiklerini bildiğimden, onların düş güçlerinin ürünü olarak **değerlendirmiştim.** (Çığlık/At, s. 232)*

*Bu okumalar uzun sürdüğünde, “Hadi bakalım, gözlerini fazla yorma, git biraz da sokakta arkadaşlarınla oyna” der, kendisi de bahçeye güllere, sardunyalara, menekşelere, kasımpatılarına (mevsimine göre) “bakmaya” **başlardı.** (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 240)*

*Türkçe bilen bir sahafla karşılaştığı için hem mutlu hem de **saşkındır.** (Çığlık/Sahaf, s. 251)*

*İnsanın uçmasını düşleyip gerçekleştiremeyen büyük düşlemcilerin, gerçek bilginlerin kitaplarını **edindi.** (Çığlık/Yusuf’un Utkusu, s. 257)*

1.6.2. Devrik Cümleler

Türkçede dilin doğal kullanımına göre yüklem cümlemin sonunda yer alır. Diğer ögeler de belirtmek istenilen unsura göre sıralanır. Ancak “Bir anlamı öne çıkarma, belirtme, vurgulama ihtiyacı, özellikle şiirde ahenk endişesi diğer ögelerin olduğu gibi yüklemde de yerini değiştirebilmektedir” (Karahan, 2016: 101). Yüklemde sonra bir öge gelebileceği gibi birden fazla öge de gelebilir.

1.6.2.1. Öznenin Yüklemde Sonra Geldiği Devrik Cümleler

*Aranıza, ne mene kişiler olduğunu görmek için katılmışım **ben.** (Do Sesi/Aykırı, s. 39)*

*“Kim bu dağları görürü, iflah olmaz” demişti **ihtiyar.** (Doğu Öyküleri/Kim, s. 213)*

Kireçkaymağında aklaşmış bu kaputbezinden bir pilot tulumu biçti Ayşe Hanım. (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 260)

Duygularımı değil algıladığımı resmederim ben. (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 268)

Kim bilir belki kaptan diye bir şey yoktu; çok önceden çizilmiş bir rotayı izliyordu gemimiz. (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 319)

Bahçenin hemen bitiminde başlayan palmyelerin altında durdu araba. (Av/Havana, s. 380)

Sıcak bir kumlukta dibe doğru kayıyordu parmaklıklarım. (Av/Kötü, s. 384)

Bir sabah karların içinde ölüsünü bulmuş askerler. (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 410-411)

Şüphesiz yoktu böyle bir çocuk. (Devam/Kendisi, s. 458)

Yaşlı adamdır bu. (Devam/Bakış, s. 464)

Gitme, kıyıya yaklaşma, başın döner düşersin, demişti babam. (Bozgun/Bozgun, s. 485)

Delik deşikti bu kentin evleri. (Bozgun/Bozgun, s. 488)

*Yarı beline değin parmaklıklardan dışarı çıkmıştı **cocuk**. (Bozgun/Anı, s. 501)*

*Ona bile yetmiyordu **gücüm**. (Bozgun/Sanrı I, s. 503)*

*Denize bakındım: görünürlerde yoktu **teknem**. (Bozgun/Leş, s. 518)*

1.6.2.2. Nesnenin Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümleler

*Yeniden yumdu **gözlerini**. (Do Sesi/Son Hece, s. 16)*

*Kolları iki yana açık, gözleri gökyüzünde, suyun akıntısına bırakıyor **bedenini**. (Do Sesi/Son Yüzücü, s. 23)*

*Sözcükler, onları doğru ve dürüst kullanmayı bilenlere doğru bir mıknaş gibi çekerler **tehlikeyi**. (Do Sesi/Şerbetli, s. 56)*

*Gene de yayımlamadım **romanı**. (İşte Deniz, Maria/Şaşılacak Bir Şey, s. 132)*

*Bir söylenceye göre ise, padişahlık döneminde, belki daha da önce, bir eşkiya saklanmak için yaptırmıştı **burasını**. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 165)*

*Kışta, kıyamette, gözü kara giden şoför, şimdi, inişte yavaş yavaş sürüyordu **otobüsü**. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 189)*

*Düşmemek için çırpıyorum **kanatlarımı**. (Çılgılık/Üç Düş/ Üş, s. 221)*

Çiftenin namlusu yere çevrili, bir süre, uzun bir süre seyrediyorum bu kuşun havadaki süzülüsünü. (Çığlık/Üç Düş/ Üş, s. 222)

Bu sorulardan da anlaşılıyor ki, kitaplardan çok kitapçı ilgilendiriyor yazar dostumu. (Çığlık/Sahaf, s. 252)

İhtiyar sahaf, büyük bir sevecenlikle karşılar kendisini. (Çığlık/Sahaf, s. 254)

Her akli başında ressam gibi, o da, kendinden önceki ressamların yapıtlarından öğreniyordu resim sanatının gizlerini. (Çığlık/Büyük Ustayı Ziyaret, s. 263)

Demek bir yaşam boyuna kırk sanat sığdırmış biri, diye düşünüp resimlerinden bir tekini görmeden önemsemiştim bu sanatçıyı. (Çığlık/Aslan ve Ressam, s. 271)

Çevreyi bakışlarıyla taradıktan sonra, yeniden sürüklemeye başladılar adamı. (Çığlık/Çığlık, s. 275)

1.6.2.3. Yer Tamlayıcısının Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümleler

Kadın, geldiği gibi, ayaklarının ucuna basa basa dönüp ardına bakamadan çıkıyor odadan. (Do Sesi/Do Sesi, s. 14)

*Aslında, öyle ya da böyle, beni şaşırtan ya da korkutan bir şey yok **veryüzünde.** (Do Sesi/Yol, s. 43)*

*Ben yapmadım, diyor, onu ben çekmedim **kuyuya.** (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 98)*

*Kimse, hiçbir nesne dayanamazdı **bunlara.** (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 100)*

*Kırık, güçsüz kanatları karşı koyamıyor **yer çekimine.** (Çığlık/Üç Düş/Üş, s. 223)*

*At, bir denizkızı gibi çıkmış **ay ışığını yansıtan gölün suyundan.** (Çığlık/At, s. 231)*

*Gıyasettin Bey'i sevdiğimden değil, cenaze törenlerini sevdiğimden hayıflandım **buna.** (Bir Gemide/Kaza, s. 301)*

*Otobüsün içindeki sesler, ben gözümü kapar kapamaz, bir ninni gibi geldi **kulağıma.** (Bir Gemide/Kaza, s. 305)*

*Sanki onun çıkmasını bekliyor gibi, yanında bir yazmanla, Savcı Bey girdi **odaya.** (Bir Gemide/Kaza, s. 309)*

*Sözcüklerin, görüntülerin, seslerin, renklerin yaratamadığı çağrışımı, kokular yaratır **bende.** (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir koku, s. 311)*

*Birlikte yaşadığım (bir zamanlar yaşamış olduğum) kişilerin kokuları perçinleşmiş gibidir **belleğimin kokular hanesinde.** (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 311)*

1.6.2.4. Zarfın Yüklemeden Sonra Geldiği Devrik Cümleler

*Ama bunun ne gibi bir yararı olabilir ki, dedi **son soluğunu verirken.** (Do Sesi/Sonumsu, s. 24)*

*Böylece (garip aile) bir arada yaşayıp gidiveriyoruz **işte.** (Do Sesi/Garip Aile, s. 45)*

*Tam tersine, güvercinlerimle birlikte uçmaktayım **su anda.** (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 116)*

*Yürüyordum ve yolumun üstüne çıkan dükkânlara girip çıkıyordum **bu kokuyu unutmak, bu kokuyu duymamak için.** (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir koku, s. 314)*

*Yavaş yavaş yürüyordum, **onun yürüyüşünü, koşusunu görebilmek için.** (Bir Gemide/Kanca, s. 335)*

*Sonra yazı makinesinin tuşlarına vurmaya başladı **boşluğa yönelmiş bir makineli tüfeğin tetiğine basar gibi.** (Bir Gemide/Dönüş, s. 350)*

*Ağaca, bu garip, bu yana bu bize benzeyen ağaca bakıyordum **nicedir, gözümü kırpmadan.** (Bir Gemide/Seksek, s. 353)*

*Ne yapacağını bilmeden elinde tutar **bir süre.** (Bir Gemide/Melek Cici, s. 364)*

*Eline baktı, **garip kendin olmayan bir şeye bakarcasına.** (Av/Durum, s. 393)*

1.6.2.5. Birden Fazla Ögenin Yüklemeden Sonra Geldiği Devrik Cümleler

Söyle bana nasıl oluyor da, bu yaşta, bir bahar günü mezarlığa gidip çingene kızlarına rastlıyorsun? **dedi (y)/amcam (ö)/başını önündeki kitaplardan kaldırmadan (z).** (Do Sesi/Şanslı, s. 37)

Demek benden sonra **asılmış (y)/o deniz (ö)/duvara (yt).** (İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s. 102)

Ben geldiğimde sen yoktun, **dedi (y)/kadın (ö)/çocuğa doğru bir adım daha atarak (z).** (İşte Deniz, Maria/Adam/Kadın/Çocuk, s. 110)

Bunun için **açtım (y)/ sana (yt)/yüreğimin kapılarını (bln).** (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 115)

Siz bizim yeni komşumuz mu oluyorsunuz? **dedi (y)/genç erkek (ö), /genç kıza (yt).** (İşte Deniz, Maria/Kısa, s. 130)

Hoş gelmişsen, **diyor (y)/otobüsten indiğimde (z)/ bavullarımı elimden alan genç adam (ö).** (Doğu Öyküleri/Hoş, s. 214)

Bir sokaktan bir sokağa, ana caddeden ara sokaklara, ara sokaklardan ana caddeye, içimde, nerden geldiğini bilmediğim kokudan doğan bulantı ve belki bunun sonucu korkunç bir başa ağrısı, ordan oraya **vurdum (y)/ kendimi (bln)/ kursun yemiş bir yunus gibi (z).** (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir koku, s. 313)

Hiç değilse ışıklar **ısıtsın (y)/ biraz (z)/ içimizi (bln).** (Bir Gemide/Kanca, s. 343)

“Güle güle” **dedi (y)/ardımdan (yt)/ garip garip bakarak (z).** (Av/Yitik Gün, s. 376)

“Odama gireyim, belki orda daha iyi düşünebilirim” dedi (y)/ kendi kendine (z)/ adam (ö). (Av/Durum, s. 394)

Gözkapakları yavaşça iniyor (y)/devce, kapkara çöken aksamın karanlığını gidermek için yanan kentın ışıkları korku verici yayılırken (bir kez daha) (z)/ kapkara yoğun yalnızlıklarda (yt). (Av/Yoğun, s. 404)

Birçok gece, sabah bu sözcükler dökülmüştü (y)/ dilinden (yt)/yanında kimse yokken (z). (Av/Cellâdın Ölümü, s. 441)

Yavaşça ceviriyor (y)/ tokmağı (bln), /başını ayırmadan (z). (Devam/Bir Delikten, s. 466)

Yakıp yıkmaya başlayacaklar (y)/ beni (bln),/ bir utku esrikliği içinde (yt). (Bozgun/Kule, s. 510)

Bir korunun serin havasını duyuyordum (y)/ bedenimin sıcaklığı üstünde (yt)/ dalga dalga (z). (Bozgun/Karabasan, s. 512)

Yoktu (y)/ hiç kimseler (ö)/hiçbir yerde (yt). (Bozgun/Bir Cinayetin İki Öyküsü, s. 531)

Solurcasına, su içercesine, olağan, çıkardım (y)/ sağ elimi (bln) cebimden (yt). (Bozgun/Bir Cinayetin İki Öyküsü, s. 533)

1.7. CÜMLELERİN ANLAM ÖZELLİKLERİ

Cümlelerin sınıflandırılmasında rol oynayan bir diğer faktör ise cümlelerin anlam özellikleridir. Karahan her cümlenin içerisinde kelime veya ekler yoluyla “*soru, bildirme, emir, istek, ünlem vb.*” gibi anlamsal işlevlerin bulunduğunu söyler. Bu doğrultuda, her koşulda cümlelerin mutlaka olumsuz veya olumlu bir özellik taşıdığını belirtmiştir. Bu sebeple Karahan “*olumluluk veya olumsuzluk*” özelliğinin cümlelerin temel anlam

özelliğini teşkil ettiğini bildirir. Ancak, olumlu veya olumsuz cümlelerin “*soru, bildirme, emir, istek, ünlem vb.*” gibi anlamlar taşıyabileceği de düşünüldüğünde, ne kadar sık kullandıkları göz önünde bulundurarak yalnızca “olumlu ve olumsuz cümlelerle soru cümleleri” hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur (Karahan, 2016: 103).

1.7.1. Olumlu ve Olumsuz Cümleler

Cümleler sınıflandırılırken olumlu ve olumsuzluk özelliklerine bakılır.

1.7.1.1. Olumlu Cümleler

Olumlu cümleler, yargının gerçekleştiğini bildiren cümlelerdir. Korkmaz, olumlu cümleyi “Yüklemi olumlu yargı bildiren cümleler” olarak tanımlamıştır (Korkmaz, 2007: 161). Bilgegil ise bir cümlenin her koşulda olumlu veya olumsuz bir anlam taşıdığını vurgulayarak “ifadesi varlık anlamı taşıyan cümleler” olarak tanımladığı cümleleri olumlu cümleler olarak sınıflandırmıştır (Bilgegil, 1963: 52).

Karahan ise olumlu cümleleri “yargının gerçekleştiğini anlatan” olarak tanımlamıştır. Karahan’a göre “Böyle cümlelerin yüklemi *yapma, yapılma* veya *olma* bildirir.” (Karahan, 2016: 103)

a. Yargının gerçekleşmiş olması:

Yapma, yapılan veya olma bildiren yapısında gramatikal olumsuzluk unsurunun olmadığı cümlelerdir.

*Ben de onu avutmak için, **ölürsün** anneciğim, biraz **sabret, ölürsün, diyordum.** (Do Sesi/Beklenti, s. 15)*

*Aile arşivinde bulduğum belgeye göre büyükbabam Büyük Savaşta **sehit düşmüştü.** (Do Sesi/Arşivden, s. 20)*

*Uyanır uyanmaz, hançeri kadının göğsüne **saplayacaksın.** (İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s. 108)*

*Kadın, öteden, ağaçların arasından çıkmış eve doğru **yürüyordu.** (İşte Deniz, Maria/Adam/Kadın/Çocuk, s. 109)*

*Bir sabah, gündeğumundan bir hayli sonra, ağları çekmeye başladığımda, inanılmaz bir ağırlıkla **karşılaştım.** (İşte Deniz, Maria/Denizkızı, s. 153)*

*Çocuklara okuma, yazma, sayma, toplama, çıkartma, çarpma, bölme **öğrettim.** (Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük, s. 160)*

*Kentteki büyük yapıları, dışardan gelen mimar ve ustalar yapıyor, işleri bitince de çekip **gidiyorlardı.** (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 161)*

*Karın seyrek, sulu sepken yağdığı, güneşli günlerin arttığı, ayıların kış uykusundan uyanıp inlerinden çıktığı Nisan sonu-Mayıs başı arası günlerden birinde, beni avcılığa ısındırmaya çalışan Halit'le çıktığımız bir av sabahında, erimeye yüz tutmuş karların üzerinde bata çıka ilerlerken, bir an soluk almak için **mola vermiştik.** (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 171)*

b. Yapıca olumsuz anlamca olumlu cümleler:

Bazı cümlelerin yapısında olumsuz anlam veren kelime olduğu halde bu cümleler anlamca olumludur.

*Hoş senin de ayağın **kaymasaydı**, beni kurtarmak için kendini denize atacağıın **yoktu** ya. (Do Sesi/İmdat, s. 18)*

*Vakti olmadı, diyeceğim, ama **değil**. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 95)*

*Bir kadının yapıtı olduğu için **değil**, hiçbir kahramanın adı olmadığı için. (İşte Deniz, Maria/Şaşılacak Bir Şey, s. 132)*

*O denge **yoktur** da denemez. (Av/Yargıç Karak, s. 428)*

*Gelenin kim olduğunu **bilmiyor değilim**. (Bozgun/Bir Cinayetin İki Öyküsü, s. 525)*

c. “-DAn başka” kalıbının değil edatıyla kullanılması:

Bu kalıp “değil” edatı ile kullanılırsa cümle olumlu anlam kazanır.

*Evet, bir **hayırdan başka bir şey değildi**. (Av/Av, s. 431)*

*Evlere eşya ile (sandalyelerle, masalarla, kilimlerle, kitaplarla, kitap raflarıyla, yataklar ve yorganlarla ve perdeler ve divanlarla ve mutfak takım taklavatıyla) doldurmak, odaların içerisini gezilmez duruma getirmek, **budalalıktan başka bir şey değildir**. (Bozgun/Karabasan, s. 512)*

*Yanımdaki masalardan gelen sesler bir **vızıltudan başka bir şey değildi**. (Bozgun/Bir Cinayetin İki Öyküsü, s. 523)*

*Zaten benim ki kaçıktan, **yenilmekten, odayı ona bırakmaktan başka bir şey değildi**. (Kaçkınlar/Odada, s. 556)*

d. “-DAn başka” kalıbının soru kelimesiyle kullanılması:

Bu kalıp bir soru kelimesi ile birlikte kullanıldığında kendi anlamında olumlu özellikler yaratır.

Surdan başka neresi kaldı ki? (Doğu Öyküleri/annem ve Ben, s. 202)

e. Soru yoluyla olumlu anlam kazanılması:

Bazı cümleler soru yoluyla olumlu anlama çevrilebilir.

*Yoksa yaşamdan hiçbir şey **istememek mi?*** (Av/Durum, s. 395)

*Çünkü hiçbir ev ayrıntılarıyla **seçilemiyor mudur?*** (Devam/Yaşayan, s. 458)

1.7.1.2. Olumsuz Cümleler

Anlamına göre cümleler başlığı altında incelenen diğer cümle türü olumsuz cümlelerdir. Bu cümleler, cümlede yargının gerçekleşmediği cümlelerdir. Korkmaz, olumsuz cümleyi “yüklemi olumsuz yargı bildiren cümle” olarak tanımlamıştır (Korkmaz, 2007: 161). Bu doğrultuda, cümlenin olumsuz olma koşulunun yargının gerçekleşip gerçekleşmediğine bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Karaağaç ise yargının gerçekleşmemesi durumunu bulunmama ve var olmama ile yapmama ve olmama” durumları ile örneklendirmiştir (Karaağaç, 2012: 207).

Son olarak Karahan, olumsuz cümleyi “Yargının gerçekleşmediğini anlatan cümleler” olarak tanımlarken bu cümlelerde “yapmama”, “yapılmama” ve “olmama” belirttiğini ifade etmiştir (Karahan, 2016: 104).

1.7.1.2.1. “-me/-ma” Eki ile Kurulan Olumsuz Cümleler

Fiil cümlelerinde sıklıkla kullanılan “-mA-“ olumsuzluk eki cümleleri olumsuz yapar.

*Ne tuhaf, koskoca bir yaz gelip geçmiş, denize **girmemişim.*** (Do Sesi/İmdat, s. 18)

Artık burda seni görmek **istemiyoruz.** (Do Sesi/Durak, s. 25)

Öldüğünde, atını ne yapacağımızı **bilemedik.** (Do Sesi/Mezar, s. 28)

Çünkü yola koyulduktan sonra onu, bir kez daha gören **olmadı.** (Do Sesi/Medetsiz, s. 31)

Erkek, kulağı, çakıllara çarpan küçük, kırılğan dalgalarda, **duymadı** üşüyorum sözcüğünü. (İşte Deniz, Maria/Rastlantı, s. 128)

Uzun bir süre can sıkıcı bir olay **olmadı.** (İşte Deniz, Maria/Garip Çocuk, s. 152)

Bu ortak dilin ne olduğunu **bilmiyorum.** (Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük, s. 160)

Dillerini bile kolay kolay **konusamıyor,** söylediklerinin birçoğunu Muhtar **anlamıyordu** bile. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 163)

Benim dediklerim uygulanırsa, evin kerpiçten de olsa senden önce **göçmez.** (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 164)

Halit, dedim, bir daha ava **çıkmayacağım.** Sen de bana bundan sonra hiç kimsenin öyküsünü **anlatma.** (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 185)

Bedenim ağırlığı ile, kanat çırpışlarının saniye/hızını **katmamıstı** hesaba. (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 259)

*Tüzel işlerden, yargılamalardan olan tiksintim yüzünden, o güne (bu içinde bulunduğumuz durumu düşünmeye başladığım, o amansız yiyip bitirici kuşku kurdunun içime düştüğü güne) değin hiçbir duruşmada **bulunmamıştım.** (Av/Yargıç Karak, s. 419)*

*Hiçbirini hiçbir zaman **unutmadım.** (Devam/Devam, s. 450)*

*Son bir kez daha gözümüzü deliğe götürdüğümüzde hiçbir şey **görülmemektedir.** (Devam/Bir Delikten, s. 467)*

*Yakında altıyı da **anımsamayacağım.** (Devam/Yalandöngü, s. 469)*

*Öylesine korkulu düştün uyanmış olsa gerek ki, sınıksız sarılmış **bırakmıyordu** beni. (Devam/Karabasan, s. 472)*

*Bu gece yarısı ulumalarından hiç **hoşlanmam.** (Devam/Karabasan, s. 473)*

*Öyle sanıyorum ki ikisi de **görmemişlerdi** beni. (Bozgun/Anı, s. 501)*

1.7.1.2.2. “Değil” Edatı ile Kurulan Olumsuz Cümleler

İsim ve fiil cümlelerinden her ikisine de olumsuz bir anlam katmaktadır.

*Oraya gidip soracak kadar aklımı peynir ekmekle yemiş **değilim** elbet. (Do Sesi/Kayıp, s. 21)*

*Zaten çocuk da kimseye bir şey sormuş **değil.** (Do Sesi/Son Yüzcü, s. 23)
Bu da, gene senin sorunun olur, benim **değil.** (İşte Deniz, Maria/Bilinen, s. 155)*

Dışarısı ıslak tezek ve çamur kokuyordu. Ama yalnız bu iki kokunun karışımı **değildi** burnuma gelen. Bir üçüncü koku daha vardı ki, onu çıkaramadım. İlk ağıllardan taşan ıslak koyun postu kokusu gibime geldi, ama **değildi**. Çok benziyordu, ama **değildi**. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 188)

Yol ırmağın yatağından yüksek olduğu için su altında **değildi**. (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 189)

Sanki gördüğü kendi yüzü kendi yüzü, kendi gözleri **değildi**. (Doğu Öyküleri/Fal, s. 204)

Her biçimi **değil**.

Her rengi **değil**. (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 247)

Yusuf'un tutkusu bir uçağa, planöre, balona, helikoptere binip uçmak **değildi**. (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 257)

Doğrusu, bir resmini elde etmek için bir caba da harcamış **değilim**. (Çığlık/Aslan ve Ressam, s. 273)

Çevirdiğim şiir **değildi**. (Çığlık/Çevirmen, s. 288)

Her altı ayda bir kirayı arttırması boşuna **değilmiş**. (Bir Gemide/Kaza, s. 301)

Deniz suyu bildiğin tuzlu, iyot kokan deniz suyu **değildi**. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 316)

Öylesine uzak ki

bellek durduğunda

öylesine yakın ki

o geceki üşümemi üşüyorum şimdi

o geceki ürperti şu anda ihtiyar bedenimde

*ama gene de aynı üşüme, aynı titreme **değil**. (Bir Gemide/Kanca, s. 343)*

*Kolay **değildir** buralarda yaşamak. (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 409)*

1.7.1.2.3. “ne... ne...” Edatı ile Kurulan Olumsuz Cümleler

“ne... ne...” edatı, cümleye yapısal olarak olmasa da anlamsal olarak olumsuzluk katar.

*Ne var ki, benim **ne** kapanım var, **ne** de öksüm; **ne** ağım var; **ne** de kafesim. **Ne** de kuşlarla ilgili bilgim, gözlemim, deneyimim. (Do Sesi/Adlar, s. 17)*

*Ama kimin kurşunuyla, bunu **ne** ben anımsıyorum, **ne** de düellonun tanıkları. (Do Sesi/Düş, s. 22)*

***Ne** kömür vardı, **ne** de odun. (Do Sesi/Karakış, s. 69)*

***Ne** esintisini duyuyorum yüzümde, **ne** de dalgaların sesini. (İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s. 102)*

*Sonra **ne** biri, **ne** öbürü gelir olmuş. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 182)*

*Ama **ne** kurt uluyor, **ne** ay doğuyor, **ne** de rüzgâr esiyordu. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 184)*

*Artık **ne** günleri, haftaları sayıyordum **ne** de ayları yılları. **Ne** arayanım vardı, **ne** de soranım. (Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 195)*

1.7.1.2.4. “Yok” İsmi ile Kurulan Olumsuz Cümleler

Zaten çevrede ahşap bir tek ev yok. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 101)

Ama kadın yaklaştıkça, çocuk gördü ki köpek filan yok. (İşte Deniz, Maria/Adam/Kadın/Çocuk, s. 109)

Yapabileceğim hiçbir şey yoktu. (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 119)

Sanırım onların yalnızlık diye bir sorunları yoktu. (Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük, s. 159)

Onun anası, babası, çocukları ve karısı yoktur. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 172)

Silahım var evet, ama atım yok. (Doğu Öyküleri/Atsız, s. 199)

Dairemizde, evrakları okumakla görevli kimse yok. (Doğu Öyküleri/Kayıt, s. 206)

Kör olduktan sonra ilgilenmenin bir anlamı yoktu. (Çığlık/Kör ve Oğlu, s. 246)

Hem rüzgâr yoktu, hem sevincine diyecek. (Çığlık/Yusuf'un Utkusu, s. 259)

Koleksiyonumda bu Japon ressamından tek bir yapıt yok. (Çığlık/Aslan ve Ressam, s. 273)

Onun ikinci yaşamı yoktu. (Çığlık/İkinci Yaşam, s. 293)

1.7.2. Soru Cümleleri

Soru cümleleri de anlamına göre cümleler kapsamında ele alınan diğer cümle türüdür. Soru cümleleri soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümlelerdir. Karaağaç, soru cümlesinin olumlu veya olumsuz özellik taşıyabileceğini söyler. Bu cümlelerde cümleye soru anlamı katan unsurlar “soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları, soru edatları ve soru eki -mI” olarak sıralanmıştır (Karaağaç, 2012: 207). Karahan ise, soru cümlesini “Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümleler” olarak tanımlamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi Karahan da soru cümlesine bu anlamı kazandıran unsurları “soru eki -mI ile *soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları ve soru edatları*” olarak sıralamıştır. Karahan ayrıca konuşma dilinin özelliğine de vurgu yaparak soru cümlelerinin vurgu yoluyla da oluşabileceğini bildirmiştir (Karahan, 2016: 107).

1.7.2.1. Soru Eki “-mI/-mU” ile Kurulan Soru Cümleleri

Soru eki “-mI/-mU” çoğunlukla yüklemden sonra gelmektedir. Ancak belirtmek istediği ögeden sonra da gelir ya da ögelerin bir parçası olabilmektedir.

a. Soru ekinin yüklemden sonra kullanılması:

Yüklemi fiil olan cümlelerde soru eki “-mI/mU” yüklemden sonra gelirse fiilin kılış, oluş veya durum özelliğinin gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılır.

*Koridorun ucundaki ışığı **görüyor musun?** (Do Sesi/Işık, s. 71.)*

*Bu akıntılı sular da kimsenin uzun süre yüzemeyeceğini, en usta yüzücülerin bile hiçbir zaman kıyıya varamayacağını sana söyleyen **olmadı mı?** (Do Sesi/Yürekli, s. 76)*

*Abi, dedi sende de böyle oluyor mu, göğüs boşluğunda güvercinlerin kanat çırpıtığını **duyuyor musun?** Onlar kanat çırpıtıkça tıkanır gibi oluyor musun? (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 114)*

***Görmüyor musun** abi, dedi, karşıdan gelen iki kızı? (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 116)*

Atla da gidilemez miydi? (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 165)

Bana başka bir şey söylemeyecek misin? (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 185)

En son döneminde, yapıtlarını, “Ressam Delisi İhtiyar” anlamına gelen sözcüklerle imzalayan Zen dininin bu “dilenci derviş” ini anladım ve anlatabildim mi? (Çılgılık/Aslan ve Ressam, s. 273)

Tüm bu düşündüklerimi öbür yolculara, tayfalara da açmam gerek miyor mu? (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 320)

Kentimizin tüm davalarına bakan, kentimiz halkını yargılayan tek adam olması, onu, hiç değilse benim gözümde diğer kişilerden ayırıyor olabilir miydi? (Av/Yargıç Karak, s. 418)

b. Soru ekinin diğer öğelerden sonra gelmesi:

Soru eki sadece yüklemden sonra gelmeyip diğer öğelerden sonra da gelebilir. Çeşitli anlam ilişkilerinin onaylanması veya ret edilmesi istenir.

İlkin, bu toprak parçasının üstünde mi yaşamıştım? (Bir Gemide/Bir Gemide, s. 38)

Yaraların mi sızlıyor? (Do Sesi/Konuşma, s. 50)

Şu anda delikte mi gözün? (İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, 102.)

Kapıyı siz mi çaldınız? (İşte Deniz, Maria/İçerdeki, s. 124)

Anlattığınız bu olayı kendi gözlerinizle mi gördünüz? (İşte Deniz, Maria/İtiraf, s. 144)

Birlikte mi öldürdünüz? (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 179)

Bir güz günü, tek amacı ebegümece toplamak olan, bu amaçla, bir elinde bıçak, bir elinde sepet, bu tepede, çaluların ardında duran bir adamın yanıtlayabileceği sorular mıdır bunlar? (Çığlık/Çığlık, s. 276)

c. Soru ekinin cümle öğelerinin içinde yer alması:

Soru eki cümle öğelerinden sonra geldiği gibi cümle öğelerinin de bir ortağı olarak yer alabilir.

Bu eksikliği mi aramaya döndüm bu eve? (Bir Gemide/Kanca, s. 343)

Ah, şimdi bir de okuru mu düşünmeye başladın? (Bir Gemide/Olanak/Siz, s. 359)

d. Soru ekiyle yapılan cümlelerde cevap:

Soru ekiyle oluşturulan soru cümlelerinde cevap çoğu zaman “evet” veya “hayır” dır. Ancak bu anlamlara gelen kelimelerle de sık sık cevap verilir.

Tümü bu kadar mı?

Hayır. (Do Sesi/Özellikle, s. 65)

Sen bu deyimi daha önce duymuş muydun?

Evet. (Do Sesi/İlenç, s. 70)

O da seni gördü mü?

Evet. (Do Sesi/Kaf, s. 74)

Gene gelecek misin?

Sanmam. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 101)

Buraya çok uzak mı?

Evet, (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 165)

*Kim yazmış **biliyor musun?***

Hayır. (Çığlık/Balkonda, s. 280)

*Söylemek gereğini duyduğum **bir şey mi var?** Hayır. (Devam/Devam, s. 449) Rahatsız eden **biri mi var?** Hayır. Sanmıyorum. (Devam/Devam, s. 449)*

*Yazamadığım zamanlar demek istiyorsun, **seni daha çok yorduğunu mu söylemek istiyorsun yazmanın?** Evet. bunu söyledim.
(Devam/Yalandöngü, s. 469)*

*Başlamak da **öyle değil mi?** Hayır değil. (Bozgun/Bozgun I, s. 496)*

e. İki seçenekli soru cümleleri:

Bu cümleler onay ve ret cümleleri değildir. Bu yüzden “*evet*” ve “*hayır*” cevapları verilmez.

*Silahlara karşı **mi**, yoksa sözcüklere karşı **mi?** (Do Sesi/Şerbetli, s. 56)*

1.7.2.2. Soru Kelimeleri ile Kurulan Soru Cümleleri

Soru cümleleri; soru edatları, soru zarfları, soru zamirleri ve vurgu yoluyla soru cümleleri kurulabilir.

a. Soru cümlelerinin oluşturulması:

Soru cümleleri bir konuda bilgi almak için oluşturulur. Bu amaçla oluşturulan cümleler; soru edatları, soru zarfları, soru zamirleri ve vurgu yoluyla oluşturulur.

*Kapıyı çalmadıysanız burda kapının önünde **ne** işiniz var? (İşte Deniz, Maria/İçerdeki, s. 124)*

Nerden kaynaklanıyor olabilir sizin türünüze olan düşmanlığımız?
(Çığlık/Kedi ile Fare, s. 229)

Bir başka dilden “konuştuğu” için, Büyük Usta’nın anlamadığı bu ressam
kimdi? (Çığlık/Aslan ve Ressam, s. 271)

Sözcüklerle yetinmesem, **neyle** yetinecektim? Sözcüklerin gerisinde ya da
ötesinde **ne** var? (Çığlık/Çevirmen, s. 288)

Nerden düştüm bu cümbüşün içine? Bu halk böyle bağıra çağıra **nereye**
gidiyordu? (Bir Gemide/Kaza, s. 300)

Neden dilin tutulacağına kulağım tıkanmamıştı. (Bir Gemide/Kaza, s. 307)

Ne kokusu olabilir bu?

Kaynağı **ne/neresi** olabilir? (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir
Koku, s. 312)

Acaba bizim rotamız **neye** göre çizilmişti? **Hangi** limana doğru? (Bir
Gemide/Bir Gemide, s. 320)

Nerden ansıdın kurtları, gemiyi, askerleri, başkaldırıcıyı? (Bir
Gemide/Seksek, s. 353)

Hangi kış gecesi? **Hangi** ocağın çevresinde? **Nerde?** **Kimler?** (Bir
Gemide/Olanak/Siz, s. 357)

Hangi yola giderken? **Kim** gidiyordu? **Ne zaman?** (Bir
Gemide/Olanak/Siz, s. 358)

Ama bunları anlatmak **niçin?** Bütün bunlar artık devam edilemeyecek bir
yaşamın anılarından başka **ne** ki? (Bozgun/Sanrı II, s. 508)

*Kim bilir, **nerden** buldular? (Kaçkınlar/I. Kaçkın, s. 547)*

*Böyle söylenip durmak, bocalamalarımı anlatmak **neye** yarar? (Kaçkınlar/Odada, s. 553)*

*Bu başındaki yarık **ne? Kim** yaptı? (Kaçkınlar/II. Kaçkın, s. 585)*

*Beni kurtaracak başka **kimin** ölümü olabilir? (Kaçkınlar/II. Kaçkınlar, s. 588)*

b. Soru cümlelerinde anlamsal bağ:

Bazı cümlelerde soru eki ve soru kelimeleri cümleye *beklenmezlik, küçümseme, çaresizlik, sitem, şikâyet, rica* vb. (Karahan, 2016: 109) anlamlar katar. Bu anlamlar, cümlenin anlamsal özelliklerinden belli olur.

*Peki, o gün bugün **nasıl** yaşıyorsun, karşında onun bembeyaz yüzü, şaşkın bakışları, titreyen dudakları ve senin elinde namlusu barut kokan tabanca? (küçümseme) (Do Sesi/Acımasız, s. 19)*

*Siz **ne** biçim insanlarsınız, dedim, birbirinizi öldürmeden yaşayamıyor musunuz? (sitem) (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 179)*

*Birbirimizi tanısak **ne** olur, tanımazsak **ne** olur? O benim gerçek efendim olsa **n'olur**, olmasa **n'olur?** (çaresizlik) (Çılgık/Üç Düş/Üş, s. 223)*

***Ne** zorun var beni dul, çocuklarını yetim bırakmaya? (sitem) (Bir Gemide/Kaza, s. 308)*

*Bulsan **ne** çıkar? Bulsan da artık **neye** yarar? **Neyi** doldurursun? **Hangi** boşluğu? Boşluklardan hangisini? **Hangi** bir boşlunu delik deşik yaşamının? (çaresizlik) (Bir Gemide/Kanca, s. 343)*

Niçin, niçin ordasın? **Niçin** hiçbir şey yapmıyorsun? **Niçin** ellerin iki yana sarkık, umutsuz, devinimsiz duruyorsun? (sitem) (Av/Durum, s. 393)

Ne diye burda başkasının evindeyim? (şikâyet) (Av/Aşağı, Aşağı, s. 397)

Hangi akla hizmetten gelip bu yükseklikte, bu ufuksuz toraklar üstünde kurmuşlar köylerini? (şikâyet) (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 414)

Niçin sanki, niçin götürdüler? (şikâyet) (Kaçkınlar/Dışarı, s. 568)

1.7.2.3. Vurgu Yoluyla Kurulan Soru Cümleleri

Soru cümleleri, soru edatı ve soru anlamını veren kelimelerle sağlanır. Ancak konuşma dilinde soru anlamı vurgu yoluyla da sağlanabilir.

Son bir iyilik etsen... **son bir iyilik?** (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 101)

Bir su sesi, **akan bir musluk?** (İşte Deniz, Maria/Kör ve Hançer, s. 102)

Şimdi sen, burdan gitmek için benden izin istiyorsun? (Doğu Öyküleri/Atsız, s. 199)

Arkadaşın İbrahim mapus damında olduğuna göre? (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 181)

Bir ceset, bin ceset kokusu? –Sanmam. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 313)

Bir sıkıntı? Bir boğuntu? İçinde taşıdıklarım? Taşıdığım? (Av/Aşağı, Aşağı, s. 400)

Konuşmaya? Anımaya? Tekrar etmeye? Yeniden söylemeye?

Kimildamaya? Yaşamaya? (Devam/Devam, s. 449)

Benimle oynamış? Benimle oynamış ve benim gibi (iğrenç) geri

dönmemiş? (Devam/Yaşayan, s. 458)

İKİNCİ BÖLÜM

DO SESİ

2.1. DO SESİ

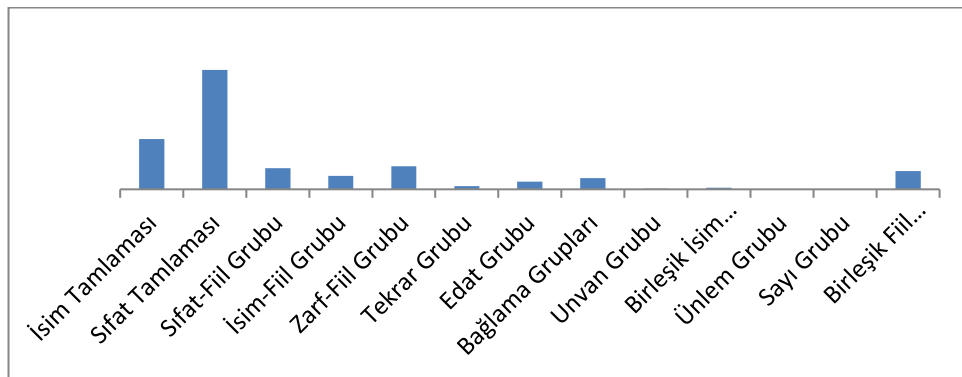
Bu çalışma Ferit Edgü'nün toplu öykülerinden oluşan "Leş toplu öyküler" eserinin sayfa 13 ve 87 arasında bulunan "Do Sesi" adlı öykü kitabı betimsel bir inceleme için seçilmiştir. Bu incelemede yapılan sayısal verilerin Edgü'nün öykülerinde kullandığı dil ve üslup hakkında bize fikir vermesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda kelime grupları, cümle ve bunların özellikleri toplam 1118 cümle üzerinden incelenmiş, bu incelemelerle Edgü'nün öykülerinde kullandığı dilin özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunmak hedeflenmiştir. Aşağıda "Do Sesi" adlı öykü kitabında kullanılan kelime grupları ve cümlelerin özellikleri tablolarda sayısal verilerle desteklenerek incelenmiştir.

2.1.1. Kelime Gruplarının İncelenmesi

Bu çalışmada ve söz konusu öykü kitabının incelenmesinde Karahan'ın *Türkçede Söz Dizimi* çalışmasına başvurulduğundan ilk olarak kelime grupları ele alınmış ve sayısal verilerin sunumunda Karahan'ın sunmuş olduğu kategoriden faydalanılmıştır. Eserden seçmiş olduğumuz *Do Sesi* adlı öykü kitabında, kelime grubu kapsamında değerlendirilebilecek toplam 931 adet öge tespit edilmiştir. Metindeki kelime grupları ile ilgili sayısal veriler 1 numaralı tabloda verilmiş ve bu ögelerin görsel dağılımı 1 numaralı grafikte sunulmuştur.

Tablo 1. Kelime Grubu Unsurlarına İlişkin Sayısal Veriler

Kelime Grupları	Sayısı	Oranı %
İsim Tamlaması	165	17,7
Sıfat Tamlaması	392	42,1
Sıfat-Fiil Grubu	69	7,4
İsim-Fiil Grubu	44	4,7
Zarf-Fiil Grubu	76	9,1
Tekrar Grubu	11	1,1
Edat Grubu	25	2,6
Bağlama Grupları	37	3,9
Unvan Grubu	2	0,2
Birleşik İsim Grubu	5	0,5
Ünlem Grubu	1	0,1
Sayı Grubu	1	0,1
Birleşik Fiil Grubu	60	6,4
Kısaltma Grubu	43	4,6
TOPLAM	931	100

Şekil 1. Kelime Grupları Unsurlarının Dağılımı

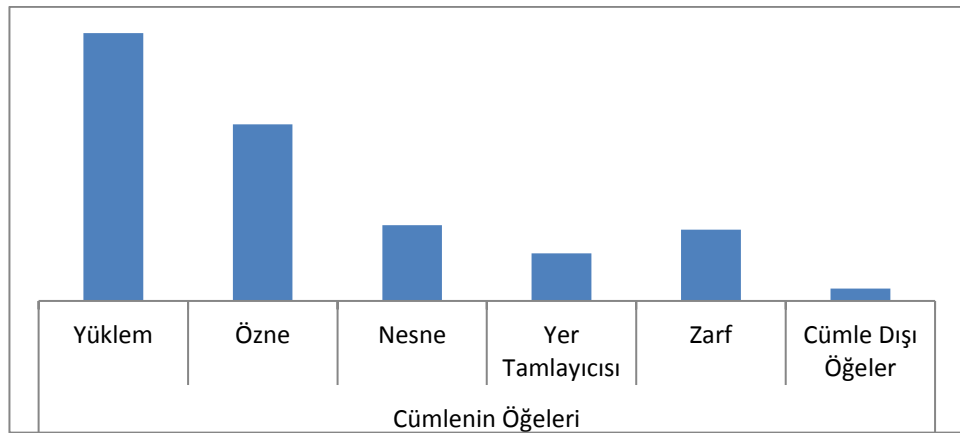
Eserdeki kelime gruplarının neredeyse yarısı (%42,1) sıfat tamlamalarından oluşmaktadır. Bunu %17,7 oranla isim tamlamaları takip etmektedir. Bunlardan sonra ise zarf-fiil grupları (%9,1) ve sıfat-fiil grupları (%7,4) gelmektedir. En az kullanılan unsurlar ise sayı grubu (%0,1), ünlem grubu (%0,1) ve unvan grubu (%0,2) olarak sıralanabilir.

2.1.2. Cümle İncelemesi

Do Sesi adlı öykü kitabına ilişkin sayısal verilerin analizine cümle başlığı altında devam edilmiştir. Ögelerine göre incelenen cümlelere ilişkin sayısal veriler Tablo 2’de, ilişkili unsurların görsel dağılımı ise Şekil 2’de verilmiştir

Tablo 2. Cümlenin Ögelerine İlişkin Sayısal Veriler

	Cümle	Sayısı	Oranı (%)
Cümlenin Ögeleri	Yüklem	1118	41,0
	Özne	737	27,0
	Nesne	316	11,6
	Yer Tamlayıcısı	201	7,3
	Zarf	297	10,9
	Cümle Dışı Ögeler	54	1,9
	TOPLAM	2723	100

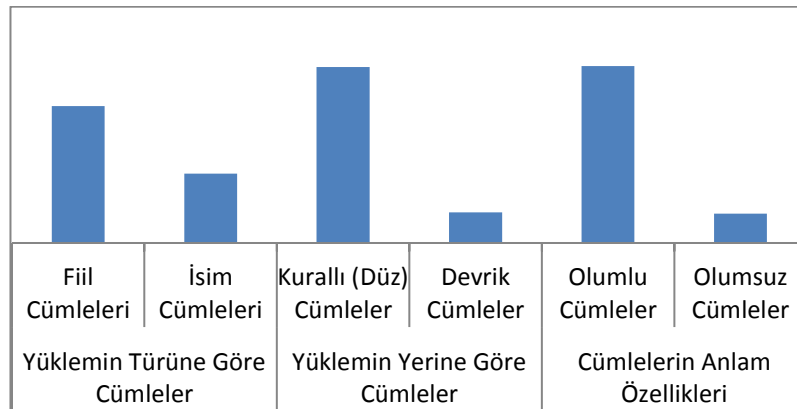
Şekil 2. Cümlelerin Ögelerinin Dağılımı.

Cümlelerin ögeleri bakımından incelenen cümlelerden elde edilen bu verilere bakıldığında, en fazla bulunan ögenin %41 oranla yüklem ve bunu takiben de %27 oranla özne olduğu görülmektedir. Nesne ve zarf ögeleri sırasıyla %11,6 ve %10,9 ile birbirlerine yakın oranlarda kullanılmışlardır. Yer tamlayıcısı ögesi %7,3 ile diğer bazı ögelere yakın oranda kullanılırken, en az bulunan öge %1,9 oranla cümle dışı ögelerdir.

Cümle türleri bakımından incelenen cümlelere ilişkin sayısal veriler ise Tablo 3'te, ilişkili unsurların görsel dağılımı ise Şekil 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Cümle Türlerine İlişkin Sayısal Veriler

Yüklem Türüne Göre Cümleler	Fiil Cümleleri	743	66,4
	İsim Cümleleri	375	33,6
	TOPLAM	1118	100
Yüklem Yerine Göre Cümleler	Kurallı (Düz) Cümleler	959	85,2
	Devrik Cümleler	165	14,8
Cümlelerin Anlam Özellikleri	Olumlu Cümleler	959	85,7
	Olumsuz Cümleler	159	14,3
	TOPLAM	1118	100

Şekil 3. Cümle Türlerine Göre Dağılım

Cümle türleri bakımından tasnif edilen cümlelerin sayısal verilerine bakıldığında, yüklem türüne göre ayrılan cümlelerden fiil cümleleri (%66,4), isim cümlelerinden (%33,6) yaklaşık iki kat daha fazla kullanılmıştır. Cümleler yüklem yerine göre incelendiğinde, kurallı (düz) cümleler %85,2 oranla, %14,8 oranla kullanılan devrik cümlelere göre çok daha fazla yer tutmaktadır. Son olarak anlam özelliklerine göre ayrılan cümleler bakıldığında, olumlu cümleler %85,7 oranla kullanılmışken, olumsuz cümleler %14,3 oranda kullanılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

3.1. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada şiir, öykü, roman, deneme ve inceleme yazıları gibi farklı türlerde eserler kaleme alan ve çağdaş Türk edebiyatının önemli yazarlarından Ferit Edgü'nün toplu öyküleri söz dizimi açısından incelenmiştir. Varoluşçuluk, gerçeküstücülük ve minimalizm akımlarının etkisinde kalan Edgü, kendine has bir dil ve üslup ile özgün bir anlayışla 1953-2002 yılları arasında öyküler kaleme almıştır. Bu öyküler ise daha sonra *Sel yayıncılık tarafından 2010 yılında “Leş toplu öyküler” adlı kitapta toplanmıştır. Ülkemizin kıymetli bir değeri olan yazarımızın toplu öykülerinden oluşan bu eser üzerine bildiğimiz kadarıyla daha önce herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Dolayısıyla, toplu öykülerin söz dizimi açısından incelenmesinin Edgü'nün dili ve üslubu hakkında bize fikirler vermesi ve Türk diline bu anlamda katkılar sunması amaçlanmıştır.

Ferit Edgü'nün *Leş* toplu öyküler eseri söz dizimi açısından Karahan'ın *Türkçede Söz Dizimi* eseri esas alınarak incelenmiştir. Kelime grupları bölümünde, kelime gruplarının kısaca tanımları yapılmış bazı araştırmacıların görüşlerine yer verilmiştir. Kelime gruplarının hangi yapıda oldukları ve cümlede hangi görevlerde kullanıldıkları belirtilmiştir. Karahan, kelime gruplarını; isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, isim-fiil grubu, zarf-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil, kısaltma grubu olarak 14 gruba ayırmıştır. Biz de çalışmamızda kelime gruplarını 14 gruba ayırıp öykülerden seçtiğimiz örnek cümleler üzerinde incelemelerde ve değerlendirmelerde bulunduk.

Cümle bölümünde ise cümle ile ilgili tanımlamalar yapılmış bazı araştırmacılarımızın görüşlerine yer verilmiştir. Karahan, yüklem, özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf ve cümle dışı ögeler başlıkları altında cümlenin ögelerini; cümlelerin bağlanma şekillerini, yüklem türüne göre cümleleri; yüklem yerine göre cümleleri, cümlenin anlam özelliklerini cümle bölümünde incelemiştir. Biz de bu başlıklara çalışmamızda yer vermiş, Edgü'nün öykülerinden seçtiğimiz örnek cümlelerle destekleyerek Edgü'nün dili ve üslubu hakkında tespitlere varmaya çalıştık.

Çalışmamızda ayrıca *Do Sesi* adlı öykü kitabındaki toplam 1118 cümle, kelime grupları ve cümle özellikleri açısından sayısal veriler sunulmuş ve bu incelemelerle Edgü'nün öykülerinde kullandığı dilin özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur.

3.2. LEŞ TOPLU ÖYKÜLERDE FERİT EDGÜ

Söz dizimi incelemesi yoluyla elde edilen bulguların tartışılması öncesinde, Edgü'nün öykülerinde öne çıkan dil ve üslup özellikleri hakkında değerlendirmelerde bulunmak daha derin bir bakış açısı kazandıracaktır.

Ferit Edgü 24 Şubat 1936'da İstanbul'da doğmuş ve halen yaşamaktadır. Devlet tarafından açılan sınavda başarılı olarak Paris'e eğitim yolcuğuna gider ve sonrasında 1964'te Türkiye'ye tekrar döner. Askerlik görevini Hakkari'nin Pirkanis köyünde öğretmenlik yaparak yerine getirir. Burada yaşadıkları onun hayatına ve yazılarına büyük izler bırakacaktır. Edgü, edebiyat serüvenine Sait Faik'in *Şahmeran* isimli yapıtı ile başladığını söylemiş ve çocukluktan beri okumaya ve yazmaya ilgi duymuştur.

Edgü'nün, hem dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşamış olması hem de Anadolu'da, Hakkâri'nin bir köyünde öğretmenlik görevi sebebiyle zaman geçirmiş olması ve aynı zamanda bir ressam olması onun kimliğine, diline ve dünyasına büyük bir zenginlik katmıştır.

Edebiyat dünyamızda özgün ve öncü bir yazar olan Edgü, daha çok minimal öyküleriyle ön plana çıkmıştır. Bu minimal öykülerde detaylı bir betimlemeye, metafor veya süslemelere çok yer vermez. Öykülerinin çoğunda olayların nerede başladığı ve nerede bittiği belli değildir. Bu yolla, okuyucu üzerinde net bir etki bıraktığını ve okuyucuya düşünmek için açık kapılar bıraktığı söylenebilir. Öykülerinde, kişilere öğüt vermek gibi bir amaç gütmeyeceği görülmektedir.

Öykülerde geçen olaylara bakıldığında, yazarın günlük hayatta başımıza gelebilecek ancak belki de dikkatimizi çekmeyecek olan olayları aktardığını söylemek mümkündür. Öykülerinde anlatılan vak'alar, okuyucu gözünde bir an donmuş bir film sahnesi gibi canlanabilir.

“Hatırlıyor musun onu ilk kez gördüğümüzde çok acımiştik.

Acınmayacak gibi değil ki.

Dayanamayıp evimize getirdik.

Başka ne yapabiliirdik?

Bilmiyorum. Belki köprüünün üzerinden ırmağa atabilirdik.

Ne değişirdi ki? Köpekler yüzme bilir.

Ama o zaman, bizi izleyemez, Kapımızdan içeri süzülemez ve geldiğinin haftasında, durup dururken topuğundan ısıramazdı seni.

Ama şimdi, seni yalanlamak için, dizlerimin dibine çöreklenmiş, ellerimi yanlıyor.

Sizler adam olmazsınız, dedim. Tüm köpekler gibi.” (Do Sesi/Köpek, s. 40)

Edgü'nün kısa ancak fotoğraf karesi niteliğindeki bu betimlemelerini onun ressamlık yönü ile açıklamak yanlış olmayacaktır. Ressam, hislerini veya gördüklerini renkler ve şekiller yoluyla açığa vurur. Edgü'nün de öykülerinde kelimelerini, renkler ve şekiller niteliğinde kullanarak yine bir ressam gibi çalıştığını ifade edebiliriz. Aynı şekilde, ressam resmettiği bir anstantanenin öncesini ve sonrasını seyirciye bıraktığı gibi, Edgü de özellikle küçürek öykülerinde olayların öncesi ve sonrasına değinmeden anlık bir etki oluşturma çabasındadır.

“Saatine bakmayı unutma, dedim.

Ama bunun ne gibi bir yararı olabilir ki, dedi son soluğunu verirken.” (Do Sesi/ Sonumsu, s.24)

“Anahtarlar nerde?

Bilmiyorum.

Nasıl bilebilirsin ki hangi kapıyı açacağını

Bilemediğin anahtarların nerde olduğunu...” (Do Sesi/Kilit, s. 58)

Ne diyorduk?

Hiçbir şey.

Ah! Demek başladığımız yere döndük.

Hiçbir şeyden mi başlamıştık?

*Evet. Sanırım.
 Öyleyse, yeniden başlayabiliriz.
 Niçin olmasın? Önce sen başla.
 Ne diyorduk?
 Hiçbir şey.” (Do Sesi/Hiç, s. 68)*

Eşyaları ve kişileri niteleyen betimlemelerden ziyade, Edgü'nün anlatımının ana amacının bir görüntüyü okuyucuya kelimeler vasıtasıyla göstermek olduğunu söyleyebiliriz.

*“O an tetiği çekseydim eğer-
 Biliyorum, şu anda hayatta olmayacaktım.
 Ben de.” (Do Sesi/İkili, s. 73)*

Edgü'nün küçürek öykülerinde herhangi bir olay neredeyse yoktur. Yazarın küçürek öykülerinin en ön plana çıkan özellikleri arasında, nasıl başladığı ve bittiği net olmayan ve bazen parça parça aktarılan olay veya durumlar, tamamlanmamış cümleler, ucu açık söylemler vardır. Fakat her ne kadar eksilteli cümleler ve parçalar halinde verilen durum ve olaylar olsa da, bütün bunlar bir üst kurgu çatısı altında toparlanmış izlenimi vermektedir ki bu da yazarın ustalığının bir göstergesidir.

*“Dönüp dolaşıp geldiğim yer burası. Kendiliğinden.
 Bu kör nokta. Ekmek zeytin yiyip düşüncelere daldığım nokta. Ah!
 bir baş soğanım olsaydı, dediğim nokta. Kendiliğinden.
 Kant ve Spinoza ile tartıştığım nokta. Ölesiye. Kendiliğinden. (Do
 Sesi/ Kendiliğinden, s. 41)*

*“İnandırıcı olmak gerekmiyor mu?
 Yazarken mi?
 Evet. Özellikle yazarken.
 Özellikle yazarken hiçbir şey gerekmiyor.
 İnandırıcı olmak ise, özellikle gerekmiyor.*

Peki ne gerekiyor?

Sözcüklerin sesini dinlemek. Kalemin sesini dinlemek.

Ve (tabii) kendi iç sesini dinlemek.

Tümü bu kadar mı?

Hayır. Ama bu kadarı da yeter.” (Do Sesi/Özellikle, s. 65)

Edgü'nün öykülerinde anlatılan olay kadar anlatım tarzı da göze çarpmaktadır. Yazar küçürek öykülerinde büyük bir ustalıkla kelimelerini seçer ve sayı bakımından az olan kelimeleri anlamca zengin ifadeler haline getirir. Onun kelimeleri seçişindeki ve dizisindeki bu titizlik ve az kelimeye yüklediği çok anlam, kullandığı dil olan Türkçeye olağanüstü hâkimiyetinin bir göstergesidir. Yazarın bu amaca ulaşmak için olsa gerek zaman zaman yeni kelimeler türettiği zaman zaman da hazırda bulunana karşı gelerek dilbilgisi kurallarını ihlal ettiği de görülmektedir.

“Ormanda tüfeğini doğrulttuğunda, karşısında bir hayvan değil de, bir insanoğlu gördüğüne şaşırıldı: Sen de nereden çıktın? diye sordu, tüfeğini indirirken.

*İşte burdan, deyip bıçağını yüreğine sapladı çalılıkların arasından çıkan **insankardeşi.**” (Do Sesi/İnsanoğlu, s. 29)*

Yazar devrik ve eksilteli cümlelerle okuyucunun düş dünyasına açılan kapılar yaratır. Sadece söyledikleri ile değil, tamamlamadıkları ile de okuyucuyu sayısız yorumla sürükler.

“Yaşlı adam, şimdi, eliyle gitmesini işaretliyor kadına. Sonra ince dudaklarında, ölümcül bir gülümseme, yeniden yumuyor gözlerini. Kadın, geldiği gibi, ayaklarının ucuna basa basa dönüp ardına bakmadan çıkıyor odadan. Gülümsüyor. Ölümü gördüm işte, diyor. Sonra bir kahkaha atıyor koridoru çınlatan: Ama nasıl da kaçtı Do sesinden. Bir daha semtine uğramaz artık.

Avluyu geçip sokağa çıkıyor.

Hiç kimseler yok sokakta. Yalnızca küçük bir kız çocuğu, elinde bir demet gelincik, gözlerinin içi gülerek, koşar adım yaklaşıyor ona.”
(Do Sesi/Do Sesi, s. 14)

“Ormanda tüfeğini doğrulttuğunda, karşısında bir hayvan değil de, bir insanoğlu gördüğüne şaşırıldı: Sen de nerden çıktın? diye sordu, tüfeğini indirirken.

İşte burdan, deyip bıçağını yüreğine sapladı çalılıkların arasından çıkan insankardeşi.” (Do Sesi/İnsanoğlu, s. 29)

“Gözlerini yumuyor. Yemyeşil bir çayırda şimdi. Ardında koşan o...o..., adını unuttuğu ilk sevgilisi, bir dut ağacının gölgesinde erişiyor ona, göğsü kalkıp iniyor, kendine çekiyor sevgilisi onu, dut ağacından güç almak ister gibi sırtını ağacın gölgesine veriyor, ama yakışıklı delikanlının elleri büyük ustalıkla bedenine dolanıyor, derin bir iç çekişi.” (Do Sesi/Do Sesi, s. 14)

Edgü'nün dili ve üslubunun zenginliğinin diğer öne çıkan özellikleri arasında ayrı yazılması gerekirken bitişik yazılan, cümle içerisinde büyük harfle verilen sözcükler ve alışlagelmişin aksine oluşturulan kelime grupları vardır.

“Elimdeki zarfın üstüne “KAYIP” damgasını vurdum, bitti.” (Do Sesi/Kayıp, s. 21)

“Yağmur dam-dam-damlası.” (Do Sesi/Yeterli, s. 44)

“Nasıl bu kadar acımasız olabiliyorsunuz? dedi.

Belleğin öcü bu, dedim. Sana hiç söylemediler mi, kitaplarda olsun okumadın mı belleğin öcü bu.” (Do Sesi/Acımasız, s. 19)

“Seni gidi talihli köftehor.” (Do Sesi/Şanslı, s. 37)

“Aranıza ne mene kişiler olduğunı görmek için katılmışım ben.” (Do Sesi/Aykırı, s. 39)

“Ama şimdi, seni yalanlamak için, dizlerimin dibine çöreklenmiş, ellerimi yalıyor.” (Do Sesi/Köpek, s. 40)

“Kör olası kör nokta.” (Do Sesi/Kendiliğinden, s.41)

Bütün bu dil ve üslup özellikleri yazarın anlatımını birden fazla anlamlı, çok yönlü ve uyumlu bir aktarıma dönüştürür. Bazı zamanlar noktalama işaretlerini kullanmaktan kaçınır. Ya da kendi özgürlüğünde noktalama işaretlerini dilbilgisi kurallarına uymadan kullanır.

Dil ve üslup konusunda değinilmesi gereken bir diğerk husus ise yazarın tezatlardan faydalanmasıdır. Bu tezatlar bir öykü içerisinde değil öyküler içerisinde kendini gösterir.

Çünkü onunla birlikte, gözünü kapamadan önce gördüğü dağın doruğu da öldü evin penceresi de öldü havlayan köpek de öldü çeşmenin akan suyu da öldü rüzgarda salınan kavaklar da öldü eriyen kar da öldü ve en son güneş öldü – (Doğu Öyküleri/Ses, s. 212)

(cümleinin sonuna kısa çizgi koymuştur)

Yazarın sürekli sorular sorması, ne olacağını tam öğrenecektten öykülerin bitmesi, gidermesi zor olan şüpheler yaratması bu üslup ve dil özelliğinin ürünleri olarak görülebilir.

“Nereye gidiyorsun böyle?

Bilmem. Bir yere gider gibi miyim?

Burnunun doğrultusunda yürüyorsun her zamanki gibi.” (Do Sesi /Yürüyen, s. 26)

“Hayat soğudu.

Hava soğudu mu dedin?

Hayır, soğuyan hayat.

Yaraların mı sızlıyor?

Yaralarım, evet.

Dayanılır gibi değil, öyle mi?

Evet, aynen.

Zavallı insan.

Bunun insanlıkla ne ilgisi var?

Peki neyle ilgisi var?

Yaralarım. Yalnızca o kapanmak bilmeyen, gövdemi kemiren yaralarım. ” (Do Sesi/Konuşma, s. 50)

“Hiçbir zaman silahım olmadı, dedim ona.

Peki öyleyse bunca zaman neyle savaştın? diye sordu.

Sonra yalvarırım, bana sözcüklerle savaştığını söyleme, dedi.

Hayır, dedim. Sözcükleri silah olarak kullanmadım.

Ama onların ne mene bir tılsımı var bilemem.

Tüm ateşli silahlardan korudular beni.

Benim bildiği tam tersi olur, dedi. Sözcükler onları doğru ve dürüst kullanmayı bilenlere doğru bir mıknatıs gibi çekerler tehlikeyi.

Ben şerbetli olmalıyım dedim.

Şerbetli mi? Silahlara karşı mı, yoksa sözcüklere karşı mı?” (Do Sesi/Şerbetli, s.56)

“Ne diyorduk?

Hiçbir şey.

Ah! Demek başladığımız yere döndük.

Hiçbir şeyden mi başlamıştık?

Evet. Sanırım.

Öyleyse, yeniden başlayabiliriz.

Niçin olmasın? Önce sen başla.

Ne diyorduk?

Hiçbir şey.” (Do Sesi/Hiçbir şey, s. 68)

Koridorun ucundaki ışığı görüyor musun?

Tabii görüyorum.

Öyleyse niçin yazmıyorsun? (Do Sesi/Işık, s. 71)

Edgü'nün dili ve üslubu ile ilgili bir diğer özellik ise zengin anlatım tekniklerinden istifade etmesidir. Bunun bir alt başlığı, öykülerindeki kişilerin genellikle isimlerinin ne olduğunun bilinmemesidir. İsimleri çoğu zaman bilinmeyen bu kahramanlar öykülerde genellikle anlatıcı rolündedirler. Bu özelliğin, kahramanlara toplumun bir yansıması ve her yönden okuyucuya çok benzeyen kişiler olduğu izlenimini uyandırdığını söylemek mümkündür. Bunun yanında yazar zaman zaman, “ben”, “sen”, “o”, “biz” gibi farklı bakış açıları ile de olayları anlatır. Bu bakış açıları ile oluşan öykülerde kimi zaman monolog, kimi zaman diyalog anlatım tekniklerini kullanılır. Ayrıca, yer yer bilinçaltından gelen veya öznel monologlara da yer verir. Diyaloglarda göze çarpan unsur, bu diyalogların bazen öykü kahramanının kendi kendine, bazen bir başkasıyla ve bazen de okuyucunun bizzat kendisi ile yapılmış olmasıdır.

“Hatırlıyor musun onu ilk kez gördüğümüzde çok acımıştık.

Acınmayacak gibi değil ki.

Dayanamayıp evimize getirdik.

Başka ne yapabiliirdik?

Bilmiyorum. Belki köprünün üzerinden ırmağa atabiliirdik.

Ne değişirdi ki? Köpekler yüzme bilir.

Ama o zaman, bizi izleyemez, Kapımızdan içeri süzülemez ve geldiğinin haftasında, durup dururken topuğundan ısıramazdı seni.

Ama şimdi, seni yalanlamak için, dizlerimin dibine çöreklenmiş, ellerimi yanlıyor.

Sizler adam olmazsınız, dedim. Tüm köpekler gibi.” (Do Sesi/Köpek, s. 40)

“Kent düşecek, dedi kadın.

Kent düşmek üzere, dedi erkek.

Kent düşüyor, dedi, -bir başka-kadın.

Ağızından yel alsın, dedi, -bir başka- erkek.

Ağızından yel almadı, dedi -aynı- kadın.

Kent çoktan düştü bile.

Nerden çıkarıyorsun, şom ağızlı, dedi -aynı- erkek.

3.3. KELİME GRUPLARI VE CÜMLE ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Bu bölümde kelime grupları ve cümle konusunda Karahan'ın tanımlamaları, açıklamaları ve sınıflandırmaları dikkate alınarak, öykülerden alınan örneklerle kelime grupları ve cümle özellikleri üzerine değerlendirmeler ve yorumlar yapılmıştır.

3.3.1. Kelime Grupları

Çalışmamızda Karahan'ın *Türkçede Söz Dizimi* çalışması kaynak olarak ele alındığından ilk olarak kelime grupları ele alınmıştır. Karahan, kelime gruplarını; *isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, isim-fiil grubu, zarf-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil, kısaltma grubu* olarak 14 gruba ayırmıştır. Çalışmamızda 14 gruba ayrılan kelime grupları tek tek açıklanmış ve öykülerden örneklerle desteklenmiştir. Öykülerde yaptığımız incelemelerde; kelime gruplarından isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, isim-fiil grubu, zarf-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu ve birleşik fiil grubunun çok fazla kullanıldığı ancak unvan grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, sayı grubu ve kısaltma gruplarının çok az kullanıldığı tespit edilmiştir.

Birçok yazar eserini oluştururken dilinin etkili ve kendine has olması için çaba sarf eder. Kelime grupları bu çabada önemli bir paya sahiptir. Çünkü kelime grupları anlatıma zenginlik katmaktadır. Edgü de anlatımını oluştururken kelime gruplarını özenle seçer ve cümle içine adeta nakışlar. Bu çerçevede aşağıda Edgü'nün öykülerini oluştururken dilin imkânlarından ne kadar yararlandığı ve sözdizimi adına dikkat çeken kullanımlar öykülerinden örneklerle verilmiştir.

1. Yazarın ressam olma yönü onun kelimeleri adeta bir renk kartelasından çıkmışçasına kullanması ve fırçasının özgür kıvrımlarına sonuna kadar izin verip ayrıntıları da okuyucunun dikkatine vermesi anlatımını akıcı kılmaktadır. Kısa anlatımın hemen bitip tükenen bir anlatım değil akılda iz bırakan bir dekor haline gelip anlatılan kesit olayın etkileyici olmasını sağlamıştır. Yazar bu özelliğini öznedeki kelime gruplarından yararlanarak göstermiştir

2. Yazar gerek kısa öykülerinde gerekse Çehov tarzı öykülerinde isim tamlamalarından bolca yararlanmışır. Bu da anlatımına incelik ve çeşitlilik katarken onun evreni, insanı ve nesneyi gerek somut gerekse soyut düzeyde nasıl algıladığı konusunda bizlere fikir vermektedir. Birinci unsurun tamlayan ikinci unsurun tamlanan olduğu isim tamlamaları yazarın öykülerinde yoğunlukta olup unsurları yer değiştiren tamlamalar ise yazarın öykülerinde toplam 11 tanedir. Bu da şunu gösterir ki Edgü, dilin doğal kullanımından uzaklaşmamış, öyküleri her ne kadar şiir formu özelliği taşısa da düz yazı olma özelliğini kaybetmemiştir.

Burası neresi, bizlerin fotoğrafını çekip duran sen kimsin, sen önce bunları söyle ki, ben de sana gerçek öykümün sonunu anlatayım.”
(Do Sesi/ Bir Öykü, s.51)

öykümün(ty) **sonu(tn)**
1.unsur 2.unsur

Çünkü kapısı ve penceresi yok bu duvarın. (Devam/ Duvar, s.479)

kapısı ve penceresi(tn) **bu duvarın(ty)** (duvarın kapısı ve penceresi)
2.unsur 1.unsur

3. İsim tamlaması unsurlarının arasına bir veya birden fazla unsurun girdiği tamlamalar Edgü'nün anlatımında dikkat çekmektedir.

***Ustanın** tepede resim yaparken yıldırım düşmesi sonucu öldüğü **haberini** aldım.” (Çılgılık/Büyük Ustayı Ziyaret, 270.)*

4. İsim tamlamasında üç isim unsurunun olduğu tamlamalar yazarın toplu öykülerinde önemli yer tutmaktadır.

*“**Adamın,** kocaman, nasırlı, terli, sol avucunda, ufacık, terli, titreyen **kızının/eli.**” (Do sesi/Durak, s.25)*

5. Bazı birleşik isimler, belirtisiz isim tamlaması kuruluşundadır. Yazar bunlara öykülerinde çokça yer vermiştir. Örneğin; “*sırtüstü*” (26 defa), “*gökyüzü*” (21 defa), *olağanüstü* (14 defa). Ancak “*insankardeşi*” (Do Sesi/ İnsanoğlu, s.29), gibi bir kelime yazarın kendine has kullanımı olarak karşımıza çıkmakta ve yazarın “*insanoğlu*” (14 defa) kelimesine benzeterek kullandığını varsayabiliriz. “*Kadı Köyü, Top Kapısı, Şiş kebabı* gibi belirtisiz isim tamlaması kuruluşundaki bazı isimler bugün iyelik eklerini düşürerek *Kadıköy, Topkapı, şişkebab* şeklinde kalıplaşmıştır.” (Karahana, 2016: 44) şeklinde ifade edilen kullanımlar ise yazarın öykülerinde hiç kullanılmamıştır.

6. Belirtisiz isim tamlamalarının tamlayan unsurunun bir cümle olduğu tamlama şekli yazarın öykülerinde toplam 4 tane tespit edilmiştir.

“Bu hayat nasıl bir hayat olacak acaba?”/sorusu (Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 191)

7. Belirtisiz isim tamlamalarında tamlanan -II eki aldığı tamlamanın iyelik eki düşmektedir. Bu tarz bir kullanım öykülerde 1 tane tespit edilmiştir.

Klor kokulu hastane odası. (Do Sesi/Do Sesi, s. 13)
(klor kokusu)

8. Tamlayanı sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubu olan bir sıfat tamlamasında nesnenin hareket niteliği ile tamamlandığı örnekler yazarın öykülerinde dikkat çekici kullanımdadır.

Kimselerin girmeye cesaret edemediği/bu dolambaç o ufak çocuğun düşlerine giriyordu. (Doğu Öyküleri/Mirza, s. 168)

9. Sıfat tamlamasının unsurları kelime gruplarıyla iç içe sık sık kullanılmıştır.

**Karda, kışta tekerine zincir bağlamayı gereksiz gören/yörenin
soförleri bile, bu yağmurda yola çıkılmaz deyip, kahvelere
dağılmışlar, bütün gün çay ve sigara içmekten; birbirilerinin, /
dinleye dinleye ezberledikleri kış, kurt, ayı, yağmur, sel gibi felaket
öykülerini anlatmaktan başka bir şey yapmıyorlardı.**
(Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 186)

10. “Tahta kaşık, cam bardak vb. kelime gruplarını ‘takırsız ad tamlaması’ olarak adlandıran araştırmacılar vardır ancak çalışmamızda Karahan bu grubu sıfat tamlaması kuruluşunda kullandığından biz de çalışmamızda sıfat tamlaması başlığında ele aldık. Bu tarz bir kullanım yazarın öykülerinde 42 tane olarak karşımıza çıkar.

hasır sepet (Do Sesi/Son Yüzücü, s. 23)

tahta kaşıklar (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 409)

tahta, şimsir cetvel (Kaçkınlar/Öndeyiş, s. 550)

11. Bazı birleşik kelimeler sıfat tamlaması kuruluşundadır. Yazarın öykülerinde 38 tane sıfat tamlaması kuruluşunda birleşik kelime tespit edilmiştir.

kapalıçarşı (Çığlık/Yusuf’un Utkusu, s. 260)

yalınayak (Bir Gemide/Seksek, s. 352)

taşberek (Bozgun/Dönüş, s. 549)

12. Öykülerinde daima konuşma havası sezilen ve betimleme yaparken okuyucusu yanındaymış gibi davranan ya da tamamen kendini soyutlayıp tüm çözümlemeyi okuyucuya bırakan yazar, özellikle minimal öykülerini şiirsel biçimde yazmıştır. Ancak yazarın her ne kadar öykülerinde denediği tarz şiirsel forma yaklaşırsa da yazarın düz yazı yazdığının bilincinden hiçbir zaman uzaklaşmadığı görülür. Bu

çerçevede kelime gruplarının doğal kullanımlarını bozmak istemediğinden kaynaklanış olabileceğini düşünmekteyiz. Sıfat-fiil grubu unsurlarının yer değiştirdiği kullanıma öykülerde 3 defa rastlanmıştır.

*Sonra **bir kahkaha** atıyor **koridoru cınlatan**: Ama nasıl da kaçtı Do sesinden.” (Do Sesi/Do Sesi, s. 14)*

13. Yazar öykülerinde sözü uzatmaktan çok olabildiğince sözü kısmış ve daraltmıştır. Bunu yaparken zengin bir yoğunluk yaratıp okuyucuyu gereksiz tekrarlardan kurtarmıştır. Bu minvalde ortak bir sıfat-fiille kurulmuş bazı gruplarda sıfat-fiil tekrar edilmemektedir.

*Dimdik oturmuş, çıkınına kucağına almış, bir dosta mı (baktığı), **bir düşmana mı baktığı** belli olmadan, gözlerini gözlerime dikmişti.”*
(Doğu Öyküleri/İnsan Kokusu, s. 190)

14. Dilin zengin olanaklarından yararlanan yazarın sıfat-fiil grubu kuruluşuna benzer birleşik kelimelerden 2 tane kullandığı tespit edilmiştir.

*Zaten bu halimle **hakkuran** kafesi gibiyim. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 101)*

*Yıllardır **karalayageldiğim** bu sözcükler de, bu izlerin bencileyin yaralı sözcükleri* ((Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük, s. 160)

15. Yazar isim-fiil grubundan bolca yararlanmıştır. Ancak ortak bir isim-fiille kurulmuş bazı gruplara, isim-fiilin tekrar ortak olup tekrar etmediği cümlelere ve isim-fiilin yerinin özellikle konuşma ve şiir dilinde değiştiği örnekler öykülerinde yer vermemiştir. Bu da dilin doğal kullanımından uzaklaşmadığının göstergesidir.

16. Edgü öykülerinde tekrarları öykülerinde yoğunlukta kullanmıştır. En fazla kullanılanlar ise yazımı aynı olan tekrarlardır: ***hemen hemen*** (35) ***yavaş yavaş***(26) ***kesik kesik***(11) ***derin derin***(9), ***ayrı ayrı*** (8), ***yer yer***(7), ***uzun uzun*** (5), ***oluk oluk***(5).
17. Tekrar grubunu meydana getiren unsurlar çekim eki alabilmektedir. Yazarın öykülerde unsurlardan birinin ya da her ikisinin yönelme hal ekini aldığı örnekler daha fazladır: ***kendi kendine*** (54), ***göz göze***(17), ***karşı karşıya***(13), ***tam tersine***(11), ***basa basa***(6), ***üst üste***(5), ***baş başa***(5), ***üst üste***(5), ***sağa sola*** (6).
18. Dilin ifade olanaklarından bolca istifade eden yazar edat grubunu da bolca kullanmıştır “*onun gibisi, onun gibiler, onun kadari*” gibi çekim eki alan çekim edatlarının oluşturduğu edat gruplarına öykülerde örneklerle rastlanmaktadır Edat grubunda isim unsurunun kelime grubu olduğu örnekler dikkat çekici kullanımdadır. Edat grubunda isim unsurunun bir cümle olduğu örnekler yine yazarın Türkçenin ifade olanaklarından ne derece istifade ettiğini göstermektedir. Yazar anlatımında diyaloglara çokça yer vermesi böyle bir kullanımdan faydalanmasını kolaylaştırmıştır.

“Kral sarayının ve İsveç Akademisinin de üzerinde olduğu bu adada, daha çok antikacılarla eski kitapçı dükkânları vardır.”
diye yazıyor mektubunda Demir. (Çılgılık/Sahaf, s. 251)

19. Edgü'nün öykülerinde bağlama grubuna çok fazla rastlanmaktadır. Özellikle “*ne... ne*”, “*hem... hem*”, “*...da ...da*”, “*ister... ister...*”, “*ya... ya...*”, “*...mi ...mi*”, “*gerek... gerek*” “*ya da... ya da*” “*bile... bile*” gibi bağlama edatları yazarın anlatımında dikkat çeker. “*ne...ne*” bağlama grubuna yazar öykülerinde 87 defa, “*hem ...hem*” bağlama grubuna 18 defa, “*...mi ...mi*” bağlama grubuna 17 defa “*da... da*” bağlama grubuna 14 defa, “*ya ... ya*” bağlama grubuna 14 defa, yer verilmiştir.

20. “Şiirde ikiden fazla isim ögesiyle kurulan bağlama gruplarında, en sonda yer alan ögeler arasına ölçü gereği “ve” bağlacı konulmaz; “virgöl” konur.” (Özkan ve Sevinçli, 2015: 104) Karahan bu tarz yapıları kelime grubu olarak kabul etmezken, Delice bu yapıları kelime grubu olarak gösterir. Edgü şiirsel formda yazdığı öykülerinde bu özelliğe uyan örnekler kullanmıştır.

*Yusuf'un tutkusu **bir uçağa, planöre, balona, helikoptere** binip uçmak değildi. (Çılgılık/Yusuf'un Utkusu, s. 257)*

21. İncelenen öykülerin tamamında 12 tane unvan grubu ve 21 tane birleşik isim grubu tespit edilmiştir. Yazarın öykülerinde unvan grubuna ve birleşik isim grubuna az yer verilmesi onun öykülerinin sanki üst kurgusal bir yapıda bilinen olayların; çağdaş insanın yabancılaşmasını, bunalımını, varoluş sorunsalını, yalnızlık ve hiçlik çarklarında ezilen modern insanı anlatmasından kaynaklanmış olabileceğini, oluşturulan ortak karakterlerin “insan”lığın ortak adı durumunda olduğunun fikrindeyiz.
22. Yazarın öykülerinde ünlem grubuna az rastlanmıştır. Ünlem grubunun azlığı yazarın düş ve gerçek arasında sıkışan bireyin son derece durağan ve kuklalaştırılmış trajedisinin anlatısında harekete yer vermemesinden kaynaklanmış olabileceği fikrindeyiz.
23. Edgü'nün öykülerinde sayı grubu 30 tane tespit edilmiştir. Tüm öyküler incelendiğinde sayı grubunun azlığı da dikkati çekmektedir.
24. İncelenilen öykülerde birleşik fiillerin varlığı fazladır. Dilin bütün imkânlarından yararlanan yazar, öykülerinde unsurlarından biri veya her ikisinin sözlük anlamlarını kaybetmiş, ya da deyimleştiği birleşik fiil örneklerinden ve bir hareketi tasvir eden birleşik fiillerden bolca yararlanmıştır. Bahsedilen birleşik fiiller öykülerde anlamsal bağlar kurmuş, minimize edilen metinlerin derinliğini arttırmıştır.

25. Yazar öykülerinde kısaltma grubuna çok fazla başvurmuştur. Bu da onun kısa ve yoğun öykülerinde başvurduğu önemli bir özelliğidir. Çünkü anlatımını son derece daralttığı ve kelime tasarrufuna gittiği ancak anlamsal yönünü de bir o kadar genişlettiği görülmektedir.

3.3.2. Cümle

Çalışmamızda cümle bölümünde cümle ile ilgili tanımlamalar yapılmış bazı araştırmacılarımızın görüşlerine yer verilmiştir. Karahan, yüklem, özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf ve cümle dışı ögeler başlıkları altında cümlenin ögelerini; cümlelerin bağlanma şekillerini, yüklem türüne göre cümleleri; yüklem yerine göre cümleleri, cümlenin anlam özelliklerini cümle bölümünde incelemiştir. Çalışmamızda cümle bölümü bu başlıkları dikkate alarak hazırlanmıştır.

Yazarın öykülerine baktığımızda; anlamın tek bir kelime üzerinde yoğunlaştığı, isim ve fiil cümleleri fazladır. Ayrıca bu kelimelerin yargısının tek başına yargı bildirmekten çok kendinden önce ve sonra gelen cümlelere bağlı olduğu görülür. Diyalog ve monolog tekniğine anlatımda sıkça yer verilmesi metinlerdeki akışı ve hareketliliği gözler önüne serer. Anlatımında birinci kişi, ikinci kişi ve üçüncü kişi aktarımları, yazarın ortalama bir paragrafı aşan uzun ifadelerini bir yargıya bağlaması, şiirsel özelliklerle yazdığı çoğu öykülerinin ahenk unsurlarına uygun cümle kuruluşları ve noktalama işaretlerini kendine has bir keyfiyetle kullanıp zengin ifade imkânları yaratması öykülerinde yazarın özgün bir kalem olmasının en önemli nedenlerinden olduğunu söyleyebiliriz. Aşağıda yazarın öykülerinde incelemelerimiz sonucu cümle kuruluşu ve özellikleri konusunda ön plana çıkan nitelikler sıralanmıştır.

1. Bazı kelime veya kelime grupları ekli veya eksiz olarak cümleye dönüştürülmüştür. Bu yapıların anlamsal bağları, metin içinde kendinden önceki veya sonraki cümlelerin yardımıyla tamamlanmaktadır. Öykülerde cümle kuruluşunda en dikkat çeken yapılardan biri bu tarz oluşturulan cümlelerdir.

*İnsan olana bu kadarı yeter, diyeceksin. **Doğru.** Eğer geçim derdi olmasaydı. (Do Sesi/Adlar, s. 17)*

Her şey aynı. Değişmesiz. Ben gibi. Eş duygular. Yıllar öncesine. Değişmesiz. Aynı korku. Yitirilmeyen. Aşulamayan. Burda. (Bozgun/Dönüş, s. 538)

Açılan kapının sesi. Sofaların serinliği. Mutfak. Fokurdayan tencere. Yukarı Sofa. Balkon. Gusülhane. Sedir. Ot yastıklar. Yandaki küçük oda. (İşte Deniz, Maria/Perisiz)

2. Yazar öykülerinde diyalog ve monolog tekniklerine sıkça yer vermiştir. Diyalog metinlerinde daha çok soru cümleleri karşımıza çıkar. Soru cümlelerine verilen cevaplar ise çoğu zaman “*evet, hayır*” gibi yüklemelerden oluşur. Karşılıklı konuşmalarda kullanılan soru ve cevap cümleleri, tek başına yargı bildirmede zayıf kaldığından cümlenin anlamı, yanındaki veya yakınındaki bir cümle ile desteklenir.

Bu sürekli dönüş?

Bilmiyorum.

Bir tutku mu?

Bir saplantı mı?

Toprağın çekmesi mi?

Denizin çağrısı mı?

Bilmiyorum. (Bir Gemide/Dönüş, s. 345)

Kokumu alıyor musun?

Evet.

Ya sesimi?

Evet. (İşte Deniz, Maria/Adam/Kadın/Çocuk, s. 112)

3. Edgü'nün öykülerinde geçişli fiillerin ve geçişsiz fiillerin varlığı fazladır.

Geçenlerde(z),/büyük gazetelerimizden birinin yazarı(ö),/“İnsanlık ölüyor mu?” başlıklı yazısında(yt),/yalnız ilgililerin değil halkımızın da, çevresinde olup bitenlere ilgi göstermediğini, ölümlerin, öldürümlerin, hırsızlıkların, gaspların, yalancılıkların, dolandırıcılıkların kimseyi yadırgatmamaya başladığını, bugün ulusça en büyük sorunumuzun bu olduğunu(bln)/belirtiyordu(y). (Bir Gemide/Kaza, s. 299) (geçişli fiil)

Avcılık ve hayvancılıkla yaşayan bu insanlara, tasarımı ayrıntılarıyla açıkladığımda(z)/da(cdö)/ herhangi bir tepki ile(z)/karşılaşmadım(y). (Doğu Öyküleri/Mutluluk, s. 193)

4. Anlamı öne çıkarmak, vurgulamak, ahenk yaratmak, diyalog ve soru cevap tekniğinden yazarın çok yararlanması cümlede yüklem yerini değişken hale getirmiştir. Ancak yazarın düz yazı yazma özelliğini her daim diri tuttuğundan öykülerde kurallı cümle ve devrik cümlenin varlığını neredeyse eşit tuttuğunun kanaatindeyiz.

*Öyleyse buyur, **dedim** kışına tekme vururken. (Do Sesi/İmdat, s. 18)*

Biri öbürüne benzemeyen, hayatında gerçek bir aslan görmemiş bir ressamın fırçasından çıkmış düşsel aslanlardı bunlar. (Çılgılık/Aslan ve Ressam, s. 272)

5. Yüklem sayısı söz dizimi içinde cümle sayısını verir. Yazar her ne kadar anlatımında kelime tasarrufuna başvurursa da anlatımında birden fazla yüklem olduğu cümleler göze çarpmaktadır.

*Ardında koşan o...o..., adını unuttuğu ilk sevgilisi, bir dut ağacının gölgesinde **erişiyor** ona, göğsü kalkıp **iniyor**, kendine **çekiyor** sevgilisi onu, dut ağacından güç almak ister gibi sırtını ağacın gövdesine **veriyor**, ama yakışıklı delikanlının elleri büyük bir ustalıklarla bedenine **damlıyor**, derin bir iç çekişi. (5 cümle) (Do Sesi/Do Sesi, s. 14)*

*Yüreğin **çarpıyor**, şakakların **zonklar**, başın **döner**, ayakların yerden **kesilir**. (4 cümle) (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 114)*

6. Cümlenin anlamının tamamlanması okuyucunun hayal dünyasına bırakıldığı, anlamının kendinden önceki cümlelerden çıkarıldığı kesik cümlelere öykülerde bolca yer verilmiştir. Edgü'nün "Bu öykülerin ne başı var ne sonu. Tam orta noktalara odaklanmış gibiler. Başını ve sonunu okura bırakmışım. Benzetmede kusur olmadığı doğru ise Tanrı'nın bizlere yaşamı bıraktığı gibi" (Soyşekerci, 2011) ifadelerinden de anlaşılacağı gibi öykülerinde başı sonu olmayan bu belirsizlik kendini kesik cümle yapısında da göstermektedir.

***Bir adamın bir odaya kapatılması, böyle çepeçevre sarılması, hapsedilmesi...** (Kaçkınlık/Dışarı, s. 565)*

7. Türkçenin doğal yapısında sıkça karşılaştığımız bir kullanım olan cümlenin öznesinin yüklem taşıdığı şahıs ekinden anlaşıldığı ve işaret ettiği zamirin cümlenin öznesi olduğu örnekler yazarın öykülerinde dikkat çekici bir kullanımdadır.

*(Biz) Evde sıkıntıdan boğulduğumuz gecelerin sabahında, daha gün doğmadan yola koyulur, şafak sökmeden vardığımız Söğütli'de bir ağacın altında oturur, bülbüllerin ötüşünü **dinlerdik**. (Çılgılık/Yazar ve Yazman, s. 284)*

8. Cümlenin yüklemine sorulacak sorularla belirlenemeyen cümle dışı öğeleri yazarın öykülerinde, öğeleri anlamlı bir şekilde etkileyen unsurlar olarak görmekteyiz. Edgü öykülerinde cümle dışı öge olarak ünlem veya ünlem gruplarını cümle dışı öge olarak kullanmıştır. Cümle dışı öğeler daha çok açıklama cümlesi olarak, yazılı anlatımda ise iki çizgi veya iki virgül arasında ve parantez içinde karşımıza çıkmaktadır.

Sonunda beni bırakmayanların -daha doğrusu burdan kaçamayanların- arasında buldum kendimi. (Doğu Öyküleri/Atsız, s. 199)

Olağan üstü nice hayvanlar, nice insanlar göreceğime öylesine inaniyordum ki, eşimden çocuğumdan uzun bir süre ayrılmak düşüncesi (araştırmaların ne kadar süreceği belli değildi) bana pek bir üzüntü vermiyordu. (Av/Köpeğin Isırdığı Kriptozoolog, s. 407)

9. Edgü öykülerinde metin içi yapılarda bağlama edatlarıyla çeşitli anlam ilişkileri kurmuştur. Bu yapılar gerek anlam gerekse işlevsel yönden yazarın minimalist öykü tarzını desteklemektedir. Öykülerden “ki” bağlama edatı ile bağlanan cümlelere, “ve” bağlama edatı ile bağlanan cümlelere ve diğer bazı bağlama edatlarıyla bağlanan cümlelere örnekler verilmiştir.

Bu meyvelerden bir tek alıyor ve borcunu sormadan, yıllar öncesinden kalma madenî bir para (kimi zaman tırtıklı bir kuruş, kimi zaman ortası delik bir yüz para) bırakıyormuş. (İşte Deniz, Maria/Bir Konuk, s. 118)

Böyle güvercinler, sanki hep senin içindeymişler de, uyuyorlarmış da birden uyanmışlar, sevinçle kanat çırpmaya başlamışlardır. (İşte Deniz, Maria/Güvercinler, s. 114)

10. Edgü öykülerinde cümleler arası anlam ilişkisini sağlamada ortak kip/şahıs eklerinden de yararlanmışır. Edgü sıradanlığın dilini işlerken üstünde çalışır bir düzene sokup anlamsal bütünlükler oluşturmaktadır.

*Zaten ben de, ne bir göl kıyısında**ım**, ne de havuz başında (başında**ım**) . (Do Sesi/Yol, s. 43)*

Hayatın gözü kör olursa, eli kalem tutan biz fakirler, ne yapar (ne yaparız), ne eder (ne ederiz), ne yazarız? (Do Sesi/İlenç, s. 70)

11. Yazarın yoğun anlatımının en belirgin özelliği öykülerde her kelimenin yerli yerinde olması ve gereksiz hiçbir unsurun varlığının olmamasıdır. Ögelerin dizilişine de bu titizlikte dikkat eden yazar art arda sıralanmış bazı cümlelerde ortak öge yoluna gitmiştir.

*Yalnızlığın başka bir kokusu **vardır**, birlikte olmanın (özellikle yatakta) başka bir kokusu (**vardır**). Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 312) (ortak yüklem)*

***Baban** benim sınırimi tanıdı ve (**baban**) evinizi de tarlanızı da bana sattı. (Doğu Öyküleri/İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, s. 183) (ortak özne)*

*Her geçen gün, **o dağ başındaki köydeki ortak yaşamımızın bende bıraktığı derin izleri** görüyorum; (o dağ başındaki ortak yaşamımızın bende bıraktığı derin izleri) yaşıyorum. (Doğu Öyküleri/Birkaç Sözcük, s. 160) (ortak nesne)*

*Bir-iki gün **denize** çıktım, ama (**denize**) ağ atmadım. (İşte Deniz, Maria/Denizkızı, s. 153)(ortak yer tamlayıcısı)*

Bakışlarını yüzümde duyduğumda, dayanamamış, (**bakışlarını yüzümde duyduğumda**) gözlerimi, çinko tezgâhının üstünden ayırıp ona çevirmiştim. (Kaçkınlar/IV. Kaçkın, s. 598) (ortak zarf)

12. Cümleler sadece bağlama edatları, ortak öge ya da kip/ şahıs ekleri ile değil anlam ilişkisi yönüyle de metin içerisinde bir bütünlük sağlamaktadır.

Kullandıkları kokudan **söz etmiyorum**, kendi öz, doğal kokularından (**söz ediyorum**). (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 311)

Tiksiniyorum zaten, **tıkirtısını duyunca** başımı çeviriyorum, (**tıkirtısını duyunca**) görmeyeyim diye dışarıya kaçıyorum. (Kaçkınlar/Odada, s. 552)

13. Edgü kısa ama yoğun anlatımında isim cümlelerine çokça yer vermiştir. Bu isim cümleleri genelde iki ögeden oluşmuştur. Öykülerde en çok kullanılan isim cümleleri ise ‘var’, ‘yok’ isim cümleleridir. Fiil cümleleri dilin doğal kullanımından doğmaktadır. Dilin tüm imkânlarından faydalanan yazar öykülerinde isim cümlelerine oranla daha çok fiil cümlesi kullanmıştır.

Sikkenin bir yüzünde, ne anlama geldiğini bilmediğim, tersine yazılı bir işaret **vardı**. (İşte Deniz, Maria/Sikke, s. 145)

Dairemizde, evrakları okumakla görevli kimse **yok**. (Doğu Öyküleri/Kayıt, s. 206)

14. Türkçede yüklem genelde cümlenin sonunda yer almaktadır. Edgü’de dilin olanaklarını daha çok günlük konuşma dilinden esinlenerek kullandığından öykülerde dikkati çeken onun genel olarak kurallı cümle kullandığıdır. Şiirsel formlarda minimal öykülerini yazsa da bu onu dilin doğal kullanımdan uzaklaştırmamıştır. Devrik cümleler de onun yakalamak istediği ahengi ve

akıcılığı, okuyucunun belleğinde yaratmak istediği kesiti ve anı; diyalog ve monolog tekniğiyle sağlamıştır. Devrik cümle kuruluşunda yazar; yüklemden sonra öznenin, nesnenin, yer tamlayıcısının ve zarfın geldiği örneklere çokça yer vermiştir. Yüklemden sonra birden fazla ögenin geldiği örnekler de karşımıza çıkmaktadır. Yüklemden sonra tek ögenin geldiği cümleler, yazarın cümle sonunda okuyucuyu şaşırtmak, açık kapı bırakmak ve boşlukları doldurmak gibi amaçlarla kurduğu söylenebilir

Tüm kitap, bir gün, bir okul arkadaşının, ona, iki ders arasında ekşi bir elma verip boynunu, kulaklarını, dizlerini nasıl okşadığını anlatıyordu. (İşte Deniz, Maria/Elma, s. 143) (kurallı)

*İşte burdan, deyip, bıçağını yüreğine sapladı **çalıkların arasından çıkan insankardeşi**. (Do Sesi/İnsanoğlu, s. 29) (yüklemden sonra özne)*

*Deniz, kendinden olmayan her şeyi barındırmayan, bir gün mutlak karaya vuran, kendine âşık deniz bile yitirmişti **öz kokusunu**. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 315) (yüklemden sonra nesne)*

*Söyle bana nasıl oluyor da, bu yaşta, bir bahar günü mezarlığa gidip çingene kızlarına rastlıyorsun? **dedi (y)/amcam (ö)/başını önündeki kitaplardan kaldırmadan (z)**. (Do Sesi/Şanslı, s. 37) (yüklemden sonra birden fazla öge; özne, yer tamlayıcısı)*

15. Edgü'nün dilinde günlük dilin doğal kullanımını cümlelerin anlamında da görmekteyiz. Olumlu cümlelerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Olumsuz cümleler ise 'değil, yok' sözcükleri ile sağlanmıştır. Ancak soru cümleleri de yazarın sıkça başvurduğu cümle çeşidi olmuştur. Soru cümleleri yazarın gerek diyalog tekniğini kullandığı yerlerde gerekse monolog tekniğine başvurduğu yerlerde öykülerin anlamsal yönünün tamamlanmamışlık duygusu yarattığı kısa

sahnelerde karşımıza çıkmaktadır. Yazar, öykülerde vermek istediği ya da okuyucunun metni yazardan bağımsız düşünüp sorgulayabilme, öykünün yarattığı kısa ama vurucu etkiyi hissedebilme olanağı yaratmak için çoğu yerde vurgu ile soru sormuş olabileceğini düşünmekteyiz.

Senden sonrakiler, bir kış günü, dayanılmaz bir soğukta yakacak bir şey bulamayıp, senin atını yaktılar. (İşte Deniz, Maria/Perisiz Ev, s. 97) (Olumlu Cümle)

*Bunu yapmadan önce, hemen belirteyim ki bir yığın gariplikler, olağanüstülükler ve saçmalıklar dizisinden oluşan anlatacağım olay, basınımızda herhangi bir trafik kazası olarak yer aldı ve kazanın yaşayan tek tanığı olarak açıkladığım gerçeklere kulak veren bir kişi ile **karşılaşmadım**. (Bir Gemide/Kaza, s. 299) (Olumsuz Cümle)*

En son döneminde, yapıtlarını, “Ressam Delisi İhtiyar” anlamına gelen sözcüklerle imzalayan Zen dininin bu “dilenci derviş” ini anladım ve anlatabildim mi? (Çılgılık/Aslan ve Ressam, s. 273) (Soru Cümlesi)

Gemiyi yönetenler biliyor muydu bu sorunun karşılığını? Yoksa onlar da bir bilinmezliğin rotasında mı tutuyordu dümeni? Gelişi güzel çizilmiş, amacı olmayan bir rota üstünde mi ilerliyorduk?(Bir Gemide/Bir Gemide, s. 320) (Soru Cümlesi)

Dün pazartesi olduğuna göre? Yarın Çarşamba olduğuna göre? (İşte Deniz, Maria/Adsız, s. 151) (Soru Cümlesi, Vurgu ile)

Kokmuş balık kokusu? – Değil.

Lağım kokusu? –Değil.

Çürük kokusu? –Değil.

Ağıl kokusu? –Ne ilgisi var.

Güneşte kurtlanmış leş kokusu? –Gibi. Ama değil.

Yanık Kokusu? –Hayır.

Yangın kokusu? –Hayır, dedik.

Bataklık kokusu? –Olamaz.

Bir ceset, bin ceset kokusu? –Sanmam. (Bir Gemide/Kentin Üzerinde Dayanılmaz Bir Koku, s. 313) (Soru Cümleleri, Vurgu ile)

3.4. DO SESİ

Eserdeki kelime gruplarının neredeyse yarısı (%42,1) sıfat tamlamalarından oluşmaktadır. Sıfat tamlamalarının bu denli yoğun kullanılmış olması Edgü'nün tasvire büyük yer verdiğini göstermektedir. Yazarın, Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü'nde dört yıl öğrenim görmüş olması ve hayatının muhtelif dönemlerinde resimle olan bağını koparmaması onun nesneye ve doğaya bir ressamın fırçasını deşdirdiğı gibi tavır takındığı söylenilebilir. Sıfat tamlamasından sonra en yoğun kullanılan kelime grubu ise isim tamlamalarıdır (%17,7). Dilin doğal kullanımından doğan bu grup ise yazarın anlatımına zenginlik katmaktadır. Anlatımında birleşik isim grubuna unvan grubuna ve sayı grubuna neredeyse hiç yer vermediğı görülür. Anlatıları toplumun bir panoraması olduğundan neredeyse hiçbir şahsa isim düşünmediğı fikrindeyiz. Dolayısıyla birleşik isim grubunu ve unvan grubunu da kullanmayı gerek görmemiştir.

Eserde, Türkçenin doğal yapısına paralel bir şekilde fiil cümlelerinin isim cümlelerine oranla daha fazla olduğu (%66,4) görülmektedir. Yine de isim cümlelerinin oranının da az olduğu söylenemez (%33,6). Yüklemin yerine göre cümleler incelendiğinde, devrik cümlelerinin sayısının az olduğu görülmektedir. Bu da şiirsel formlarda yazan yazarın düz yazı yazma özelliğini kaybetmediğini göstermektedir. Küçürek öyküler genellikle konuşma havasında geçtiğı için, yazar bir aktaran durumdadır. Olaylara üçüncü kişi anlatıcı rolüyle dâhil olur. Son olarak, anlamına göre cümleler ile ilgili verilere bakıldığında, olumlu cümlelerin oranının (%85,7) olumsuz cümlelere göre (%14,3) oldukça fazla olduğu görülmüştür.

3.5. SON SÖZ

Türk edebiyatında kendine has bir yeri bulunan Ferit Edgü'nün öyküleri üzerine bu denli detaylı ve neredeyse her bir kelimesine odaklanarak yapılmış bu çalışma, kültürümüzün en büyük taşıyıcısı olan Türkçenin köklü, mana dolu ve esnek yapılarını bir kez daha bir turnusol kâğıdı gibi ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmada da gösterildiği gibi, Edgü'nün sıradan değil bir araya gelmesi muhtemel olmayan yapıları ve kelimeleri kullanması, zaman zaman imla ve yazım kurallarını ihlal etmesi, birçok anlatının ucunu açık bırakarak sayısız yorumlara olanak sağlaması ve okuyucuyu beklenmedik sonlarla karşı karşıya bırakması gibi birçok dilsel ve edebi özelliğin bir araya gelmesi ancak Edgü'nün malzemesi olan Türkçenin imkânlarını doğallığından ödün vermeden en üst seviyede kullanmasıyla mümkün olmuştur. Dillerin hayatta kalmasının ve gelişmesinin, onu kullananların becerilerine bağlı olduğunu düşünürsek, Edgü'nün Türk diline katkısının çapı oldukça büyüktür.

Edgü'nün öykülerindeki dilin özellikleri üzerine yapılan bu çalışma, kelimelerin ve cümlelerin tek tek incelenmesi her şeyin ötesinde Edgü'yü ve edebiyatını takdir etmek için bir araç olmuştur. Ancak, yine de bizim kelimeler ve cümleler üzerinden yaptığımız çıkarımlar, yazarın kelimelere hangi mertebeden baktığını, hangi derinlikte yazdığını, anlamsal ve işlevsel eşdeğerliliğini bize tam olarak vermez.

Edgü'nün toplu öyküleri üzerine bildiğimiz kadarıyla daha önce herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın Edgü'nün dili ve üslubu hakkında ilgililere fikirler vereceğini ve Türk diline bu anlamda katkılar sunacağını umut ediyoruz. Ancak, bu çalışmanın kapsamı dil özellikleri ile sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla ileride yapılacak çalışmalar; ontolojik tahliller gibi farklı yaklaşımlar edinerek eserin edebi ve sanatsal boyutunu da daha fazla ortaya çıkarmayı hedefleyebilir. Bu kapsamda yapılan çalışmaların en başta takip edebilecekleri bir metot veya çerçeve belirlemeleri veya bir metot ve çerçeve geliştirip bu kapsamda incelemelerini yapmaları daha sistemli bir ürün ortaya koymalarını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, H., & Yelten, M. (2005). *Kelime Grupları*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Ahanov, K. (2013). *Dil Bilimin Esasları* (Akt. Murat Ceritoğlu). Ankara: TDK Yayınları.
- Ahmed, S. (2018). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Yaban" Adlı Romanı Üzerine Söz Dizimi İncelemesi* (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Akbulut, N. (2005)., "Ferit Edgü'nün Yazmak Eylemi Adlı Çalışmasında Tarafsızlık Ve Biçem İrdelemesi", (*Uluslararası İv. Dil, Yazın e Değiş bilim Sempozyumu Bildirileri* (s.526). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aktan, B. (2009). *Türkiye Türkçesinin söz dizimi*. Gazi Kitabevi.
- Andaç, F. (1997), "Ferit Edgü ile Dünden Bugüne", *Adam Öykü*, S. 9: s. 17-28
- Asimov, I. (1992). *100 Great Science Fiction Short-Short Stories*. New York: New American Library.
- Aytaç, G. (2004), "Ferit Edgü'nün Öykücülüğü" *Hece Öykü: Varoluşçu/Bunalım Öyküsü I*, Sayı 6, s.57
- Aytaç, G. (1999), *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İnceleme*. Ankara: Gündoğan Yay.
- Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Baydar, A. S. E., & Baydar, T. (2001). Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (16), 27-47.
- Baydar, T. (2013). "İsim+ Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (49), 55-66.
- Baydar, T. (2017). "Öznesiz Cümleler Üzerine". *Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, (59), 305-313.
- Bilgegil, M.K. (1963). *Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: İstanbul Matbaası.

Bilgin, M. (2002). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bozkurt, F. (2000). *Türkiye Türkçesi*. Ankara: Hatipoğlu Yayınları.

Delice, H. İ. (2003). *Türkçenin Sözdizimi*. İstanbul: İstanbul Kitapevi.

Delice, H. İ. (2012). "Cümle Nasıl Tanımlanmalıdır". *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(1), 37-40.

Delice, H. İ. (2012). "Yapı Açısından Cümle Sorunu". *Turkish Studies*, 7(3), 871-876.

Demir, N., & Yılmaz, E. (2006). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayıncılık.

Deny, J. (1941). *Türk Dil Grameri (Osmanlı lehçesi)*. (Akt. Ali Ulvi Elöve) İstanbul: Maarif Vekaleti.

Deveci, M. (2007). "Ferit Edgü'nün Küçürek Öykücülüğü". *Sözcük Ekonomisi Kısa Kısa (Küçürek Öykü)*, 1, 19.

Divanoğlu, G. (2010). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Mürebbiye" Adlı Eseri Üzerine Söz Dizimi (Sentaks) Çalışması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde: Niğde Üniversitesi.

Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümce Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.

Doğan, E. (2012). *Türkçe Cümle Bilgisi I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Doğan, E. (2013). *Türkçe Cümle Bilgisi*. Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Dursunoğlu, H. (2006). "Türkiye Türkçesinde Vurgu". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 267-276.

Duru, O. (1997). "Öykünün biçimleri". *Adam Öykü*. Özel sayı: Kısa kısa öykü, 36.

Durukan, E. (2010). "Türkiye Türkçesinde Sözcük Grupları ve Öğretimi Üzerine". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 17(43), 145-166.

Durukan, E. (2010). Türkiye Türkçesinde Sözcük Grupları ve Öğretimi Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 17(43), 145-166.

Ecevit, Y. (1992). "Ferit Edgü ve 'Kafkaesk'". *Kurmaca Bir Dünyadan*, 28-32.

Edgü, F. (1979). "Çağdaş Sanatın 80 Yıllık Serüveni (2)", *Milliyet Sanat*, 335, 16.

Edgü, F. (1984). "Hepimize Mektuplar", *Milliyet Sanat*, 105, 2.

Edgü, F. (1990). "10 Minimal Öykü", *Milliyet Sanat*, 245, 5-6.

Edgü, F. (1997). "Ferit Edgü ile Düünden Bugüne", *Adam Öykü*, 9, 18.

Edgü, F. (1982). "Romanın Biçimi", *Milliyet Sanat*, 45, 10.

Edgü, F. (2002). *İşte Deniz, Maria*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ediskun, H. (1992). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Eker, S. (2013). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Ercan Y. (2007). "Çağdaş Türk Öykücülüğünde Kısa Kısa Öykü" Hece Öykü: *Öyküde Sözcük Ekonomisi: Kısa Kısa (Küçürek) Öykü I*, 19, 45.

Ergin, M. (1998). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınları.

Gülensoy, T. (2000). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Gümüş, S. (2003). *Öykünün Bahçesi*. İstanbul: Adam Yayınları.

Günay, Ö. (2009). *Peyami Safa'nın "Fatih Harbiye" Romanı Üzerine Cümle (Sentaks) Çalışması*. (Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Güneş, S. (1996). *Türk Dil Bilgisi*. İzmir: D.E.Ü. Matbaası.

Güzel, A. (2008). *Üniversiteler İçin Türk Dili Ders Kitabı*. Ankara: Başkent Üniversitesi Yayınları.

Hatipoğlu, V. (1969). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi..

Hatipoğlu, V. (1971). *İkileme*. Ankara: TDK Yayınları.

Hatipoğlu, V. (1992). *Türkçenin Söz Dizimi*. Ankara: TDK Yayınları.

Hengirmen, M. (1997) *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınları.

Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınları.

Kahraman, M., (1995). “Ferit Edgü’nün Romanlarında Dil Özellikleri”, *Gündoğan Edebiyat* , 7, 13.

Kamacı, D. (2014). *Türkçede Pekiştirme (Anlamsal, Sözdizimsel, Yazımsal)* (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Söz Dizimi*. Ankara: Kesit Yayınları.

Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Karahan, L. (2016). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Karaörs, M.M. (1993). *Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Karasoy, Y., Yavuz, O., Kayasandık, A., & Direkçi, B. (2004). *Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*. Konya: Tablet Kitabevi.

Kerimoğlu, C. (2006).” Türkçe dil bilgisi öğretiminde söz dizimi ile ilgili kabuller üzerine I (Kelime Grupları)”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 106-118.

Koç, N. (1996). *Yeni Dilbilgisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları

Korkmaz, Z. (2007). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Kökden, U. (E 1997), “Kısa Kurmaca”, *Adam Öykü-Kısa Öykü Özel Sayısı*, 12, 16-19.

Kükey, M. (1972). *Uygulamalı örneklerle Türkçede fiiller*. Ankara: Ongun Kardeşler Matbaası.

Orhan, S. (2007) “Boşluğun Öyküsü: Minimalizm”, *Hece Öykü: Öyküde Sözcük Ekonomisi: Kısa Kısa (Küçürek) Öykü I*, 19, 65.

Özkan, A. (2004). “Türkiye Türkçesinde Kısaltma Grupları”, *İnsan Bilimleri Araştırmaları*, 6 (11), 127-144.

Özkan, A. (2018). “Bir Söz Dizimi Terimi: Özel İsim Grubu”, *SUTAD*, Bahar (43), 1-11.

Özkan, A. (2018). Bir Söz Dizimi Terimi: Özel İsim Grubu/A Syntactic Term: Proper Noun Group. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(43), 1-11.

Özkan, M., & Sevinçli, V. (2009). *Türkiye Türkçesi söz dizimi:(kelime çözümlemeli)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.

Sayın, Ş. (1985). “Her Kısa Öykü Kısa Öykü Mü?”, *Çağdaş Eleştiri*, 5, 21.

Soyşekerci, H., (2009). *Modernist ve Usta*. <http://sanate.debiyatsitem.blogspot.com/2011/11/modernist-ve-usta-ferit-edgu-tuyap-2011.html>

Şimşek, R. (1987). *Örneklerle Türkçe Söz Dizimi*. Trabzon: Kuzey Gazetecilik Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi A.A.

Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi. (2010). “Ferit Edgü” (Cilt 1 A-İ, Genişletilmiş 3. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Toklu, O. (2007). *Dilbilimine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Topaloğlu, A. (1989). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Toparlı, R., Karatağ, T., & Vural, H. (1996). *Türk Dili Üçüncü Baskı*, Sivas: Seyran Yayınları.

Torun, Y. (2006). “Türkçede Unvan Grupları ve Diziliş Özellikleri Üzerine”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 361-368.

Ulutaş, İ. (2007). “Kırgız Türkçesinde İkilemeler”. *Akademik Bakış*, 13, 1-15.

Ulutaş, İ. (2018). “Cümlede özne ve fail konusuna bir bakış”. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-12.

Üstünova, K. (2010). *Dil Bilgisi Sorunları*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Vardar, B. (2001). *Dilbilgisi Temel Kavram ve İlkeleri*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Varol, B. (2013). *Dilbilgisi Uzmanlarının Görüşleri Işığında Bir Sıfat Tamlaması İncelemesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Von Gabain, A. (1953). Türkçede Fiil Birleşmeleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 1, 16-28.

Yavuz, K., Yetiş, K., & Birinci, N. (1996). *Üniversite Türk dili ve kompozisyon derleri*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Dağıtım.

Zülfikar, H. (1995). Takısız Ad Tamlaması Sorunu. *Türk Dili*, 523, 781-789.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	BETÜL EĞİ
Doğum Yeri ve Tarihi	Diyarbakir-1988
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Dicle Üniversitesi, 2013
Y. Lisans Öğrenimi	.
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce (YÖKDİL: 55)
Bilimsel Faaliyetleri	Konferansa Katılım Mesleki Gelişim Kursları
İş Deneyimi	
Stajlar	.
Projeler	.
Çalıştığı Kurumlar	Millî Eğitim Bakanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	egibt@gmail.com
Tarih	